SZABÓ PÁL

A NAGY TEMETŐ

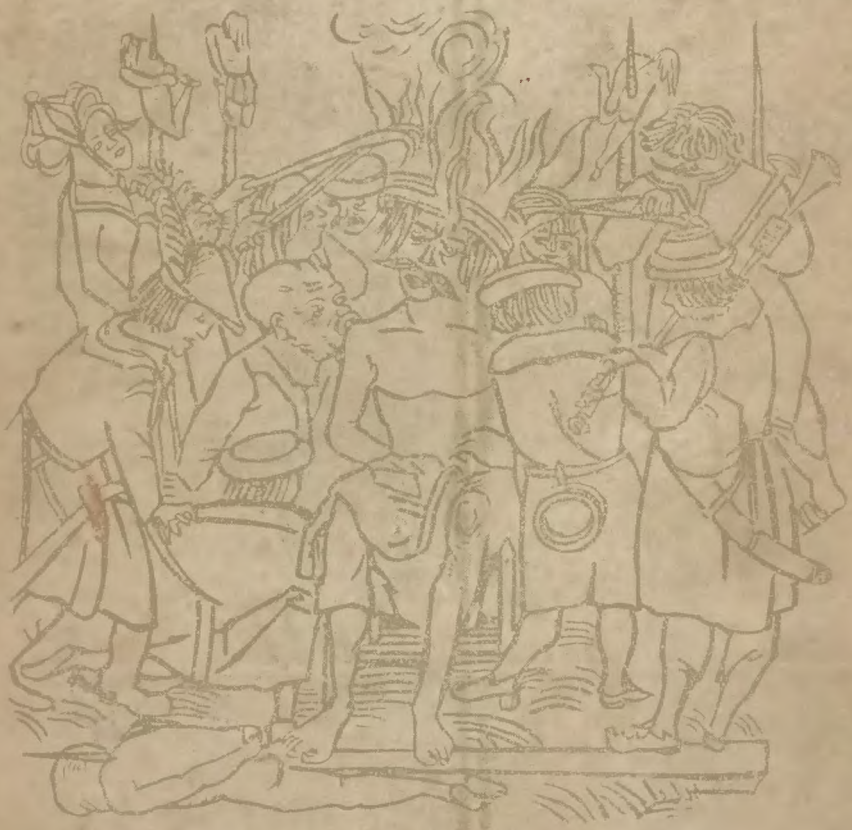

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

SZABÓ PÁL
A NAGY TEMETŐ

SZABÓ PÁL

A NAGY TEMETŐ

Regény

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
1954

Második kiadás

A kiadásért felel a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
A szerkesztésért felel: Szabó Ferenc
Műszaki vezető: Farkas Imre
A címlap Szilvásy Nándor műve
Ez a könyv az MNOSZ 3602-50A és 3602-50A szabványok szerint készült.
A könyv terjedelme 19¼ (A/5) ív
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10. — U 64
Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató

SZEKEREK KOTYOGTAK keresztül a Küküllő hídján Medgyes városa felé. Vásár volt.

A felkelő nap sárgára festette a havasokat. — Szél lesz — mondotta egy ember a másiknak s mintha máris fúna, összébb húzta magán a gubát.

A korábban érkezők odahúzódtak a vársánc melletti gerendapalánk mellé, beszélgettek s közben feltekintgettek a nap felé. Beljebb a piacon a kereskedők gyékényabroszaikat teregették, voltak, akik sátort vertek, de legtöbbje csak kiterítette gyékényét a puszta kőre. A posztófélét a szászok árulták leginkább, meg az örmények, meg az izmaeliták. Mintha száz malomkő járna, áruikat egyszerre kínálták, mondták, hadarták.

Az oláhság is lejött a hegyekből, kecskét árultak leginkább, mert egyéb jószágnak még nem jött el a vásári ideje.

A székelység gabonát árult jobbadán, de nagyon leesett az ára. Káromkodva kongatták hát a vékát a szekér oldalán. Szidták a szászokat a posztó miatt, az oláhokat a satnya kecskék miatt. Nem adnak a búzáért semmit.

Vászonkantákban olajat árult néhány ember, nem lehetett tudni, hogy micsoda népek ezek. Beszéltek egyszerre minden nyelven. Asszonyok kínálgatták egymásnak fonalaikat, de csak úgy, szóval. Mivel a kezüket eldugták a ködmön ujjába. Messze, tán a vársáncon is túl valaki fennszóval énekelt, vagy immár részeg volt, vagy csak jó kedve volt, de a fejek, szemek arra fordultak. És jött, szállt lefelé a piacra az ének. Szólott az ének kenderről, a seregélyről, meggyről és arról, hogy nem minden bokorban terem az ilyesmi.

A vár templomával szemben, a dézsások háta megett szabadtűz felett kondérok lógtak. Parázson tepsik izzottak, sülthús szagával volt tele a levegő, itt megtalálta mindenki elédelét pénze és ándungja szerint. Távolabb, a piacba szaladó országút mellett bort árult egy ember, előtte dézsák, hordók s fakupák. Mások mogyoróvesszőből font kosarakat pakoltak le

apró lovaikról, ezek túrót hoztak a piacra, a kosarak zöld berkével voltak letakarva.

A piacon át egy fegyveres úr jött errefelé, ezüsttel szőtt sujtásain megcsillant a nap. Két muskétás szolga gangosan lépkedett utána. A szolgák után a hintó következett, melybe két feketepej volt befogva.

— A kőhalmi szász királybíró... — súgtak össze a vásárosok és némán nyitottak neki utat.

Csakugyan, az úr a szász királybíró volt. De igen jó kedve lehetett, mert évődött a vásárosokkal. Hol erre alkudozott, hol arra, amin éppen megakadt a szeme. Ami megtetszett, azt meg is vette, csak az volt a baj, hogy nem fizetett érte. De hogy mégis adjon érte valamit, megcsörrentette pénzét tüszőjében, belekacagott a székely szemébe és tovább ment. Tehette. Jóbarátságban éltek akkoriban a székkapitányok és választott bírák, nem tehetett senki semmit ellene.

Megállt egy asszony előtt, aki olyan szép fonalat árult, mint a selyem.

— Szép fonalad van, asszony, hogy adod? — kérdezi tőle.

— Az egészet kérdezed, uram?

— Az egészet hát. Nem is a felét.

— Az egészet odaadom... fél aranyért, — válaszolt az asszony és az aranyra gondolván, a gyönyörűségtől behúnyta a szemét.

A királybíró szótlanul lekavarintotta a fonalat az asszony nyakából és átadta egyik szolgájának. Az hátralépett és feldobta a kocsira.

Az asszony szorongva tartotta a kezét a bíró elé, de az nevetve csörrentette meg pénzét és beleköpött a markába.

— Isten, Mária, Jézus!... — sivalkodott az asszony és menten a bírónak ugrott, mint a vadmacska. De az úgy piszkálta le magáról, mint valami hernyót és tovább ment. Az asszony pedig lebukott a földre és zokogott, aztán átkozódott...

Ezer dobbanásban élt, vonaglott tovább a vásár, mintha mi se történt volna. Hozzászokhattak már az ilyesmihez. Vevés, vagy eladás, pusztán szerencse dolga.

A fegyverkovács sátora előtt nagy tülekedés volt. Kardok, tőrök lógtak a kifeszített kötélen, ezeket bámulták. Jó azt nézni, amit szeretne megvenni az ember. De most volt bámulni való anélkül is bezzeg, mert éppen egy tölcsércsövű mordályt kínálgatott egy legénynek a mester. Váltig dícsérgette, közbe-közbe arcához emelte, belé célozott a tömegbe.

— Nem, nem, nekem íj kéne, — szabadkozott a legény, s míg mondta, megmozgatta ujjait.

— Hászen, vanni van, — mondja a mester csalódva, fanyalogva, a mordályt felakasztja és a lom közül egy másikat veszen elő. — Vedd meg ezt! Ki veszen máma íjat? Senki se veszen máma íjat.

— Mondom, hogy íjat vennék.

— Hát ha éppen ahhoz kötöd magad... — S most már csakugyan íj kerül elő. Szép munka, takaros munka. Olyan vastag ideg van rajta, mint az embernek a kisujja. A mester szánakozva pislant a legény vékony csuklójára. Ezt ajzza fel, ha tudja.

A legény szótlanul nézegette az íjat, forgatta, aztán középső ujját beléakasztotta a húrba, elpattintotta. De a húr zengő pukkanással leszakadt.

— Ezt megveszem, mert igen takaros szerszámnak látszik, de adjál másik húrt, — mondotta a legény. — A mester másik húrt keresett elő, rávonta az íjra és a legény előtt megemelte süvegét.

A bámészkodók hangosan nevetgéltek, gyönyörködtek, a királybíró is megállt pillanatra, de nemigen szerette látni az eféle dolgokat. Fellépett hát a kocsira, elvette a kocsistól az ostort, pattintott és a két ló csendes trappal ügetett kifelé a városból. A két szolga valameddig szaladt a kocsi után, mint a kengyelfutó, de az utolsó házaknál felkapaszkodtak a hátuljára. S mereven nézték az uruk hátát.

A széles utat ellepték a vásárra igyekvők. Jöttek szekérrel, gyalog. Meg aztán lóháton. Nagy kiabálással, csattogtatással csordát hajtottak a hajdúk, sok volt a barom, kevés a hajdú.

— Kinek a jószága ez, hé? — kérdezte a bíró és ostorával rákorcolt a hajdú hátára.

A hajdú káromkodva kapta két kézre idomtalan kardját, ami egyébként taglónak is jó, ha leesik valamelyik marha a lábáról, de meglátta a címeres kocsit, foghegyen dünnyögte hát:

— Ez la? A Báthory István őnagyságáé.

— Honnan hajtjátok?

— Hidegszegről, várépítési adóba.

A királybíró pillanatra meghökkent, elöntötte a sárga irígység. Milyen jó annak, aki ezt megteheti. Egyszerűen csak azt mondja, hogy: én pedig most várat építek, gyerünk hát azokkal a marhákkal. De mit mondhat ő, mit tehet ő? Annyit tehet csak, hogy hetenként egyszer benézhet a medgyesi piacra. Csak magyarnak lehet olyan szerencséje, szásznak nem. Rossz kedve volt nagyon s mérgesen vágott közé a kocsija mellé gyűlt hallgatózóknak. Azok behúzott nyakkal, megriadva rebbentek odább.

Nagy dolog az, hogy ennyire félik és tisztelik a népek az ostorát. Jó azt tudni, hogy az ő ostorában bűbáj van, meg varázs, nosza próbálja hát, hogy mennyi van, meddig van. Jön egy utas szembe véle gyalogosan balfelől, kiereszti hát az ostort jobbfelől. Két asszony jön megint balfelől: kihajlik hát a kocsiból balfelé. Csitt, csatt. Csihé, puhé. Nincs az a barom, amely úgy engedelmeskedne, mint ez a nép. Mert a bírónak, ha nincsen is vára, mint a magyar főuraknak, de van hatalma. Már pedig ez is valami. Éljen hát az ember véle, míg módjában van.

Hát a királybíró élt is, ami azt illeti. Úgyannyira, hogy előtte széltére letakarodtak a vásárosok az út mellé. Olyan tiszta lett, mint a tenyere. De ez is baj. Mert mit is ér a hatalom akkor, ha nem tudja másokkal éreztetni? Na de mégis! Egy szekér jön szembe véle, két ló húzza, sörényük sárga szalmával bé van fonva s fejüket hol levágják, hol pedig felkapják, gangosan. Jóvágású legény hajtja a lovakat, azaz hogy . . . tartja a gyeplőt s fiatal süldőlány ül mellette. Hátuk megett a szekér derekában az elsőnél jóval fiatalabb legényke kucorog.

Jön, jön a szekér, gyanútlanul, vagy nem akar kitérni, vagy nem tud! Jön, robogva.

Az igazság az, hogy a királybíró hajszálnyit se tér le az út közepéről, de a szembejövő is csak alig, kicsi híja, hogy tengelyt nem akasztottak.

— Félre, paraszt! — kiált nagyon, hatalmason a királybíró és odakorcolt közéjük csak úgy, találomra.

A lányka elsikoltotta magát és arcára szorította kezét, de hiába, mert ujjai közt azon nyomban kiserkedt a vér.

— Hó! — mondotta a legény, de nem kiáltva, vagy méreggel, csak úgy mondta közönségesen és azon nyomban megálltak a lovak. A legény leugrott, egy szempillantás alatt kiakasztotta a lőcsöt, a kocsinak ugrott.

Először is, abban az időben ezek a lőcsök úgy voltak eszkábálva, hogy minden esetben kézben legyenek. Másodszor pedig, a királybíró tudta már, hogy baj van, igen nagy baj, de azt is tudta, hogy itt már nem segít se tudás, se más.

— Csgyia! Csgyia! — nógatta lovait rémüldözve s a gyeplőt is rángatta. A lovak mentek volna is szegények, de a nyerges kapta az első ütést a szárára s menten kifordult a hámból. A kocsi oldalt kanyarodott, szinte keresztbe, a rudas pedig megállt. Szolgák s a kocsis jó néhány lépésnyire nyargaltak már ekkor a cserjés felé.

Ami pedig ezután történt, soha nem tudta meg biztosan senki, mert akik látták, össze-vissza beszéltek a székbíróságon. A királybíró pedig nem mondhatott semmit, mert meghalt még

az első, vagy második ütésre. De a kocsiról nem esett le. Csak hanyatt fordult, mintha még egyszer meg akarná nézni a napot.

De bezzeg idemerészkedtek immár a népek. Megálltak itt, akik a vásárra igyekeztek, azok is visszafordultak, akik elhaladtak, még pedig kocogva. Nézték a térdre vergődő lovat, a szótlan bírót, néma kocsit, de kiváltképpen nézték a legényt, aki visszaakasztotta a lőcsöt s fellépett a szekérre.

— Gyü... Kesely...

A szekér zörgött, a lányka sírt, de egyre halkabban, távolodva.

A kocsis jött elő legelébb a cserjésből, egész bátran fellépett volt gazdája mellé. Meg kell adni, jól viselte magát, mert először is a szívét tapogatta. Még pedig fontoskodva. Tán azért, hogy lássák, vagy valami másért, de rosszalólag csóválta a fejét, majd gazdája ezüsttel vert övét tapogatta. Aztán lecsatolta és derekára illesztette. Hanem ő sovány ember volt, a gazdája meg kövér, így aztán nem pászolt az sehogy. Kimarkolta hát a pénzrekesz tartalmát, zsebébe öntötte, az övet elhajította az árokba. Egy paraszt utána ugrott, felvette, tartotta árva két kezében és közben az eget nézte.

Öreg asszony furakodott a kocsihoz, a fonalat nézte, tapogatta. — Van vagy öt pászma — mondta s a nyakába kavarintotta. Egy ember a süveget vette fel, fejébe nyomta. Leszaladt egészen a füléig, de mindegy. Rávigyorgott a többiekre és odább állt. Néhány perc mulva nem maradt semmi a kocsin.

Egyik ember ment, a másik jött, mindenki megállt pillanatra. A két hátulsó kerék már hiányzott, ki tudja, hol görgette két paraszt. Az első kerekeket kerülgette vagy három ember éppen, mikor vágtatva jöttek a város csatlósai. Világos, hogy most mindenki úgy tette magát, mintha más gondja se volna, mint hogy mielébb bent legyen a vásárban.

— Ki tette ezt? — táncoltatta lovát alásfel a hadnagy.

Persze, senki nem felelt. Iramodtak mielőbb tova. Mindössze egy ember álldogált bátran a cserjés szélén, javakorbeli, hatalmas termetű ember. Még hozzá székelyember. A hadnagy tehát ehhez fordította lovát, az meg is várta, míg szinte csúszott lefelé az árokba a ló két első lába, de ekkor hátrataszította sipkáját és belénevetett a hadnagy arcába. Aztán hátranyúlt, széjjelhajlította az ágakat és eltűnt a sűrűben.

A testvérek pedig nyugodtan jöttek, mentek a vásárban, este lett, mire dolguk végeztével hazaértek. A falu vége már koromsötétségbe borult, meggyujtották hát a fáklyákat, kitűzték az oldal mellé s fejük felett vörös világossággal kavargott a füst. Égett gyanta szaga folyt a szekér után, mint a víz.

A könnyű, láthatatlan víz. A fény végigpillókált sorban a kerítéseken, kutyák ugattak elébük, kutyák ugattak utánuk, néha megrezdült a lányka megsebzett arca, ahogy aludt kisebbik bátyja ölében. Jobbról elmaradt mellettük a templom sötét árnya, de túlfelől feltűnt egy magas kőház. A kapuboltozat felett ékes címert világított meg a szembe forduló fény. Ez volt rá felírva:

A DÓSA FAMILIA ŐSI TZÍMERE

KÉT HEGYLÁB találkozásának a tövében feküdt egy falu, Hidegszeg. Ahonnan a minap hajtotta el a marhát a vajda a várépítési adóba.

Fent, a hegyoldalon, a lankákon túl erdőség húzódott egészen a bércekig, a szélső házak pedig felkuporodtak az erdő széléig. Szétszaggatott vonalakból álltak az utcák, minden udvar külön bekerítve. Egyik evvel, a másik amavval. De leginkább mégis mogyoróvesszőből voltak a sövények, boglyas kalapokkal. Miket az őszi avarból szoktak megfejelni minden tavaszon. Teméntelen réteg rakódott így egymásra. A legelső réteg, amit ráraktak, hova lett már vajjon? Elmúlt, mint az idő, vagy a kántor. De az erdőnek is szokott így örökre eltűnni a szaga.

Délutánra járt az idő, de a falu mégis olyan néptelen, mintha a legmélyebb éjszaka volna. Mindössze a kiskapuk nyílnak meg, zajtalanul, alig arasznyira. Kikandikál rajta valaki, aztán becsukódik megint.

Egyszerre lovasok vágtatnak a Haljmeg felől, fegyveres lovasok, a vak is láthatja, hogy nem mások ezek, mint a vajda dalmát zsoldosai. Csak a hadnagy magyar ember, aki vezeti őket. Szilajon száguldanak végig a falun a zsoldosok, be is téved vagy kettő egy sikátorba, aztán előrúgtat megint. Igyekszik a többit utólérni.

Elérkeznek a templom előtti térre, ahol össze szokott gyülekezni templom után a nép, hogy híreket kapjon, vagy híreket adjon egymásnak. A hadnagy, a zsoldosok is hírt hoztak, tehát jó helyre jöttek. A hadnagy leugrott lováról, közben valami vezényszófélét rikkantott, mire a zsoldosok is leszálltak lovaikról, kantáron fogták, a nyergen babráltak, vagy a lónak támaszkodva féllábra álltak, várakoztak.

De a hadnagy fent volt már a kiáltón.

Kereplő volt nála, jó szerszám a nép összehívására, de arra is jó, hogy a seregélyt elhajtsa a kenderföldekről.

Megforgatta feje felett egyszer, kétszer, többször, olyan recsegéssel pattogott szét a faluban a hang, mintha egyszerre száz deszkát törne ketté valaki a térdén. Pocsék hang. Megfordulna sírjában hangjára a hótt. A varjúk ijedten rebbentek által a falun, a fellegek is szétszakadtak a völgyben, pillanatra megcsillant a résen a nap.

— Menjünk sógor, mert mán muszáj, hogy a tályog essen bele, — mondja egy ember a kerítésen által és végre rászánja magát, kilép az utcára.

— Menjünk, — válaszol amaz iszonyodva és mintha vízben gázolna, megindul a sógor után.

Mennek aztán kettével, hármával. Lassan körülvették a kiáltót.

A hadnagy az utcákat kémlelte, az összegyűlt népet mérlegelte, egyszer aztán összecsukta kereplőjét, torkát megköszörülte és elkezdte:

— Mink, Őnagysága Báthory István parancsolatjából fejetek felett megjelenvén, azt mondjuk tiknéktek, hogy éljen a magyar király, amaz Ulászló, aki Őnagyságát, Báthory Istvánt bölcs belátása képpen a székelység és más népek vajdájává tette. Annakokáért azt mondjuk tiknéktek, hogy Őnagysága, aki olyan dicső győzelmet vett nem régóta a törökön, a maga okos fundálása után elhatározta, hogy erős várat épít amott Udvarhelyen, ahol a római út megszakad. Az Isten Őkegyelmessége jó szemmel nézvén Őnagyságának ezen okos dolgát, mink, mint Őnagyságának hadnagya és adóbehajtója, ezennel meghagyjuk néktek, hogy minden telek után egy köböl zabot, egy csirkét, azután pediglen kilenc dénárt nyomban hozzatok ide a piacra. A gabona elszállítására igavonó készségről is gondoskodjatok. — Félkezével megemelte kardját, a kereplőt felcsatolta mögé s lemászott a kiáltóról.

A nép annyira megdöbbent, hogy jó percig nem tudott szólni senki semmit. Csak ekkor kiáltotta egy ember:

— De uram, hiszen éppen a múlt héten hajtottak el tőlünk minden legelőrész után egy marhát!

— Az marha volt. Meg legelő volt. De ez nem az. Ez gabona. Meg pénz. Meg csirke. Szóval, a várépítés második tartozéka.

Bezzeg felzúdult a nép, mint a méhraj.

— Üresek a gabonásvermek! Nem adunk többet! Az apró-marhát magunk is megennénk! — kiabáltak össze-vissza. A hadnagy jó percig hallgatta a lármát, aztán előrébb jött.

— Csend legyék! — kiáltotta. A lárma elhallgatott, mintha ketté vágták volna. — Van köztetek nemesember? — kérdezte.

— Hászen, vagyunk, vagyogatunk. De mink a törvényre hivatkozunk.

— A nemesek lépjenek elő. — Jó néhányan előreléptek. A hadnagy most már ezekhez fordult. Szinte nyájasan, rábeszélve mondta: — Igaz különben, hogy Mátyás, az igazságos törvénybe írta a székely nemzetség sorsát. De gyakorta más a törvény és más a valóság. Mert hiszen úgy tetszett Őnagyságának, Báthory Istvánnak, hogy ezeket a törvényeket éppen a nemzetségek jóvoltáért egyidőre berekesztette. Éppen ezért kérlek benneteket, hogy napfeljöttére hordjátok a piacra az adót, mert ha nem, Őnagysága haragjáért tik lesztek felelősek. Megmondtam.

Egy nemes, Éltető Ferenc szólalt meg.

— Uram! Nemesember volt már az apám is, az egész falum pedig szabad székely nép. Melynek sorsát, mint ahogy te mondád, a nagy király törvénybe fektette. Ezért se reggel, se azután nem kapod meg a kért adót. Adtunk, amit adhattunk, elég volt. Többet nem adhatunk. A hadnagy megütődve bámult Éltető szemébe. Aztán gúnyosan mondta:

— Aztán miért nem?

— Azért, mert nincs.

— Hát akkor hogy építi fel Őnagysága a várat?

— Hát, az az ő dolga. Építse fel, ahogy tudja.

— Ühm. De fene nagy legények vagytok. Hazudtok. Tik csak parasztok vagytok. Nem székelyek.

— Uram. A mult héten hajtottak el minden legelőrész után egy marhát, azonkívül elvittek minden portától kilenc dénárt, fejenként egy font szalonnát, egy pászma fonalat, egy szekér szénát, egy jércét, egy szekér faragott fát, egy darab kecskebőrt, vagy juhbőrt, egy pár ökörszarvat, egy font tollat puskapornak . . .

— Hazudsz, — vágott közbe a hadnagy. — Nem székely vagy, paraszt vagy. — Unta már a vitát. Sok a dolog. Sok a falu, sok a behajtani való.

Éltető Ferenc nem beszélt tovább, hátrább lépett. Szúrós szemekkel nézett a hadnagyra. A népnek megjött a bátorsága megint, lármáztak, kiabáltak. Némelyek fenyegetőztek. A hadnagy riadozva nézte őket, aztán egyik zsoldosához fordult:

— Azonnal vágtass Udvarhelyre. Ott jelentsd Balog kapitánynak, hogy nyomban küldjön segítséget, mert Hidegszeg a kivetett adót megtagadta.

Egy ló horkantott, egy zsoldos nyeregbe pattant és elvágtatott. Éltető tudta, hogy baj van, hogy több kettőnél, próbálta megint szépítgetni a dolgokat:

— Uram. Ha kellett, mindenkor kiálltam a falummal együtt a végek védelmére. Megfizettem a pápai tizedet, a papi kilencedet, tisztességgel adóztam a várépítésekhez népemmel egyetemben. Mink most is meghalunk, ha úgy kívánja Ónagysága. De amit kérsz, nem tudjuk megfizetni. Fizettünk, amíg tudtunk.

— Mi vagy te? Bíró?

— Igen.

— Jó. Te vagy a felelős, hogy az adó reggelre meglegyen. Most elmehettek.

— Mink elmehetünk. El is megyünk, ami azt illeti.

— Mit dörmögsz te itt össze-vissza?

— Mán én la? Én csak annyit, hogy ... majd elválik. Aki bírja, marja. — Azon nyomban a néphez fordult: — Menjünk haza békességgel, emberek.

A hadnagy valamit kiabált még, de mivel a nép zajongva tódult hazafelé, senki nem hallotta. Az emberek párosával haladtak tova, beszéltek, tiltakoztak, az asszonyok összébb vonták keblükön a keszkenőt, mert hűvös szél fújt Makfalva felől.

A zsoldosok a templomkerítés deszkáját feszegették, hasogatták, tüzet raktak. Lármázva, hancúrozva melegedtek.

Éltető Ferenc egyedül ballagott haza. Volt min töprengenie elég. Kenyere javát megette, családját idestova felnevelte és mégis, ezt kellett megérnie! De honnan is venné elő a falu reggelre az új adót? Nem olyan a falu, mint a feneketlen kút. Hogy annyit mernek ki belőle, amennyi jól esik. Megállt az utca végén, úgy érezte, hogy az ő hátából hasad az a deszka, az ő vérében lobog az a tűz, ami pirosra festi az ablakirha festett szentjeit. Ökölbe szorította kezét és átvágott az utcán egy magas kőház felé. Be se ment, csak megkocogtatta a végső ablakfát:

— Keresztkomám! Sala Domokos! Itthon van kigyelmed?

— Ippen most érkeztem haza, komám! — hangzik bentről.

— Én kérem kigyelmedet keresztkomám, Éltető Ferenc, hogy ma este járja be a falu főembereit, hogy gyűljenek össze az én házamhoz tanácskozásra! — Ennyit mondott csupán, aztán ment haza.

Az asszony a kiskapuban várta. Farkasbőr kisködmön volt a vállán, a nyakába kavarintva csak.

— Úgy vártam kelmedet. Úgy féltettem ...

— Rossz pénz nem vész el, anyja. De azért a magosságos Úristen tudja. De addig még sok minden történhetik. Először is együnk. Mária itthon van?

— Itthon.

Mentek befelé a pitarba.

A pitar közepén lobogó tűzhely mellett három gyermek kuporgott. A csaknem eladósorban lévő Mária és két süvölvény fiú. Szótlanul néztek az apjukra, várakozva. Tudták, hogy baj van, igen nagy baj s most úgy néztek fel rá, szinte követelőn, hogy na most, most van a baj, most hárítsd el fejünk felől. A gyermek szemében az apa a világ leghatalmasabbika, Éltető jól tudta ezt, hiszen ő is volt gyermek, ha nem is mostanában, ő is sokszor nézett így az apjára, várakozva. De most kire nézzen? Segítséget kitől kérjen? A falutól? Hiszen a falu is őtőle várja. Pedig, segítségnek mégis lenni kell valahol... Egyszerre eszébe jut valami s megvídul.

— Ne féljetek, nem lesz itt semmi baj, — mondja. — Éppen azért együnk...

Ettek.

Mire elvégezték, gyülekezni kezdtek az emberek. Lopva, suttyomba jöttek. Hogy a hadnagy zsoldosai észre ne vegyék. Sala Domokos jött elébb, hatalmas alakja meggörnyedt az ajtóban, hogy a szemöldökfába ne üsse a fejét. Félelmes fütykös volt nála, beállította a sarokba. Az ajtó mögé. Gubáját levetette, összehajtogatta, letette a földre a tűz mellé és ráült. Minden pillanatban nyílott az ajtó, más és más kezek koboztak a kilincsen, hamarosan megtelt a pitar. Akik nem fértek, behúzódtak a kamorába.

— Eljöttünk keresztkomám, amint kívánta, — szólalt meg Sala Domokos.

— Hála Istennek, keresztkomám. Hála Istennek. Na most már... hallgassék csak ide keresztkomám és kelmedék is, a többiek. Az öregebbje nagyon jól tudja, a fiatalabbja is hallhatta az öregebbektől, hogy a mi öltőnkbeli ember mennyit vívódott, bajoskodott a törökkel, tatárral. Nemrégiben is keményen dolgoztunk Báthory alatt a hordákkal. Azt is tudhatja apraja, nagyja, hogy ezen kívül nem tartozunk mink senkinek számadással. Csak a Nemzetgyűlésnek. És mégis nagyon ránkfeküdt a vajda ezekkel az adókkal. Újabbnál újabb adókat eszelnek ki, mostanában a várépítési adó járja, ezek miatt valósággal végigrabolták már a székelyföldet. Pedig tudhatnák jól, hogy az ilyen pénzen nincsen áldás. Mint ahogy nem lesz azokon a várakon se, melyek belőle épülnek. Avagy kérdezem én kigyelmetektől, hogy ezek a várak megtudják-é védelmezni az országot? Kiváltképpen akkor, ha hiányzik belőlük a székely harcos? Hát szóljon kigyelmed először, keresztkomám, Sala Domokos!

Sala Domokos felállt. A falon lobogva nőtt az árnya.

— Jól mondá kigyelmed keresztkomám, Éltető Ferenc. A vajdának nincs többé szüksége a székelységre. Azt hiszi, hogy majd megvédik várait az idegen zsoldosok. A mi fiainkra csak a sáncásást, meg a karózást bízzák. Asszonyainkkal a követ hordatják, meg a meszet, mesterembereink a zsindelyt faragják, öregeink a szekereket húzzák, még az adót is idegenek sarcolják. Bizonyosan azért, hogy ne értsék meg, ha kínjában rimánkodik a nép. Na de, most nem is arról van szó, hanem arról, hogy vessünk számot magunkkal, hogy vajjon reggelre elő tudjuk-é teremteni a ránkvetett adót? — Megigazgatta gubáját és visszaült a helyére.

Másik ember pattant fel:

— Honnan teremtsük elő? Hogy teremtsük? Még az Isten se vesz onnan semmit, ahun nincs. — Szólt hát ez is, s leült. Hogy a harmadik álljon fel:

— Még ha lenne, akkor se adnánk. Mivel meg vagyon írva, hogy ami nem jár, az nem jár.

Eddig csak ment a tanácskozás valahogy, mindenki igyekezett megtartani a mértéket, mint ahogy illik komoly férfiakhoz. De egyszerre megannyinak borzasztóan sürgős lett a mondanivalója, és mondták egyszerre, szusszanás nélkül. Éltető Ferenc nagy nehezen mégis, lecsillapította őket:

— Ni, emberek, atyafiak! Értsünk szót hát! Hallgassuk meg egymást. Mégis, mi lenne, ha még egyszer kikutatnánk a gabonásvermeket, átlábolnánk az erdőséget, hátha a verem oldalához ragadt néhány marék gabona, vagyhogy eltévedt az erdőben néhány tinó? Löknénk nekik valamit, hátha avval is megelégednének?

Sala Domokos megint felállt.

— A vermekben nem találtatik semmi gabona, az erdőségben csak medvék és farkasok lődörögnek, ezeket pedig szedje össze a vajda maga. Eldugott fazokakban van még ugyan egy kis lencse, paszuly miegymás, de a hó még ott van a földeken, még el se vetettük az újat. Mán pedig, ha mindenünket odaadjuk, mivel vetünk, mivel takarunk? Evvel is számolni kell. Éhen mégse pusztulhat az ember. — Magyarázta és öklét is mutogatta hozzá.

Az emberek megint felzúdultak, de Éltető Ferenc ketté szelte a zsibongást:

— Csend legyen, atyafiak! Sok beszédnek sok az alja. Meg aztán: immár tehát nyilvánvaló, hogy nincs más hátra, mint hogy Istenre bízzuk dolgainkat. Ha ő szent Felsége úgy látja jónak...

— Szent felsége? Meg ótán hogy ... rábízzuk? Bízni bízhatjuk ugyan őrá is, nem mondom, dehát ... — dörmögött közbe Sala Domokos, mint a medve.

— Hát mit tehetünk egyebet keresztkomám, Sala Domokos? — kérdezte Éltető Ferenc. — A zsoldosokkal elbánnánk ugyan, de hallotta kelmed, hogy segítséget kért a hadnagy. S az a segítség pedig reggelre itt lesz.

— Hászen, legyék itt, ha akar. De ha ők kértek, mink is kérhetünk, azt hiszem. Mink se vagyunk éppen olyan ágrulszakadtak.

— Segítséget? Honnan kérhetnénk mink segítséget?

— Ejnye, ejnye, keresztkomám, Éltető Ferenc. Sohse hittem volna, hogy ilyen nehéz felfogású ember legyék kelmed. Mintha nem tudná, hogy Dózsa ecsém odaát Makfalván igen jó szívvel van hozzánk. Kiváltképpen keresztlányomhoz, Máriához. De ha ezt nem is nézem, a fél Makfalva az én familiám közeli rokonsága. Tehát először is ott van a két Dózsa testvér, azután ott vannak a sógorok, komák, rokonok ...

— Na keresztkomám, hát mond valamit, tagadhatatlan. Annakokáért menjen hát valaki lóhalálába Makfalvára. Kérje meg nevünkben a Dózsa házat, hogy mentsenek ki bennünket a bajból.

— Magam megyek, — állott fel Sala Domokos és nyakába kavarintotta gubáját. Botját megmarkolta, csendes jó éjszakát kívánva kiment az éjszakába ... Lehetett pedig ekkor éjfél előtt egy félóra, vagy éjfél után egy félóra.

REGGELRE jégcsapok csüngtek az ereszeken, s csonttá gömörödött a sár. Dér ragyogott a háztetőkön, a palánkokon, s szemétdombokon. Ragyogó volt a napfeljötte, de az ég egyáltalán nem látszott sehol. Mintha nem is volna, vagyhogy leborult volna az is a házakra, hegyekre, erdőségekre. Tündöklő volt minden s ragyogó. Ahova a nap feküdt, már gőzölt a dér s foltok olvadtak.

A zsoldosok mogorván vezették száron lovaikat a piacra, megkötötték a templom csonka kerítésén, s ácsorogtak. Ásítoztak. A hadnagy is kijött az utcára a paplakásból, ahol az éjszakát töltötte, széjjelnézett. De nem látott emberein kívül senkit, semmit. Adónak meg aztán mégcsak hire se volt.

— A kutyák nem engedelmeskedtek, — mondotta félig hangosan s ment a piac közepére. Ott valameddig ácsorgott, hápogott, köpött egy nagyot és felmászott a kiáltóra. Kinyitotta a kereplőt és megforgatta.

Fenyegetőn recsegett széjjel a faluban a hang s erre megnyíltak az ajtók, szorongó arcok tekintgettek erre. Egyszer aztán a bíró, Éltető Ferenc jött által az utcán, bátran, felemelt fejjel, az emberek egyenként igazodtak a háta mögé. A zsoldosok vigyorogva nézték őket, egyébként tüzeltek már megint. Fázékony emberek voltak. Hiszen taljánok, dalmátok voltak.

A hadnagy nézte a gyülekező népet, nézte, aztán az udvarhelyi útra hallgatózott. Csakugyan, lódobogás hallik arrólfelől. Megnyugodva csukta össze a kereplőt s rászólt Éltetőre:

— Bíró! Tegnap tisztességgel meghagytuk nektek, hogy reggelre itt legyen a piacon a porció és nem teljesítettétek. Hát miért nem teljesítettétek?

— Uram. Már tegnap megmondottuk az okát, miért kívánod, hogy megint mondjuk? Máma semmivel sincs többünk, mint tegnap volt.

— Tegnap is mondottam, hogy hazudsz, máma is azt mondom. Kutyák vagytok. Lázadók vagytok.

— Én székely nemes vagyok, uram.

— Aki nemes, az nem hazudik.

— Igazad van, uram. De mivel én valóban nemes vagyok és te nem vagy az...

— Eh. Mit... Kötözzétek meg a kutyát! Majd igazat beszél, ha az üstöke nem lesz a helyén.

A zsoldosok Éltetőre vetették magukat. Egyet ugyan leütött, még pedig puszta ököllel, de ez mit sem ért. Pár pillanat mulva ott feküdt a deres gyepen, hason. Hátracsavart kézzel, a földre csorgó gyötrelmes könnyel.

A nép azon nyomban megveszett. Voltak, akik kerítésgyámol után ugrottak, mások vasvilláért szaladtak, de későn volt már. Balog kapitány megérkezett húsz lovassal Udvarhelyről. Az emberek, akik menekülhettek, menekültek, úgy dobták magukat által a kerítésen, mintha nem is ölnyi magas, csak arasznyi volna. Sokan bizony ott rekedtek a piacon. A hadnagy sietett lefelé a kiáltóról, üdvözölte a kapitányt. Ami egyszerű kézfogásból állt mindössze.

— Jókor jöttünk, mi? — kérdezte a kapitány.

— Jókor biza. Mert fellázadtak ezek a kutyák.

A kapitány megvakarta borostás állát, pillanatig gondolkozott, majd kérdezte:

— Nem akarnak fizetni?

— Nem. Azt mondják: nincs.

— Hm. Hátha csakugyan nincs, hadnagy?

— Hogy-hogy csakugyan nincs? Tudja kigyelmed kapi-

tány uram jól, hogy ezt a szót a vajda őnagysága nem ismeri. Ha nincsen is, legyen. Mert lenni kell. Mert mi is lenne akkor, ha nem épülnének fel a várak és szabadon ránktörhetne a tatár vagy más pogány? Azok nem kérdeznék bezzeg, hogy van-é valamije a népnek, vagy nincsen. Hanem fogná, amit talál.

— Igazad van, hadnagy uram. Neked is igazad van. Nézzük hát, amiből élünk. Miféle szerzet ez itt? — s csizmája orrával megpiszkálta a megkötözött Éltető oldalát.

— Ez a helybeli bíró. Elsősorban felelős a porcióért.

A kapitány gondolkozva nyomogatta le csizmája orrával a dérverte fűszálakat, de azok egymásután pattantak megint vissza. Igen, a fűből megint fű lesz, akármi történik is vele. Olyan ez a nép, mint a fű... vagyis hogy... a fű olyan, mint a nép... Ellenben a várak hátha csakugyan kellenek és igaza van a vajdának. Vagy a népnek, vagy a vajdának...

— Próbáld beszedni a porciót, hadnagy — mondta határozottan.

— Végre! Hallgasson ide mindenki! Mielőtt rátérnénk az üstökvonásra, szépszóval próbáljuk a bajt megelőzni. Hozzátok csak ide a bíró feleségét! Valakit vigyetek magatokkal, aki a házát megmutatja! — rendelkezett a hadnagy.

Két zsoldos maga előtt tuszkolt egy parasztot s Éltető Ferenc hangosan nyögött egyet.

— Meglesz hát a porció, bíró?

Éltető nem válaszolt.

A hadnagy éktelenül káromkodott. Széjjelnézett, megakadt a szeme a templom előtti fűzfákon.

— Kötözzétek valamelyik fához ezt a kutyát! — rendelkezett a hadnagy.

Éltetőt felemelték a földről, a szélső fához vonszolták. Ahol feküdt, megolvadt a dér teste melegétől.

Lárma, zaj ömlött végig az utcán, a zsoldosok vihogva taszigálták a bírónét. Az asszony sivalkodva védekezett, ujjasának fel volt szakadva az eleje, bizonyságul, hogy keserű harcot vívott a zsoldosokkal.

— Kötözzétek a másik fához! — rendelkezett a hadnagy.

Az asszony sikoltozott, Éltető ordított, mint a vadállat. Ordítását visszaverték a piacra a hegyek.

— Meglesz a porció, bíró? — igyekezett túlkiabálni a lármát a hadnagy.

Éltető nem válaszolt. De már nem is ordított. Hanem bömbölt, mint a megkötözött bika.

— Jól van. Hallom, lányod is van. Hozzátok elő a lányát is! Hadd legyen kéznél.

Az iménti zsoldosok megint elloholtak a bíró háza felé.

Az asszony csüngött a fán, előrebukott fejjel, lábaujja alig hogy érte a földet. Az ujjas végképp lefordult róla, szál ingváll volt alatta mindössze, de az is szétszakadva. Van a kínnak egy végső határa, mikor már nem jajgat a megkínzott, inkább kedvesen, lágyan turbékol, mint a galamb. Hát ez az. Igy tett már Éltetőné.

A hadnagy elsétált kétszer, háromszor a házaspár előtt, hátratett kezekkel, gondolkozva, egyszerre kitalált valami jobbat, mert felderült az arca.

— Hozzátok elő azt a tüzet! — kiáltotta.

Egy zsoldos égő deszkadarabokat markolt össze, letette a gyepre a hadnagy elé.

— Utoljára kérdem, lesz porció, vagy nem lesz?

Senki nem válaszolt. A hadnagy lassan odapiszkálta csizmájával a tüzet az asszony elé. Közelebb, még közelébb. Az asszony gyorsan, de csengő hangon imádkozott, mire a nép is térdre vetette magát, s összekulcsolt kézzel nézett az égre. A tűz elébb csak kojtorgott, a füst hol ráterült az asszonyra, hol elcsapódott tőle s egyszerre fellobbant a láng. Az asszony száján megfagyott az ima, elájult.

Ugyanekkor újabb lárma keveredett, Mária szaladt be mezítelenül a piacra. Utána nyomon egy zsoldos rohant, kezében valamit lobogtatott, a Mária egybeszabott ingét. A lány sivalkodva futott keresztül a piacon, népen, átugrott a templom kerítésén, beszaladt a templomba. Bevágta az ajtót és felcsapta a keresztvasat.

Balog kapitány hol az asszonyt nézte, hol a lányt, egyszerre káromkodva odaugrott az asszonyhoz, egy rántással letépte róla az égő szoknyát s rátaposott. Csakhogy, most meg teljesen elővillant tiszta mezítelensége.

A többi pedig olyan gyorsan történt.

Robogás bukkant ki a makfalvi útból, belédübörgött a föld. Végeláthatatlan szekérsor elején vágtatott egy szekér, két feketepej volt beléfogva. A lovak sörénye lobogott s két oldalon leömlött a lovak nyakán. A szekér elején állva egy legény fogta a gyeplőt, mellén nehéz-veretű vért, oldalán kard s vállán íj, tegez s buzogány-formájú csákány. A szekér farában az öccse, Gergely ült háttal az útnak s a fogyó útra csüngette lábát. Még két fegyveres ember ült az oldalon, egymással szemben.

A zsoldosok szűkölve kapkodtak, szaladgáltak össze-vissza, mint a kutya. A hadnagy vezényszavakat ordítozott, csak Balog kapitány állt szótlanul, de halottsápadtan ott, ahol az égő szok-

nyát eltapodta volt. Mindössze két zsoldos fordult szembe a szekérrel a hadnagy vezényszavára. De kard villant a legény kezében s egy ló már is gazdátlanul trappolt odább. Szinte vígan. Szinte örömmel.

— Agyonvágni mindenkit, aki ellentáll! — hangzott a kiáltás a legény szájából s Gecőnek dobta oda a gyeplőt, leugrott a szekérről.

Csodálatos valami volt az, ahogyan a szekérsor pillanatok alatt a piac köré kanyarodott. Se ki, se be. Aki kívül volt, kívül maradt, aki pedig belül volt, az belül maradt. Még pedig menthetetlenül.

— No, hadnagy, most már szedheted össze a porciót, — nevetett kínjában a kapitány és felmászott hirtelen a kiáltó tetejére. A húsz lovasát nézte, akik dermedten álltak lovaik mellett, a kantárba kapaszkodva. A hadnagy, mit tehetett volna mást, felmászott a kapitány mellé. A föld itt már bajosan könyörül, de hátha megkönyörül az ég?

A legény, Dózsa György, Éltetőnét vágta le a fáról elébb, aztán Éltetőt szabadította ki hirtelen.

Közben már kiáltozott:

— Ruhát ide, zsiványok, asszonyi ruhát!

A zsoldosok nem is értették, de anélkül se mehettek volna sehova. Ostobán bámultak Dózsára, mint bornyú az új kapura. — Nem halljátok? — s hirtelen a legközelebb eső zsoldosnak ugrott. Megfogta a bekecsét a nyakánál s lehámozta róla. Közben kettéroppant a zsoldos balkarja. Most meg már ez ordítozott. De ki törődhetik ilyenkor egy ordítással? Senki. A legény bepólyálta Éltetőnét a bekecsbe s ölébe vette. Vérbeborult szemmel nézett erre, arra, irgalmas Isten, ezt az asszonyt immár hová tegye? Hol az ilyen asszonynak a helye?

Mária felszaladt a templomból a toronyba s mindezt úgy nézte most, mint a tébolyult. Nem tudta felfogni, nem tudta megérteni, miért van úgy, ahogy van? Mit vétett az anyja, akit szemeláttára becstelenítettek meg a zsoldosok, hogy kevés idő mulva éppen avégett rángassák elő a gabonás veremből őt is, ahova bujt? De nem tudott gondolkozni se. Csak a szerelmesét látta, aki előtt úgy lapultak az idegen zsoldosok, mint komondor előtt a megmart kuvaszok. Hallja megint szerelmese hangját:

— Zsoldosok, sorbaállni! Minden fegyvert s más szerszámot csomóra hányni! Aki nem engedelmeskedik, nyomban meghal! De minden halálért én felelek az Isten és a magyar király előtt. Ej, sorba hát!...

Lelkendezve szaladt le a toronyból.

György egyszerre azt érzi, hogy puha fehérség tapad rá, két kar öleli által a nyakát.

— Bántottak, György... nagyon bántottak... — sírja a fülébe.

Nahát, ez már aztán... sok volt egy embernek nagyon. Kivált, ha azt az embert Dózsa Györgynek hítták.

— Hát még téged is bántottak? Még téged is mertek bántani? — mondja, inkább panaszkodva, mint a gyermek és valóban, hangja immár szelíd, szinte alázatos. — Hol van a Mária ruhája? — kérdezi.

De választ nem kapott, mindössze a szekértábor mozdult meg s üvöltött fel, mint az orkán:

— Halál a népnyúzókra! Halál a szűzmegrontókra!

— Gecő, gyere, vidd haza Máriát. — Mondotta György és intett is az öccsének.

Gecő mentéjét Máriára terítette, kézenfogta és vezette haza. György elsétált a sorban szorongó zsoldosok előtt, még mindig nyugodtan kérdezte:

— Hát szóval, nincs senkinél a Mária ruhája? Egy zsoldost kilódítottak a sorból a többiek, aki vászondarabot zsugorgatott a háta megett. — Úgy. Hát te voltál, hát te vagy az... s a kardja villant. De mégis leengedte megint. Odalépett hozzá közel, s puszta ököllel csapta agyon.

A kiáltó tetején mordály pukkant s a György vértjéről leperdült egy golyó, mint meggymag a falról.

— Na nézzétek! Még ezek is harapni akarnak! — s most meg a kiáltónak ugrott, nekivetette a hátát. Elébb csak ingott, recsegett, de valami a földbe szakadt s az alkotmány felborult. Kapitány, hadnagy kivágódtak róla, messze. A kapitány felült, de a hadnagy úgy maradt fekve.

Éltető jött vissza, hazulról, hajadon fejjel, izzadó homlokkal. Megállt a feldőlt kiáltó mellett, a hadnagyot hallgatta, aki csendesen nyögdécselt. Szájából vér tajtékzott s egyre azt suttogta:

— Vizet! Az Isten irgalmára, vizet!

Fent vízfellegből kavargó tenger lett időközben az ég s hiába nyujtogatta utána kínban égő nyelvét.

— Evvel mán elvégeztetett, — gondolkozott Éltető Ferenc és keresztet vetett. Odament a kapitányhoz. Aki üldögélt a földön s tapogatta törött lábszárát. — Fáj? — kérdezte tőle s lehajolt hozzá. Gyakorlott ujjakkal tapogatta végig a sérült csontot. Azt megölte volna, emezt gyógyítja. Az bántotta magát s feleségét, emez védelmezte. Szemet szemért, fogat fogért. Felvett egy zsindelydarabot, belőle síneket faragott, s bekö-

tözte a kapitány lábát. Az semmit se mondott. Csak összeszorította a fogát, s a szemét húnyta be. Mikor készen volt véle, leült mellé, mintha csak ketten lennének a piacon. Tovább babrált a késével. Egyszerre felgyűrte balkarján az ingét, s késével keresztalakba belevágott az eleven húsba. Várta, míg kiserked a vér, aztán felitta.

— Mit csinálsz? — kérdezte a kapitány hüledezve.

— Hogy én mit csinálok, kapitány? Hát ide nézz! Ez itt egy kereszt. Élő, eleven kereszt. Ami addig él, ameddig én. Vagyishogy... örökké él, mint hogy én örökké élek a fiaimban, és unokáimban. De úgy segéljen éngem, az egy örök Isten, hogy bosszút állok feleségemért, Máriámért, az egész faluért. Hát látod, ezért kell ide ez a kereszt, hogy én ezt soha el ne felejtsem.

Sala Domokos jött, fegyverét, ami nem volt más, mint hegyes acélban végződő mogyorófakaró, maga után húzta a gyepen.

— Keresztkomám, Éltető Ferenc! Keresztlányom, kicsi Mária beteg, félrebeszél!

Éltető megriadt.

— Igaz ez, keresztkomám, Sala Domokos?

— Úgy igaz keresztkomám, ahogy mondom.

Éltető Ferenc szó nélkül vette elő megint kését, még egy vágást karcolt a keresztbe, s újra megitta a kiserkedt vért.

— Úgy legyen igaz, ahogy én ezt a billyogot hordozom, még inkább bosszút állok feleségemért, Máriámért, az egész faluért. Ámen. — Visszahajtotta inge ujját, odament Györgyhöz, aki éppen beszélt az egyre szaporodó néphez:

— Egy Atyától való atyafiak, székelyek! Mátyás óta koldusok vagyunk saját házainkban, amerre járunk, siratja a szegénység a megcsúfolt igazságot, a nyomorúság egy határról más határra űzi, kergeti véreinket. Kenyerünkön kutyákat hízlalunk, és ezek a kutyák levonják az igaz emberek üstökét, meggyalázzák feleségét, mátkáját. Megizenjük innen, erről a piacról a vajdának, Báthory Istvánnak, hogy ha a törvényeket, egy holdváltozás alatt vissza nem állítja, csak úgy, mint a mai napon, fegyverrel szerzünk elégtételt magunknak.

Kardok, lőcsök emelkedtek a magosba, és olyan éljenzés robbant ki, amilyet régen nem hallott ez a falu. György most a kapitányhoz fordult.

— Hallgasd meg, mit mond a nép, kapitány. Imé, itt vagytok most kezeink között, mindazonáltal nem akarunk gonoszszal fizetni a gonoszért. Pedig meg vagyon írva, hogy akik fegyvert fognak, fegyverrel vesznek el. Mindazonáltal a ti

csontjaitok is megférnének a földben, más ellenségek csontjai mellett. Mert ez a föld olyan föld, mely minden ellenséget egyformán eltemet. Általad izenjük a vajdának, mától kezdődőleg semmiféle porciót nem adunk, csak azt, amit a nemzetgyűlés megszavazott. Ha érte jöttök, állunk elébetek, mint ahogy most is álltunk. Ha másként nem boldogulunk, megfogjuk ennek a földnek a négy sarkát, és rátok borítjuk az egészet. Szóltam, kapitány.

A kapitány a ledőlt kiáltóba fogózva feltápászkodott, és kérdezte:

— Hát akkor... mink elmehetünk?

— Tik elmehettek Isten és a dolgok hírével, de a hadnagy és zsoldosai itt maradnak.

— Hát ezekkel mi légyen? — kérdezte Sala Domokos.

— Hányan vannak?

— Vannak még életben nyolcan.

Dózsa megfordult, szembe nézett a fűzfákkal.

— Kössék fel bátyámék ezekre a fákra őket örök emlékezetül.

Sala Domokos intett Éltetőnek, markába köpött és nagy léptekkel lódult a fák felé.

MEREDEK, erdőségekkel borított bérc tetején állott Várhegyes vára. Ettől keletre volt egy másik vár, a Haljmeg. Nem voltak éppen erősségek a szokásos hadviselési formulák szerint, de gazdáik tudták jól, hogy váraik mit érnek.

A Várhegyes alatt, délre, mintegy hatezer lépésnyire pedig Makfalva terült el a lankás hegyoldalon. A Dózsák szántóföldjei szaggatott vonalakban egészen a Várhegyes alá nyúltak.

Apoldi Mojzes Várhegyesről, Baló Boldizsár meg Haljmegbércről, mint várurak rokonságban voltak. A rokonságot tartották is, mégpedig nagyban. Apoldi azon kívül, hogy mint lófő a nemzetgyűlés örökös tagja volt, székkapitánya volt a Marosszéknek is. Ezek szerint Baló Boldizsár, meg a Dózsacsalád itthon élő legöregebb férfitagja is nemzetgyűlési tagok voltak. Jól ápolt út húzott a Várhegyes alatt kelet felé, néhol eltűnt, néhol előbukkant a rengetegből.

Apoldi Mojzes negyven körül járó, alacsony, tagbaszakadt ember volt ezen időben és nőtelen. Tulajdonképpen az öccsével, Apoldi Péterrel birtokolták a várat és a hozzá tartozó erdőket, legelőket, szántókat, de Mojzes egyedül élt benne. Mivel az öccse esztendők óta az iskolákat járja.

Délután volt, az erdő sarka fölé hanyatlott a nap, Apoldi

a bástyákon körülfutó lőrések tornácán egy medvebőrt feszített fel éppen mogyoróvesszőkre, evvel bajlódott, mikor megszólalt a segédkező várszabados:

— Nézzed csak uram. Miféle emberek jöhetnek odalent?

Apoldi szeme elé tartotta kezét s lenézett az alkonyodó napba. Tarka népség vándorolt keletre az úton. Ahogy innen kivehette, férfiak, nők, gyermekek, vegyest. Olyan furcsa volt az apró népvándorlás, hogy mi lehet, kik lehetnek, nem tudta kitalálni semmiképp. Rádobta a mellvédre a medvebőrt:

— Eredj csak fiam. Hozd ki a kardom, kürtöm. Leszaladunk, megnézzük.

A szabados szaladt, majd visszajött, és indultak lefelé. Ez hamar ment, de lefelé nehezen ment. Csak a csizmasarokkal lehetett ereszkedni. Csúszni. Közben bokrokban, ágakban kapaszkodni. Ott értek le, ahol az út megtörik a Haljmeg felé. A nép még nem ért ide, leültek hát az út mellé és várakoztak.

A tavasz már keresztüldalolt az erdőn, csak a nagyobb sziklák mögött szomorkodott a hó. Egyebütt kék virágok nyíltak, meg sárga virágok, s dongók dongták a virágokat.

Egyszer aztán a kanyarodóban felbukkant egy paraszt, a hátán batyút cipelt, és a vállán szétbontott kasza volt. Utána valamivel fiatalabb asszony madzagon malacot vezetett, mellette nagyocska fiú baktatott szál ingben. Vesszőkosár volt az asszony hátán, a kosárban gyermek kucorgott s kapkodott az útra boruló ágak berkéi után. Egyenként, párosával jöttek a többiek. Mindenkinél volt valami ingóság. Némelyiknél jérce vagy kakas vergődött. Olyan egyformák voltak ezek az emberek, mintha nem is lenne virágzó fiatalság ezen a földön, nincsenek vidámak, se nagyon szomorúak, csak fakó, színtelen arcok vannak.

Apoldi felállt, s kiment elébük az útra.

— Honnan jöttök, atyafimék?

Az öreg, aki legelől jött, rápillantott Apoldira, de nem szólt egyetlen szót sem. Csak a feje bukott még mélyebbre, mintha a földön keresne valamit, ha egyebet nem, hát régen betaposott nyomot. Apoldi még előrébb lépett s megfogta az asszony hátán a kosarat.

— Azt kérdezem, hogy honnan jöttök. Vagy némák vagytok?

Az asszony megállt, ráemelte szemét Apoldira, amelynek olyan volt a színe, mint a zsírtalan levesnek, vagy mintha szappanos vízbe mártották volna. Azt mondta:

— Miért háborgatod a földönfutókat, uram?

A gyermek úgy összekucorodott a kosárban, mint aki

tudja, hogy csak tévedésből jött a világra, és az arca elé egy darab rongyot húzott. Apoldira rádöbbent valami, amit eddig nem tudott, csak sejtett:

— De beszéljetek hát! — kiáltotta és lerántotta az útról az asszonyt. Gyermek, malac, utána lódult.

Az első öreg ledobta a földre a batyut és ráült. Megtörölte izzadt homlokát, mondta:

— Miért vagy olyan nagyon kíváncsi, uram? Aki nagyon kíváncsi, az hamar meghal. De azért legyen neked hosszú életed e földön. Ha tudni akarod, hát megmondjuk. Megyünk az oláhvajdához, mert nem ád nekünk többé kenyeret Székelyország.

Apoldi alig tudott valamit mondani a meglepetéstől.

— Ez a föld még mindig adott kenyeret a fiainak. Egyébként pedig az Isten mindenkor adhat árvizet, vagy aszályt.

Az öreg keserűen válaszolt:

— Hát hol éltél te, uram, hogy nem tudod, mi történik körülötted? Tán külföldi országokat jártál? A föld megadta mostanában is, amire szükségünk volt. De nem szeret többé a vajda minket. A vajda idegen nemzetségeket szeret. Hogy mi Isten verése ez rajtunk, én nem tudom, én nem tudhatom...

A nép köréjük gyűlt, egyik leült, másik csak álldogált. Egyre jobban nekibátorodtak a beszédnek. Elmondták, hogy alig pár hete fizették ki a várépítési porciót, és utána nyomban elhajtottak negyven legényt a faluból sáncot ásni. Mivel Lázár András bővíti a várát. Most meg követelte az apátúr a kilencedet, amit nem tudtak előteremteni. Mivel pontosan három hete fizették ki a pápai tizedet. Tavaly meg rossz termés volt ráadásul, az Aranyos megáradt ugyanis nyár derekán, és elöntötte a fele Mezőséget. Tegnapelőtt aztán megjelentek a zsoldosok, hét embernek az üstökét lerántották, az asszonyféléket sanyargatták, szóval, nem bírják tovább ezt a szomorú igát. Mennek a szomszédfalu után, amely még az őszön kivándorolt a vajdaságba. Rosszabb ott se lesz.

— A faluba nem maradt senki? — kérdezte Apoldi szörnyűködve.

— Nem maradt ott uram senki. Csak az üres házak. Meg az elhagyott kertek, földek. Meg a tavaszi szél. Meg a temető. A temető, az, igen.

Egy asszony vágta le batyuját mérgesen a földre:

— Nem kell a vajdának a székely, van már helyette móc elég.

— Pedig nekem két fiam esett el a törökön, uram! — szólott közbe egy harmadik.

— A Lázár András uram jobbágyai vagytok?

— Nem jobbágyok vagyunk mink, uram, hanem szabad székelyek. De mit törődik evvel Lázár András? Nem törődik ez avval.

— Nem ujság ez uram, — szólalt meg megint valaki, — igen sok falu lett a farkasok tanyája arrafelé.

— Nézzétek, atyafimék, térjetek vissza. Én ígérem nektek, Apoldi Mojzes, hogy ezeket a sérelmeket a nemzetgyűlés elé viszem. Ha pedig a gyűlés nem segítene, él még a magyar király, Ulászló felséges úr ... — szónokolt, pedig maga is tudta, hogy a szónoklás nem ér itt semmit. A vezető öreg felállt, hátára vette batyuját, vállára lódította a kaszát:

— Mink pedig semmiféle úri beszédbe nem hiszünk. Átkozott legyen az, aki visszatér közülünk. Az ég meg ne sirassa, a föld bé ne fogadja. Menjünk mind tovább, emberek. — S megindult. Vissza se nézett.

Felkerekedett a nép, zsibongva indultak az öreg után. Egy kakas, valamelyiknek a kosarában, kukorékolt, az erdő visszaverte, a völgy elnyelte.

Apoldi félreállt az útból. Nézte az előtte elvonulókat. Nem volt egy biztató szava, se egy kárpáló. A híres székely dicsőségre gondolt, ami lehet, hogy volt, de az is lehet, hogy nem volt, de semmi esetre se lehet megállapítani ezt a jelenből. Mert a jelen nem más, mint ez a nép, amely szinte futva igyekszik kifelé az országból. Ezeknek aztán beszélhetne bárki, bármiről. Akkor se hinnének, ha Krisztus leszállna az égből. De nem is hihetnének.

Nem. Itt már nincsen mit mondani.

Itt csak tenni kellene valamit, ha lenne, aki tegyen.

Elvonult a nép, ahogy számlálgatta, lehettek jó öt-, vagy hatszázan, vegyesen. Szép falu lehetett, takaros falu. De ni, itt meg egy pap jön elmaradva a menet végén ...

A pap egyik kezével égő gyantából szórta az útra a füstöt, másik kezével fiatal fejércselédet támogatott lépésről lépésre. Nyilván nem sokáig bírja már szegény. A pap hangosan énekelt:

Hívságos mi hívalkodásunk
Dicsőséges mi elmúlásunk...

— Te is elmégy a faluval, páter? — kérdezte tőle Apoldi szomorún.

A pap megállt s az asszony azonnal leült, a pap térdének hajtotta fejét.

— Nem vagyok páter, csak pap vagyok közönségesen.

Isten egyszerű, de alázatos szolgája. Elkísérem ezt a falut a hágókig, minden falut el szoktam kísérni. Aki útközben születik, megkeresztelem, aki útközben meghal, megáldom a sírját és eltemetem, boldog feltámadást ígérve neki. — Levette süvegét, haja szétomlott a vállán. Végtelen mélységben égtek a szemei, mint a zsarát. Nyakában csüngött olvasója, amilyet még nem látott a világ: tojásnyi kövek voltak felfűzve ökörbélzsinegre.

— A papoknak nincsen ilyen hajok, — mondotta Apoldi gyanakodva.

— Van, akinek nincs, van, akinek van. Haja és papja válogatja.

— Szóval, te ama husztok közül való volnál?

— Nem jó tudni mindent az embernek. Vannak dolgok, miknek a tudása nem hoz szerencsét.

— Értem, értem — válaszolt Apoldi elgondolkozva. — Én olyan ember vagyok, aki sok mindent tudok. De azt tartom, hogy a tudásból soha sincsen elég.

— Ez igaz. Látod, ez igaz. Ezért meglehet, hogy ezekről a dolgokról mink még beszélgetünk. De egyelőre most csak menjünk, mert mindjárt este lesz. — S az asszony keze után nyúlt.

— Várj még. Hát arra nem gondoltál, hogy amit most mívelsz, az hazaárulás?

A pap közel tartotta a füstölőt a szeméhez, pillanatig nézte, aztán ráköpött és bedobta a sűrűbe. Kacagott súlyosan, szívből. Kacagása zengő volt, mint a víz zuhogása a sziklán.

— Ez hazaárulás? Inkább azt mondhatnád, hogy e népben, ha idegenben is, de megtartom a hazát. Elteszem őket jobb időkre. Ó, bár tudnám kivinni innen az egész népet, falustól, szekerestől, jószágostól. — Felemelte a nőt kezénél fogva és szótlanul indult.

— Fázom... — zokogott az asszony és reszketett, mint a nyárfalevél.

— Mondj el hamar egy Miatyánkot, meg egy Üdvözlégyet, akkor talán megmelegszel.

— Már mondtam. De hiába mondom...

— Ne vidd magaddal. Hiszen úgyse tud menni, — mondta Apoldi.

— Kinél hagyjam? Talántán ha gondját viselnéd? Legalább addig, míg visszajövök?...

— Hagyhatod. Van fent váramban tudós néne, majd az meggyógyítja, hagyhatod bátran.

— Hát akkor... itt maradsz, Rebeka. Majd visszajövök. Isten, békesség, — köszönt és megindult. Mentében megfogott

egy vastag lecsüngő ágat, leszakította. Az apró gallyaktól megtisztította és belesuhintott vele az útba. Alig haladt valameddig, nyomban felcsendült ajkán az ének:

Mikor Ádám szántott és Éva szőtt,
Hol volt akkor a nemes úr?

Apoldi csudálkozva hallgatta az éneket. Ismerte jól. Országokból került ez az ének Magyarországon át a Székelyföldre. Tanuló diákok hozták, az alsó papság adta kézről kézre, szájról szájra. Néhol már a parasztok is dalolták. Csak titokban persze. Mert akit rajtakaptak, nyelvét kivágták, vagyonát elkobozták.

Végképp elhalkult az ének, a nap is alkonyodóra hajlott, alig hogy átszitált a távoli bércek erdőségén némi fény. Apoldi szótlanul nézte a földön fekvő, pihegő nőt, aztán kürtjébe fújt. Egyszer, kétszer, míg aztán felelt rá fentről a Vár.

— Eszkábálj össze valami hordágyfélét! — mondta a szabadosnak. Az kihúzta baltáját övéből, markába köpött és belépett az erdőbe.

A várban pedig napokig lábujjhegyen jártak a szabadosok ezután. Még csak egy dézsát sem volt szabad úgy odább tenni az udvaron, hogy koppanjon. Az ajtók sarkait rendre megolajozták, meg ne nyikkanjon valamelyik.

Nem csoda, Rebeka az első asszony a várban évtizedek óta. Már csak a belső termekben. Mert hiszen itt lézengtek a szabadosok asszonyai, vagy kellett, vagy se.

Ami megint csak nem csoda, mert idefent gyakran csordult, cseppent valami.

Sára néne, az Apoldi dajkája gyógyítgatta Rebekát, egész nap ott ült az ágya mellett egy alacsony zsámolyon. Farkasalma levélből fürdőt készített, avval fürösztgette. De nem volt megelégedve a hatással nyilván, mert mára szénamurvából csinált fürödőt, ráadásul fürdés után a kifőtt törekkel akarta beborogatni mellét, hasát. Ha ez se használ... Dehát használ az, dehogy nem használ. Hiszen meg vagyon írva, hogy fűben, fában az orvosság.

A szénamurva most fő, rotyog a vár pitarában, amíg elkészül, addig pedig Sára néne megmossa a Rebeka haját. Nyárfabimbó-főzettel pedig. Hogy legyen a haja aranysárga és ragyogó, mire meggyógyul. Nagyon ritka az ilyen haj errefelé, igen ritka. Mint a fehér holló. Nincsen is tán több, csak ez az egy... Gyönyörködve áztatta, locsolgatta a lapos dézsában, ami ott volt az ágy mellett egy zsámolyon. Rebeka feküdt az ágyban és ráhajolt.

— Hogy érzed magadat, kisbogaram? — kérdezi tőle, mert úgy használ az ilyesmi, hogy amíg használják, addig beszélgetnek.

— Úgy érzem néne, hogyha felkelnék az ágyból, akkor nyomban meggyógyulnék. Hiszen nem fáj már semmim, csak itt érzek még valamit hátulfelül az oldalamban.

— Látod, még nem kelhetsz fel. Mert a vese az. Még pedig a bal vese. A fontosabbik. Ha pedig a vese beteg, akkor beteg tőle a vér is, mert nem tudja jól vízzel táplálni. A vér megtaknyosodik, a bőr petyhedt lesz, a haj elveszti aranysárga színét. Hiszen éppen azért mosogatom evvel a főzettel. Mert miképpen belülről így igyekszik a testből kifelé a betegség, éppen úgy igyekszik a hajon által az egészség befelé. A testnek ilyen belső állapotja miatt az élet nedvessége gőz állapotban kijön a szívnek és más edényeknek erőtlen állapotja miatt. A nyálnak, takonynak, vizeletnek feles bőv folyása lesz, kemény székek, nehéz emésztés, mindenféle nátha, hideg fuxus, szélkólika, vízkórság, gilisztaszaporodás, ájulás, gutaütés, glandulák megdagadása, a szemérem-testeknek senyvedése, fejérfolyásokra való hajlandóság, a nedvességek imitt-amott megdugulnak, csomóra gyűlnek, megrothadnak, az inak eleresztik az ízeket...

— Szűz Mária, Krisztus egy Isten fia!... — sikoltott Rebeka, — akkor én meghalok, Sára néne?

— Meghalsz, bogaram? Ki mondja azt, hogy meghalsz? Ne félj semmit, míg éngem látsz. Itt van az öreg Sára néne! Én csak azt mondom, hogy...

— Mi van? Mi baj? — rontott be Apoldi a szomszéd teremből, ő is itt ólálkodik naphosszat, mióta beteg van a háznál.

— Mi baj lenne? Nincsen semmi baj, galambom. Éppen csak hogy szép vendégünket gyógyítgatom, — válaszolt Sára néne és egyik kezében a Rebeka haja, másik kezével feljebb húzta vállán az inget. Aztán kifacsarta a Rebeka haját, csomóra gyűrte, a dézsácskát odább tette. A hajat megint kibontotta, teregette, kicsapta tenyérrel, hogy száradjék. Hamar menjen ki belőle a víz. De maradjon meg benne a nyárfabimbó főztje. Kicsit odább állt, titkon Apoldinak mutatta a hajat. Büszkén, mintha nem is idegené, hanem az övé volna.

Csudálatos szag volt a teremben. A sokféle főzött fű szaga, meg a bomló nyárfabimbó szaga, nem ád ilyen szagot egy erdőnyi erdő. Apoldi csak állt, csak állt. A levegőt tele szájjal tüdőre szívta, ő azt érezte, hogy mindez pedig a gyógyuló asszony szaga. Behúnyta a szemét. De így még rosszabb volt, vagyishogy jobb volt, mert ekkor színe volt ennek a szagnak,

sárga színe, mint az arany és fehér színe, mint a tej. És mégis, ugyanaz az egy mindkettő. Elválaszthatatlan.

— Hanem még más baj is van, hallod, — mondja Sára néne.

— Mi? — riad meg Apoldi.

— Hát az, hogy a hamari gyógyulásról én csak akkor kezeskedek teljesen, ha azt főz Tavaszné, amit én mondok.

— Hát azt főzünk. Szóljon Sára néne, az Isten áldja meg. Hát mit főzzünk, mit főzessünk?

— Hát először is... fiatal vaddisznóhúst főzess, mert az levegővel és friss fűvel is él, tisztább mindenféle más állatoknál. Még pedig úgy a legjobb, ha borban pácoljuk. Na de ezt legalább hét nap pácoljuk. Mivel hét napból áll a hét, hét csillagból van a Göncölszekér, a hetes számot nem lehet széjjelosztani semmiképp. Valami mindig marad belőle. Ha más nem, megmarad a semmi. Már pedig az is valami. Nincs más jó, ami kéznél lenne, mint esztendős kecske. De ez is jó. A kecskehúst a régiek nagyra tartották, mivel az erőt mindenféle húsoknál inkább nevelné. Innen van, hogy midőn Achilles Trója alatt a görögöknek vendégséget adott, amint Homéros megjegyzi, ez vót a legkedvesebb étel. Kövére csömört, hányást, hasmenést, hideglelést, májbajt megszüntet. Nem kevésbbé...

Nem tudta tovább mondani, mert Rebeka elkacagta magát és nagyot rúgott. Vastag nemeztakaró volt rajta, most lecsúszott az ágy mellé. Sára néne ijedten kapott utána.

— Hijába mondom Sára nénének, hogy nincs már nekem semmi bajom, — mondotta még egyre kacagva, — nem akarja elhinni.

— Hát... ha csakugyan nincs... akkor hála légyen Ü szent Felségének... — motyogott az öreg s könnyezett. Hiába, ő már ilyen volt. Akkor is sírt, ha meggyógyult a beteg, akkor is sírt, ha meghalt.

— Nahát, azért nem árt az, ha még valameddig ágyba fekszel, — mondotta Apoldi és bizonytalanul pislogott az ajtó felé. Hogyne. Rebeka szótlanul befelé fordult, oldalvást s a takarón át kirajzolódott fiatal, szinte elpusztíthatatlan teste.

Apoldi kiment, de csaknem nekiment az ajtófélnek. Arra rábámult, ostobán, aztán keresztüllépett a küszöbön. Másra gondolt már. Országos dolgokra. Mivel tanácskozásra hívta ismerőseit, barátait, rokonait éjszakára.

Sára néne pedig még mindig szipogva, száraz törülközőbe csavarta a Rebeka haját és odament az ablakhoz. Ahol kis asztalkán papíros, meg bogyókból készített ténta állt. Leült mellé, ránézett az ablakra, ahol a sárgára cserzett irhán csudá-

latos fényben ömlött be a nap és téntába mártotta tollát, írni kezdett. A húsos ételekről írott az asszonyok számára könyvet.

Igaz, hogy kerek és álló húsz esztendő óta írja, de még nem készült el. Mindegy, elkészülhet még, amíg él.

Egyébként Sára néne okos, tanult nő volt, úgy került a házhoz, hogy az Apoldi apja, az öreg Apoldi Mojzes, mikor meghalt az első felesége, az apácák kolostorából megszöktette.

— Csak azért, — magyarázta akkor a rokonoknak, — hogy legyen valaki, aki a két kicsi árvát felnevelje.

Sára néne tehát felnevelte.

Nincsen semmi panasz benne.

ESTE VOLT és a vendégeket várta a vár.

Máma egész nap szép volt az idő, lent, a völgyben a megpihent patak mocsarában békák kuruttyoltak, néha madarak rebbentek fel az erdőn. A hold magasan állt, egészen a Haljmeg felett. Átszűrt, tiszta volt az ég. Csak lent a völgyben feküdt egy kis köd. De annyi csak, mint szélbe sodródott keszkenő. Apoldi a déli bástya fokán álldogált jó ideig, aztán végigment a tornácon, lehajolt az udvarra.

— Tavasz! — kiáltotta. — Tavasz!

— Megyek! — kiáltotta vissza Tavasz Ézsaiás, a szabados.

— A kisterembe bort, meg gyertyát! — rendelkezett Apoldi. — Ábris hadnagy feljött a földekről?

— Nem jött. De lehet, hogy lent is marad, mert reggel korán kelnek, el akarják végezni a tavaszbúzát.

— No csak, te gyere. — S ment a kisterembe.

Nemsokára karvastagságú viaszgyertyát hozott be égve a szabados, lecseppentette az asztal közepére s beléállította. Aztán kiment. Kisebb dézsát cipelt be két fülénél fogva. Jött, ment. Kupákat öblögetett, medvebőröket egyengetett a lócákon, egy szék lábát megszegelte hirtelen gyertyánfa szeggel. Mivel csak most látja, hogy elengedett a csapja. Mikor mindent elrendezett, kiment. Zajtalanul húzta be az ajtót.

Apoldi leült az asztal felső végéhez, telemerített egy kupát, egy hajtásnyira kiitta, aztán rákönyökölt az asztalra. Belebámult a dézsába. Idestova negyven esztendős volt és mennyi mindenen ment keresztül ekkorra! De olyasmi még soha nem történt meg vele, mint ami most van. Tulajdonképpen nem is tudja olyan nagyon, hogy mi van, csak... mintha új színe, szaga lenne a világnak, de a tavasz se olyan most, mint máskor. Határozottan nem olyan. Egyfelől ez az idegen asszony a várban, másfelől szinte morajlik a föld az elégedetlenkedés-

től, sok ennyi baj egyszerre nagyon. Na. Merítsük csak tele még egyszer ezt a kupát...

Mert hát azért élt ő közel negyven esztendeig asszony nélkül, hogy vénségére belégabalyodjon? Vagy hogy... azért verekedett annyit törökkel, tatárral, hogy mára a szemeláttára kísérjen át egy vadidegen pap a határon egy egész falut?

Sok a baj, bizony. De hiszen éppen ezért hívta össze a tanácskozást.

A két Dózsa-fiú jött elébb, utána alig pár perc multán Sala Domokos érkezett, meg Éltető Ferenc. Valamivel később Orbán Balázs, meg Baló Boldizsár is megjött. Többet nem is szólított meg Apoldi. Ennyien voltak vezetőemberek, akik összetartottak a Marosszékben.

Ültek az asztal körül, ittak már egy sort, beszélgettek.

— A csődört kivágattad, ecsém? — kérdezi Apoldi Györgyöt.

— Ki. Sajnálom pedig, de nem lehetett tovább tartani. Ha meglátott akármilyen messziről egy kancát, nem lehetett véle bírni. A mult héten is széttépte a szerszámot, eltörte a rudat és elvágtatott.

— Nagy volt benne az erkölcs.

— Jóvérű volt, tagadhatatlan.

— Hát kelmed elvégezte már a tavaszit? — fordul Orbán Balázs Sala Domokoshoz.

— El. Most már el. Kicsit késtünk, mivelhogy annyit zaklatott bennünket a vajda...

— Hát persze. A vajda. Míg egyszer aztán vagy az Isten kitekeri a nyakát, vagy mink.

Végre rákerült a sor, amiért összejöttek. Mert eddig még mindenről beszéltek az égvilágon, csak arról nem. A legnagyobb dologról.

Sala Domokos az asztalra koppantotta öklét:

— Ez az. Éppen erről van szó. Azt hiszem, tudják kigyelmetek, hogy másfél hét óta hadban állunk a vajdával? — Orbán Balázs szorongva válaszolt:

— Valamit hallottunk, de tán nem került egészen törésre a dolog?

— Nem került? Hát hogyne került volna? Aki pedig fél, vagy nem akar a vajdával szembenézni, azt ajánlanám, hogy álljon fel és köszönjön el tőllünk békességgel.

— Nahát én nem azért, dehogy azért, csakhát...

— A vihar ránkszakadt, ezt se így, se úgy elbeszélni nem lehet. — Vágott közbe Apoldi. — Ebben aztán nem segít rajtunk se egyik, se másik, csak mink magunk segíthetünk, ha

birunk. De beszéljen elébb kegyelmed, Sala Domokos. Legöregebb is, meg aztán ott volt. A szemével látta. Igaz viszont, hogy én is láttam valamit.

— Mit?

— Azt, hogy egy pap itt kísért el túlnan a határon egy egész falut. Kivándoroltak. Nem bírták tovább a zaklatásokat.

— Semmi. Az ősz óta vándorolnak kifelé a falvak széltére. — Ezt meg Dózsa György mondta.

— A nyáron még csak egyenként szállingóztak.

— Most hát, utánapótolják.

— Ezek a kutyák megcsúfolták az Istent, a kapitányok, hadnagyok űzik, kergetik az ország színevirágát, most hallgassátok meg a mi esetünket, ecsém. — És Sala Domokos elbeszélte a Hidegszegen történt dolgokat. Nem hallgatott el belőle egy betűt sem. Mikor bevégezte, Dózsa György mondta:

— És most, bátyámuraimék, az én mátkám, Éltető Mária nehéz betegségben nyomja az ágyat. — Megmarkolta az előtte álló kupát s az összeroppant.

— Az én asszonyom is ríva fekszik le minden este, én pedig azóta nem tudom, mi az asszony ölelése és úgy érzem, hogy nem is tudom többé soha.

— Hát aztán tik mit csináltatok? — csikorgatta Orbán Balázs a fogát.

— A hadnagy zsoldosait felaggattuk a fűzfákra.

— Én is ezt cselekedtem volna. Szívem szerint cselekedtétek. Most pedig Atyafiak, éppen azért hívtam össze tanácskozásra kigyelmeteket, hogy ezeket a dolgokat meghánytorgassuk, semmit egymás előtt el ne hallgassunk, el ne titkoljunk, hanem mondjuk meg azt, ami szívünket nyomja. Ha így maradnak az országban az állapotok, nemsokára a farkasok tanyája lesz az ország, egy szálig kivándorol a nép, a mi vérünk pedig, meg az apáink vére hiába ömlött érte annyit. Annakokáért tanácsoljanak kigyelmetek, hogy mit tegyünk.

György felállt, az asztalon keresztbe fektette kardját.

— A nép innen vándorol kifelé, a vajdaságból meg vándorol befelé. Én az elmúlt hét derekán két szolgámmal más székben jártam, hogy hol, nem tartozik ide, de nem is fontos, elég az hozzá, hogy a brandenburgi őrgróf csatlósai kísértek egy csomó oláht befelé. Megtudtam, hogy a békési birtokaira vitték. Kint vásárolták őket valahol a kenézek. A székelyek, magyarok tehát mennek, a rácok, oláhok pedig jönnek. Templomaikat elfoglalja a pópa és készen van a honfoglalás. De arra nincs eset, hogy a kivándoroltak visszatértek volna.

— Égbekiáltó!

— Halál a népnyúzókra!

— Karóba húzni valamennyit! — Volt itt átok, kívánság bezzeg. Na de Sala Domokosnak elég józan a feje, mint ahogy illik is, hiszen ő a legöregebb:

— Ni, Atyafiak! A farkasok is hijába ordítanak, nem hallik fel a mennyországba. Éppen azért azt ajánlanám, hogy határozzunk valami okos dolgot, amivel meg tudnánk előzni a végleges bajokat.

— Én azt tanácsolnám, — állott fel Dózsa György — hogy a székelység tűrhetetlen sorsát vennénk írásba és az írást vigyük el az Udvarhelyen mulatozó vajdához. Ha ő aztán mégsem orvosolná a sérelmeket, egy küldöttség menjen el a magyar királyhoz, Ulászló felséges úrhoz. Úgy hallom, a szegénységet igen pártfogolja a felséges úr.

— Éljen! Éljen! — kiáltotta rá az egyik, de a másik aggályoskodott. A vita egyre forróbb lett s egyre gyakrabban koccantak össze a kupák. Kint békességben aludt a táj, s a hold ragyogott felette.

A bérc oldalán egy magános vándor kapaszkodott fel a várhoz. Néha megállt, nekivetette a hátát egy fának, vagy sziklának s arra bámult, amerről a hold öntötte a földre világát. Mint valami vizet. Csudálatos színű, arannyal összeolvadt vizet.

Lőrinc volt ez, a pap. Aki kísérte a vár alatt a minap a falut.

Mikor felérkezett a kapuhoz, elébb a kalapácsot kereste a kapun, aztán mégis mást gondolt, levetette csizmáját és ujjait nekivetette a köveknek. Felmászott a falon, mint a macska. Bebújt egy lőrésen, felfelé ment a tornácon, megállt ott, ahol világosság szűrődött ki az irhán. Éppen akkor volt kint a terem ajtaja előtt, mikor Orbán Balázs mondta:

— Hát akkor keressen pergament kigyelmed, hogy megírhassuk a vajdának az írást. Ki írja meg?

— Van nekem deákom, igaz, hogy vénasszony, de mindegy az, — mondotta Apoldi és nevetett. A többiek is nevettek.

— Mink is tudunk írni, — fordult erre György.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó, Lőrinc pap állott meg a küszöbön. Végignézett az embereken, sorba, aztán megszólalt mély, sajátságosan zengő hangján:

— Ne vessétek meg az ősi szokásokat. Rovást kell adni a vajdának!

A férfiak csudálkozva bámultak a papra, kinek alakja csaknem elfedte az ajtónyílást.

Apoldi felugrott, elébe ment.

— Megérkeztél, páter? Visszahoztad a falut?

— A kitaszítottakat nem lehet visszahozni. Magam jöttem. És feljöttem a váradba, mivel hívtál. Meg aztán meg akarom nézni a beteget. Hogy van a beteg?

— Betegünk jól van, tudós néne virraszt állandóan mellette. De mondd meg már, hogy ki ő, mi ő? Nem mondja, hijába kérdezem.

— Majd eljön az idő, mikor te is megtudod, más is. De akkor majd az Isten irgalmazzon sok bűnös léleknek.

— Úgy legyen, mint ahogy te mondád. Most pedig ülj le, téged is beveszünk a tanácskozásba. — A többiekhez fordult: — Jól van, adjunk a vajdának rovást. De ki tud kelmedék közül szépöreg apáink nyelvén írni?

— Majd én, — mondotta Lőrinc.

— Nagyon jól van. Szólok a szabadosnak, keressen valamelyes fát.

— Csakis. Jó lesz fiatal nyár, vagy fűzfa.

— Baj, mert a vár körül csak tölgyfa van.

— Ha síma a kérge és fényes, az is jó.

Apoldi kiszólt és a szabados jó félóra múlva hatalmas doronggal jött be. Lehetett akkora, hogy két marékkal érte át az ember és hosszúsága, mint jókora karóé. Lőrinc kést húzott elő a csizmaszárból, a fát keresztülfektette a térdén, várakozva nézett a gyertyára.

— Kezdhetjük, — mondta.

Apoldi Baló Boldizsárra nézett:

— Én kigyelmedet kérném meg erre. — Baló Boldizsár kényelmetlenül feszengett a helyén:

— Én meg azt szeretném, ha Orbán Balázs diktálná az írást.

Vitatkoztak, de nem tudtak megegyezni. Mert más a verekedés és más az írás. Legalább is ők azt hitték. Lőrinc szótlanul hallgatta a vitát, egyszer aztán azt mondta:

— Ez a vitéz legyen a diktáló! — s késével Györgyre mutatott.

— Na lám, csakugyan, — nyugodtak meg mindannyian.

György nem mondott semmit, csak felállt. Odament az ablakhoz, kinyitotta egyik szárnyát és kibámult a ragyogó éjszakába. Meg se fordult, csak úgy odaszólt:

— Kezdjük tehát! — Lőrinc kezében megvillant a kés s várakozva nézett a fára. György diktálni kezdte: — Mi, akik saját kezeinkkel adjuk át Nagyságodnak ezen írást, követeljük nagyságodtól, akit az úr Isten egyébként sokáig éltessen, hogy nyomban hívja össze a nemzetgyűlést. Követeljük továbbá,

hogy azonnal bocsássa szélnek a mi pénzünkön fogadott zsoldosokat, kiváltképpen a rácokat, olaszokat és dalmátokat. Bocsássa szabadon azon nyomban a várak építéséhez elhurcolt legényeket, úgyszintén az öregeket, kiket az elbujdosott fiatalok helyett fogtak be a zsoldosok. Hagyja abba a várak építését, mert bizony mondjuk Nagyságodnak, nem a várak védelmezik meg az országot, hanem vagy megvédik a székely fegyverek, vagy nem védi meg semmi. Nézzen utána Nagyságod a főurak és főpapok garázdálkodásainak, hogy szakadjon már vége az üstökvonásoknak, asszonyok megrontásának és hasonlóknak. Mert ahelyett, hogy a papok félnék az Istent és szolgálnák a Hazát, a népet nyúzzák és az ördögökkel cimboraságba keverednek...

Gyűltek a pap kése alatt a jelek és szaporán hullt szerte a forgács. A szabados újra tele hozta borral a dézsát s hajnalodott, mire a szétdobált medvebőrökön elaludtak a férfiak.

Csak Lőrinc nem aludt, ott ült kupája mellett egyedül.

A gyertya utolsókat lobogott, a kupa is megkoppant az edény fenekén, Lőrinc még ült. Gondolkozott. Majd iszákjából pergamentekercset keresett elő, téntapor is volt nála, feloldotta kevéske borban, az Apoldi süvege mellől sastollat húzott és szóról-szóra lemásolta a rovást.

Papi ember volt, de igen járatos volt a praktikákban.

Harmadnap pedig útra keltek a vajdához.

Heten voltak, mint az angyalok. Vagy ama gonoszok.

Lóháton, nehéz vasban mentek, fogyott az út. A Küküllőn túl nekivágtak a várnak egyenest, tehették, mező volt itt. S a mezőt televágták a szekerek. Egyik szekér jött üresen a vár felől, másik szekér ment megrakodva arra felé. Nagy sürgés-forgás volt itt. Parasztnép ezrei saroglyával hordták a sáncból a földet, mások köveket cipeltek, gerendákat, hol itt, hol ott pattogott a káromkodás, meg az ostor. Öt ágra font, jó karikás ostor. Mellettük kővel megrakott szekeret vonszolt tova jó tucatnyi ember. Néhány a rúdon volt, a többi a lőcsöt, küllőket markolászta.

— A tízezer ökörből, amit a télen adtunk, nem jutott minden szekérbe! — mérgelődött Sala Domokos.

— Tudtuk, ha szemünkkel nem is láttuk — intette le György és megkérdezte az ostort forgató zsoldost horvátul:

— Héj, bátya, hol találjuk őnagyságát, Báthory Istvánt?

A zsoldos pillanatig habozott, hogy vajjon érdemes-é felelni vagy nem, de mégis válaszolt:

— A várfalaktól délre, a mező túlsó szélén van a tábor. Azontúl pedig a város házai kezdődnek.

A férfiak szótlanul jobbra kanyarodtak.

A város előtt sátrak sorakoztak, félkaréjban. A többi közül kimagaslott a vajda sátra, kétfelől alacsony alkotmány volt mellécsapva. Arra igyekeztek hát, de csakhamar útjokat állta az őrség.

— Hová, hé, hová?

— Őnagyságával akarunk szólni, — rugtatott előbbre Orbán Balázs.

— Úgy? Az már más. — A vezető szájához emelte kürtjét, belefújt. Még pedig háromszor. A jelre egy hadnagy jött elő a sátrak közül, az aztán elvezette őket Balog kapitányhoz. Mivelhogy ezen volt máma a szolgálat sora.

— Mit akarnak kigyelmetek? — kérdezi a kapitány, de torkára akadt a szó. Köhögött tőle. Hogyne. Hiszen az érkezők többrésze jóismerőse.

— A vajda Őnagyságával akarunk szólni, — ismételte meg megint Orbán Balázs.

— Hát az megtörténhetik. Jöjjenek kigyelmetek!

— Lőrinc, előre az írással! — intézkedett Apoldi és Lőrinc előrelovagolt. A kapitány után. A telerótt dorong keresztbe feküdt a nyeregkápán.

Két alabárdos ődöngött a sátor bejárata előtt, nem valami komolyan, inkább tessék-lássék. A kapitány belépett. Hogy pár pillanat múlva a vajdával térjen vissza.

— Velem kívánnak szólni kigyelmetek?

Lőrinc levetette süvegét, haját meglobogtatta a szél.

— Imé, fogadja Nagyságod tiszteletünket, miből semmit sem hagytunk otthon. — Most meg Apoldi szólalt meg, mint ahogy ezt előre megbeszélték:

— Mink, családonként és helységenként, székenként nemes és vezető emberek, népeink kérelmével jöttünk Nagyságodhoz. Elhozván magunkkal a kezünk vonásával megerősített írást. Pap, add elő!

Lőrinc leugrott lováról s meghajolt a vajda előtt. Egyik kezével a kantárt fogta, másik kezével felkínálta a vajdának a telerótt karót.

A vajda meghökkenve bámult a karóra, a kapitány hangosan röhögött és térdét csapkodta. Lőrinc szinte megnőtt, nagyobbra, még nagyobbra és úgy nézett a kapitányra, hogy az menten abbahagyta a nevetést. A vajda bosszankodva lépett hátra:

— Mit cselekedtek kigyelmetek? Játéka a székelyek ispánja a marosszéki nemzetségeknek? — Mégis elvette Lőrinctől a botot, tenyerén hintáztatta, mint valami mérlegen, aztán

elhajította. Találomra. A dorong zúgva csapódott néhány zsoldos közé, azok előbb félreugrottak, aztán összeszaladtak, röhögve bámulták a dorongot. Ami olyan nagyon tarka, cifra.

Orbán Balázs szomorúan szólalt meg:

— Mink őseink nyelvén akartunk szólni kigyelmeddel, de kigyelmed minden igyekezetünket sárba tette.

— Ej, ne csináljanak ilyen hókusz-pókuszt. Minden nemesi háznál akad pergamen. Meg ténta. Vannak nekünk csinos római betűink.

Lőrinc szótlanul oldotta meg köpenyét, elővette a tekercset. Átnyujtotta a vajdának. Mint a villám, pattant a lovára, feje felett megforgatta olvasóját, a kövek zúgtak, csörögtek, aztán széjjelvágott a zsoldosok közt.

Félelmes fegyver, iszonyú fegyver. Az embercsomó szinte széjjelomlott.

— Fogjátok meg! Fogjátok meg! — ordított a kapitány.

Nevetséges. Közel se tudott senki hozzá menni. Lovát előbb erre ugratta, aztán megfordította két hátulsó lábán és vágtatott arra, amerről érkezett.

A küldöttség, mintha egy ember lenne, rántotta ki kardját:

— Ne okoskodjanak kigyelmetek, mink mindenkoron tiszteletben tartjuk vendégeinket. Ezt az írást pedig már mink is el tudjuk olvasni. Lépjenek be házunkba kigyelmetek.

A küldöttség egymásra nézett, s eltünt a sátorban egymásután.

— Üljenek le kigyelmetek, — mutatott nekik helyet a vajda és tapsolt. Erre nyurga ifjú lépett be az ide nyíló oldalsátorból. Olyan nesztelenül jött, mintha testének súlya se lenne. — Olvassuk el csak, — adta oda neki a vajda az írást.

A deák fennhangon olvasott és a küldöttség azon törte a fejét, hogy vajjon mi lenne, ha kint ezen idő alatt a kapitány, vagy valaki más elvezetné lovaikat? Az bizony furcsa lenne. De egyelőre még itt vannak és a vajda szavát hallják:

— Szóval, küldjük szél alá a zsoldosainkat? — kérdezi mérgesen.

— Úgy írtuk, — felelik egyszerre többen.

— Ne építsük tovább várainkat?

— Ha Nagyságod is úgy látná jobbnak...

— Meghogy hívjuk vissza a kivándorlókat! Ki küldte el őket? Nem küldte el őket senki. A jót el tudják fogadni bezzeg, de ha kevéske rossz is kerül néha... — Alásfel bicegett. — Hát olyan rossz vajdája vagyok én a székelységnek? — állott meg Apoldi előtt hirtelen.

— Mink nem mondjuk, hogy rossz vajda Nagyságod. De

rosszak a várépítések, rosszak a porciók, rossz minden törvény, amely nem tiszteli a hagyományokat.

A vajda megint leült és úgy tett, mintha olvasná az írást. De csak üresen, értelmetlenül táncoltak előtte a betűk.

— Hogy hívjam össze most a nemzetgyűlést, mikor annyi a dolog, hogy négy kéz is kellene egy embernek?

— Eddig se négy kézzel védtük a hazát. Se a törvényt, — válaszolt György, aki még eddig egy szót se szólt.

— Egyik ember így védi. A másik ember meg amúgy. De kelmedék, ecsém, nagyon furcsán védték Hidegszegen, — s szúrósan nézett Györgyre.

— Mink nem tudjuk másként védeni, — válaszolt György dacosan.

— Jó, hiszen ... minden megérik a maga idejére. Hát nézzék kigyelmedék, ezennel megígérem, hogyha bevégzem a váram építését, nyomban összehívom a nemzetgyűlést. Jó lesz így?

— Megkövetjük Nagyságodat, nem lesz jó. Mink addig nem várhatunk.

— Nem várhatnak?

— Nem.

— Hát mit tehetnek?

— Küldöttséget küldünk a magyar királyhoz.

Báthory nagyon mérges lett, szinte futkosott alásfel a sátorban, mint ketrecben az oroszlán. Mérgében jobban bicegett, mint ahogy igazában kellett.

— Aki pedig a királyhoz megyen, annak két feje legyen, mert útközben egyiket könnyen elveszítheti! Most pedig elmehetnek.

A küldöttség meghajolt és kiment.

Szótlanul vették el a kantárt a zsoldosoktól és nyeregbe ugrottak. Ügetve haladtak kifelé a táborból. A Küküllő hídján lovas állott velük szemben, Lőrinc volt, a pap.

— Mit ígért a vajda, mit adott? — kérdezte.

— Semmit. Azaz hogy ...

— Nesze semmi, fogd meg jól, — válaszolt Éltető, meg Sala Domokos egyszerre.

— Hát akkor ... gyerünk Ulászlóhoz, így, ahogy vagyunk!

— Hát az, mégse úgy megyen. Kérdezzük magát a népet is.

— Ha a népet kérdeznéd, már rég más világ volna.

— Hát most megkérdezzük. — Most György vitázott. Hiszen mindenkinek megvolt a maga szava, gondolata.

— Ha a küldöttség elmegyen Ulászlóhoz, akkor mondja

meg neki így, ahogy most mondom: Biztosra vegye a felséges úr, hogy mink Báthory alatt nem maradunk és sohase bízzuk többet rá a sorsunkat, bárha idegen országba kellene is mennünk. — Tette Lőrinc, a pap, a vita végére a pontot és ettől kezdve szótlanul haladtak jó darabon.

A SZILVAFÁK kivirágoztak a várudvaron.

Reggelre teleszítta magát harmattal a kő között a moha s napközben pattogott az erős napsütéstől a zsindelytető. Az iharfákon, bikkfákon, tölgyfákon és mindenféle fákon madarak röpködtek, daloltak, ríttak s lent az udvaron csillogott az esővíz a tartányban, mint a drágakő. Hangos az udvar a szabadosok asszonyainak zajától, lármájától, gyermekek pendelyben nyargalásznak, az aprómarha a bokrok tövén kapar, kapar s a falak tövén piros bogarak mászkálnak. A bodza arasznyit nő éjszakánként és olyan erős szaga van, hogy teletapad tőle az ember orra. Gyöngyvirág bontogatja leveleit, ahol csak tenyérnyi föld akad, meg árvacsalán, meg bürök, meg keserűlapu. Tavasz van itt, visszavonhatatlanul.

A Várhegyes ura nincsen itthon napok óta. Küldetésben van Ulászlónál, a magyar királynál. A várkapu kulcsa ott lóg a Lőrinc pap ölén, aki napközben leginkább a szilvafák alatt járkál oda, vissza, oda, vissza. Akár nap süt, akár esik, vagy fú. Megáll úgy napfeljöttével a keleti bástya mellett, megvárja, míg a fák tetejére mászik a nap, megcsörrenti roppant olvasóját, összekulcsolja rettentő ujjait és a napba nézve imádkozik. Asszonyok, gyermekek messze elkerülik, riadozva tekintgetnek arrafele.

Egy asszony azt beszéli róla, hogy pogány pap lenne az ős Isten szerint és bizony, az is megeshetik, hogy az ördögökkel cimborál. De alig hogy elterjedt az asszonyok között ez a szóbeszéd, egy másik asszony látta, (Tavaszné volt ez, aki feljár főzni a pitarba), hogy nyitott ajtó mellett térdelt a kápolnában az Istenfia előtt. Válla lecsuklott csaknem a földig, haja lehullott homlokára és összekulcsolt öklével úgy döngette a téglát, hogy a föld is megrendült belé.

Hát az asszonyok így beszéltek. A szabadosok meg úgy, hogy nem is pap lenne Lőrinc, hanem a nagy királynak, Mátyásnak a fia, a kisebbik, kinek az anyja névtelen asszony volt és a gyermek is úgy született meg csak, valamely bokorban.

A vár nem valami hatalmas, nem a termek, lőrések és falak temérdeke volt, hanem egy meredek bérctetőre készített jókora lakóház mindössze. Igaz, hogy a fiak egyre és egyre ragasztottak, toldottak hozzá valamit, elébb egy falat, aztán erre tetőt, már mindjárt tornác lett belőle. Aztán másik fiú egy bástyát, csak azért, hogy jobban ki lehessen látni a vidékre. Majd házak csinálódtak a szabadosoknak, lovaknak istálló, aprómarhának ól, mert nem lehet tudni, mikor kell mindent felpakolni a földekről. Lent termett a föld a völgyben, nőtt a jószág és fent élte játékéletét a vár. Fák vándoroltak fel az udvarra, vagy madár hozta, vagy szél sodorta, vagy ember marka sugorgatta, mindegy. De itt volt már. Hűs árnyékot terít a forró kövekre. Feljegyzés és hagyományok szerint már kétszer is kiállta a tűzpróbát. Még pedig a tatár betöréseknél. Ezt ugyan nem foglalta el.

Nyolc szabadosa volt a várnak mindössze, meg egy hadnagya. A szabadosok itt születtek, itt éltek, de a hadnagyok régtől fogva gyakran változtak. Senki se tudja, hogy mi Isten csudája ez megint. Annyit még tán, hogy ráérő időben a szabadosok is lejártak munkálkodni a földekre.

Hát itt élt mostanában Lőrinc, a pap. Intézte a szabadosok dolgát, rendelkezett az ispánnak, aki majdnem minden napon feljött, s más idejében járkált, imádkozott és a házra vigyázott. Hogy mindezeken túl mi lakozik benne, senki sem tudta. Mint ahogy nem is tudhatta.

Estefelé járt az idő, a csirkék már az árpáért sipogtak. Rebeka hajolt ki a tornácról, aztán leszaladt. Bement a kamorába. Szoknyája aljában hozta az árpát.

— Pity, pity, pityi-pityi, pityi-pityi, — mondta és az árpát szórta. Az árpa csengő zizegéssel pattogott az udvar kövein, a csirkék meleg duruzsolással kapkodták, a kotló kotyogott s szél kavart be az udvarba. A szilvafák megrázták vállaikat és hullt róluk a kékesen fehér virág. Hullt a favirág, mint a meleg, nevető hó, a kőre, csirkére, a Rebeka hajára, keblére. S a szél pedig karikára kavarta szoknyáját. Varázslat volt ez. Már csak abból is tudhatta, aki látta, hogy pár pillanatig tartott mindössze. Azért cseng az árpa, azért hull a virág, azért kavart a szél, azért villant belé mindezekbe Rebeka térde.

Nem először történt, hogy varázslatba borult az ódon udvar Rebeka lába nyomán.

Most bolyhos menyét-papucs volt a lábán és Lőrincnek keserű könny égette a szemét. Annyira benne volt immár ő benne ez az asszony, mint az udvarban, kamorában, ágyban, fényben, szélben, szabadosokban, mindenben és mindenkiben

— Gyere fel a házba, Rebeka, igen komoly beszélgetésem lenne véled, — mondta neki és ujjával megérintette a vállát.

Rebeka kimarkolta még az árpát, ami volt és ruháját leengedte. Tenyerével paskolta az ölét. Közben Lőrincet nézte.

Ez az, amit nem bírt Lőrinc. Ez a nézés.

Nyilt volt ez az arc, mint az udvar, vagy a fellegtelen ég s a szem cirmókás, mint a frissen bugázott kendermag. Bőre hamvas, mint a szilva reggel, mikor hűvös volt éjszaka. Virágzó almafa állott a tornácra borulva és olyan volt ez az asszony, mint az. Dús, pompás, illatos. Mégis, merevül, alázat és tisztesség.

— Jössz hát, Rebeka?

— Ó, hogyne. Csak... — de már indult is és sebtiben a csirkék felé terítette áldólag kezét. Lőrinc ballagott utána. Árnyéka úgy nőtt nagyra, még nagyobbra a szemközti falon, mintha súlyos titkokat tudott volna. A pitvarból Sára néne kukkantott ki rájuk, olyan szemmel, mintha ez a szem a fal szeme is volna, az udvaré, a hallgatag szobáké, bútoroké, mindené és mindenkié, de főként a gazdájáé. Csakhogy ez a szem egyszerűen lepereg Rebekáról. Mint bogár az ablakról, borsó a falról. Megvárta, míg Lőrinc is belép, aztán betette az ajtót.

— Itt volnánk, szent Atyám.

Csak a szeme nevetett mindennapi nevetéssel, ahogy állott a szoba közepén.

Lőrinc mellé lépett, lehajolt hozzá, úgy nézett belé a szemébe. Sokára mondta:

— Illő lenne, Rebeka, ha végre megtudnánk mink is, hogy ki vagy. Honnan jöttél és hová igyekszel? Merre? Nem a távoli tájakat, messzeségeket értem, nem azt kérdezem, mert nekem a lelked kell. Arra lenne szükségem. Nekem is, ennek a várnak is, meg aztán... másvalaminek is. De erről egyelőre nem beszélhetünk. Most hát válaszolj.

— Mit válaszoljak? Hogy mi lesz velem? Honnan tudhatnám? Itt leszek a várban, míg az úr megtűr.

— Nem ezt kérdezem, tudod jól. Hanem azt, hogy kerültél a kászoni vár környékére, ahonnan én felszedtelek?

Rebekának elborult az arca. Mert olyan arc volt ez, hogy egyik pillanatban sír, a másikban nevet. Szemébe könny buggyant és a teste reszketett.

— Jaj, ne kívánd tőlem, szent Atyám. Mert az szörnyű és rettenetes... Megútálsz éngem te, megútál más, megútál mindenki. Hát nem jobban van így, hogy mindenki szeret? — Lassan elfordul, odament az ablakhoz. Ezt a szobát egész nap

érte a nap, sarokszoba volt és a szépen cserzett irhán csudálatos színben ömlött rá a fény. Rőt bíborba borította a haját. Lőrinc odament hozzá. Megfogta a kezét.

— Mutasd meg nekem a lelked, Rebeka. Hadd ismerjem meg azt az örvényt, amely a kászoni vár alá sodort. Meglásd, elcsitulnak a keserűségek és elalusznak a fájdalmak. Utána teljessé szépül az életed.

— Hiszen szép ez, szent Atyám. Ahogy van.

— De még szebbé. Egészen széppé.

Rebeka zokogva rogyott le a keresztre.

— Ocsmányság... Sötétség... Nem szeretnek többet, senki nem szeret... — Sírt. Keservesen.

Lőrinc könyörtelenül beszélt tovább:

— Mint felkent pap követelem, hogy gyónd meg bűnödet. Mert igen nagy szüksége van a bűnös léleknek a gyónásra. Amint azt Szent Lukács könyvének hetedik részében írja. Szent Máté pedig azt mondja könyvének nyolcadik részében, hogy... mutassátok meg magatokat a papoknak. Szent Ambrus doktor meg azt írja: semminemű ember nincs Isten előtt igaz. Szent Ágoston is úgymond, hogy a gyónás nem egyéb, mint a rejtett rútat Isten előtt felfedni. A gyónásról így ír szent Jerémiás próféta is: Emeld fel szemedet, lássad, hol vagy! Lássad, hogy bűnbe vagy! Ha pedig bűnben vagy, kelj fel a te bűneidből. — Rebeka egyre rémültebben nézett a papra, az pedig szemrebbenés nélkül folytatta: — Minden állat vádolást tészen a bűnös lélekre az ítéletnek napján. Ha elrejted a te bűnödet, Isten annál inkább megjelenti ellenségeidnek. Szent Ágoston megint azt mondja más helyen...

De Rebeka nem bírta tovább, felsikoltott:

— Szóval, szent Atyám, én akkor elkárhozott lélek vagyok?

— Nem, én azt nem mondtam. Azt a szentek mondják. De ha meggyónsz, akkor biztosan...

Rebeka lefordúlt térdre a kerevetről. Kicsit odább kúszott a pap felé, kezét összetette, úgy nézett fel rá, megszánta volna a pogány.

— Tisztelendő Atyám, kezdem. Silák Rebekának hívnak, huszonkét esztendős vagyok, Vagyis hogy... leszek Kisasszony havában. Melyik napján, azt nem tudom. Tizenhét esztendős voltam, mikor egyszer felhajtottak más lányokkal, asszonyokkal együtt a Lázár András várába búzát rostálni. Már akkor mindenki mondta, hogy igen szép vagyok és kívánatos. Nyár volt és olyan meleg volt az udvaron, hogy ingvállra vetkőztünk. Egyszer csak azt láttam, hogy fent állott az úr a torná-

con és éngem nézett. Majd az úrnő is odaállt és néztek. Az asszonyok meg énrólam suttogtak. Később aztán lejött az úrnő, szépen beszélt hozzám, medvecukrot adott és azt mondta, menjek fel véle. Van egy fiacskája, játsszak véle. Hát felmentem. De nem igaz volt semmi. Volt ugyan fia, legény fia, de csak nézett rám és különös homály volt a szemén... mintha köd lett volna. De nagyon is átlátszó köd. — Elhallgatott. Csak nézett valahová, messze, révetegen. A pap megszólalt, a hangja parancsoló volt és könyörtelen.

— Tovább, Rebeka, tovább!

Rebekának hangja suttogó lett, mint fáradt vizek szivárgása:

— Nem engedtek haza akkor nap, de másnap se, soha se. Édesapám feljött értem, de pénzt adtak neki, sok pénzt és hazament nélkülem. Énrám pedig szép ruhákat adtak, dédelgettek, etettek, pedig a hülyével nem tudtam játszani, mert mindég csak nevetett és a mellemhez, meg az ölemhez kapkodott. Ősz lett, az apám megint feljött értem. De most nem kapott pénzt, hanem megbotozták és úgy rakták kívül a kapun. Egész éjszaka hallottam az ordítását, de reggelre elhallgatott. Hogy mi lett véle, máma se tudom.

— Tovább, Rebeka, tovább!

— Haj, sokára megtudtam, hogy a Lázár András egyetlen fia hülyének született és tudósok azt ajánlották az úrnőnek, hogy a fia meggyógyul, ha szűzlány osztja meg véle az ágyát. Hát ezért tartottak volna éngemet ott. — Zokogva mondta: — Irgalmazz, szent Atyám, elég volt ebből ennyi!

Lőrinc az asszony fejére tette a kezét. Idézet után kutatott, tán Szent Ágostonból valamit, tán Szent Ferencből... haj, haj, annyi szent van és ilyenkor egy sincs kéznél. Magának kell hordozni a terhet kivétel nélkül. De jó is lenne, ha másét vállalni lehetne, hogy hoci, nesze! Mégis, ezt tán lehet.

— Rebeka. Nekem a te szenvedésed kell. Mind, valamennyi. Én elbírom, ne félj. Ki ne hagyj belőle egy betűt se. Én széthurcolom magamban a székely földön szerte, még át is viszem a Királyhágón, kiteregetem az emberek sokasága előtt, a templomban a mindenható Isten előtt, és meglásd, ebből lesz a jövendő. Beleojtom beszédeimmel a lelkekbe, hogy minden anya a te sorsodra gondoljon, mikor gyermeket szül. Mondjad tehát! — Rebeka úgy hadarta el a többit, mintha égő betűket olvasna:

— Egyszer gyermeket adtam nekik, szegény kicsi nyomorékot. Tavaly is szültem egy gyermeket, de egyik se élt meg szegény. Ártatlan kis életeim... Tavasz felé aztán vendégek

voltak és éjjel bejöttek hozzám, sokan ... akkor ugrottam le a sáncba és csak szaladtam, szaladtam, míg veled, szent Atyám, nem találkoztam.

A Lőrinc szemei tűzben égtek. Nagyon is sok volt ez a szörnyűség. Szégyelte magát, hogy papi beszéddel akarta feloldozni Rebekát, hiszen ide valami más kell. Hogy mi, honnan tudja, honnan vegye? Vagy akarta, vagy se, megint a dogmák között keresgélt, de olyan meddők, olyan szárazok ezek a dogmák. Hittétel, tanítás? Nem ér itt egy hajítófát.

Rebeka felállt. Megigazgatta szoknyája bokrát, könnyének kihűlt cseppjei gyöngyként ragyogtak az arcán, felsóhajtott mélyen, még mélyebben, aztán összeomlott. Elájult.

Lőrinc riadtan ölelte fel a padlóról, ráfektette az ágyra. Tanácstalanul kapkodott össze-vissza, aztán kiszaladt, kiáltotta Sári nénét. Az nem messze volt, nagyon is közel volt, nyilván hallgatózott, de mindegy. Akár egy kő, vagy fa, vagy kicserzett bőr hallgatózna.

— Jaj lelkem galambom Isten Mária Szent József ... — mondotta egy szuszra. S nyomban oldozni kezdte Rebekán a ruhát. Közben úgy mondta, mintha valami hangszeren fujná: — Hijába mondtam tegnap, hogy ne főzzünk vacsorára nyúlhúst, ne főzzünk. Mert a nyúl félénk állat, az evőt is félénkké teszi. Az én bogaramnak gyakorta kéne galambhúst enni, meg gerlicehúst. Az egyiptombéliek a magok királynéját galamb húsánál egyébbel táplálkozni nem engedték. Már pedig ki lenne más az én bogaram, mint a Várhegyes királynéja? De hogy hol is van az ecetes korsó ...

Ecettel mosta Rebeka arcát, dörzsölte halántékát.

Rebeka felnyitotta szemét. Szaporán pislogott, aztán nyüglődve fészkelődött, mint a gyermek. A pap keze után nyúlt, feje alá húzta és azon pillanatban elaludt.

Lőrinc állt az ágy mellett, mozdulatlanul, hogy az alvót fel ne ébressze. Sára néne combjára csapta két tenyerét, sóhajtott egyet, aztán leült háttal az ajtónak a padlóra.

ÉJSZAKA VOLT megint.

Fogyóban volt a hold, a szilvafák árnyékai félelmesek lettek, az erdő sejtelmes titkokat mesélt. Lőrinc véget nem érő útját járta az udvaron. A tornác alól a kápolnáig, meg vissza. Elmenni a szabadosok házai előtt, megkerülni az esővízmedencét, hát így. Hogy ugyanezt tegye visszafelé. A medence vizében jövet, menet mellé szegődött a hold. Váratlanul elmaradt a medence szélén, váratlanul mellé bukkant megint.

A Rebeka gyónása úgy szíven szúrta, hogy nehéz megnyugodni utána. Hiszen, látván látta szerte ebben az országban is, a másik országban is a nép szörnyű nyomorúságát, de úgy látta csak jóformán, mint a vészt, vagy a vihart, ami jött, keletkezett, de tán elmegyen. Nem látta, nem ismerte közelről azt, ami elindította. Tudta, hogy van szenvedő nép, dobzódó főurak, örökkön épülő várak, feneketlen kincstárak, soha jól nem lakó zsoldosok, de csak úgy vannak, mint ahogy van víz, föld, fa, ég. Ő csak azért van, hogy ezek között teremtsen békességet, ha tud. Vagy amennyit tud.

Több napi járóföldről is eljárt azokra a titkos gyülekezésekre, melyeken ismeretlenül, vagy csak alig ismerten meg szoktak jelenni az alsó papság elégedetlenkedői. Akik széltére házasodnak minden pápai átok dacára. Megjelenik ott a szenvedő nép küldötte, de megjelenik jó néhány a nemesek közül is. Haladnak, haladnak, lassan átszövik a két országot, mint ahogy a levegő elönti a földet, a fák gyökere a mélyet s a gondolat az ember agyvelejét, de erről ilyenformán, amint Rebeka gyónt, nem beszélt előtte soha senki. Pedig asszonyok is járnak azokra a gyűlésekre. Igaz, jobbadán a várak jóltáplált asszonyai jönnek, de csak asszonyok azok azért.

Fiatal volt még idejére, jóformán csak úgy ismerte az asszonyokat, hogy azok azért teremtőztek, hogy idejére gyermeket szüljenek, de most tudja már, hogy nem így van. Még csak nagyjából sincs így. Az asszony szenvedése ezerszer, milliószor nagyobb bármilyen férfiember szenvedésénél. Ami fáj, jobban fáj, mi több, nem csak neki fáj. Hanem a testéből fakadó nemzedékek sokaságának.

Micsoda erő az, irgalom Istene, az asszony, erősebb, mint a vas, erősebb, mint minden más erő a világon. Erősebb, mint a kő. Ezt nem csak a Boldogságos Szűz példája mutatja, hanem, ki tudja hány asszonyé, tán minden asszonyé, legközelebb pedig a Rebekáé. Az esztendők megpróbáltatásai nem tépték széjjel a húsát, az arca tiszta, mint a napfény tisztasága az ablakirhán, a bőre tiszta, mint az égi harmat hamvas tisztasága. Az asszony a világ. Benne van a lét minden értelme, célja.

És ezt a célt, tervet, tisztaságot mára mindkét országba szerte megcsúfolták.

De eljön az idő, mikor bűnhődnek a bűnösök érte.

Jóformán még gyermek volt, mikor a bika kibontotta a falu mészárosát. Az emberek széjjelfutottak, a megvadult állat kéjjel motollálta a mészáros belét. Tán akkor szakadt rá mindörökre az irgalom, harcolni, verekedni az elesettekért. Felmászott a kerítés tetejére, kihúzta csizmája mellől kését és

ráugrott a bika hátára. Még akkor is ölte, szúrta, mikor a bika a földön feküdt és nem élt. Úgy húzták le az emberek róla. Az udvar merő vértenger volt és őt pedig azóta Mészáros Lőrincnek hívják.

Ezért az asszonyért is bosszút lehetne állni igen könnyen, de mit ér? A bosszú édessége gyorsan elpárolog, mint a kámfor s marad, ami volt. A soha el nem törölhető szenvedés. Más kell tehát. Valami más. Még pedig, ami megelőzze a szenvedést.

Tán az lenne jó, hogyha ki tudná innen vezetni az egész népet, mint ahogy kivezette a jó néhány falut, de ezt se lehet. Mert először is, nincs hova vezetni, másodszor pedig, hol van az megírva, hogy annak kell itthagyni hazáját, akinek igaza van? Hagyja itt az, aki nem teljesíti az itthon parancsát. A főpapok. A főurak. Az idegenek.

Igen, majd erről beszél a legközelebbi titkos gyűlésen.

Gondolata annyi, mint a tenger és éppen úgy háborog. A mélyből kavarog. De ebben a kavargásban egyre és egyre ott hullámzik valami, hol felbukkan, hol meg alámerül, amint ma besütött a nap a Rebeka hajára a csudálatos színűre cserzett irhán. Legokosabb volna átmászni a falon és meg se állni, míg a bércek közül a lankás tájakra el nem kanyarodik az út. Hullt, egyre hullt rá az asszony elhangzott gyónása, nem a szörnyűséges tények, csak pusztán a szó maga. Beleivódott a bőrébe, beleduruzsult a vérébe, nem tud tőle megszabadulni.

A harmat megbujt a haján, szeme kereste a készülődő napot, a hajnal színe, a Rebeka nevető szemének színe, a hegyek hajlása, Rebeka keblének hajlása, még az erdőség távoli összeborulása se más, mint a Rebeka válla, hogy borul rá hónalja bokrára.

Kakasok kukorékoltak az ólakban, az irhafán, a nap feltérdelt a hegyek tetejére. Széjjelömlött az udvaron a világosság. Lőrinc még rótta, egyre rótta útját, a szabadosok rábámultak, az asszonyok rácsudálkoztak, mentek dolgaikra. Riadozva. Lőrinc megnézte még az ébredő udvart, az éledő napot, a leömlő fényt, aztán ment fel a házba. A lépcső kényeskedve nyikorgott alatta. Bekopogtatott Rebekához.

Rebeka alvóköntösében nyitott neki ajtót. De már evvel a köntössel is baj volt. Mert mint ahogy nem tudta otthagyni a kászoni várban szenvedését, éppen úgy nem tudta otthagyni azt sem, amit ruházkodásában megszokott. Igaz, hogy ezt a köntöst már itt szőtte, varrta, más nem volt, hát lenfonálból, le lába fejéig ért. Nyakában szalaggal megkötve, bokorra. Csakhogy: puha zsinórral volt átkötve a melle alatt, az ujja

bő volt, szinte oktalanul bő s most a Lőrinc szeme ezt a bőséget issza.

— Ó, hát ilyen korán...

— Csak bejöttem hozzád, Rebeka, — mondotta Lőrinc és ment az ablakhoz. Kitárta sarkig. Rebeka leült az ágya szélére, várakozva nézett a papra. Ásított, száját ütögette s közben a lábát lógatta. A pap egyszer, kétszer végigment a szobában, az ablaktól az ajtóig, meg vissza, aztán megállt az asszony előtt. — Rebeka. Én az éjszaka a lelkemmel tanácskoztam volt. Add nekem a lelked szenvedését, add nekem a kászoni vár minden mocskát, szennyét, és a papi életem szentségét áldozom érte.

Rebeka felugrott, de alig volt a paptól arasznyira.

Sírni kezdett. De csak könnyedén, szipogva. Majd hirtelen felnézett rá ragyogó, könnyes szemével, de lángra lobbant arccal, és minden további nélkül ráborult a mellére. Két karjával átölelte a nyakát.

A nap elérte a nyitott ablakot, s mint izzó tányér csüngött a messzeségben.

MEGJÖTT a küldöttség.

Visszajött a Felséges úrtól a küldöttség.

A hír széthömpölygött a tájon, s felforgatta a mezőket, legelőket, s a falvakat egyaránt. A küldöttség pedig csakugyan megjött. Apoldi Mojzes, Baló Boldizsár, meg Sala Domokos. Ezekre esett ugyanis a választás. Györgyöt akarták ugyan mindenképpen, de neki itthon kellett lenni. Mert ki tudja, mit forral ellenük a vajda? Úrnak, ördögnek nem lehet hinni. Legyen valaki, aki a bajnak elébe áll.

A lovak merő habosak, csatakosak, az utasok is fáradtak, de ki érne rá ilyen időkben pihenni? Rendes ember nem ér rá, az bizonyos. Először is tudatni kell az emberekkel az eredményt. Aztán értesíteni kell a szomszédos székeket is. Hogy tudják magukat mihez tartani.

Alig hogy bejöttek az udvarra, nyomban tódult utánuk a nép a kapun, tele lett az udvar hamarosan. A nagyasszony, Gergely, meg Kató álltak a tornácon, Apoldi egyenesen hozzájuk fordult:

— Hát György ecsém hol van, asszonynéném?

— Elszaladt a pincéhez, borért egy legénnyel.

— No, az derék. Akkor hát lócákat, asztalokat ide a fák alá, ni. Nézzük meg itthon, hogy mit hoztunk. Hátha elolvadt, mire hazaértünk?

Nem olvadt el persze. Csakhogy: az eredmény egészen másforma volt itthon, mint ahogy Budán látszott. Mindaz, ami valóságos, ami kézzel fogható: egy csatos cipellőjű fiatalember. Dóczy István. Királybiztos. Aki a békességet munkálná a vajda közt, meg a székek közt.

— Lássuk a medvét, Apoldi bátyám! — mondotta György, s felvette a rocskát az asztalra. A szolga kupákat rakott mellé. S telemerítgette.

— Hát először is itt van ez a levél... — Bütykös ujjaival rákopogtatott. — Ebbe van a Báthory István lemondása. Másik levelet tett mellé: — Ebbe meg az új vajda Drágffy Bertalan kinevezése van.

A nép csak azt hallotta, hogy a gyűlölt vajda nem vajda többé, éktelenül zajongani kezdett. Szidta, átkozta a bukott vajdát, mint a bokrot.

— Ez, Apoldi bátyám, mind nem igen több a semminél, — nézegette György a leveleket.

— Mán engedj meg ecsém, hát hogyne volna? — hökkent meg Apoldi.

— Hát úgy, hogy... eben kutyát cseréltünk mindössze. Egyik vajda megy, a másik vajda jön. Olyan mindegy. De mi lesz a nemzetgyűléssel?

— A nemzetgyűlés, ecsém? Azt már az új vajda hívja össze. Ha ugyan összehívja. A levélben az áll. Hogy köteles összehívni, mihelyt kézhez kapja a kinevezést.

Senki se szólt. Megdöbbenve néztek egymásra. A nemzetgyűlés sorsa megint csak a vajda kezében van. Az új vajdának éppen úgy, mint a réginek hogy a kezében volt. Hiszen azt is kötelezte sok mindenre a király, de csak azt hajtotta végre, ami neki tetszett. A nagy ígéretek úgy összezsugorodtak, úgy semmivé lettek a hazai fák alatt...

— Hát, ecsém ez már így van. Éppen azért erősködtem rajta, hogy te is gyere velünk. Te is legyél ott, te is halljad, lássad, hogy mit mond a magyar király, — mondotta Györgynek Sala Domokos. De György felpattant.

— Az én királyom ez a nép. Amely itt van most ezen az udvaron. Meg az a nép, amely kint van a mezőkön, és most várja, hogy mit hoztak számára kigyelmetek. Én ezentúl csak ezzel a néppel tanácskozok, én csak ennek a népnek engedelmeskedek, másnak senkinek. — Szembefordult a néppel, úgy beszélt: — Atyámfiai! Saját füleitekkel halljátok, hogy mit hoztak számunkra Apoldi bátyámék, éppen azért menjetek haza békességgel, kezdjétek ott megint a dolgot, ahol elhagytátok. De hirdessétek mindenkinek, akiket illet, hogy fegyverbe

maradunk mindaddig, míg össze nem hívja az új vajda a nemzetgyűlést!

Az emberek Györgyöt megéljenezték, aztán lassan széledni kezdtek.

— Hát keresztkomám, Éltető Ferenc, hogy van vajjon? — Érdeklődött Sala Domokos.

Senki nem válaszolt. György is mereven nézte a kupát. Sokára mondta Gergely a háta mögött:

— Nem jól van bizony. Nagy gyász szakadt a házára. A mult hét közepén temettük el egyetlen leányát, Máriát.

Ha az előbb nem volt szavuk, most még úgysem volt. Vannak bajok, ahol már semmiféle szóbeszéd nem segít. Ha tehettek róla, ha nem, mindannyian Györgyre néztek.

— Rosszabb, ha nem iszunk, — mondotta sokára Apoldi és telemerítette kupáját. A rocska szélén letörölte aljáról a csöppeket, és egy hajtásra kiitta.

Az éjszakába nyúlt az áldomás, és ekkorra mégis, kicsit megenyhültek a zord arcok.

A királybiztos, Dóczi István, mikor másnap kora délelőtt ügetett a szolgájával, meg az íródeákjával Udvarhely felé, egyre rémültebben látta, hogy a mezőkön dolgozó nép fegyvert hordoz magával. A falvak között lovasok nyargalásztak, kürtjelek hangzottak szerte.

A feje majd szétpukkadt, a gyomra émelygett, rengeteget ittak az éjszaka. Igy nem csoda, ha még nagyobbnak látta a veszedelmet, mint valójában volt. Érthető tehát, hogy nem sok jövőt jósolt maga részéről az új vajdának.

DÓZSA GYÖRGYNEK igaza volt. A vajda bukásával eben kutyát cseréltek csakugyan. Mert Ulászló Báthoryt meghagyta összes javainak birtokában, sőt, kárpótlásul kinevezte Temesvár bánjává. Az új vajdára csupán az udvarhelyi vár szállott. Ami pedig darabban volt, nem volt készen. Igy aztán annyit se ért, mint azelőtt, mielőtt hozzányúltak volna. Csonka bástyák, feldúlt sáncok s lebontott, s odább kezdett falak. Az építéshez hajtott robotosokat haza kellett bocsátani azonnal, minek az lett volna az ára, hogy a székek is tegyék le a fegyvert és dolgozzanak békességgel. Csakhogy, a székelyt nehéz becsapni. Meg bajos. Nem tették le tehát most se a fegyvert. Azt mondták, majd, ha fagy. Vagyishogy ... ha majd összeül a nemzetgyűlés.

Viszont, a nemzetgyűlés összeülése az új vajda bukása lett volna, vagy pedig a régi törvények visszaállítása. Ezek a tör-

vények pedig alaposan megnyírbálták volna nem csak a vajda, hanem a főurak, főpapok kincstárát is.

Szóval, volt itt baj éppen elég. Fele is elég lett volna. Az új vajda nem tehetett mást, mint hogy néhány lépéssel odább üttette fel sátorát, ahol a Báthoryé volt. Hogy mégis, valamiképpen megmutassa a változást.

A szász városok küldöttei sorban jelentek meg előtte, bepanaszolták a székelyeket, hogy azok nem törődnek a szászok jogaival, a piacokon megtagadják a helypénz fizetését, a hidakon vám nélkül robognak által.

Drágffy megígérte, hogy intézkedik.

Kőhalomról is küldöttség jött, a város és a királybíró családjának küldöttsége. Elégtételt követeltek a Dózsa-házon a gyilkosságért. Persze, hogy igazuk van. Majd ezt is elintézi. Ezen is segít.

Általában: igaza van itt mindenkinek a vajda szerint, ami azt jelenti, hogy egyáltalán nem csinált semmit. Kár azt piszkálni, ami úgyis büdös. Mert még büdösebb lesz. Hanem ehelyett vadászni járt, hiszen, olyan szép volt a nyár, és olyan szépen múltak a napok. De sok volt a vad, és a sok vadhoz sok hajtó kellene. A szászok erre nem alkalmasak, mert azok nem tudják járni az erdőséget. A székelyekből akart hát hajtókat szervezni, de erről meg szó sem lehetett, hiszen az egész székelység fegyverben állt.

Nem baj, semmi sem baj, hiszen itt van az oláhság. Igen jámbor nép ez, és türelmes. Felveri a vadat a legmagasabb ormokon is.

Hát az fel is verte. Szólt a kürt, és a hajtók kurjongattak.

A székek pedig vártak, vártak, vártak a királyi és vajdai ígéret betartására. Hogy összehívják a nemzetgyűlést. De bizony, hiába vártak. Eljött az ősz, és nem hívták össze.

Erre a székek kimondták, hogy nem fizetnek többé semmiféle adót, míg a nemzetgyűlés össze nem ül. Sem pápait, sem papit, sem kincstárit. Onnan vegyen pénzt az új vajda, ahonnan tud.

Hát az tudott. Az adószedőket rászabadította az oláhságra. Itt aztán kezdték is behajtani az adót. Még pedig irgalmatlanul.

Ezek, szegények, nem tehettek mást, mint segítségért szaladtak az oláhvajdához. Hogy védje meg őket. A vajda be is tört erős sereggel, de alig hogy kirabolt néhány falut, a felfegyverzett székelység szembe állt véle, és szétverte. Alig tudott átszaladni a határon néhány ember.

De hiába volt itt már a székely vitézség.

A hegységeket rablócsapatok lakták, nagy veszélyére a

vásároknak. Kirabolt kereskedők hullái borították az országutakat. A főurak egymással perlekedtek, ha szépszóval nem boldogultak, fegyverrel próbálták elismertetni igazukat, és ameddig elért a kezük, beszedték a vajda, meg a papok helyett is az adót. Különösen kitűntek ezekben Baldóczi, Tamássi, Szentgyörgyi főnemesek.

A szélnek eresztett idegen zsoldosok kezdtek visszaszállingózni a vajdához kosztért, meg kegyelemért. Éppen csak az hiányzott még, hogy a robotosok is kuncsorogják vissza magokat a várak alá.

De ezt már csakugyan nem érte el a vajda, mivel annyi minden történt hamarosan... először is az, hogy a Várhegyes udvarán csudálatosan kék hamvat húzott a szilva. Az aprómarha kövérre hízott a Rebeka kötényéből, s Apoldi Mojzes egyre és egyre a tájékot járta. Gyűlésekre ment. Egyik helyről a másikra. Próbálták az összes székeket egyazon kiállásra bírni.

Dózsa Katalin, más nevén Kató fent volt a bércen mostanában, mivel igen bizonytalan idő jár most odalent. Meg aztán, nem idegenhez jön. Rokonhoz jön.

Már jól fent volt a nap, a szilvafák maguk alá húzták árnyékaikat. Kató most kelt fel. Hunyorogva bámult le a tornácról, ahol a kövek szinte egymásba híztak. A nyitott tető alatt Rebeka és Sára néne foglalatoskodott a szövőszékkel, Rebeka szőtt, Sára néne a csipkefát húzta feljebb, két asszony meg gyapjút font. De ezek jóval odább. Kató kidörzsölte öklével az álmot a szeméből, aztán leszaladt a lépcsőn. Megölelte Rebekát.

— Jó reggelt, néném!

Rebeka átdobta még a vetéllőt, aztán sebtében megcsókolta Katót.

— Nagyot nőjjél. Vagy már eleget nőttél?

— Ó, még nem... — S kihúzta magát. Lábujjhegyre. Ha az éjszaka nem is, de a nyáron nagyot nőtt Kató csakugyan.

— Majd nősz még. Mit álmodtál?

— Megmondjam?

— Meg, hát.

— Jó. Hát hallgass ide néném... — hozzá hajol, s valamit mond, beszél, suttogva. Mintha egy süldőlány álma a világ legnagyobb titka volna. A titok jóízű, mert a Rebeka hangos kacagásától hangzik az udvar.

Apoldi egy tegnap ejtett medve bőrét teregeti a farácson éppen, lenéz a nevetésre. Nagyon a szívére mászik mostanában az ilyesmi. Az őszi nap átsütött a szín alatt, gyengesárgára fes-

tette a kőfalat. Az asszonyok úgy nyüzsögtek a verőfényben, mintha a színben egyszerre lenne nyár, tél, ősz, tavasz. Kató volt a tavasz, Rebeka meg a nyár, forró, perzselő nyár. A többi asszony aztán elvegyült, ki ide, ki oda. Melyik micsodás. Apoldi nem szerette meglesni az asszonyok dolgát, de most mégse tehetett róla, nagyon is kinyitotta rájuk a szemét. Még hozzá varázslatosabbak így, fentről nézve. Asszonyabb az asszony. Dúsabb. Több. A medvebőr kicsúszott a kezéből, és lelöttyant az udvarra.

Az asszonyok vihogva néztek fel rá, aztán Rebeka valamit mondott Katónak, odaszaladtak s felnyalábolták. Cipelték felfelé. Jobban szorgoskodtak a kelleténél, hogy helyére teritsék, újra és újra találtak a bundán igazgatni valót. Hiába, Apoldi az úr, kedvében kell járni az asszonynépnek. Egyszer aztán összenéznek s azon pillanatban felkerekednek, mint a madarak. Mikor váratlanul kibontják szárnyaikat. Szaladnak lefelé.

— Maradj itt, Rebeka! — szólott utánuk Apoldi.

Rebeka megriadva jött vissza. Úgy nézett Apoldira, hogy megszánta volna a pogány. Aztán lesütötte fejét, piszkálgatni kezdte a körmét.

— Igen meg vagyok veled elégedve, Rebeka, — kezdte Apoldi a beszélgetést. — Takarosan rendbe hoztad a házat.

— Ó, hiszen... adósa vagyok kigyelmednek. Én nem is tudom, hogy fizessem vissza... — S mielőtt Apoldi észrevette volna, elkapta a kezét és megcsókolta.

Apoldi nem ijedt volna meg jobban akkor se, ha kígyó csípte volna meg. Méghogy, az ő kezét megcsókolja egy aszszony, kiváltképpen Rebeka, boldog Isten!...

— Ugyan mán, na. Ugyan mán. Hát hogyan gondolod... — Az asszony azon nyomban sírni kezdett.

— Haragszik én rám? Ne haragudjék... Istenem, Istenem...

Nos, ez aztán meg éppen sok volt.

— Én? Hogy haragszok? Ki mondta? Még azt is agyonvágom, aki ezt mondta, — nézett széjjel Apoldi a várudvaron, a tornácon, összehúzott szemmel, és beh jó volna, ha valaki ezt csakugyan mondta volna! Rebeka most már nem csak sírt, hanem zokogott. Könnye úgy hullt, mintha még eddig soha nem hullott volna.

— Ha azt akarja kigyelmed, hát én elmegyek, elmehetek...

— Elmenni? Hát miért akarsz elmenni? Hiszen éppen azt akarom mondani, hogy... ne menj el, na. Mi a fenét csinálok

én akkor, ha te is itt hagysz? Nincsen énnekem senkim rajtad kívül az égvilágon. Az ecsém lenne még, de az is, ki tudja, hol kujtorog...

— Szóval, maradhatok?

Könnyű kérdés. De rettenetesen nehéz rá válaszolni. Mert hiszen, az a szó, hogy maradhat, semmi ahhoz képest, amit mondani szeretne. Megmondja hát úgy, ahogy érzi:

— Hiszen... éppen azt akartam mondani, hogy legyél a feleségem, Rebeka. Igaz, hogy negyven esztendős leszek mahol-nap, de úgy gondolom, hogy... — Nem folytathatta. Mert Rebeka a nyakába ugrott, és szájon csókolta. Ettől a csóktól aztán végképpen benne maradt Apoldiban minden mondanivaló.

Ültek a tornác végében, a bástyafal mellett, Apoldi hallgatott, csak Rebeka beszélt, beszélt.

— Nahát, azt mondd meg hát, hogy mi is volt ott a kászoni vár körül, ahol Lőrinc pap megtalált a sáncba? — kérdezte egyszerre váratlanul Apoldi. De most Rebeka hallgatott el, szótlanul nézett az udvar szilvafáira, aztán megint sírdogálni kezdett. Pillókálva. Mert ő már ilyen asszony volt. Egyik percben sír, a másikban nevet.

— Nem muszáj megmondani, ha nem akarod. Na, nem...

Most, ebben a pillanatban tudta meg, hogy egyáltalán nem tudja elviselni az asszonyi könnyeket.

Mindketten az erdőbe figyeltek, hallgatóztak, mert énekfoszlányokat csapott fel hozzájuk a szellő. Apoldi kiment a lőréshez, szemlélődött, aztán visszaszólt:

— Nézd meg, Rebeka. Azt hiszem, vándor érkezik a kapuhoz.

Rebeka szaladt a kapuhoz, hívta Ábrist, a hadnagyot, és az ének most már tisztán hallott:

Ó dicsőséges szent jobbkéz,
Melyet magyar óhajtva néz.
Drága kincse népünknek,
És öröme szívünknek.

— De hiszen ez Lőrinc, a pap! — ismerte meg az érkezőt Apoldi, leszaladt ő is a kapuhoz.

A hadnagy kinyitotta a kaput, és csakugyan, Lőrinc pap érkezett meg.

— Isten, békesség, — köszönt.

— Meg áldás. Meg szeretet, — fogadta Apoldi a köszöntést, — éppen idejében érkeztél.

— Nem kell tán temetni valakit?

— Temetni? Azt, nem. De éppenhogy... esküdni akarunk.
— Kik?
— Hát én. Meg Rebeka.

Lőrinc nem szólt, csak ránézett Rebekára, és szilajon szedte sorba az olvasó köveit. S állt, a kapun kívül.

— De jöjjön hát be szent Atyám, — kérlelte Rebeka és szemrebbenés nélkül nyujtotta Lőrincnek a kezét.

— Jó. Hát akkor megáldalak benneteket, sokasodjatok, szaporodjatok, mint a szőlőgerezdek mint ahogy meg vagyon írva — mondotta Lőrinc és általlépett a küszöbön.

Az udvarra bekavart egy most támadt szél, mintha a pap hozta volna. A kémények dudáltak, a kürtök ríttak s a szilvafák megimbolyodtak. Kövéren potyogott róluk a szilva.

A KÁPOLNA nyitott ajtaján bekandikált a nap. A szabadosok asszonyai sorfalat álltak a vár úrasszonya előtt, és sorba csókolták a kezét.

Vége volt az esketésnek.

A vendégek jöttek kifelé a házaspár után, a két Dózsa-fiú, Orbán Balázs, Sala Domokos, meg Éltető Ferenc.

Sárga volt már a bodzabokrok levele, a kecskerágóé meg vérpiros. A pap a násznép után nézett, aztán felnyitotta a kápolna anyakönyvét, beírta a vőlegény nevét, utána a menyasszonyét:

SILÁK REBEKA

— Lakott... Ezelőtt hol is lakott? Valameddig gondolkozott, aztán beleírta: — Felszedtem pedig én, Mészáros Lőrinc, a kászoni vár alatt, mivel sok nyomorúságának miatta kiugrott a várablakon. — Port hintett rá, és visszatette a könyvet a fiókba. Míg evvel elkészült, a násznép kint várakozott az udvaron. A férfiak összeálltak, beszélgettek, az asszonyok nézték az új asszonyt, Kató bodzából sípot faragott, növésére nagy volt, de idejére még gyermek. Fúttà, próbálta. De biza még siket volt. Faragta hát tovább.

A bércek mögé került a nap, egyszerre eltűntek az udvarról az árnyak. Minden az volt csak, ami. A kövekből lila fellegecskék kojtorogtak, a fenti ereszből denevér suhant. Rebeka állt, hol Apoldira nézett, hol a könyvével babrálgató papra, nem tudta hamarosan, hogy most hát kié tulajdonképpen? Emez emberé, vagy amazé? Kató végre megtalálta sípjában a hangot, elnyargalt. Ott hagyott csapot, papot. Vagyis hogy... násznépet.

De a násznép se győzte várni a papot, megindult fel a házba. Lőrinc tehát, mint már annyiszor, megint magára maradt.

Már odafent vége volt a lakomának, már javában szólt a nádsíp, meg a cimbalom, meg a kutyabőrduda, egyre szaporábban ürültek a kupák, mikor egyszercsak eszébe jutott a pap Apoldinak. Lement az udvarra. Ott talált rá a kápolna lépcsőjén. Ült, s tenyerébe temette az arcát, balfelől.

— Hát te mit csinálsz? Miért nem jöttél fel, páter? — mondta neki.

Lőrinc elgondolkozva válaszolt:

— Lenni kell köztetek olyan embernek is, akinek nincsen helye e fedél alatt.

— Ne beszélj bolondokat. Hiszen okos ember vagy, papi ember, hát hogyne lenne?

— Amint meg vagyon írva, sokkal több titkok vannak égen és földön, minthogy megtudhatnátok. Eredj csak, mulatozz asszonyoddal te magad.

— Mondom, hogy ne bolondozz. Gyere fel. De nemcsak erre kérnélek, hanem arra is, hogy ne menj többet sehova. Maradj itt velünk. Immár asszony van a háznál, tehát pap is kell. Ezennel kinevezlek udvari papomnak. A fizetésre nézvést megegyezünk. Rendelkezésedre adom az asszonyom lelkét, meg a szabadosokét, odalent a szántó-vetőkét, meg a pásztorokét, ráadásul imádkozhatsz, amennyit akarsz. Itt maradsz?

Lőrinc csendesen rázta a fejét.

— Nem lehet. Ha tudnád, hogy milyen sok helyen, s milyen sokan várnak engem!

— Csak valameddig maradj. Rebeka is erre kér általam. — Hazudott, de nagyon szerette Lőrincet. Az megrezzent:

— Az asszonyod csakugyan mondta?

— Hogyne. Legalább valameddig. Mondjuk, tavaszig maradj.

— Nem lehet. Akkor sem lehet. De majd szerét ejtem, hogy ismét elkerüljek errefelé. — Elbúcsúzott, és ballagott a kapuhoz. Apoldi maga nyitotta ki neki a kaput, Lőrinc kívül maradt. Vadszilvafák sorakoztak a tisztáson, a széna-, szalmakazlak mellett, ennek gyümölcsével megtöltötte iszákját. Botot keresett, s megindult által az erdőn, lefelé.

Fent Sala Domokos vén létére az asztal tetején táncolt hajnalra, s Rebeka hallgatta a falon átszűrődő zajt. Sokszor összerezzent, mert mintha ágya előtt a Lőrinc olvasója csörrent volna.

A nap már bekukkantott a szépen cserzett irhán, mire elcsendesült a ház.

Valamivel később egy magános lovas ügetett a hidegszegi úton. György volt, az idősebb Dózsa-testvér. De nem ment be a faluba, hanem átalugratott a temetőárkon, ott leszállt lováról, s csak úgy vezette, kantáron. Temetés volt éppen, messze tarkállott a nép a fák között, messze zengett a pap szava:

— Idvez legyetek ti mind hív lelkek, adjon néktek nyugodalmat Jézus Krisztus, Istennek szent Fia, ki igaz nyugodalom. Ki mindeneknek idvességéért született szeplőtlen szűztől. És titeket ű szent vérével megváltott, megtekint titeket és a kínbul megszabadít és feltámaszt titeket a feltámadásnak és ítéletnek napján...

— Idvez legyetek ti mind hív lelkek, kiknek testek itt és egyebütt porban nyugosznak, — egészítette ki György a pap imáját a maga módján és csak úgy, mentében keresztet vetett.

— Áldott legyen a te szent méhed, boldog Szűz Mária, kiben bizony embert és bizony Istent viselléi, — harsogott szinte kiáltón a pap imája, mintha feleselne és György ebben a zengő harsogásban állt meg a Mária sírja mellett.

Sokszor megállott már itt a temetés óta. Sokszor szinte belefájdult a dereka a kívánkozástól, hogy boruljon rá erre a kicsi halomra, és sírjon hangos jajszóval. De György nem tudott sírni. Mint ahogy most se tud. Csak áll komoran, szótlanul, nézi a fejfát, nézi a lábtól való fát, minthogyha Máriának didergő, fázós kicsi lába volna. Szél fújja, nap égeti, eső mossa. És ő soha, soha nem tudja bétakarni. Nézi a fejfát, melynek homlokán éppen úgy hajlik le a vésett szomorúfűz ága, mint a Mária haja.

Áll, s olvassa a csinos római betűket:

Itt nyugszik
Éltető Mária,
Élt e földön
16 esztendőket.

A temetési gyülekezet már kitakarodott a temetőből, de György még mindig a sírhalmot nézte. Köd ereszkedett le a hegyekből, György megrezzent. Megveregette lova nyakát, és felpattant a hátára. Ló, lovas úgy ment által a temetőn, mintha nem is a fűben, hanem csak a ködben úszna.

EGY KÖZMONDÁS keletkezett a kisebbik hazában, Erdélyben akkoriban, éspedig az, hogy: Igérd meg uram, de ne add meg.

Az történt ugyanis, hogy Erdélyből egyre-másra keresték fel Ulászlót a küldöttségek, hol ezt kérték, hol azt. Ha mást nem is, de a vajda bukását követelték, hogy legalább ne menjenek haza üres kézzel.

Egyik küldöttség jött, a másik küldöttség ment. Egyiket a nép küldte, a másikat meg a vajda. Egyik panaszkodott a vajdára, a másik meg a népre. Főként annak vezetőire. A lófőkre. A nemzetgyűlés tagjaira. A nemességre.

A vajdára az volt az örökös panasz: hogy még mára sem tartotta meg ígéretét, nem hívta össze a nemzetgyűlést.

— Igérd meg uram, de ne add meg, — nevetgélt Ulászló, és nyomban feljegyezett író-mappájába valamit. Nyilván olyasmit tanult a vajdától, amit nem árt tudni a királynak sem.

A vajda fullajtárja azt a hírt hozta unos-untalan, hogy a székek a király ellen lázadoznak, és ezen túl pedig az egész nép fegyverben áll. Már csakugyan úgy volt, hogy vérbe borul az egész föld, mire aztán nem volt más felelet, mint valóban összehívni a nemzetgyűlést. 1503 január 22-ikén összeültek Udvarhelyen a három Rendek.

Már a hajnalon csengős szának és nehéz szekerek csengettyűztek a piacon. A vár alatt szélenyhére kanyarodtak, mert igen metsző szél fútt a Vajdaság felől. Déltájban összegyűlt minden szék. Nem csak a nemzetgyűlés tagjai jöttek el, még több volt a kísérő. Sohse lehet tudni, hogy mire válik a dolog.

A tanácsterem színültig megtelt. A mennyezet alatt körülfutó, gerendából ácsolt tornácon is szorongva topogtak. Mivel hideg volt rettenetesen. Na, majd meleg lesz még ebben a teremben! A tornác alatt a marosszékiek foglaltak helyet. Mindössze Dózsa György, meg Sala Domokos a hidegszegiekkel együtt voltak az ajtónál.

Mert az ajtóra is jó vigyázni ilyenkor. Hogy ki megyen ki, de főként, hogy ki jön be.

A teremben feje tetejére állott a rend, mire a vajda megérkezett. Egyszerre ha nem is könnyen, de mégis kinyílt az ajtó, két apród állott meg kétfelől. Könnyű kis kardjukat kivonták, a hegyét felbillentették a mennyezetnek s álltak. Utánuk belépett a vajda. Utána a királybiztos, s így sorba az udvari emberek.

Egyszeriben csend lett, a szalonnázók sietve kapkodták össze tarisznyáikat, a vajda felment a bíborral behúzott emelvényre. Némelyek éljent kiáltoztak, de a sarokban pofon csattant, valaki halkan, de kitartón káromkodott.

— Könnyebb lenne oroszlánokat megfékezni, mint ezt a gyűlést levezetni, — állapította meg a királybiztos, és megborzongott. Anélkül is fázott, mégpedig nagyon. Annyira reszketett, hogy megizzadt bele. Nem csoda. Vékonypénzű ember volt.

— Mit gondol, mi lesz itt máma? — fordult oda a fiatal íródeák az öregebb íródeákhoz.

— Haj, haj, bizony, bizony, — sóhajtozott feleletül az öregebb, és fújkálni kezdte a körmét. A kutya se tud akkor írni, ha lefagynak az ujjai.

A vajda felállt, csüngő ujjait egyszer elhúzta az asztalon, aztán kezdte:

— Atyafiak! Székely nemzetségbeliek és minden Rendek!

Nem tudta tovább folytatni, mert az ajtón betódultak a szász városok küldöttei. Jött a Kolozsvár környékén betelepült oláhság küldöttsége. Ulászló megbízólevelét lobogtatva. A vajda nem esett a feje lágyára, azon nyomban feltalálta magát, mihelyt az Ulászló pecsétjét meglátta:

— És szász testvérek! — tette utána.

Na, de az oláhság megbízólevele is Dóczi királybiztosnál volt már, aki némán integetett a vajdának. Az lehajolt hozzá és suttogva tanakodtak valameddig.

A Rendek érezték, hogy valami szokatlan dolog készül, éktelen dobogásba, ordítozásba kezdtek. Dóczi túlkiabálta a zajt, amint olvasta a levelet:

— Mi, Isten kegyelméből Magyarország, Erdély felszentelt királya ezennel elismerjük Kolozs megyébe, dicső eleink, Mátyás alatt bevándorolt oláhság azon kérését, hogy ezentúl és mindig az erdélyi nemzetgyűlésen magokat képviselhessék. — Hogy mit olvasott tovább, nem hallotta senki. Olyanannyira hatalmas lett az ordítozás.

— Eladtátok Erdélyt! Eladtátok a székelységet! — hallhatott ennyit, aki nagyon odahallgatott és aki akarta.

A vajda beszélni akart, de nem engedték őt sem. Néhány hű embere közelebb akart férkőzni az emelvényhez, de karok nyúltak gallérjaik után és amint felemelte a lábát, hátra ment. Nem előre. A vajda Balogh kapitánynak mondott valamit, az lejött az emelvényről, igyekezett kifelé.

Kieresztették baj nélkül.

Csak amikor jött vissza a zsoldosok élén, állott elébe György, meg Sala Domokos.

— Ahá! Páncél! — mondotta György és a kapitány vállán kaparászott, és ujjai beleakadtak az apró lemezekbe.

— Ülj le, míg szépen vagy, kapitány! — suttogta Sala Domokos a fülébe és nyomta a másik vállát lefelé.

— Valaki elszédült!... Részeg! — kiabálták össze-vissza körülötte, majd felemelték és kitették az ajtón.

A vajda meghűlt szívvel nézte, hogy viszik ki leghűbb emberét. A nyíló ajtón behallott a részeg kísérők kurjongatása.

Dehát, nem azért adott a vajda a székelységnek olyan találó közmondást, hogy olyan könnyen hagyná magát: ha azok bírják, ő is bírja. Ő ráér. Majd megúnják.

Így történt aztán, hogy két álló napig kellett tanácskozni azért, hogy valamelyes egyesség-féléhez el tudjanak jutni.

Igaz, hogy neki buknia kellett, de legalább be tudták hozni Bazzini grófot helyette. Majd megértik ők az új vajdával egymást. Ez is valami. Veszett fejszének a nyele.

Az új vajda elfoglalta helyét az emelvényen, új szita szegen függ, s a székek megbékélve hozták egymásután a határozatokat. Megválasztották a független bíróságot Udvarhely székhellyel. A bíróság tizenegy lófőből és négy főemberből áll. Fellebbezésnek kizárólag a nemzetgyűlésnél van helye. Melyet minden esztendő októberében köteles az új vajda összehívni. A gyűlés kimondta, hogy azok a főemberek, akik segítettek a vajdának zsarolni a népet, örökre száműzessenek a Székelyföldről. Házaik pedig a földig leromboltassanak.

A Rendek tehát határoztak, a vajda megerősítette a határozatokat, és az íródeákok pedig írták örök emlékezetül.

A királybiztos védeni próbálta az elítélt főurakat:

— Ne felejtsék el kigyelmetek, hogy nevezett főurak igen sok szolgálatot tettek a felséges úrnak, és a hazának. Érdemeiket eltagadni mégse lehet tán.

— Hát mink nem szolgáltunk? Mink is szolgáltunk! Tizenöt esztendős koromtól kezdve minden tatárbetörésnél ott voltam — pattogott Baló Boldizsár.

— Jó, jó, de ilyen tekintélyes főurak mint Szentgyörgyi gróf, meg Baldóczi Lőrinc, meg Tamássy Ferenc...

De a gyűlés nem engedett. Az ötvenkettedik pontban kimondta: „Nevezett főemberek pedig, mivel a nemzetségek közt egyenetlenséget szítottak, több szegény székelyt megzsaroltak, a népet nyúzó vajdákkal cimboraságba keveredtek, a Székelyföldről azonnal száműzessenek."

Rendben van. Ez is törvény lett tehát. De, hogy a királyi tekintély is kapjon valamit, a királybiztos meg ezt követelte:

— A felséges úr, Ulászló nevében belenyugszunk a székek akaratába. De a király nevében követeljük, hogy adjátok ki magatok közül azt az országos zsiványt, azt az ördögökkel barátkozó embert, Dózsa Györgyöt, aki erszényét rablott pénzekből növeli. Agyonverte az adószedőt minden katonájával együtt, hogy az adókat megkaparinthassa. A helységeket a király és Isten ellen izgatja, fegyverben tartja a népet, ahelyett, hogy serény munkára serkentené. Száműzze annakokáért a gyűlés őt is. Ne csak a többieket. — Várta a megszavazást, és leült.

Olyan riadalom keletkezett, mint a gyűlés első napján. Ami azt jelentette, hogy Dózsa kiadatásáról szó sem lehetett. Hogy híre ment kint is a királybiztos kérésének, a kísérők ide tódultak, elállták az ajtókat, most már se ki, se be, csakugyan.

— Irjátok csak, deák uraimék, — fordult deákokhoz a biztos. — A három nemzetségből álló gyűlés pedig a nyilvános verekedőt, Dózsa Györgyöt a száműzöttek mellé kiadni megtagadta.

Azok írtak is, bezzeg. Hiszen ebből éltek, hogy írtak.

Harmadnapra rá Dóczi elindult Budára, hogy személyesen is számoljon be Ulászlónak az eredményről.

FURCSA VALAMI a győzelem, sokszor.

Az esztendők óta tartó huza-vonában a nép győzött a vajdával és királlyal szemben, csakhogy az volt a baj, hogy nem annyira jobb és emberségesebb életet nyertek, éppen csak azt kapták vissza, ami azelőtt, harc nélkül is megvolt. Vagyis, visszaálltak az előbbi törvények. Az innep éppen olyan kicsi örömökkel volt innep, milyenre az öregebbek emlékeztek. A hétköznapok éppen annyira búval, bajjal teli, sőt a békesség és rend örve alatt az új vajda teméntelen újítást hozott. Ami nem hogy adott volna valamit a népnek, még vett el tőle. Kenézek járták a külföldet, mesterembereket csábítgattak a Székelyföldre. Főként ácsokat. Akik a folyókra, patakokra hidakat és malmokat ácsoltak. Meg molnárokat a malomba. Mikor egy-egy vidéken elkészültek, a vajda a kész hidat és

malmot bérbe adta. Egy örménynek, másutt egy izmaelitának. Azok aztán kiálltak a malomajtóba, várták, hogy hozza a székely a búzát a malomba.

Az izmaelita meg bódét eszkábált a híd végén, mikor rá-ment a hídra az első szekér, az izmaelita a markát tartotta és azt mondta:

— Ide a pízt.

— Milyen pízt? — hökkent meg a székely.

— Hát a vámpízt. Avagy mit gondolsz, ingyen csináltuk mink nektek ezt a hidat?

Most aztán két eset lehetséges. Vagy ád pénzt a székely, vagy nem ád. De rendszerint nem adott, hanem odakorcolt az izmaelita nyaka közé és elhajtott.

Csakhogy az izmaelitának is van esze, egyébként is, iszonyú pénzt fizetett a hídvámért a vajdának, mire a székely még egyszer erre hajtott, sorompó állt a híd végén. Még pedig makkzáros. Minek a kulcsa az izmaelitánál volt.

Most megint csak két eset volt lehetséges. Az egyik az, hogy belenyúlt a székely a kebelébe a pénzért, vagy pedig megfordult és megkereste a folyón a régi gázlót. Igaz, hogy ez kényelmetlenebb volt, de legalább ingyen volt. Az is megtörtént aztán, és pedig egyre gyakrabban, hogy bandába keltek útra és ekkor pedig egyszerűen szétverték a sorompót. Még jó, hogy el nem verték a bérlőt is egyúttal.

A malmokkal még több volt a baj, mint a hidakkal. Igaz, hogy olyan szépen dolgozott az, hogy szinte gyönyörűség, de azt már keserves volt látni az embernek, mikor a molnár belemerítette markát a zsákba. Szóval, itt is vámot kellett volna adni. Csakhogy, két emberen állt mindig a vásár, egyiken, aki ád, másikon, aki veszen. Így aztán ide se nagyon jártak. Hanem megindult otthon az asszonyok kezén a daráló . . . és hajrá. Ha nem lesz készen napvilágon, majd készen lesz a holdvilágon. Pergett a búza, duruzsolt a kő.

Az újítások szele megihlette a püspökségeket, káptalanokat, főurakat, csakhamar híd büszkélkedett a legkisebb pocsolyán is, áronyi árkon pedig malom. Nem szeret a székely adót fizetni? Nem baj. Hát ne fizessen. Nem erőlteti rá senki. Amit elszalaszt az ember a réven, behozza a vámon. Ha nem többet ugyan. Ha bárki bármivel megállott valahol, hogy azt árulja, nyomban ott volt az adószedő és azt mondta: hogy ez már piac, méltóztassék tehát fizetni. Helypénzt, meg kövezetpénzt. Meg az őrök zsoldjába. Talált a vajda okot eleget.

A székek kezdhették ott a viaskodást, ahol elhagyták. Ha ugyan van még kedvük hozzá egyáltalán.

A hidegszegi temetőben egyre mélyebbre süppedt a sírhalom. György egyre ritkábban vezette lovát keresztül a temetőn, mert a lélek olyan, hogy idők múlásával begyógyul rajta a seb. Nem elmúlasztja. Csak körülöleli. Befalazza. Mint a gyöngyöt a kagyló kínja.

Egyébként is, György nagyon sokszor ment el senki által nem sejtett ismeretlen helyekre. Napokig oda volt. Merő hab vagy zuzmara volt kedvenc lova, a Csóka, ahogy hazajött.

A küldöttségek szervezésében még résztvett ugyan, de nem bízott már a sikerben, amint mondogatta.

— Hát akkor... mondd meg azt ecsém, hogy mit tegyünk? Keljünk fel egy szálig és úgy keressük meg igazunkat? — békétlenkedett Sala Domokos, ha szerét ejthette.

— Nem, bátyám, azt sem. Annak még nem érkezett el az ideje.

Mindazonáltal a nép még hitt a magyar királyban, hogy az egyszer mégis megelégeli a Székelyföld szenvedését és egy szép napon csak itt terem köztük és igazságot teszen.

Ulászló pedig, ha szóbakerült az udvarnál az erdélyi elégedetlenség, arra gondolt, de bizalmas embereinek mondta is, hogy milyen jó, hogy csak egy Erdélyt adott a koronának a teremtő. Mert mennyivel több baja lenne, ha kettőt adott volna?

Egyébként most, ezen a napon, ebben az órában, ebben a percben II. Ulászló, Isten kegyelméből való magyar király ült a szobájában és a mennyezet kék csillagainak egyikén sétálgató magános legyet tanulmányozta. Ez került szeme ügyébe, avval játszogatott, ami éppen volt. Különös dolog volt, de a mennyezet mocskos bogara a prágai külvárosok muzsikáját juttatta eszébe. Ahol is így, délre hajló időben kitárulnak az ablakok, a kapualjak és énekelnek és cincognak, hangszerszámot vinnyogtatnak. Ott már mindenütt üveggel cserélték fel az irhát az ablakokban s a déli fény szinte harsogva zenél az ablaküvegen.

— Aj-aj, Prága, a nagy, a szent! — állott fel Ulászló az alacsony kerevetről. Visszanézett oda, ahol ült. Eszébe jutott hirtelen, hogy a kerevet lábait még Mátyás faragtatta indus művészekkel elefántcsontból. A tigrisbőrt aztán ő húzatta rá a bársony helyett. Még pedig a felesége kívánságára. Ha Mátyásnak telt az ilyesmire, nekik is telik.

Az ablakhoz ment és kinézett a Dunára.

A folyam közepén ladik ringott, a ladikban két halász korcig felgyűrt gatyaszárban birkózott a hálórúddal, ami szálfának is megtette volna. Gyűrűket rajzolt a bókalábak köré a

víz sodra, a halászok kifeszített izmain meg-megingott a gatya rostja. A ladik orrában ingvállra vetkőzött asszony állt, nyilván az egyik halász asszonya. Széles lendülettel kapkodta el a feléje dobott halakat. Belerakta a haltartóba, ami ott úszott kötélen a ladik után.

— Boldog szűz Mária, — csapta össze kezét a felséges úr — ezek az emberek itt az én ablakom alatt izébe, hogy is mondjam... — nem jutott hamarosan eszébe a parasztgúnyának a neve. De hogy eltalálta, újra összecsapta a kezét: — gatyába. Szörnyűség!...

Az asszony fiatal volt s telt, bronzszínű karja várakozva tárult a feléje repülő hal felé. Testén szinte elveszett a szál pendely. Ulászlónak megmozdult Prágától örökölt művész vére. Az asszony helyét s formáját változtatta. Pendelye hol átcsapódott a térdén, mint valami hullám, hol melle két halma húzta le ingvállát, hol megénekelni szerette volna a felséges úr, hol pedig megfesteni.

— Repülő csuka asszonnyal, — adta meg a pillanat nevét.

Festékesládáját kereste, kezébe is vette a táblát, krétát, de a ladik ekkorra a várkert köveit súrolta. Az asszonynak, ladiknak más formája volt. A Dunán csillogott, villogott az ég leszórt teméntelen pénze, most már ezt látta. Ezt szerette volna megfesteni.

Szél jött a Nagy Sziget felől, a fák megborzolódtak, a víz tükre olyan lett, mint májusban, délben, a ragya. Minden pillanatban változtatta a táj, a folyó, a Nagy Sziget színét.

Ulászló eldobta a krétát, nagyot sóhajtott. Tudta már, hogy ő nem festi meg se ezt, se mást. Tétován nézett széjjel a szobában, összeszorított szájszéllel, magába roskadva. A légy lerepült a csillagokról az ablakra. Szilajon szaladt által rajta. Lábujjhegyen az ablakhoz lépett, tenyerét kinyujtotta és happ! A legyet elkapta.

— Haj, Prága! — sóhajtott megint és a legyet feldobta a mennyezetre.

Az ég darabja fel volt kenve a mennyezetre cinóberrel, meg hupikékkel. Azt az égi helyzetet örökítette meg a prágai csillagász, meg egy olasz művész, mint ahogy akkor álltak az égi rendek, mikor a felséges úr, Ulászló született. A Göncölszekér ott volt a mennyezet jobb sarkán, ha az ajtónál állott háttal az ember és úgy küllőfélzett a többi csillagképtől, mintha az összetákolt kozmoszból szeretne megszökni.

Ulászló visszaült a kerevetre, összekulcsolta hasán kis kövér kezeit és bámult a csillagok rendjébe.

— Az ám, — jutott hirtelen eszébe — ma van a nagy nap,

ma várják a trónörökös születését a tudós bábák. — Meghúzta a fal mellett csüngő selyemzsinórt. Valahol csengettyű szólt s léptek hallatszottak, puha, papucsos léptek s bejött Vendel, a komornyik. Akit Prágából hozott Ulászló magával.

Vendel szó nélkül odament urához, jobbkarján felgombolta lecsúszott pongyoláját.

— Ma megint rossz kedvvel keltünk fel. Vigyázhatnánk legalább a ruhánkra, — mondta. Ulászló hagyta, hogy tegyen véle Vendel, amit akar.

— Ugyan fiam, Vendel, tudni szeretnénk, hogy milyen nap is van máma? — kérdezte nyüglődve.

— Hogy milyen nap van? Mingyá csak ... — Egy díszes faragású szekrényhez ment, kivett belőle egy aranyozott kötésű könyvet. Lapozott benne. Ma van ... 1506-ik esztendő, miurunk Jézus Krisztus születésétől fogva. Rák havának pedig első napja.

— Jól van fiam, Vendel. Mi hír van a mi asszonyunknál?

Vendel becsapta a könyvet, visszatette a szekrénybe.

— Éppen most jövök tőle. Nyugodjék meg a felséges úr, igen jól beszélnek a tudós bábák. De a tudós professzor is biztat, nem hijába drága sok pénzen utaztattuk Olaszországból.

— Mit mondanak a bábák, Vendel fiam? Fiúnk lesz?

— Fiúnk lesz, ha a csillagok nem hazudnak. Vagyishogy az eddig tapasztalt égi rendek nem billentek félre. Én mondtam is a doktoroknak, hogy odahaza, Prágában kellett volna a csillagokat kiolvasni, nem itt Budán, az idegen ég alatt.

— Szamár vagy, Vendel fiam. Budán is, Prágában is egyformán igazodnak az égi rendek.

— Mán, felséges úr, hijába haragszik, de odahaza Prágában mégis csak más.

Ulászló elhallgatott, mert hátha igaza van a szolgának. Az ember soha nem tudhatja ...

— Hány óra is van, Vendel fiam? — kérdezi kitérőleg.

Vendel a sarokba pillantott, ahol apró márványoszlopon állott az óra. Még Mátyás állíttatta oda. Két csintalan Vénusz tartotta az óra korongját, oldalvást billent csípőkkel. A számok úgy voltak beosztva, hogy a mutatók minden ütésre mutattak a Vénuszok testén valamit. Térdét, köldökét, szemét, mellét s a harangjáték andalító muzsikával játszotta utána a többit. Ulászló valósággal reszketett, ha az órára nézett. Forró vére volt, nem bírta el az ilyesmit.

— Tíz óra van. Két óráig ráér mulatozni a felséges úr. De akkor nem érünk rá tovább, mert várjuk a magyar urakat. — Kiment.

László unta magát kegyetlenül, visszament az ablakhoz. De változott a kép, nem ismert rá. Felleg lépkedett által a folyón, s lefelé szálfákból rótt tutaj úszott. Zöldséggel megrakott bárka hullámzott a tutaj sodrában, félt, hogy elmerül vagy nem merül... Nem várta meg. Ha tehette, kerülte a tragédiákat.

Idétlen kilincszörgéssel megnyílt az átjáróajtó, gyermeklányka feje kandikált be a nyíláson.

— Kcsi! Kcsi! — csettintgetett a gyermek és benyargalt a szobába. Maga után húzott madzagon egy játékszekeret. De a kerekek nem mindig forogtak, leginkább csúsztak a viaszos padlón.

Lászlónak lefittyent a szája a nagy gyönyörűségtől.

— Anna, Annácska, kicsi királynőnk. Jöjjön mi hozzánk, üljön a térdünkre!

Igen szép volt ez a gyermek. Vékony arcocskájára a hosszú pillák mélyen árnyékolódtak, mintha valamilyen kegyelem terítené reá sugarát. Haja lenszőke volt, melyet nem tudott lesimítani se fésű, se más. Kicsi karjának még nem volt formája, de már arany perec csillogott a csuklóján. A gyermek megszívta orrocskáját és odaszaladt az apjához.

— Kicsi királynő, — simogatta meg László a fejét — nem illik már magának lovasdit játszani, hiszen immár férjhez kérik. — A nemzeti pártra gondolt, amelyik a szepesi gróf háta mögött alakult a rákosi gyűlésen. Valahol, távoli szobák mélységében most vajúdik az asszonya. Megbukik a nemzeti párt terve, ha a királynénak fia születik! Akkor aztán szaladhat Zápolya a korona után.

— Apa, apuska, szeretnék... — mondotta a gyermek és felmutatott a mennyezetre.

— Mit szeretnél, királyi bogaram?

— Egy olyan csillagot, mint az a kék... de igazit ám!

Lászlónak menten elpárolgott a kedve. Mit ér, ha király az ember, ha nem tudja megadni, amit kér a gyermeke?

Zaj kerekedett kívül a folyosókon, közelébb, egyre közelébb, sietve jött be Vendel, utána a tudós bába hozta az újszülöttet. Selyempólyában volt a gyermek, csakugyan fiú volt. Trónörökös. II-ik Lajos. Hátul az olasz professzor ropogtatta büszkén az ujjait, az ötszáz aranyra gondolt, amit erre az esetre megigért neki a kincstartó.

— Fiú? — volt Lászlónak ez az egyetlen egy szava.

— Fiú! — mondották kórusban.

— Hála a boldogságos Szűznek. Meg a csillagoknak. A mi asszonyunk nem kíván bennünket látni?

— Nem. Csak azt izeni a felséges asszony, hogy meg lehetnek véle elégedve a Rendek.

— Bizony, a mi asszonyunk gyermeket szülni elég gyenge. De ha így kívánta Magyarország, hát ímé, láthatják... — Büszke volt megint. Dicsekvő. Kívánták tőle ezt a gyermeket, hát ő eleget tett. Ő rá nem panaszkodhatnak. Örült nagyon, de nem beszélt sokat. Majd elmondja délután a mondanivalóját. — Elmehettek, — intett királyilag Vendeléknek.

Ebédidőre kondult Zsigmond templomában a harang, szétömlött a palotában a hang s rendre megszólalt a házicsengő is. Ulászló megmosta kezét a márványmedencében, kövér ujjairól potyogott a víz, amint törülköző után nézett.

VENDEL már másodszor töltötte ura előtt tele a serleget.

— Igyekezzünk, felséges úr. A Rendek azonnal itt lesznek!

Csakugyan, néhány perc múlva belépett a kamarás és jelentette, hogy a főurak a kisteremben várakoznak.

Ulászló hirtelen felhörpintette a maradék borát. De kenyérmorzsa volt a foga közt s most a torkára szaladt. Megkínzott szemekkel köhögött rá a kamarásra.

— Cigányútra ment, — mondotta Vendel és vállára terítette köpenyét.

Furcsán, gabalyodva táncoltak a hímzett sárkányok, gyíkok a köpeny alján, ahogy Ulászló köhécselve ment ki a szobából.

Várakoztak már a főurak, csakugyan. Itt volt Bakács Tamás primás, Perényi nádor, Simon modrusi püspök, Telekdy lengyel követ, Zápolya szepesi gróf, Báthory István temesvári bán, Bornemissza budai várkapitány, Tomori is fent volt a végekről, Werbőczy is itt volt. A királyi ügyek igazgatója, egyben az országtanács jegyzője. Mások is voltak, persze. Nemes apródok, főurak. Néma meghajlással üdvözölték a királyt, aki apró lépésekkel ment a trón felé. Leült. Ujjaival révetegen babrált a trónszék aranyozása közt.

Tudták már az urak a nagy eseményt. A nemzeti párt tagjai lekicsinylő mosolygással várták a bejelentést, míg hívei meghatva nézték a királyt, nincs már veszélyben az ország. Megvan a törvényes utód. A bíboros odament a király elé, meghajolt és mondta:

— Felséges úr! Szűz Mária tizenkét áldása legyen a kisdeden és legyen a dicsőséges anyán, aki szülte. Minden áldásoknak Atyja terítse ki rá kegyelmét felséges szülei örömére,

az ország dicsőségére most és mindörökké. Ámen. — S áldólag lebegtette széjjel két kezét.

— Ámen! — zúgtak a főurak kórusban. Már csak azok, akiknek a trónörökös születése szívügyük volt.

— Mink megtettük a magunkét. A többi az Isten és a Rendek dolga, — köszönte meg szóval és fejbiccentéssel az áldást Ulászló.

— Csakhogy... a trónörökös születése napján németül prédikálnak a papok Zsigmond templomában! — süvített egy hang, a Pankotay gróf, nemzetipárti tag hangja.

— A papok olyan nyelven prédikálnak, ahogy tudnak, ne ártsuk magunkat a papok dolgába! — szólott rá erélyesen Ulászló és felállt. Megigazgatta hátul tunikáját és beszélni kezdett. — Nagyságos és vitézlő Karok és Rendek!

— Halljuk! — rikkantott Zápolya, mert ez meg ilyen ember volt. Nem sok szentséget ismert, de a királyi szentséget egyáltalán nem ismerte. Megkérette a korona reményében Annát, a kis királyleányt, de kosarat kapott. Ott pusztítja hát a királyi tekintélyt, ahol tudja. Tehette. Ő volt a nemzeti párt feje.

Ulászló mérgesen nézett Zápolyára, most megint úgy érezte magát, mint ahogy a királynak éreznie kell, nagynak, hatalmasnak, aki már egyszer megmutatta vitézségét, bátorságát a törökön. Régi, dicső hadjáratairól beszélt, tűz lobogott a szemében, hívei könnyezve néztek fel rá. Most mindenütt, mindenben segítséget látott, erőt. Egyik nagy segítség: hogy titkon eljegyezte Annát Miksa császárral. Mit akar hát itt ez a tót gróf?

Az urak éljeneztek, helyeseltek, csak Zápolya állott némán, szótlanul néhány hű embere között a fal mellett. Arcizma se rándult. Szeme se rebbent. Általrakta egymáson két lábát s a kárpitnak könyökölt. Vagy akarta vagy se, de rátévedt Ulászló szeme. Egyszerre tudta, hogy a korona sorsa sem a titkos eljegyzéssel, sem az utód születésével nincs elintézve! Régi betegsége, az örökkön ólálkodó guta szívét a torkára nyomta s keservesen köhögni kezdett. Nagy nehezen kinyögte még:

— Csak azt fájlaljuk, hogy felséges fiunkat nem tudjuk illő pompával fogadni. Mert a kincstárunk üres, mióta a kincseket kimarkolta belőle Korvin.

Nosza, lett nagy kavarodás.

— Könnyű arra kenni mindent, aki nincsen itt! — kiáltotta Pankotay.

— A kincstárnok számoljon be a jövedelmekből, — mondotta valaki, de általában, az urak nem is Ulászlóval vitatkoz-

tak, hanem egymással. Mindnek volt valami mondanivalója. Egyiknek mellette, a másiknak ellene. Csak Zápolya nem szólt bele a vitába. Ő már megmondta a magáét. Értsenek belőle. Ha akarnak. Vagy ha tudnak. Feje felett Mátyásnak egy ütközete volt rákenve a falra, persze, szokás szerint azok hadakoztak leginkább a falon, akik a valóságban nem voltak ott, de olyan mindegy az az utókornak. A Zápolya szép feje különb volt mindegyik hadakozó fejénél. Dehát az urak zajongtak, vitatkoztak.

Ulászló nézett egyikről a másikra. Azt már megtanulta, hogy hagyni kell őket, hadd adja ki mérgét a mérgesebbje. Nézte csillogó ruháikat, mikre teméntelen aranyat, ezüstöt aggattak, ettől eszébe jutottak a rettenetes pénztelen napok. Pirulva vonta összébb palástját a hasán, hogy ki ne lásson alóla a gyatra öltözet. Szégyelte magát nagyon. Felemelte kezét, mintha valakinek integetne, ami azt jelentette, hogy szólni akar.

A Rendek pedig, ha nem is Ulászlót, de a koronát tisztelték annyira, hogy csend lett egyszeriben. Várakozva néztek a királyra.

— Olvassuk csak fel az utolsó esztendőkben befolyt adókat — mondta. A kincstárnok, aki tüntetőleg hurcolta magával minden tanácskozásra könyvét (ő nem lop, láthatják, dehogy lop), felnyitotta könyvét és olvasni kezdte:

— Vámokból, sóbányák, aranybányák, ezüstbányák, rézbányák bérletéből, jobbágytelkek után kivetett adókból befolyt pénzek. — Számokat sorolt fel, neveket olvasott, summa, summárum: a végösszeg az utolsó öt esztendő alatt négymillió ötszázezer aranyforintokat tett ki.

Iszonyú összeg. Még Zápolya is felfigyelt e rettentő összegre. Szétnézett az urak között, kiknek, csudálatos, most volt éppen mit nézniök egymáson, vagy kívül az ablakon.

— Ám lássák a Rendek, — mondotta Ulászló szomorúan, — jövedelmünk lett volna elég és mégis üresek a zsebeink. Na, de itt van Bakács, majd kisegíti az a bajból megint:

— Ennek már utána vagyunk. Most csak azt nézzük, amiből élünk. Én azt tanácsolnám a Rendeknek, hogy végre rendezzük odalent, Erdélyben a dolgainkat. Akkor megtelik nyomban a kincstár.

Voltak, akik helyeseltek. Nincs olyan ötlet, hogy ne találna követőkre, kiváltképpen, ha szorul a kapca. Most szorul, ami azt illeti. Megvan a trónörökös, itt van, ne jött légyen üres marékkal a világra, világ szégyenére. Csakhogy Báthory István, volt erdélyi vajda jobban ismeri a székelységet, mint akárki:

— Ha erre számítunk, a felséges királyfit megveszi az Isten hidege, ruhátlanul!

— A királyfi születésekor az ökörsütés adója törvény Mátyás óta. — Azt megkapjuk, ha egyebet nem is — válaszolt Bakács.

— Csakugyan, az ökörsütés adója, — csillant meg Ulászló szeme, mintha máris színültig lenne a kincstár. Hiszen ezt az adót önszántukból ajánlották fel Mátyásnak a székek. — Egyszerre megint beszélő kedve lett s beszélt. Öccséről, a lengyel királyról, akinek házassága igen előnyös az országra nézve. De olyan kegyetlenül zöld fényben villant rá a Zápolya szeme, hogy megint megriadt. Légy repült el a feléje közel álló prímás előtt, utána kapott. Laza idegein már keresztülbizsergett a légy vergődése, de megszégyelte magát. Hogy leplezze zavarát, keményen rászólt a prímásra: — Ezennel megparancsoljuk kedvelt hívünknek, hogy az ökörsütési adó beszedésének utánanézzen! — Leszállt a trónszékről és szaporán kiment a teremből.

A főurak megdöbbenve néztek egymásra.

ÉJSZAKA VOLT és sötét. Meleg fellegek dőltek le a rengetegből, keveset esett is már, de most csak zengett, csattogott és villám hasogatta darabokra a sötétséget.

Emberek igyekeztek libasorba felfelé a meredek oldalán. Apoldi Mojzes ment elől, utána négy hajdú és leghátul Sala Domokos.

Évekkel ezelőtt, még Báthory idejében, két ágyút vett Apoldi kézalatt egy zsoldos hadnagytól, szeretett volna még szerezni hozzá vagy kettőt, de a későbbi vajdák jobban vigyáztak embereik körmére. Kiváltképpen ez a mostani. Nem lehet ennek az embereivel okosan beszélni. Na dehát, azért van az embernek esze, hogy éljen véle: egyszerűen elloptak egy ágyút és most cipelik hazafelé. Szekéren hozták a bérc alá, onnan kötelekkel vonszolják fel, kik a csövét, kik meg a leffentyűjét, kerekét. A cső nehéz, Sala Domokos emelőfával billent egyet-egyet rajta.

Ágyúk tehát vannak, immár hajdúk is vannak, mert kezd rosszul menni a hajdúk sorsa. Nem adja a székely a marhát. Behúzódnak tehát a hajdúk a várakba, udvarokba. Fedelet, kenyeret kapnak. Elég az addig, míg felvirrad megint a hajdúra. Apoldi is a minap fogadott fel tizenkettőt, takaros legények. Mi több, nem csak fedélre, kenyérre fogadta, hanem ruhára is, meg zsoldra. Mivel meg vagyon írva, hogy minden hajdú méltó az ő bérére.

Izzadva értek fel a kapuhoz. A kalapács belekondult az éjszakába, várakoztak.

— Ki az? — kiáltott a kapus bentről.

— Mink volnánk, Mihály. Eresszél be — kiáltott Apoldi vidoran.

A kapu lassan megnyílt, mintha gondolkozna és becipelte mindenki a maga terhét.

— Fáklyákat, hé! — rendelkezett Sala Domokos.

— Minek? Felállítsuk most? — kérdezte Apoldi.

— Hát. Ne heverjen itt potyára, ha már megvan.

— Csakis. Gyertek csak! Fáklyákat csak!

Lobogó fáklya mellett, viharban és égzengésben felcipelték az ágyút a bástyára. Össze is rakták, vaktába belövésre is irányították, egyébként nagy változáson ment át mostanában a vár. A tetőknek fel voltak nyitva az eresztékei és a fedélhéjjakon keresztül volt húzva egy-egy lánc. Csigákkal. Hogy néhány szempillantás alatt a falon túlra boríthassák. Már csak akkor, ha tűzbe borulna a vár körül a világ.

Hajnalra kukorékoltak a kokasok, mire Apoldi bekopogott Rebekához. Az eső harsogva zengett az udvaron, a tetőkön s a villámlás lángokat gyujtogatott az ablakon. Itt is üveggel cserélték már fel az irhát. Hiába, asszony van a háznál.

— Kucc... Kucc... Mit álmodik a mi várasszonyunk? — dugta be kezét a takaró alá. S szakállával megdörzsölte az asszony mellét.

— Juj... csiklándik... — visongatott Rebeka és nagyot rúgott. Aztán durcáskodni kezdett. — Hol volt olyan sokáig megint?

— Soká jöttem? Vártál?

— Ó... — s karjával megölelte, lehúzta fejét a mellére.

— Ágyút hoztunk, anyja. Nem hiába jártunk.

— Milyen ágyút? Olyan nagyot?

— Nagyot. Ha lenni akar, legyék.

— De minek az a sok ágyú? Hiszen nem bánt bennünket senki.

— Azért kell az ágyú, hogy ne bántson, ne bánthasson. Azt próbálja meg csak valaki... — s közben veti le a csizmát, gunyát. Két talpát összedörzsöli s alábúvik a takarónak. Nem csak érzi, de szinte hallja is az asszony forróságát.

Széjjelömlik benne ez a forróság, kinyílik elébe minden pórusa.

Reggelre megállott az eső, kieste magát. Szél se fútt. A víz ragyogott a medencében, tócsákban és az udvar kövei közt. A nap már jól fent volt, mikor Péterke kidugta fejét az ágyát borító függönyön. Kinyílt szemmel bámult a szemközti ágyra, ahol az este egyedül feküdt le az anyja és most ketten alusznak benne. Lemászott az ágyról és odaszaladt. Rákönyökölt egyik kezével az ágy szélére, másik kezével vakarta az oldalát. Dehát anyja, apja aludtak. Nem látták. Kettőt horkantott, de inkább félve, mint ijesztve, erre aztán csakugyan kinyílt az anyja szeme. De még az apjáé is.

Apoldi általnyúlt a gyermekért Rebekán, felemelte kettőjük közé.

— Itt van ez a nagy legény fiad. Tessék.

Nagy boldogság van itt mostanában, az már bizonyos. Csak az hiányzik még belőle, hogy Péterke is legyen megkeresztelve.

— Mikor kereszteltetjük meg már Péterkét? — kérdezi Rebeka.

— Hogy mikor? Nem soká anyja, nem soká.

— Hiszen mindig csak ezt mondja.

— Nem. Most már csakugyan. Tudod, nem akartam más pappal, hiszen van nekünk papunk, akit fizetünk. Igaz, hogy kerek három esztendeje nem volt a kápolnában, dehát...

— Nem járt erre?

— Dehogy nem. Csak nem ért rá feljönni.

— Nem értem, hogy lehet annyi dolga egy papnak — tünődött Rebeka.

— Hát... ez már ilyen. Nekünk ilyen papunk van. Meglásd, hogy egyszercsak milyen híres, nevezetes ember lesz... hám. — Ásít. — Még álmos vagyok. Még alszok. — S befelé fordul.

Péterke hancúrozva lovagolt az anyja derekán, hasán. Apoldi egy pillanat mulva fútta a kását és Rebeka gondolkozva nézegette Péterkét. A szeme tán a Lőrinc pap szeme, mély, titokzatos tüzek készülődnek benne. De a haja kondor és a lábai is úgy vannak ívelődve, mint az Apoldié.

De csudálatos, nem érez emiatt semmi szégyent. Még az a jó, hogy ilyen a gyermek, amilyen.

Jó, hogy nem tudja biztosan, hogy a Lőrincé vagy az Apoldié. Meglehet, hogy két ember él ebben a gyermekben, mint ahogy ő benne kettő él, sokszor a kiválasztottakért az Isten csudát teszen.

Nem sok idő múlva Péterke már kint nyargalászott a tornácon, Sára néne próbálta elfogni mindenképpen, hogy adja rá az ingét. Rebeka is lent volt már az udvaron, búzát rostálnak máma, várják az asszonyok. A szabadosnék. Azok már ki is teregették a ponyvákat, vékákat kongattak, zsákokat nézegettek, ez nem lyukas, de ez igen, ezt foldozni kell.

Az éjszakai eső után csudálatos frissek voltak a fák, a bokrok, a tetők, a kövek. A falakon nagy, tarka foltok éktelenkedtek, ahol megverte az idő. A kápolna előtt, az út mellett, kétfelől, fagyalfabokrok csüngették bogyóikat, mint valami fürtöket s piros leveleikkel takargatták. Itt volt az ősz a várban menthetetlenül.

A moha, a fülfű megint kivirágzott, mint a múlt őszben vagy a tavaszban, a nap is éppen úgy tapadt a kápolna ajtajára, mint ezelőtt egy esztendővel hogy tapadt volt.

Semmi sincsen tehát új a nap alatt.

Rebeka látta mindezt, érezte, gondolta s szeme a távoli bérceket is nézte, ahol sárgán, rőten, pirosan borult lefelé, egyre lefelé a rengeteg. Imádság szavai bujdokoltak a torkán, a mellében, a lelkében, nyiladoztak, bomladoztak, mint az ibolya. Kéken. Illatosan. Frissen.

Szép a világ s az Isten igen jó.

Felszaladt a kápolna kulcsáért, fénylő kockát festett a nap a hátsó falra, amint az ajtót kinyitotta. Csurgó vérű Krisztus állott a fényességben, idébb az oltár, ezen is Krisztus, alázattal bukott térdre előtte a zsámolyra. Sárga ruhája dús hullámokban omlott le róla.

— Uram Jézus Krisztusnak szent lelke — imádkozta — erősíts meg engemet, Szentléleknek szerelme világosíts meg engemet, Fiúnak bölcsessége taníts meg engemet. És adjál nékem magamat megismerni, Uram Jézus Krisztus, mindenkoron alattam légy, hogy engemet megáldj. Énnálam légy, hogy éngemet megőrizz. Felettem légy, hogy éngemet elvígy. Utánnam légy, hogy éngemet oltalmazz. Ki tökéletes vagy a Szent Háromságban, élsz és uralkodsz mindörökké. Ámen!

— Ave Mária!

— Adj nékem tovább is boldogságot a bércen, add nékem mindvégig az uram szerelmét, a fiam szerelmét, hogy Neked mindenkor naponta megköszönhessem. Kérlek, emlékezzél meg én Édes Asszonyom a te szolgálólányodról. Ámen... — Felállott és derült lélekkel nézett az ajtóban megjelenő férjére.

— Imádkoztál, anyja? Imádkozzál, ha neked ez jólesik, — mondotta Apoldi és belépett a kápolnába.

— Édes uram, vegye le a süvegét, — szólott rá Rebeka dorgálódva.

Apoldi lekapta süvegét s szemlélődve lépkedett beljebb. Ritkán szokott ő ide belépni. Azóta se volt tán bent, mióta megesküdött az asszonnyal.

— Nézzük csak anyja, hogy mikor is esküdtünk, — mondotta és megállt az asztal mellett. Kihúzta fiókját, kivette belőle a vár anyakönyvét. Felnyitotta. Ráakadt saját nevére, és olvasta. Aztán a felesége neve következett, majd Lőrinc pap bejegyzése: — „Felszedtem pedig én, Mészáros Lőrinc, a kászoni vár alatt, mivel nagy nyomorúságának miatta kiugrott az ablakon."

Leszaladt a szívéből a vér. Olyan sok sötét dolgot hallott a kászoni várról, annak gazdájáról, Lázár Andrásról, hogy nyomban megértette felesége sokszor, ó beh sokszor megszomorodott szemét. De hogy miért is nem nézte meg ezt a be-

jegyzést elébb? Miért kerülte el a lába a kápolnát? Elébb megtudta volna, hogy hová néz asszonya, mikor néha túlnéz a falon, tájon, rengetegen. Eddig is rágta, emésztette felesége ifjúságának titka, de most végkép szétborul benne, mint a méreg.

Kijött a kápolnából és megindult a ház felé anélkül, hogy Rebekára ránézett volna.

Rebeka szótlanul álldogált a fagyalbokrok alatt, most már igazán jó lenne imádkozni. Jó lenne leborulni a földre, vergődni a porban, vezekelni. De még csak gondolatban se bírt imádkozni, nem hogy fennszóval. Fakóvá vált az arca, mint a kápolnába szorult falevélnek, a félelemtől majd széjjel szakadt a szíve. Nézegette azt a könyvet, a betűket, de minden betű olyan egyforma, mint a bánat, a szomorúság. Semmi jót, semmi vigasztalót nem tudott belőlük kiolvasni.

Sokáig vívódott, aztán indult a házba. Az udvaron Péterkét kiáltotta, kézen fogta, vitte. Mintha az megvédelmezné a veszedelemtől.

Apoldi egész nap kerülte az asszonnyal való találkozást. Kicsi hadinépével játszadozott. A vásárolt hajdúkkal huszonnégy embere volt immár. Nem sok így, lábra, főre, de mind merő gyönyörűség. Ezeken kívül itt vannak még a szabadosok, meg a szántó-vetők, már hetek óta gyakorolják a haditudományokat. Csattog a kard, koppan a kopja és nyílvesszők suhannak.

Mert erősséggé építették át a Várhegyest. Azt lehetne mondani, hogy közköltségen. Pénzzel segítették a Dózsa-testvérek, de egész falvak is adtak pénzt, munkát. Sala Domokos pedig sok ráérő idejét töltötte itt, amíg nagyjából elkészült. Nem lehet tudni, hogy mire válik a világ. Ha a vajdáknak van váruk, hát nekik is van.

Jó délután volt már, mikor Apoldi pihenni küldte a legényeket. — Elég volt mára, — mint ahogy mondta. Maga is nagyot fútt, mint a bika, s nagy elhatározással ment fel a házba. Na most. Mi lesz most! Számonkéri az asszonytól az ismeretlen esztendőket.

Rebeka ült a szobájában a pallón, háttal a kandalló sarkának, két lába szétvetve, s Péterke nekimelegedve bukdácsol ölén keresztül-kasul. Az ablak felső karikája színes üvegből van, mint amilyen színűre cserzették régen az irhát, s most csudálatos fényt szitál be rajta a nap. De mintha nem is kintről jövő fény lenne ez, hanem ilyen bent a levegő, szinte mozog, szinte él. De él a szobában minden. Él a Péterke kacagása, mint valami kerek, csillogó valami, ami széjjelgördül a pallón, az anyja ölén. Él a nagy mennyezetes ágy takarójának csipké-

zett fodra. Él a kandalló, s él a kürtő. De kiváltképpen él Rebeka. De Apoldi mégis a gyermekkel törődik egyelőre.

— Sára néne! — kiált a tornácra, — vidd ki Péterkét!

Sára néne bejön, megfogja a gyermek kezét, de az ordít, rúg, vág, a néne csitítgatja:

— Gyere csak gyöngyöm. Gyere lelkem csontom...

Csönd van a szobában. Rebeka ott marad ülve azon mód. Még a szoknyáját se húzza le a térdén. A gyűrődéseket se igazgatja el az ölén. Mellét se takarja el. Haját se simítja hátra. Mert ha megmozdul, összeomlik körülte minden, amit életnek hívott, hitt.

Apoldi háttal állt erre, az ablaknál, iszonyú, fergeteges viharok kavarognak benne. Mit kérdezzen, hogy kérdezzen, hol kezdje? Szeretné meglátni egyszerre az egész asszonyt, kívül úgy, mint belül, mint ahogy az ember megnéz valami edényt, de lehetetlen. Az asszony anélkül is furcsa jószág, akkor van legmesszebb az embertől, mikor azt hiszi, hogy na most, egészen közel van. Megéledtek benne asszonyából régi mozdulatok, nevetések, szomorúságok, melyik volt hamis, melyik volt igazi?

— Nem szeret mán éngem édes uram, — zokogja Rebeka.

— Mán én la? Ez nem igaz, mert aki azt állítja, még azt is agyonvágom.

— Tudom, tudom, hiszen ha előbb kérdezte volna, én előbb megmondtam volna... — s hirtelen számba veszi egész életét. Mit mondjon meg, mit hallgasson el? Hogyan szépítse, ami nagyon csúnya, mert csak egy a fontos. És pedig az, hogy az ura kívül ne tegye fiával együtt a várfalon.

— Na, nem... nem kívánom én, hogy elmondd, ha neked ez rosszul esik — vigasztalta Apoldi és letérdelt mellé a pallóra.

— Nem, most már elmondom hogy tudja meg, ismerje meg... Az úgy volt, édes uram, hogy... — beszél. Akadozva. De egyre inkább bátorodva. Bizonyságul, igazolásul, mint ahogy Lőrincnek megmutatta volt, felhúzza ruháját és megmutatja a pirosló forradást a bőrén.

Az Apoldi szeme vérbe forog már, s közben időközönként, csikorgatja a fogát.

— Hát szóval... így volt.

— Igy. — S ráborul az Apoldi mellére. Zokogva.

Apoldi tétován simítja meg a haját egyszer, kétszer, sokszor, s nagy tenyere lassan lesiklik a háta.

Estefelé volt, mikor kiment a szobából. Megállt a tornácon, lekiáltott az udvarra:

— Mihály bátyám, héj!

A kiá'tásra vén ember jött elő a fészerek egyik pitarából, aki kapus is, meg vízhordó is, sepregető is, és télben a kályhák fűtője. Megállt lent, a tornác alatt, hátratett kézzel, szaporán pislogó szemekkel, és azt mondta:

— Mia?

— Nem leszek itthon az éjszaka. Meglehet, hogy a hajnal vet majd haza. Ne távozzék el kend a kaputól egy percre se. Ha baj lenne, ámbár még nem hiszem, csak fújjon bele a kürtbe. Hát, csak okosan. Most pedig küldje kend ide a hadnagyot.

Mihály bácsi elkoporcolt, kevés idő mulva jött a hadnagy, recsegett alatta a lépcső. Megállt Apoldi előtt, feszesen, mezítelen lábán úgy feszültek ki az izmok, mintha tele lenne kasornyázva.

Apoldi bosszankodva szólította meg:

— Mi az, Ábris, azért vagy te hadnagy, hogy mezítláb talpalj itt össze-vissza?

Ábris tele szájjal nevetett.

— Így jó.

— Hogy?

— Így, la!

— Miért így la?

— Mert hideg. — S további magyarázatul a kőburkolathoz lapította meztelen talpát.

Apoldinak eszébe jutott valami. Az pedig, hogy ha ezek az asszonynélküli emberek több kényelemben élnének, bajos lenne asszonynépnek meglenni velük egy fedél alatt.

— Jól van Ábris. Hát csak vigyázzatok. Én lemegyek Makfalvára a Dózsa-fiúkhoz.

Kardot kötött, s nekivágott lefelé az erdőnek.

Mikor leért a makfalvi útra, két ember bukkant elébe az estéből.

— Állj! Sztoj! — kiáltotta egyszerre mindkettő. Az egyik magyarul, a másik románul. Mivel az egyik magyar volt, a másik meg román.

— Nagyon jól van fiaim. Nagyon okosan van. Bune diminyácá — válaszolt nekik ugyanúgy, magyarul s románul, mire azok megismerték, persze. Odament hozzájuk. — Mi ujság van, fiúk?

— Ujság, uram? Hát az, hogyhát... megint itt járt a kapitány.

— Az ökörsütésért?

— Azért. Azt mondja, hogy... nem szaladgálhat mezítelenül a felséges gyermek.

— Hászen, ne szaladgáljon. Hasítsanak neki tunikát az anyja viganójából. Mit mondott még?

— Hát azt, hogy... fegyverrel is beszedik, ami jár.

— Hát csak próbálják meg. Na jól van, vigyázzatok. — S eltűnt az estében.

A Dózsa-porta is nagy változáson ment át, nemcsak a Várhegyes. Az egész portát két öl magas gerendapalánk vette körül, két sorjával. A köze földdel, kővel megtöltve. A kapu merevül vassal borítva, s csak belülről nyitható. Komor, szinte félelmes a ház. A szomszédok házai úgy feküsznek mellette, előtte, mintha mellébujtak volna.

Apoldi valameddig kalamolt a kapun, míg kezébe akadt a fogantyú. Megrántotta. A kalapács nagyot kondult az elhasznált ekefőn, bent mozgolódás hallatszott s fáklya lobbant a tornácon. Elébb zajtalan ringással nyílott a kapu, aztán vészesen csikorgott. Hogy beléremegett a föld.

— Kenjétek meg a tengelyt, te! — szólt rá Apoldi a kapusra és ment a tornácra.

A pitarban gyertyák égtek, s az asztal körül ült a család. A nagyasszony ült kicsit odább mindössze. Font. György egy nagy könyvből olvasott, Gergely, s Kató hallgatta. Hogy jöttek, György becsukta a könyvét és elébe ment az érkezőnek.

— Isten hozott, bátyám!

— Jó estét. Csak leszaladok mán, mondom...

— Jól tette. Üljék ide ni. — Kínálta György a legkényelmesebb széket.

Apoldi leült, s a Kató hóna alá nyúlt. Felemelte a térdére. Mint régen. Még a nyáron is.

— Hát ez az eladólyány?... — De nem mondott többet. Megzavarodva köhécselt. Hiszen most vette észre, hogy Kató nem gyermek többé. Csakugyan eladólány. Aki riadozva feszeng a térdén, szeretne menekülni, de nem is. Gyengéden eltaszította magától hát, s utána lesöpörte tenyerével a térdét. — Hogy vagytok? — kérdezte általánosan, s közben a könyvet felnyitotta. Betűzgette.

— Megvagyunk. Ma megint itt járt Balogh kapitány.

— Tudom.

— Kitől?

— Az embereidtől.

— Bizony, így vagyunk.

— Már mindegy. De semmit se adunk.

— Azt mondja: önként ajánlottuk fel.

— Az igaz, csakhogy... nem Ulászlónak, hanem Mátyásnak.

— Még nem is. Hanem Korvinnak.

— Igen. És hová lett Korvin? Hová tették? Mivé tették? Földönfutóvá! — Nem beszélt többet. Mozgó szájszéllel olvasta a könyvet.

— Hát tik hogy vagytok odafent? — kérdezte illendőségből a nagyasszony.

— Megvagyunk mink is. Tegnap szereztem egy ágyút megint.

— Az jó. Az ágyú. Sokért?

— Dehogy. Csak úgy jött. Azt mondhatnám, hogy szinte magától jött. Hehehe... — S nevetett.

— Hahaha... — György is nevetett. De a nagyasszony arca elborult.

— Nem Istennek tetsző dolog, amit te mívelsz, Mojzes fiam. Tiszták legyenek a székely fegyverek.

— Asszonynéném nem érti ezt. Az Istennek olyan mindegy, mivel verjük fejbe az ellenséget, csak fejbe verjük. Ez a fontos. A többi aztán magától jön... — S megint belebújt a könyvbe. De most hangosan baggadozta: — *„Kezdetben vala Ige és Ige vala Istennél, és Isten vala Ige. Ez vala kezdetben Istennél. Mindenek miatta lettenek és nála nélkül semi sem lött mely lött. Ő benne élet vala és az embereknek fényessége...“* — Honnan szerezted ezt, ecsém?

— Megmondhatom neked, bátyám. Azt hiszem, tudod, sok minden van az országban, amit...

— Hohó, tudok én mindent. Tudom én jól, hová jársz, hol jársz, mikor hetekig nem láttunk idehaza. Én felőlem nyugodt lehetsz.

— Nem is, csak azért... Szóval, ezért a könyvért kint voltunk Moldovában.

— Még erre is gondoltam, látod. Kivel voltál kint?

— Lőrinccel. A pappal.

— Onnan küldték Erdélyországnak?

— Igen. És én őrizem egyelőre.

— Hát... csináljátok, ecsém. Ehhez már tik tudtok inkább... — ásított. — Van idefent kis borotok?

— Hogyne. Mingyá csak... Eredj csak Kató! Hozzad csak!

Kupák koccantak, a bor pezsdülve csillogott a gyertyafényben.

EGYRE NEDVESEBB, lucskosabb lett az ősz.

Egyszer aztán a hajnal fagyot lökött, s mikor kisütött a nap, a fák leszórták leveleiket.

A nap sütött, sütött, de ereje nem volt semmi.

A dér megolvadt a mezőn, a lónyomok gőzölögtek, trombita recsegett, lovasok ügettek, sorakoztak, majd széjjelszaladtak, Tomory lovascsapata volt ez. Amely most gázlót keres a Maroson.

Gázló mindig lesz, míg háború lesz, mit jelent az, hogy belékerül négy, vagy öt lóba, lovasba? Semmit nem jelent. Hiába, háború van megint.

Kémek suttyognak, lopakodnak, vagy száguldoznak erre, arra, hírt hoznak, de hírt is visznek, ez a háború rendje. Én is megtudok valamit, de sajnos, ők is megtudnak valamit. Ki tud meg többet? Előre ki tudhatja?

Lázár András, a kászoni vár ura jött Tomory elé valami húsz lovassal, meg avval a hírrel, hogy a felkelők erősen fegyverkeznek.

Más főúr, bizonyos Benedek nevezetű jött ugyancsak némi fegyveressel, ez meg azt híresztelte, hogy a szászok melléálltak a felkelőknek. Tomory tanácsot tartott kapitányaival, hadnagyaival és az lett a tanácskozás vége, hogy nagy kanyarodóval rázúdult a szászokra. Azok megütköztek, de Tomory pocsékká verte őket. Vezéreiket karóba húzatta, vagy kerékbe törette, melyik micsodás volt. Voltak, akik csatlakoztak hozzá a felkelők elleni harcokra. Így serege közel nyolcszáz lovasra, s némi gyalogosra emelkedett.

Ahol elvonult, beszedte a néptől a trónörökös ökreit, s hajtatta a sereg után. A baromcsorda nőtt, mint az áradat.

Most aztán neki egyenest a tűzfészeknek.

Makfalva volt a felkelők hadiszállása. Itt volt Apoldi az embereivel, Baló Boldizsár is kivonult a Haljmegről, Orbán Balázs Szarkatövisről, Sala Domokos és Éltető Ferenc Hidegszegről, Kevend falu is küldött ötven embert a bíró vezetésével.

De meg volt szervezve jóformán minden falu.

Emberek jöttek, mentek, híreket hoztak, híreket vittek, pontosan úgy, mint odaát. Tomoryéknál.

Jött egy hírnök, hogy a királyi sereg megindult erre, a Marosszéknek. Majd a csíki küldöttek vágtattak be, hogy százötven csíki felkelő nyomon kíséri Tomoryt.

Az a hír is megérkezett, hogy a vajda csapata egyesült Tomoryval.

Tomory őrszemei a Küküllőn túl jó darabon benyargalász-

ták a vidéket, nem állt elébük senki, nem szólt hozzájuk senki. Az emberek az utcákon, udvarokon ólálkodtak, kóválygogtak, mint a libák, mikor bürköt ettek. Ez hát az a veszedelmes nép? Hiszen olyan jámborok ezek, mint a birkák. Vígan lovagoltak hát, mint a lakodalmas menet. Némelyik paraszt még elébük is köszönt, süvegelve, s egy ilyen süvegelő paraszt lökött karót a trappoló ló lába közé, a ló megbotlott, a lovas leesett. A többiek riadozva rántották meg a kantárt (négyen voltak!), de egy se érte el a falu végét.

Így történt, hogy Tomory hiába várt híreket a Küküllőn túlról.

Harmadnapon, délben keltek át a folyón a királyi csapatok.

A sereg élelmezését tizenkét delizsánc vitte, ökrök voltak befogva. A delizsáncok oldalain mindkét felől egy-egy szász felkelő volt kifeszítve. Mintha kereszten csüngene.

Az első falunál Tomory pihenőt rendelt. Maga néhány hadnagyával bement a faluba. Feltűnt, hogy az utcákon alig lézeng valaki. Rákiáltott egy suttyanó alakra:

— Hé! Gyere csak ide!

A paraszt feljebb billentette süvegét, oda ballagott Tomoryhoz. Szótlanul nézett fel rá.

— Székelyek lakják a helységet?

A paraszt fakón válaszolt:

— Csakis.

— Tik is fellázadtatok az adó ellen?

— Mink osztán nem.

— De mégis megtagadtátok az ökröt.

— Az ökröt azt meg.

— Úgy. Hát miért meg?

— Mert több nap mint kolbász.

Kevés híjja, hogy Tomory ki nem rántotta a kardját.

— Ismersz engem? — rivallt rá.

— Igen. A király katonája vagy Fogarasról. — S az ajka mintha nevetésre fittyent volna. Szemefejérje felfelé fordult.

Tomory most csakugyan kirántotta a kardját és suhintott. De csudálatos, a székely ekkorra nem a helyén volt, hanem a Tomory lovának a hasa alatt s a másik pillanatban meg már amott dobta által magát a kerítésen. Az udvaron belerikkantott összefogott markába, a rikkantást félelmesen verte vissza a falu, s azon nyomban valahonnan valamelyik utcából, feleltek is rá.

A paraszt tehát kurjantott, egy hadnagy meg jajgatott. Mivel Tomory, ahogy a paraszt felé kavarintott, kicsapta félszemét.

Rossz jel. S Tomorynak egyszeriben melege van. A tisztek megdöbbenve állják körül jajongó társukat. Tomory, hogy legalább mondjon valamit, azt mondja Balogh kapitánynak:

— Mit szólsz mindezekhez, kapitány?

— Én? Semmit.

Valóban, ehhez nincs mit szólni.

Tomory a falut felgyujtatta. Hadd tudják meg élők és elevenek, hogy nem paszulyra megyen a játék.

A sereg már ott vonul a falun túl, előttük pirosban bíborló hegyek, mögöttük az égő falu tüze, füstje.

Alkonyodott, mire a gyalogosok is keresztülmentek az égő falun. Egyetlen egy embert se láttak, aki a tüzet próbálta volna oltani. Se asszonyt. Se gyermeket. Az ajtók zárva voltak, a kilincset leverő katonákra üres kamorák ásítoztak, nem volt itt bizony semmi. Se falut, se házat nem siratott senki.

— Kutya nép. Még a saját fészkét se sajnálja, — mérgelődött Tomory.

A völgy túlsó oldalán üttette fel sátrát. Az előcsapat pedig a hegység túloldalán járt, mikor nagy zaj, lárma keletkezett mögöttük a Küküllő partján. Tomory azonnal küldöncöt menesztett, nézze meg hogy mi van ott.

A küldönc még vissza sem érkezett, mikor jött a hírnök előlről, hogy nem lehet tovább menni. A felkelők elzártak minden kijárót. Nosza nyargalt vissza a hírnök a paranccsal: a felkelőket szétverni, az átjárást minden áron biztosítani. Ugyanakkor Balogh kapitányt elküldte a folyóhoz, hogy tisztítsa meg az innenső partot. Maga sem volt tisztában a helyzettel, de egyelőre okosabbat nem tehetett.

Ködös, borus volt az este, s azonnal leszakadt az éjszaka. Szinte félelmes volt a csend, de hírek nem jönnek se innen, se amonnan. Tomory másik hírnököt küldött az égő faluba, ami egyébként már nem égett, csak kojtorgott, — hogy nézné meg, mi van a kapitánnyal.

A hírnök azt hozta, hogy a falu a felkelők kezén van, nem lehet megtudni semmit onnan.

Minden ellene esküdött. Tíz óra tájban szél támadt, s hamarosan kitisztult az ég. A hold mámoros fénnyel borította a tájat, olyan világos volt, hogy megtalálta volna a tűt, akinek jó szeme van.

Az őrök egyszerre arra lettek figyelmesek, hogy az erdő alja egészen ide telepedett. Megdöbbenve bámultak hol ide, hol oda, az erdőre, ahol egymásba olvadtak a fák, a bokrok, melyek közül némelyik mintha megmozdult volna... Vagy ott voltak azok az este is?

Dehát, az őrök dolga az, hogy nézzenek, vigyázzanak, menjenek, jöjjenek. Egyik őr tehát ment, a másik jött.

Egy őr egyszercsak tisztán, világosan látja, hogy egy bokor átszalad a tisztáson. Rémüldözve emeli arcához a flintát, de méginkább megrémül, mert elébb ki kell csiholni, aztán belelógatni a taplót az éjszakába, de nem volt ezekre ideje. Mert a bokor szétvált, és két felkelő ugrott ki belőle.

— Te. Ha mukkansz... — s máris fogta az egyik az őr nyakát.

Jöttek a bokrok, s sorba nyelték az őröket.

Valóságos liget volt már, ami lenyúlt a táborig, míg végre nem őr jött, hanem egész csapat. Ekkor aztán megkezdődött az öldöklés.

A kürtösök riadót fúttak, de rendről immár szó sem lehetett. Szinte kérve, rimánkodva szóltak a kürtök, de minden hiába. A hegységből rázúdult a táborra a támadás.

Tomory sátora előtt állt, két nemes ifjúval, akik lejöttek háborút tanulni Ulászló udvarából. Elég bátran megjárták a szászok földjét, de most nagyon bizonytalanul hallgatták a kavarodást.

Mert látni nem sokat láttak. Annyit mindössze, sátrak borultak fel, emberek verődtek csomóra, majd széjjelmállottak.

— Fegyverre! Fegyverre! — ordított Tomory, ahogy csak bírt. Tudta már, hogy a felkelők tőrbe csalták. Szégyelte magát, mint a kutya. Meg hagyta magát fogatni, mint egy csikasz. Vagy egy toportyán. Minden késő. Rázúdult a sátorra az első ék. Ami széjjelzárta táborát. — Hogy vesszetek meg! — Acsarkodott, s felcserélte kezében kardját. Küzdött, mint egy oroszlán.

A két nemesapród is vívott, vadul hadonásztak jobbra, balra. Ádázul ment itt a harc. Életre, halálra.

Egyszerre valami felbúg itt közel, nagyon közel, mint valami szörnyű nagy rézdongó. Búg egy darabig, aztán elhallgat. Majd megint búg. Lovasroham dübörgése hallik, Balogh kapitány érkezett meg tán?

De nem Balogh kapitány érkezett meg. Hanem egy tógás alak. Haja lobog, s hosszú lábai majdnem a földet érik. Feje felett rettenetes ostor kavarog, az ökörbélzsinegre fűzött kövekből lévő olvasó. Nincs homlok, hogy be ne szakadjon. Nincs sisak, mi össze ne roppanjon.

Tomory teljes erejével sujtott felé híres pengéjével, de a penge elpattant az olvasó kövén, és ettől kissé előrebukott. Szörnyű kört kavarintott feje felett az olvasó, és szeméből

eltűnt a holdvilág, a pap, s lebukott a lába elé dőlt nemesapródra.

FELJÖTT A NAP, mint közönségesen, a fény úgy folyt le a hegyekből, mint valami csudálatosan vékony víz. De szinte megtorpant a hegyen attól, amit látott. A felkelők egy szálig kiirtották a királyiakat. Irtó munkát végeztek. Nem hagytak élve senkit.

Dózsa a néma csatatéren vágtatott a vezéri sátor felé, egy vadkörtefához. Össze volt az omolva szabályosan. Körülte elnémult emberek feküdtek az őszi avaron. Csend volt szerte, csak fentebb Sala Domokos végezte az utolsó simításokat.

György leugrott lováról, kantáron vezette, kereste a vezért. De nem találta. Egyetlen élőlény volt ott mindössze, egy nemesapród, aki ült a sátor összegyűrt vásznán, vállában karódarab, s kínjában vadkörtét rágott. Vackort. Kíváncsian nézett a közeledőre.

György ide jött egyenest. Egy cseh zsoldos átölelte a lábát, vagy ölni akart, vagy kérni akart, olyan mindegy. Olyan erővel rúgta meg, hogy szinte repülve esett odább.

— Ki vagy te, öcskös? — állott meg a nemesapród előtt.

— Zeyk Miklós apród, Ulászló király úr udvarából, — válaszolt furcsa rebbenéssel.

Dózsa nevetett.

— Játszani jöttél, mi?

— Olyan kíváncsi voltam...

— Vágást kaptál, vagy szúrást?

— Egy karót. A vállamba... — s tovább rágta a vadkörtét.

— No várj. Majd csak jön erre valamilyen felcser. — S nézgelődve álldogált az apród mellett.

A delizsáncok ott álltak a sátor megett, az ökröknek se híre, se hamva, nem csak a sereget verték le, de már összeszedték a zsákmányt is. Csak a szászokat hagyták ott az oldalon. Olyan csendesek voltak immár. Olyan jók, olyan engedelmesek. Egynek vékony, fehér karó meredt ki a torkán, elvétette a nyársalást a hóhér. Nyílván, ez volt a legkülönb, amíg élt.

— Látod ecsém? Mit csináltak a királyi biztosok? — mutatta a szászokat az apródnak Dózsa. — Ha hazakerülsz, mindezt mondd el az udvarnál. — S odább ment, Tomoryt kereste. De biz az nem volt már itt se holtan, se elevenen. Éltető meg Sala Domokos vágtattak által az úton, árkon.

— Jöjjenek ide bátyámék, kötözzék be ezt a fiatal vitézt! — kiáltott Dózsa.

A két ember leugrott a lóról, Sala Domokos a nyergen babrált valamit, s dörmögte:

— Jobb lenne vasat dugni a vékonyába, ecsém. Magunk gyógyítsunk magunknak ellenséget?

— Nem úgy van az, bátyám. Mink nem a király úrral állunk hadba, hanem csak azt nem szívlelhetjük, ha félremagyarázzák a törvényeket. Már pedig itt az ecsém a király úr kedvelt híve. Illik, hogy tőlünk telhetőleg óvjuk az egészségét. Kötözzék be csak!

Éltető felgyűrte karján az ingét, s megtapogatta a sérült vállat.

— Belétört ebbe valami karó. Fogja meg csak kigyelmed, keresztkomám, Sala Domokos az ecsémuram két karját. Nem szeretem, ha az orrom alatt kalimpál.

Kivették az apród vállából a karó hegyét. Eleinte összeszorította fogát, tűrte, de aztán kitört belőle az őszinte ordítás. Ordított rettenetesen.

— Ne visíts, te. Kis kanmalac. Nézze meg az ember! Még fellármázod a zsoldosokat. — Pirongatta Sala Domokos.

A Baló Boldizsár emberei nagy kongatásokkal hajtották az ökörcsordát, amit Tomory eddig összeszedett. A vezérek megnézték, míg elvonultak, aztán Éltető az összedőlt sátor ponyvái alatt matatott, és egyszerre felkiáltott, megtalálta Tomory pénztárát.

Ez, igen. Ez pénz. Még pedig nem kevés.

Dózsa vezéri gyülekezőt fúvatott, tanácskozásra.

Megjelentek mindannyian. Csak Apoldi hiányzott, meg Lőrinc, a pap. De voltak, akik látták, hogy még a hajnalon elvonultak embereikkel.

Csengő pénzben fizették ki az égett falut, jószágot is osztottak szét, hordágyra tették a nemesapródot, és megindult mindenki arra, amerre látott. Azaz, ahová való volt.

Estével feljött a hold, s ezüst palástot terített a néma völgyre. Apoldi pedig még a kora hajnalon összeszedte embereit. Bizony, a hajdúk közül hiányzott kettő, a szabadosok közül is hiányzott egy. Ezek vagy elestek, vagy pedig elcsévelyegtek. Mindegy, azt mondta az embereknek, hogy most pedig még egyszer hadba szállnak. De ez lesz aztán az igazi!

— Pénzt, asszonyt és mindenféle kincseket kaptok — ígérte nekik.

Lőrinc szótlanul állott mellette, olvasójának egy kövével babrált, amit kicsorbított a Tomory kardja.

Nem búcsúzkodtak senkitől. Két nap, két éjjel meneteltek, hegynek fel, hegynek le, míg végre az első kakasszóra megérkeztek egy vár alá.

Apoldi pihenőt rendelt, behúzódtak egy mocsári erdőbe. A lovakon megeresztették a hevedereket, abrakot adtak, s magok is tarisznyát bontottak. Ettek. Apoldi összefont karokkal állott az erdő szélén, nézte a lapos síkon terpeszkedő várkastélyt.

— Páter — mondta Lőrincnek — a feleségem szenvedését befedi egy halál?

— Szóval, te mindent tudsz, atyámfia?

— Mindent, ami az asszonnyal történt.

— Az asszonyi szenvedést nem mossa ki többé a lélekből semmi sem. Nem is az asszonyok dolga, hanem a miénk, ami meg vagyon írva, hogy szemet szemért, fogat fogért.

— Úgy légyen. Ennek a sorsa tehát ezen a földön elvégeztetett.

— Segítek. Azért jöttem.

— Te nem segíthetsz. Itt csak engem várnak. De neked haza kell menned, hogy megkeresztelj fiamat, mivel igen szomjúhozza már a szent sákramentomokat. De azért is haza kell menned, mert meglehet, hogy az én sorsom is benne van ennek a várnak a sorsában, mit lehet tudni, sohse lehet tudni, legalább hírt viszel rólam asszonyomnak, ha én nem mennék többé haza. Hát csak eredj Isten hírével.

— Szeretnék itt maradni, Atyámfia, veled.

— Mondom, nem lehet. Könnyen is beléd akaszkodhatnak a törvények.

— És te?

— Az én számadásom minden törvénynél elébb való. De én csak keveseké vagyok. De te két országé vagy.

— Az Isten legyen irgalmas szegény lelkeiknek — suttogta Lőrinc és keresztet vetett. Felült lovára, kocogva indult a messzeségben szendergő Várhegyes irányába.

Erzsébet, a várúr leánya megérkezett sok málhával és csillogó rézszerszámos kocsival s lovakkal a Klarisszáktól, Budáról, ahol ekkoráig, tizennyolc éves koráig nevelkedett.

Alig hogy lemosták róla a szolgálók az út szennyét, porát, testét drága kenőcsökkel illatosították, máris ott állt habselyem ruhájában a délre néző ablaknál és ezer kérdéssel kérdezte az anyját. Tudta pedig, hogy amott, az a kanyargó ösvény ugyan-

az, amin be sokszor végigszaladt gyermekkorában, amint kibújt az ágyból reggelente, de most mégis: Mi az, mi ez, mi amaz?

— Az ott gyalogút, édesanyám?

— Az, gyermekem, az.

— Az meg ott... birkahodály, úgy-e?

— Az, gyermekem, az.

Lázár Andrásné felett már messze tűnt a fiatalsága, mindazonáltal elég jól bírta magát. Ámbár kövér volt, de valamiképpen mégis formája volt ennek a kövérségnek. Erzsébet éppen olyannak találta, mint mikor itthagyta, csakhogy ijesztően megnőve, kiduzzadva. Haja ősz volt már, s csudálatosan megvastagodtak szálaikban, mint megannyi madzag. S fésűje korpát hordott szét, ez meglátszott mindenhol a haján.

— Hát az ott, édesanyám... — nyűglődik tovább a várkisasszony.

— Hol mondod? — s odaáll a lánya mellé.

— Az ott. Az a nagy.

— Ó hát az... az őrtorony. Hiszen tudod.

— Igaz, csakugyan... Úgy-e, édesanyám, mi nagyon gazdagok vagyunk?

— Hát iszen... megáldotta az Isten magunk, s munkánk. Van nekünk, gyermekem, van. És minden a tiéd lesz, amit csak látsz. Mert soha nem gyógyul meg bátyád. — Szemébe könny tolul. Eszébe jut, hogy mennyi mindennel próbálkoztak, de hiába. Néha olyan józanul csillog a szeme, értelme is előbukkan, ilyenkor egy lányt emleget, Rebekát, de aztán szeme, arca, elborul megint. Megborzong, s sietve sepri ki lelkéből az emlékezéseket, s a lányához beszél.

— Szeretsz majd itthon lenni? Nem kívánkozol majd vissza Budára?

— Nem kívánkozok. Dehogy kívánkozok. Pedig olyan jó volt ott lenni... — s szegényes emlékei között keresgél, amivel anyjának bebizonyíthatja, hogy csakugyan jó volt. De alig akad olyan valamirevaló emlék. — Egyszer — azt mondja, — egyszer egy fiatalember felmászott a nagy hársfára, tudja, amelyik ott van a kerítés mellett, kívül, mikor a tóban fürödtünk. Egyszercsak valaki virágot dob közénk... — Elpirult. Az arca lángolt, mint a tűz.

— Hogy tehetett ilyet a szemérmetlen? — méltatlankodott az anyja, mintha már az is szentségtörés volna, ha egy idegen meglátja lánya mezítelenségét.

— Hiszen, ő nem tehetett róla, hogy felmászott, mivelhogy éppen oda nőtt az a fa... Tudja édesanyám, hogy ki volt?

Apoldi Péter volt. Földink. Azt mondja: hogy tulajdonképpen ő lenne a Várhegyes ura.

— Jézus Mária Urunk és Asszonyunk... Csak nem beszéltél tán véle?

— Ó, nem. Csak... egyszer. Egyetlen egyszer, higyje el édesanyám, hogy...

De az anyja már nem hallotta. Nem oda figyelt. Hanem oda, amit fülébe kiabált a mult. Ijesztőn. Fenyegetőn. Tudta, hogy Apoldi Mojzeshez került feleségül Rebeka.

— Jaj, kimegyek már, — mondta. És kiment. Még pedig azért, hogy a kapukat jól zárják be éjszakára. Az őrséget pedig erősítsék meg. Mivel az ura oda van Tomory mellett a hadba.

Már tegnap is egész nap várták, máma is. De nem jött.

Pedig várni, nem jönni... nagyon nehéz dolog.

Megint leszállott rájuk az éjszaka anélkül, hogy a gazda hazajött volna.

Az Erzsébet ágya bent van az anyja szobájában, nem mer aludni mással, míg meg nem szokja. Nem hogy maga merne. Kiváltképpen, hogy most nincs itthon az apja. Már alszik, s az anyja ül a szemközti ágyon, levetkőzve, hol a lányát nézi, hol a holdat, amely besüt az ablakon. Az ő szemét most kerüli az álom.

Ugyanekkor pedig Ábris hadnagy megtapogatta kívül a kaput:

— Jó erős, — mondta, és várakozva nézett Apoldira.

Apoldi felnézett a kapubástyára, aztán kardjával megkocogtatta. De senki se mozdult. Újra megkocogtatta. Megint semmi.

Ábris hadnagy odább lépett valami kezebeli után, felvett egy követ, a kapuhoz vágta. Olyan erővel, hogy belékondult a vár.

— Ki az? — riadozott egy álmos hang a kapu felett.

— Várbeliek! — dünnyögött Ábris és utána olyan keservesen nyögött, hogy a többiek halkan röhögtek.

— Nyitom! — lelkendezett a kapus.

A kapu csakhamar megnyílt, de csak résnyire. Bozontos fej kukucskált ki rajta. Mielőtt észre tért volna, a hajduk nekiugrottak a kapunak, és úgy a falhoz kenték a kapust, hogy azt se mondta: nyekk. Pillanatig lehorgasztott fejjel állt a fal közt, meg a kapu közt, aztán összeomlott, mintha bél se lenne benne. Az emberek betódultak az udvarra. Tájékozódva néztek erre, arra.

— Itt se jártunk mostanában, — suttogott a hadnagy.

— Zárjátok be! — rendelkezett Apoldi.

Furcsán feküdt rájuk a vadidegen udvar szaga, az ereszek, tornácok, tetők, árnyékok tökéletesen ismeretlenek voltak. Most aztán hova, merre?

Égő fáklya jelent meg a fenti tornácon, valaki lekiáltott:

— Megérkeztek, uram?

— Meg. Csak ne pofázz annyit, — válaszolt Ábris. Vékony kötelet vett le nyakából, megforgatta feje felett, s elengedte. A kötél repül, bomolva, még inkább bomolva, s a vége a fáklyás ember nyaka köré keveredett. Rémülten kapaszkodott a tornác peremébe, de mégis kibukott az udvarra. Ábris nevetve kente el az égő fáklya kormát az arcán, kést vágott a szívébe, kötelét összeszedte, és ment a lépcsőn a többiek után.

Tágas, pitarszerű terembe értek. A falak mentén szalmán aludt néhány ember, az itthon hagyott őrség, nyilván.

— Kifelé! — intett Apoldi és behúzta az ajtót. Feltette kívül a keresztvasat.

Ló nyerített kívül a kapun, s valaki káromkodva dörömbölt.

— Megérkezett a gazda. Gyerünk csak fiaim, fogadjuk őt illendőképpen, — mondotta Apoldi és szaladt vissza a kapuhoz.

A bezárt emberek felébredtek, s éktelenül dörömböltek. Néhányan itt maradtak, a többiek igyekeztek Apoldi után. Ábris hadnagy felment a kapus helyére, nagy nyugalommal kérdezte:

— Ki az?

— Majd megmondom, kutya, ha kitekerem a nyakad. — Mérgelődött Lázár András. — Hol vagytok? Mit csináltok?

Ábris szótlanul megnyitotta a kaput. A lánc csörgött, Lázár András sántikálva vezette be a lovát. Apoldi elébe toppant:

— Jó estét, Lázár András uram! Híres haramia! Átkozott kutya! — Lázár András tele torokkal kiáltotta:

— Hé! Emberek! Ide hozzám! — De senki se mozdult. Nem mozdulhatott. Két embere halva, négy, vagy öt bezárva, akiket elvitt magával, mind oda maradt.

— Kiabálhatsz, senki sem hallgat rád saját házadban sem. Ki a karddal és védd magad! — Egy villanás, és leszúrta a kantáron lévő lovat. Biztos szúrás. Szép szúrás. Nem először csinált ilyesmit nyilván.

Lázár András elhűlve nézte a vergődő állatot.

— Ne okoskodj, Mojzes. Mi sorja van ennek?

— Ne fecsegj, hanem védd magad, mint ahogy mondom!

— Ha bolond volnék! Át is van szúrva a lábam, de meg minek is tartunk mink egymással haragot? Én Tomoryval voltam, te meg a felkelőkkel, hát én tévedtem, beismerem. Többé nem teszem.

— Ej, mi közöm van nekem mindezekhez? Ki a karddal!

— Hát értsd meg, hogy alig bírok állani a lábamon.

— Hát jó. Hallgass ide, Lázár András. Asszonyok megrontója, parasztok nyúzója, üstökök megvonója. Ezelőtt néhány esztendővel egy leányzó ugrott ki a várad ablakán. Ez a leányzó most az én feleségem. Gyermekem anyja, házam asszonya. Érted te ezt, Lázár András?

Lázár András dermedten bámult Apoldira. Tudta, hogy ez így van, de más valamit tudni, és más szemtől szembe hallani.

— Mit... alkudozik véle, uram! — rikkantott Ábris és csákányával fejére kondított. Erre, akik csak hozzáférhettek, ütötték, verték, csépelték. Apoldi elébb tiltón emelte fel a kardját, de azután legyintett. Ami meg van írva, az meg van. Elfordult, s ballagott a ház felé.

Az úrnő még akkor felriadt, mikor Apoldiék döngetni kezdték a kaput. Kiugrott az ágyból, az Erzsébet ágyához szaladt, nem tudta, hogy miért, de jobban ráhúzta a takarót, aztán szaladt a tornácra. Iszonyodva látta a pányvában vergődő ispánt, hirtelen a fia jutott eszébe, most meg ehhez futott. Költögetni kezdte.

— Öltözz fel hamar, mert rablók támadtak meg bennünket. — A fia fel is ült, s némi értelem volt az arcán. Lázárné szolgáló asszonyát kiáltotta, aztán szaladt vissza az ágyába. Álláig betakaródzott, s sírva mondogatta: — Erzsébet! Egyetlen gyermekem... — és sírt. Keservesen. De itt voltak már mindannyian. A fia is, a szolgáló is. A fiú bambán állt a szoba közepén, s a szolgáló fogta a kezét.

A hold bevilágította a szobát, s döngő lépések kongtak a tornácon. Az úrnő ijedtében úgy teszen, mintha aludnék. Erős rúgások érik az ajtót, vállak feszülnek, s a zár nagy csattanással, recsegéssel leesik. Ábris bedugja a fáklyát az ajtón. A hajduk betódulnak, s azon nyomban tapogatni kezdik a szolgálót.

— Öreg, — bosszankodik egy, de azért felnyalábolja. A szolgáló ordít, sivalkodik, Apoldi lerántja az úrnőről a takarót, — ez fiatalabb, nézzétek, — mondja, és kimegyen.

A fáklyafüst olyan vastag hogy harapni kell, csak úgy lehet lélegzeni, s Erzsébet csak annyit lát, amit megmutat neki ez a vastag füstlepedő. De ennyi is sok. Nagyon sok. Iszonyatos. Erre, ilyesmire, nem készítették elő a Klarisszáknál egyáltalán. Most egy ember ténfereg ágya elé, háttal erre, aki eltakar előle mindent. Nincs többé más, csak annak a köpönyege. Megfogja hát ezt a köpönyeget, azt suttogja:

— Az irgalmas Istenre kérem, bácsi, vigyen el éngem innen... — Feltérdel, átöleli a köpenyt. Ríva.

Ábris megrőkönyödve fordul meg. Rábámul a szép, fehér gyermekre. Angyal ez, csakhogy még nem nőtt ki a szárnya. A pallóhoz nyomta a fáklyát, hogy nem akart kialudni, hát rátaposott. Közben azt érezte egyre, hogy a fehér lány nem más, mint égi jelenés, mert Ábris ilyen ember volt. Mélyen vallásos lelkületű a maga módján. Ölébe kapta a gyermeket, s kivitte a tornácra. Onnan az udvarra, aztán ki a kapun. Ráadta köpenyét, fejébe nyomta süvegét, hátrább lépett vagy kettőt és keresztet vetett. Szája imádságfélét motyogott.

Erzsébet felzokogott, elkapta az Ábris kezét és megcsókolta. Aztán szaladt. Csak úgy, találomra. Eleinte össze-vissza szaladgált, egyszer aztán nedvesen csattant meztelen lába alatt a gyalogút, (ó, a gyalogút,) és volt már célja, értelme, hogy szaladjon, hogy miért szaladjon, szaladt, szaladt.

Múltak a percek, órák, a hajduk feldúlták az egész házat. Közben az úrnő szobájába vissza-visszatértek, mintha híves patak lenne ott, édesvízű kút, és ők közben megszomjaztak.

Apoldi könyökölt a tornácon, az udvarra bámult, nem érzett már semmi haragot, lelkét nem emésztette a bosszú, de jóízét sem érezte annak, amit tett. Csak keserűn, szinte fájdalmasan szomorú volt. Miért kell mindig úgy történni valaminek, ahogy történik? Miért nem jó semmi úgy, ahogy van? Ha... történetesen Rebeka nem szép leány, hanem csak olyan, mint a többi közönségesen, ha... Lázár Andrásnak nem akad meg rajta a szeme, ha Lőrinc nem szedi fel a sáncból, ha... ha... Ó, be sok ha! Ó be sok valami, ami az emberi szándék közé jön!

De miért is állott ő tulajdonképpen bosszút? Boldogabb lesz ezentúl Rebeka? Nagyobbra nő a fia, neki magának hosszabb lesz az élete? Vagy ami lesz, jobb lesz, édesebb?

Nem. A bosszú kell, bosszú nélkül élni nem lehet akkor se, ha belépusztul az ember.

A bosszú a világ folyásának a gyeplője. Keserű sors az emberiségre, de éppen a keservek erősítik emberré az embert.

— Ég a ház! Mindenki az udvarra! Gyülekező! — vezényelt Ábris, és a fáklyát, ami megint égett már, belédugta a hászijába. A zsindely alá. — Kénytelenek vagyunk véle, — magyarázta Apoldinak, s jött közelébb. — Mivel indulni kell, a kakasok hajnalt kukorékolnak.

Apoldi szótlanul bólintott, s leballagott a lépcsőn.

Percek alatt üres lett a támadóktól a ház.

Az ólak sarkánál a várbeli nép asszonyai, gyermekei össze-

bújva jajongtak, ríttak, mint a birka. Némelyik ki-kiállt az ól sarkához, szétvetett lábbal, erre bámult, aztán visszabújt megint. Az udvaron a hajduk, szabadosok gyülekeztek, batyukat kötöztek, cipeltek, emelik már a hátukon addig, amíg megérkeznek a lovakhoz. Van itt zsákmány, elég.

Bent, az elnémult szobákban összedúlva minden. Csak az úrnő szobájában van meg minden, ha nem is a helyén. Oda nem azért mentek.

Hajnalban leszakadt az égő eresz, és betemetett mindent az égő zsarát.

Erzsébet pedig szaladt, egyre szaladt még hajnalban s a gyalogúton. Dombra fel, dombról le, megkerül egy hegynek is beillő magaslatot, árkon, erdőn, szántásokon által megyen a gyalogút.

A gyalogút, ami van, amióta ember van, és lesz, amíg ember lesz.

Fű be nem nőheti, erdő el nem foglalhatja, eke se tüntetheti el a földről.

Aki gyalogúton indul, célhoz ér. Aki gyalogútra bízza a sorsát, nem csapódik bé.

Erzsébet hát szalad, szalad, a hadnagy köpenye lobog, haja szétoldódik, az is lobog, inge bő a térdén, az is lobog, vére rémülettel van csordultig telve, az is lobog. De csudálatos, hogy néha az egész élet merő lobogás.

Egyszer aztán, mire derengett a virradat, a gyalogút megszakadt egy falu szélső házánál.

Még volt annyi ereje, hogy bekopogott az ablakon. Azt is meg tudta várni, míg valaki kinyitja a pitarajtót, de nem bírta tovább. Eszméletlenül bukott egy idős parasztember karjaiba. Aki kijött a ház elé egy ingbe, gatyába.

— Anyja te! Anyja te! — kiabálta iszonyodva. Azt hitte hamarosan, hogy hazajáró lélek, vagy kísértet, de nagyon is emberi módon dobolt rátapadt mellében a szíve. Az öregasszony is kijött, álmosan, fejére gabalyintott szoknyával. — Nízzed mán, Irgalom Istene ... Fogjad mán. Vigyük be mán, ne sápítozz ... — zsémbelt az öreg.

Nem könnyű dolog, mert bajos ilyesmit megfogni.

Mindazonáltal becipelték valami nehezen, leültették a padkára. Az öregasszony mécset gyujtott, s mécs világa mellett nézték a fehér lányt. Ez nem az ő vérük. Nem közülük való.

— Úri leányzó, — állapította meg az öregasszony.

— Az biza. Takaros fejércselédnek látszik. Tán lefektetnénk? — okoskodott élete párja, mivel igen praktikus ember volt.

— Le biza. Hadd pihenjen az árva madár.

Egy ágy volt a kicsi házban. Meg egy vacok a kemencénél. Aki a vackon hált, benyújthatta a sutba a lábát. Az öregasszony eligazgatta a lomot a vackon, ketten vitték rá a lányt. De Erzsébet már közben átölelte az öregnek a nyakát. Aludt tovább, mintha mindig így aludt volna.

Már dél körül járt az idő, a nap aranysárgán ragyogott a tájon, bíborba vonta az erdőségeket, kislibazöldre pedig a mezőket. A Várhegyes kapuja előtt vékony kis fények játszadoztak, mint a kismacskák. Kedvesen. Elevenen. Cirmosan. Lőrinc ült a füvön, hátát nekivetette a kapunak, itt töltötte a hajnalt, a reggelt s a délelőttöt. Lova a tisztás szélén legelészett.

Bent szépasszony várná, meg kacagó gyermek, meg illatos főzött bor, méz, meg lágykenyér, és mégis itt ül, mégse megyen be.

Tulajdonképpen: Rebeka az, aki útját egyre és egyre erre fordítja, és megintcsak Rebeka az, aki nem engedi, hogy bemenjen. Nagy hiba van itt. De ki az oka?

Ő maga az oka, csakis. Hiszen az övé volt ez az asszony. Miért adta másnak oda? Mostanában széltére házasodnak a papok, miért nem tette ő ugyanezt? Mert a pápa kiátkozza? Csakhogy: neki nem lehetett magát egyetlen asszonyhoz sem hozzákötni. Ez az. Ez az igazság. Őt várják szerte a két hazában elmúlt és még meg sem született asszonyok. Ő mindenkiben él, mint ahogy mindenki él ő benne. Lassan, nagyon lassan érik az idő, de megérik. Bizonyosan megérik.

Térdét az álla alá húzta, olvasóját csuklójára vette, hangos szóval imádkozott:

— Idvez légy édességes Jézusom, Atyának igéje, e világnak idvezítője. Bizony ostya, élő test vagy Te. Kegyes úr irgalmazz énnékem, idvez légy kegyességes uram, Jézus Krisztus. Az angyaloknak dícséreti szenteknek dicsősségi, békességnek látása, igaz Istenség. Bizony ember, szűz Máriának gyümölcse... — Elhallgatott, mert emberek bukkantak ki az erdőből Apoldival az élen, s csudálkozva bámultak rá.

— Tán még... bent se voltál? — kérdezi nevetve Apoldi.

— Nem, mert néha szükséges az embernek egyedül lenni. — Válaszolt Lőrinc, és felállt. — De te beszélj, Apoldi Mojzes. Mi újság a kászoni várban?

— A Lázár András uram tűzhelyének csak a hamuja maradt meg. Aki érdemes volt a halálra, meghalt. Házát csak farkasok lakhatják mostanában.

— Így rendeltetett el, — bólintott Lőrinc és keresztet vetett.

— De menjünk befelé...

Bementek.

Másnap pedig megkeresztelte Lőrinc a kis Pétert. Apoldi kifizette három esztendőről való fizetését, és Lőrinc megint búcsúzott. Nekivágott a rengetegnek, s a várban sokáig hallották az énekét.

— Mit gondol, édesuram, Lőrinc pap mikor alszik vajjon? — kérdezte Rebeka.

Apoldi gondolkozva válaszolt:

— Vannak papok, anyja, akik sohasem alusznak, bizony! — de hogy miért mondta ezt, maga se tudta.

Tomory Pál pedig hamarosan beszámolt Budán a rábízottakról.

— Felséges úr, — mondta Ulászlónak, — a szászokat kemény harc után meghajlítottam ugyan, de az ökörsütés adóját a székelyektől behajtani nem lehetett. Mindössze huszadmagammal szabadultam meg.

Ulászló szótlanul nézett Tomoryra. Nézte lesoványodott arcát, kiváltképpen arra figyelt, hogy szájában milyen idegenül muzsikál a szó. Nem az a Tomory volt ez, aki elment. Ez egy másik Tomory volt. Változnak az emberek az idővel együtt... Istenem, Istenem... Nagyon szomorú volt. Kiment a teremből anélkül, hogy egy árva szót is mondott volna.

Tomory bosszúságában Werbőczyhez fordult:

— Na, Werbőczy uram, most mondjon valami okosat!

De Werbőczy se mondott semmit, ehelyett hangosan röhögött, mert az a szó, hogy okos, a Tomory szájából „okosz"-nak hangzott.

Ami nem csoda, mert a Lőrinc olvasója odalent, Erdélyben, kiütötte nyolc fogát.

NAGYON KEMÉNY volt ez a tél.

Esett, fútt, s a havat hordta. De azért az utas mehet, ha úgy jön a sorja. Van, aki megy, s van, aki ráfogja, hogy nem lehet kimenni.

Hát innen bajos dolog is lenne kimozdulni csakugyan, mert az idő a falut valósággal hóba tapasztotta. Nagy, feneketlen hófúvások vannak az utcákon, udvarokon, kerteken, tetőkön, és kerítéseken. A kürtők egész nap ontják a füstöt, ahol bikkfa ég, világosabban, s vékonyabban, ahol cserfa ég, vastagabban, s a gyertyánfa füstje szinte fehér s illatos.

Zeyk Miklós nemesapród szobájának ablaka hátra nyílik a templomudvarra. Kicsi, de barátságos szoba. A két öregebb Dózsa-fiú lakta, míg itthon legénykedtek. Tamás, meg János. Csakhogy, már régen elkerültek hazulról. János Szebenben él, oda házasodott, s felcsapott izmaelitának. Szóval, kereskedő. Tamás már nincsen ennyire praktikus ember, néhány éve sóbányát nyitott a felesége birtokán, (nem nagy birtok, mindössze egy hegy, amin tökéletesen leégett az erdőség,) de kisült, hogy só nincs. Egyáltalán nincs. Nem baj, ha só nincs, réz is jó, de azt se találtak. Pedig keresztül-kasul furkálták a hegyet. Makacs ember. Konok ember.

Az apród sebe gyógyulóban volt, el is hagyta már az ágyat régente, későn fekszik, későn kél, mint ahogy ezt már a nemesapródok szokták.

A kandallóban pattog a tűz, izzik a zsarát, s forró szárnyakkal repked a láng. Miklós ott ül a kandallónál, egy ócska köntös van rajta, a Györgyé. Neki nagy, amaz meg kinőtte. Kezében könyv, olvasgatja, s néha fejét csóválja, s bámul a tűzbe. Már végigolvasta, hiszen volt rá ideje elég, de újra előlkezdte.

Több könyv volt a házban, miket eddig nem látott sehol sem. Hol nyomatták? Ki nyomatta? Nem tudta. Valami összetartozandóságot látott a könyvek közt, meg a György titkos útjai közt, de nem kérdezősködött. A család meg nem mondta.

Az udvarnál beszéltek arról, hogy egy titkos társaság lassan átszövi az országot, a szálak Csehországból jönnek, a Pest fölötti letelepült husziták terjesztik, továbbítják, néha lecsap közéjük Werbőczy, sokakat száműznek, sokak megszöknek, de kezdődik minden tovább elülről. Mint a hangyák hogy kezdik az építést, ha kerék, vagy patkó, szétvágja a bolyt.

A kilincs csattan, az ajtó nyílik, s bejön Kató. Ölében fát hoz, jókora hasábokat, s lábával igyekszik behajtani az ajtót. Könyökével meg lenyomni.

— Na. Hogy meg ne fázzon a beteg, — mondja és a fát leönti. Letérdel a kályha elé. A tüzet piszkálja, új hasábokat rak rá.

Miklós nyujtózik, de csak azért, hogy elhárítsa magától a kísértést, hogy rá ne boruljon a lányra, és nyalja, falja. Mert ez már rettenetes, és mégis olyan kegyetlenül jó. Az ősz óta naponta látni, vele beszélni. Ekkorra teljesen megmutatkozott előtte a család, nincs titok, nincs eltakart mozdulat, annyira köztük él, mintha beleszületett volna.

— Álmos vagy? — kérdezi Kató, s megfordul az ásításra. De csak ültéből. Néz fel a fiúra.

— Ó, nem. Csakhát...

— Szóval, únod már a Dózsa-házat.

— De Kató, hát... — tátog, mint mindannyiszor, mikor kötődni kezd véle a lány. Hirtelen letérdel ő is, megcsókolja nyakát ott, ahol a bőr, s haj összeér.

— Hallod!... Megmondtam már tegnap, — s egy hasábot lóbál.

— Mit hallok? Persze hogy hallok. Hiszen úgyis a feleségem leszel.

— Most így mondod. De ha visszamégy Budára, a nagy fényességben azt is elfelejted, hogy láttál egy lányt a bércek közt valaha... — Ezt komolyan mondta. Lassan, piszmogva piszkálta tovább a tüzet. A lángok pattogva éledeztek, csudálatos szag terjengett a szobában. A frissvágású égő fának a szaga. A tűznek a szaga. Meg a feketénél is feketébb lánynak a szaga. Mit tehet róla az ember, ha fiatal és megvész: Miklós egyszerűen rátapadt Katóra, mint vakolat a falra. Tán még késsel se lehetett volna levakarni róla.

— Te. Ha elhagysz, meghalsz... — suttogott Kató és két kezével megmarkolta a fiú nyakát.

Miklós tudja, hogy amit mond, nem puszta beszéd, megtenné bizonnyal. Az ősz óta naponta együtt vannak, hiszen Kató gyógyítgatta, ismeri merevül, kívül-belül, elhagyni se lehet, de nem is adja magát egészen. — Majd ha fagy — kacagja.

Meg aztán: majd, ha asszonya lesz. Csudálatos leány. Megmond mindent, ahogy valójában van. Annyira beléivódott már, hogy minden pórusa véle van tele. Na de most... addig jár a korsó a kútra, amíg egyszer eltörik.

Tünedezik a józan esze Katónak is.

Csakhogy: miért van a nagyasszony? Miért van egy leánynak anyja? Nyilvánvalóan azért, hogy mindig benyisson az utolsó pillanatban.

Most állnak mindketten előtte, sápadozva, Miklós lesütött szemmel, bűneit szánva, csak Kató mér szembenézni vele.

— Ha ezt megtudja György bátyátok, mindkettőtöket agyonvág, az bizonyos. Hogy tehet ilyet egy nemesapród, hogy tehet ilyet a Dózsa György húga? Kisülhetne a szemetek! — S csitt-csatt. Elébb pofonvágja Miklóst, utána Katót. Mint ahogy illik. Rang szerint. Katónak egyik arca piros lesz, mint a tűz, szinte izzó, a másik még fakóbb valamivel, mint az imént. S csak áll. Miklós meg olyan, hogy se hótt, se eleven. Nagy legény volt még az imént bezzeg, de most azt se tudja, fiú-é vagy leány. Éppen csak hogy van. Csupán a leány bőrének érintése ömlik széjjel benne, csudálatosan, újra és újra annyira tele lesz véle, hogy nagyokat kell nyelnie tőle.

— Kató... a feleségem lesz — makogja. — Ha asszonynéném akarja, azonnal átmehetünk a paphoz és megesküdhetünk.

— Igen! Megesküdni! Mikor már szorít a kapca. Mire esküszöl? Miből tartod el az asszonyodat, gyermekeidet?

— Van miből, mint ahogy már mondtam. Szolgálatból is eltarthatom, de eltarthatom a birtokomból is. Igaz, még az apámé, de majd az enyém lesz.

— Mink a Székelyföldről nem adhatjuk ki Katót. Kató a havasoké, az erdőségeké, a hófuvásoké. Hogy tudnád te általplántálni idegen ég alá?

— Nem idegen. A mi birtokunk nem idegen, dehogy idegen! Télen ott is bekavar az ablakon a hó, ott is erdő az erdő, s ott is ég az ég. A föld pedig több minálunk, mert a Balaton felett szép meséket mesél az asszonyoknak az este, és a Badacsony szép, pirostarka pillangókat kerget a gyermekek elé. Emlékszem rá, hogy gyermekkoromban...

— Gyermekkorodban? Hiszen most is gyermek vagy, adok is a rossz gyermekeknek mindjárt... — Verésre gondolt, komolyan. De csengők csengtek az utcán, majd az udvaron, s megállt a szán. Három ló volt befogva s a szabados, meg György evickéltek ki a bundákból. A szabados két farkast borított ki a szánból, meg egy medvét. Ami azt jelenti, hogy hosszú útról érkeztek haza s nem valami könnyű volt az út.

György felakasztotta a zúzmarás bundát a pitarajtófélre, bement a pitarba, onnan a nappali szobába, de hogy nem talált senkit, bejött a vendégszobába.

— Fiam, már úgy aggódtam... — ment elébe a nagyasszony.

— Ne féltsen engem, édesanyám. — S megcsókolta.

— Az idő az útra veri a vadakat...

— Az igaz. De... könnyebben hoztunk haza belőlük.

— Szűz Anyám, boldog Asszonyom...

— Nem sokat mindössze. Csak egy medvét, meg két farkast. Hát te, hát tik? — lépett oda a két gyermekhez.

— Miklós már meggyógyult — mondotta jobb híján Kató.

— Azt látom. Főként terajtad látom a Miklós gyógyulását. Mi történt evvel a bal orcáddal? — s nevetésre húzódott a szája. De sehogy se akart kibomolni a bajissza. Csonttá fagyott. Olyan volt, mint valami tucska.

— Ó, az nem is... mánhogy az úgy van, hogy... — S nyomban elkezdte a rívást. Öklével dörzsölte a szemét.

György nézett egyikről a másikra. Miklósra, aztán az anyjára. Majd megint Katóra. Látta, mihelyt bejött, hogy valami nincs rendjén. Most meg már egészen bizonyos.

— Ne bántsd már őket, na. Rosszak. Szófogadatlanok. Azt mondják, hogy általmennek a paphoz, és megesküdnek.

— Hát iszen... ha szeretik egymást. Szép az, szeretni. Csakhogy, egyidősök, majdnem.

— Nem, nem, én két esztendővel öregebb vagyok, — tiltakozott Miklós.

— Mindegy, én nem ellenzem. Eredj el haza, és gyere vissza a familiáddal annak rendje szerint.

— Igen, igen. Indulj fiam minél hamarabb.

— Megvárhatja, míg gyengül az idő. Miért sürgeti édesanyám?

— Ó, fiam. Jobb lesz az már, ha egy kicsit messzebb lesznek egymástól. Igy is nem tudom hogy... — szigorú volt megint. Nagy, átható szemeivel vizsgálódva nézte őket.

György leült a kandalló mellé, kinyujtotta a lábát. Csizmája patkójából kicsi tócsát olvasztott a tűz.

— Éhes vagy? Még nincs dél, de reggel már régen elmúlt.

— Ennék azért.

— Megyek. Mennyit kaptál a marhákért? — fordul meg az ajtóban.

— Nyolcvankét aranyat és huszonkét bécsi forintokat.

— Jó vásár volt. Takaros vásár.

— Szép pénz, — álmélkodott az apród.

— Megmondhatod majd az udvarnál, hogy a Dózsa-családnak úgy is van mit enni, ha nem járnak is rabolni, — mondotta a nagyasszony és kiment.

A két fiatal idétlenül ténfergett György előtt, csak ők tudnának hát valamit mondani, vagy az mondana valamit, de se az, se ők. Csak néz rájuk avval a kemény, szigorú szemével, csak néz. Nem lehet olyan könnyen kibírni ezt a nézést. Kató megint elpityeredik, aztán térdre ereszkedik György előtt, s ölébe temeti az arcát. Rí jólesőn, bőséggel.

De György most se szól. Csak lehajlik, megcsókolja haját, aztán símogatni kezdi nagy tenyerével. Közbe valahova, messze néz. Arra gondol, milyen jó annak, aki tud sírni, s tud nagyon szeretni. Ő sírni se tud. Egyszer, mikor olyan jó lett volna, elmulasztotta. Felrémlik benne az egyszerű kis sírdomb a hidegszegi temetőben, ahol az van felírva a fejfára, hogy: „Itt nyugszik Éltető Mária . . .“

Akkor kellett volna sírni. Mikor ezt a sírdombot először meglátta.

Akkor most is tudna.

Vajjon azért nem tud szeretni se, mert a sírást elmulasztotta?

Hogy milyen közel is vannak egymáshoz. A szeretet, meg a sírás . . .

A HIDEG valamit engedett, de a szele gonoszabb lett.

A kürtő bömbölt, s a szoba közepére csapódott a láng. A család beszorult, a szabadosok s más legények az istállókban heverésztek, tüzelgettek, játszottak, meséket mondtak.

A nagyasszony szőtt, Kató gombolyított, s Miklós hajtotta a csűvöllőt. Két szabados asszony meg sietve fonta a ráhányót. Gergely a fegyvereket tisztogatta, az íjak zsinegét olajozta, az acélt fűzfahamuval dörzsölte, fényesítette, a bőrszíjakat faggyúval kenegette, ráért. György tétlenül ült az asztalnál, atyafiakat várt. Délutánra izenték, de hátráltatja őket az idő.

Mécs égett, hármas égő kormozta a deszkapadlást, fogytán a gyertya és egyébként is gyenge termést adott tavaly a méhes. Kevés a viasz. Faggyúból is tudna önteni különben az öreg szabados, de az meg büdös, mint a dög. Ráfanyalodtak hát a mécsre. Ha gyenge is a világa, de a szaga határozottan jó.

— Már nem jönnek, György — mondotta a nagyasszony és megállt kezében a vetélő. S az orrát megpiszkálta, mert viszketett.

— Még jöhetnek, anyám. Ha csak... valami bajba nem keveredtek.

— A hidegszegi úton csaptak a vadak átjárót, úgy hallom. — S lenyomja megint a lábítót, közben a nyüstöt hátrább igazgatja. Sző tovább. György feláll, szótlanul húzza meg a csipkefát. A zuboly nagyot csikordul megint, néhány csipkevessző lehull, szinte megérve, mint a gyümölcs, vagy falevél.

Aztán csönd. Csak a csűvöllő kerepel, mint valami madár, s a bordahéjj csattog. A rokkák peregnek, peregnek, mint a szarkák, s az orkán bömbölve bedudál a kürtőn.

Egyszer aztán a kutyák valakit fognak, zajt hajigál be a fergeteg, erre felfigyelnek mind.

— Megjöttek — mondja György és kimegyen. Hogy kevés idő múlva az atyafiakkal jöjjön vissza. Apoldi jött, meg Éltető, meg Sala Domokos.

— Adjon az Isten szerencsés jó estét mindnyájatoknak! — toppant be elsőnek Sala Domokos, s közben a csizmáját kongatja, hogy ami hó volt még rajta, menjen le róla.

— Adjon Isten kegyelmeteknek is, már azt hittük, hogy valami bajok van — fogadja a köszöntést a nagyasszony.

— Hászen, baj, az mindig van. Nem is tudom, mit csinálnánk, ha még bajunk se lenne.

— Vetkezzenek le, bátyám, Sala Domokos. Mojzes bátyám, Éltető Ferenc bátyám... — nógatja őket György.

— Mingyá csak...

Gergely szótlanul előlép, s segíti le sorba róluk a gubát, bundát, melyikről mit. Sorba leülnek az asztalhoz.

— Ettetek valamit, Apoldi Mojzes? — kérdezi a nagyasszony, mivel Apoldival legközelebbi rokonságban van, s csudálatosképpen evvel az eggyel tegeződik.

— Ettünk a Várhegyesen. Éppen jókor jöttek az atyafiak, Rebeka disznót fogatott le máma.

— Hát az jó. Szép volt legalább?

— Megjárja. Sok volt a makk ezidén. Na de, sok híreket hoztam ecsém, — fordul Dózsához, s tarsolyában kaparász. Levelet veszen ki, nyujtja neki. — Olvassad csak, ecsém.

György szétbontja a levelet, s hangosan olvassa:

„Minden igaz székely nemzetségbelinek, akiknek illik. Névszerint pedig Dózsa Györgynek édes atyámfiának, Apoldi Mojzes Ökegyelmének, Sala Domokos és Éltető Ferencz testvéreimnek és a többieknek."

„Én, Mészáros Lőrincz, Isten kegyelméből felszentelt pap, a ceglédi esperesség fogadott káplánja Pestet, Budát, és sok más nevezetes helységet bejárván, egy, s

más rangú emberekkel tanácskozván, azt javallom Tinéktek, hogy a Rendekkel szüntessétek meg az ellenállást. Mivelhogy a nemzetgyűlést a vajda hamarosan összehívja. Ahol is békességben dönthettek afelől, hogy az ökörsütés adóját fizetitek-é, avagy nem. De ha hamarosan nem szünnének meg a torsalkodások. Tomory igen erős haddal támad reátok. Már is szervezi seregét Fogaros várában.“

„Mindezeket írván saját kezűleg Anno 1507.-ik esztendőben, Bak havának ötödik napján. Küldöm két ceglédi jobbággyal, kiknek fizettem fejenként egy-egy bécsi forintokat.“

György gondolkozva hajtogatta össze a levelet.

— Hiszen, mi is azt akarjuk, hogy üljön össze a nemzetgyűlés. Ki akar itt zendülést? Senki.

— Kígyó nem felejti farka vágását, — dünnyög Sala Domokos.

— Ne beszéljünk mellé, Sala Domokos bátyám. Azzal nem jutunk előbbre. Mondjuk meg őszintén úgy, ahogy van, azért jöttünk össze, hogy ezt meghányjuk-vessük, — mondja Apoldi.

— Hászen megmondhatjuk.

— Nahát. Arról van szó, ecsém, hogy megint megtörtént a baj.

— Milyen baj?

— Hát az, hogy két nappal ezelőtt járt fent a Várhegyesen a vajda négy zsoldosa, és a kászoni vár pusztulása után érdeklődött. Ami azt jelenti, hogy nyomot kaptak a kopók. Másodszor meg Orbán Balázs átpártolt tőlünk a vajdához. Ugyannyira, hogy a vidéken már be is hajtotta az ökörsütést. Ezt akartam is izenni néked, de nem voltál idehaza.

— Nem. Vásárokat jártam.

— Tudom. Na mán most... a baj tulajdonképpen ott kezdődött, hogy Sala Domokos bátyámék errefel megrohanták az Orbán Balázs házát, a marhát visszahajtották, de egyúttal leölték minden házanépét egy szálig. Különben, mondja el csak hogy volt, kigyelmed, Sala Domokos bátyám!

Az öreg hápogott, s meredten nézte a mécset. Olyan tiszta volt az ők igazságuk, mint a kristály. De csak ott, a fergeteges időben az Orbán Balázs portáján. Itt, mintha meghalványodna az az igazság...

— Rosszat cselekedtek, Sala Domokos bátyám, nagyon rosszat, — mondotta György szomorún. — Hogy tehettek ilyet?

— Mán engedj meg ecsém, nem volt idő sokat töprengeni. Az asszonyok ríttak, a marhák bőgtek...

Az nem tudott mondani semmit, csak tátogott. Micsoda ország ez, micsoda föld, micsoda nép, ahol szétverik a királyi sereget, aztán pedig egymásnak esnek, és marják egymást, mint a farkasok? Ki itt a hős, s ki itt a gyáva? Ki itt a büntető, s ki a gyilkos?

S csudálatos, György is ilyesmiken töprengett. Mintha egyedül lenne a szobában, járkálni kezdett. Gondolkozott. A teméntelen harcon, amit megvívott gyermekkorától fogva mostanig. Eddig mégcsak ment, ment, valamelyes értelme volt az egésznek, de most kicsordult a testvér vér. Mi lesz ebből? Mi lesz, ha most már egymásnak esnek és ott ütik, vágják, ahol találják? Hát minden erőlködés hijábavaló? Melyikhez álljon, melyiket segítse? Az Orbán Balázsokat, édes véreit, vagy a Sala Domokosokat, édes véreit?

A Sala Domokosokat, csakis. Mert az Orbán Balázsok hitehagyottak lettek. Hadd pusztuljék hát a férgese.

De mégis, nagyon keserű a szájaíze.

— De mondja hát kigyelmed végig, Sala Domokos bátyám!

— Hát az úgy történt, ecsém, hogy... még a fergeteg előtt ránk jött Orbán Balázs uram, hogy... megváltoztak az állapotok, most már be kell fizetni az adót. Mi eleinte hittük, és magunk is segítettünk összeszedni, de mikor elhajtották az ökröket, akkor meg Baló Boldizsár izent, hogy egy árva szó sem igaz a dologból, csak Orbán Balázs a maga jószágát akarja növelni, mivelhogy sokat elvitt tőle az őszön a hadjárat. Mink osztán nekimentünk, én nem tagadom bizony, elég cifra világot teremtettünk a portáján. Mert mégha beismerte volna, vagy valami, de még neki állt feljebb. Most osztán így vagyunk, la. Ahogy vagyunk... Te mondjál ecsém valamit.

— Előbb kellett volna énhozzám jönni bátyám.

— Hászen, tudom én azt, ecsém. De mán késő. Mán megette a fene...

— Hát meg. Az bizonyos. De majd elütjük valahogy a nemzetgyűlésen.

— Csakis ecsém. Csakis. Majd eligazítjuk ezt is úgy, mint a többit.

Gyenge vigasz, tudták mindannyian. De ezek az emberek mindig hittek abban, amit határoztak. Mert olyan az élet hogyha rossz is, de hinni kell nagyon benne.

— Jó, jó, de az emígy kiontott vér több vért kíván. Látod leendő sógorunk, ezt megint nékem írják fel Budán a Rendek, — fordult Miklóshoz.

Az ORBÁN BALÁZS portájának, a Szarkatövisnek pusztulása úgy terjedt szét a vidéken, mint a tűz. Nem hiába mondják, hogy rossz hír szárnyon jár.

A faluk vérszemet kaptak, széltére rohanták meg az udvarházakat, ahol vissza nem verték őket, földig rombolták. Világos, hogy a várurak nem várták meg, míg kiperzseli őket a paraszt: őkmagok mentek támadásba. Ok volt elég rá. Egyik helyen bosszút állni, másik helyen a bajnak elejét venni.

A püspökségeknek is eszébe jutott hirtelen, hogy a mult esztendőben nem fizették ki a tizedet, nosza gyerünk csak érte hamar. Míg a másik el nem viszi.

Érthető, hogy a vajda is fel akarta használni a zűrzavart, kiküldte adószedőit. Ne mondják Budán a Rendek, hogy a királyi tekintélyt nem szorgalmazza. Csavargó, munkátalan népség volt elég, ebből szedte, válogatta zsoldosait, immár a közeli nemzetgyűlés összehívásáról szó sem lehetett. Jól látta azt Lőrinc, amit látott.

A helyzet egyszerre a vajda javára billent az országban, büszkén izente meg Ulászlónak, hogy a Rendek segítségére immár nincs szüksége. Rendet teremt Erdélyben maga is.

A Rendek elhitték, de Tomory nem. Sőt. Méginkább szervezte seregét.

A könnyű siker ígérete a vajdának a fejébe szállott, és egyenesen nekiszaladt a Várhegyesnek. Kifüstöli már ezt a darázsfészket. Legalábbis ő így gondolta.

Egy reggelen Apoldi arra ébredt, hogy az udvar tele van emberekkel, asszonyokkal, s gyermekekkel. Szabad tűz mellett melegszenek. Az ő népe volt ez, pásztorok, földművelők.

— Mi a baj, emberek? Jön a tatár? — kérdezi tőlük.

— A tatár ippen nem jön uram, hanem a vajda jön. Megszállták az ólakat a zsoldosok. Tábort vontak a vár körül... — mondták az emberek.

Apoldi némán állott pillanatig, zaj, fejszecsattogás hallott az erdőből.

— Szamarak azok, fiaim. Miért nem vontak tábort a túlsó oldalra? Ott legalább nem érné őket a szél. Mi történt a baromval?

— Az ökröket felhajtottuk, de a tinókkal nem boldogultunk. Nem jöttek hegynek. Kénytelenek voltunk nagy kerülővel elhajtatni a Dózsa házhoz. A hajtók osztán ott is ragadtak.

— Nagyon jól van. Legalább megvitték a hírt. Hé, Ábris, adjál bort az embereknek! Az asszonyokat elszállásolni! — Intézkedett, s aztán ment az ágyúkhoz. Összefúvatta kato-

náit és beosztotta őket, annyiszor megpróbált fortélyok szerint.

Déltájban küldöttség jelent meg a kapuban, bebocsájtást kért. Apoldi a várteremben fogadta őket, bor mellett, mint ahogy illik.

— Mi jót hoztak kigyelmetek? — kérdezte barátságosan. — S meregette sorba a kupákat. Egyet mindjárt belenyomott a hadnagy markába.

— Amit hoztunk lehet jó is, rossz is, ahogy veszi kigyelmed, — válaszolt a hadnagy és letette a kupát az asztalra. Jelezvén evvel, hogy nem iszik. Tehát mint ellenség jött a várba.

— Szóval, nem jót hoztál te, hadnagy?

— Nem. A törvény nevében felszólítom, hogy az elmaradt adókat ezennel fizesse meg.

— Milyen adókat gondolsz te hadnagy?

— Először is az ökörsütést, mit a székelység Mátyásnak felajánlott volt...

— Mátyásnak! De nem ajánlotta fel Bakácsnak, meg Lénárd vajdának!

— Nem azoknak kell, hanem a kis Lajosnak.

— Annak se. Hívjátok össze a nemzetgyűlést, akkor majd meglátjuk.

— A papi tizedet is ki kell fizetni, mert másként hogy álljanak fent a templomok?

— Nekem van külön papom, külön templomom. Mégse kérek adót senkitől. Fizesse mindenki a maga papját, maga templomát. Mennyit kérnétek éntőlem?

— Összesen tizenhat ökröt.

— Tizenhat fityfenét nektek, de nem ökröt. Eredj vissza a vajdához és mondd meg neki, hogy én, Apoldi Mojzes, nem fizetek semmiféle adót míg azt nem tudom, hogy hova teszik az adópénzeket. Azt tudom, hogy kinek a számára kérik, csak arra vagyok kíváncsi, hogy ki veszi hasznát. Most pedig elmehetsz.

A hadnagy tehát elment embereivel együtt.

Délután pedig nagyot pukkant valami odalent és rá nyomban nagyot reccsent valami a várban. Zsindelyforgácsok repültek szerteszét. Egy ágyúgolyó beütötte a féltető sarkát. Annyi helyt csakmint egy szakasztó kosár.

Megint pukkant valami, másik golyó jött, de ez leesett kint, a kapu előtt. Majd harmadik, negyedik, rálőttek a várra tizenkettőt. De egy se jött belől a falon.

Apoldiék készen voltak mindenre, az ágyúknál álltak az

emberek, égő kanóccal, a hajduk is készen voltak a falakon, de semmi, senki. Nincs puskapor, vagy valami történt odalent?

Történt bizony. A vajda csapatát Dózsáék hátulról megrohanták s percek alatt széjjelverték.

Csönd lett megint. Apoldi felállította az őröket, bement a házba. Ahol a nagy ijedtség után megint a szövőszékbe ültek az asszonyok. Egyszerre eltűnt a napsütés, és helyette vakító tűz fénye lobogott az ablakon, Rebeka megállt szívveréssel szaladt oda, és mondta Apoldinak:

— Jaj Istenem, ég az erdő...

— Úgy kell neki. Miért nőtt éppen ide a vár alá? — válaszolt Apoldi egykedvűn, ő gyujtatta fel. Hogy soha többé ne lephessék meg őket váratlanul.

Az erdő hát égett, napokig.

A vajdának, vagy zsoldosainak nem hallották semmi hírét.

A nap tűzben jött fel, s tűzben ment le. Nagy recsegéssel omlott össze egy-egy faderék, s utána parázs pislogással húnyta le helyén a tűz ezer szemét, hogy annál jobban kinyíljon megint.

Végre a Dózsa-házból hírek jöttek, hogy a vajda emberei összeszedték magokat, s elvonultak Hidegszeg alá. De Sala Domokosék végérvényesen szétverték őket, több részük ott fekszik a havon temetetlenül.

Az ispán, meg a hadnagy bort osztott ki az embereknek, s azok, hogy meglátták a hordót, máris kurjongattak.

A VILLONGÁSOK tavasz közeledtével mindegyre gyakoribbak lettek. A vajda a téli kudarc után meg se próbálta elfojtani a zendülést, ami hol itt, hol ott ütötte fel fejét, mint a réti tűz. Behúzódott Udvarhelybe, s onnan küldözgette Ulászlóhoz követeit. Kérte már a segítséget bezzeg.

Viszont Ulászló azt izente vissza, hogy ott van Tomory Fogarason. Küldjön segítségért ahhoz. Őt bízták meg Erdély hódoltatásával a Rendek.

A követek hát meg se pihentek, Tomoryhoz mentek. De Tomory meg azt izente vissza, hogy várjon a vajda tavaszig. Mivel csak a bolondok indítanak télvíz idején hadjáratot.

A főurak tehát a papsággal egyetértve szedték el adóba a néptől, amit csak szedhettek. Már csak ott, persze, ahol nem voltak Dózsák és Sala Domokosok. Március elején már makkot őröltek a malmokban. A szászvárosok piacán egymást érték a verekedések. Mivel a székely nem fizette meg a helypénzt, meg a kövezetpénzt. Akinek még nem volt, hirtelen szervezte a zsoldos testőrséget. Legyen már az is, ha főúrnak született az ember...

A falvak az erdőséget rótták, szedték a makkot. Még a vadak is ijedten menekültek e náluk is félelmesebb csorda elől.

A nyomorúság jó tanítómester, mert hamarosan megtanulták, hogy a makk-kenyér mellé igen jó rágcsálni a fiatal szilfák gyökerét. Olyan jó, sűrű tejize van, hogy a bivalytejnek sincs különb.

Egyes vidékeken szörnyű vész kezdte pusztítani a marhát. A nép egykedvűen koncolta széjjel az atyafiságos rokonok közt, mint ahogy szokás. De hát evés közben jön meg az étvágy, nekiestek az egészségesnek is. Együnk, úgyis megeszi a vajda, vagy a püspök... vagy a káptalan... Ölték, vágták, nyakló nélkül. Alig lézengett hamarosan néhány lábas jószág.

Állat se volt tehát. De búza se volt. De ott volt az erdőkben a makk, meg a fiatal fák gyökere...

A tordai káptalan csőszei megdöbbenve nézték a feltúrt

földet. Aztán megpróbálták elkergetni a népet, de a csőszök közül kettőt nyomban agyonvertek. Mikor a hírt megvitték az ispánnak, az gondolkozni kezdett az eset felett. Hiszen, mindenki avval táplálkozik, amit az Isten kimért a számára. Különben is, az alsóbb népség nem táplálkozhatik marcipánnal ilyen szűkös viszonyok között.

A marosszéki káptalannak malma is volt az Aranyoson, Keverd falu alatt. Itt szokott őrölni az egész vidék. A vámból szép jövedelme volt a káptalannak.

Egy kora reggelen azt hozták hírül a molnárok, hogy baj van a malomban. Mert gabona helyett makkot öntenek fel a parasztok. Ebből pedig hijába szednek vámot, nem ér az fenét se. Különben nekik mindegy, ha az ispán úr beleegyezik.

Az ispán nyilvánvalóan gondolkodó ember volt, és azt mondta:

— Jó van fiaim. Mit tehetnek mást, szegények, ha nincsen más nekik?

Pár nap mulva megint taposták a molnárok az ispán sarkát. Nyers volt a makk, beragadtak a kövek. Ekkor már csakugyan mérges lett az ispán, és kiadta a szigorú parancsot, hogy makkot felönteni pedig többé nem szabad.

Az emberek elborult szemmel ácsorogtak a malom előtt. Jöttek, egyre jöttek. Cipelték a makkot az erdőkből. A molnárok keresztbevetett lábbal álldogáltak az ajtóban, üresen csobogott által a lapátokon a víz. Egyre keserűbben nézték a molnárokat, egyre reménytelenebbül hallgatták a csobogó vizet.

— Menjünk be! Miért ácsorgunk ideki? — rikkantja hátul egy ember, mintha nem tudná, hogy miért.

— Csakugyan, miért? — csudálkozik a másik, s teszi magát, hogy ő se tud semmiről, semmit. De már indul is, befelé, szemeszöktéből.

— Hó! Hó! — kiabálnak a molnárok és megmarkolják a hátán a zsákot.

— Nézzétek, még én hozzám mér nyulni! — ordít az ember és ténfereg a molnárok markában.

— Eresszétek el! — zúg a tömeg és megindul mint az áradat. A molnárok bemenekültek a malomba, a nép utánuk. Megfogták őket és vitték kifelé.

— Fürösszétek meg őket! Legalább nem lesznek rühesek! — indítványozták némelyek.

Beledobták tehát őket a folyóba. Az egyik tudott úszni jól, a túlsó parton kiúszott, s mintha mondani akart volna valamit, visszanézett, de aztán szaladt keresztül a mezőn. A másik vergődött, kalimpált, de csakhamar elhallgatott. Elmerült.

Bent öntötték a makkot a garatba, zúgva ontották a lisztet a kövek. De nem sokáig, mert beragadtak, természetesen. Valameddig piszkálták, csavargatták, aztán éktelen méreggel törni, zúzni kezdtek.

— Mit kínlódtok? Gyújtsátok meg az egészet! — kiáltotta valaki (mindíg kerül valaki, aki tanácsokat osztogasson) és acél villant, tapló szikrázott, füst tódult ki az ajtón, ablakon s nem sok idő mulva lángolva égett a malom.

Az emberek szétszéledtek, voltak, akik haza mentek, leporolták a kézimalmot és hajrá. Álljon csak mellé az asszony. Így volt ez eddig is, lehet így ezután is.

Mások ólálkodtak a malom környékén, nézték a tüzet, kerülgették a gabonásvermeket, aztán bontogatni kezdték. Az övéké volt ez, a vámból gyűlt ez össze.

A pusztításnak híre ment és nagyon sok malom leégett, nagyon sok vermet feltörtek az országban.

Sok molnárt megúsztattak, sok csőszt agyonvertek.

Az áradás lefutott a rétekről, teméntelen makkot hagyott ott, amit lesodort az erdőkből. A nép most már ide járt. Hordta, merítette. A szükségben bőség lett. De nem sokáig élvezhették, mert az ispán, aki pedig a nép barátja hírében állott, megjelent egy sereg zsoldossal a faluban, kárpótlást követelt a malomért, molnárokért és gabonásvermekért. Persze, a falu fizetni nem tudott, ekkor aztán összefogdosott tíz vezető embert, a bírót, s esküdteket, gyámokat, egy-egy fához köttette valamennyit, aztán hajukat lófarkához kötötték, a lovakra ostorral vágtak, ahány ló, annyi felé rugtatott. Az emberek ordítva bámultak lerántott fejbőreik után.

Az ispán pedig kihirdette, (aki a nép barátja volt) hogy így járnak mindazok, akik vermeket feltörnek, malmokban makkot őrölnek és más istentelen dologra vetemednek.

TOMORY PÁL fogarasi várkapitány csak azt várta meg, míg lefutott a völgyekből az áradás, aztán rázúdult a Marosszékre, hogy először is kifüstöli ezt a darázsfészket. Az őszi tapasztalatok után erősebb haddal jött, ezerkétszáz lovasa volt és mintegy kétszázötven gyalogosa. Kevend alatt csatlakoztak hozzá a káptalan zsoldosai is.

Az előcsapat keresztülgázolt az Aranyoson, nehogy a felázott réten meglepetések érjék a sereget.

A faluban semmi ellenállás nem volt. Újra lerántották néhány ember üstökét és a sereg vonult tovább. Csakhogy a marosszéki falvak üresek voltak. Se ember, se jószág, semmi.

Fel akarta gyújtani a falvakat, de azt se lehetett. Olyan ázott volt minden, mint a pacal.

Mikor elérték a makfalvi határt az előcsapatok, jelentést küldtek hátra, hogy nem lehet tovább menni. Temérdek faderék fekszik keresztül-kasul az úton, s az út mellett.

Tomory kiadta a parancsot: irány balra felfelé a hegyoldalon. A főseregnek pedig pihenőt rendelt.

De újra jött a jelentés, hogy a hegyoldal tele van farkasvermekkel és szálfákból olyan csapdák vannak állítva, hogy agyonvágnak egyszerre lovat, s lovast. Máris odavan hat ember lovastól együtt.

Tomory megpróbálta az előnyomulást a szántóföldeken. Maga ment ki hadnagyaival, hogy felkutassa a lehetőséget.

Széles mederben húzódott a völgy Makfalva alá, itt-ott már látszott a friss szántás nyoma, de emberek nem voltak sehol a mezőn. Üres volt, mintha ünnepnap volna. Tomory gondolkozva állította meg lovát egy darabban maradt szántás végén:

— Mondjad csak, hadnagy. Milyen innepnap van máma?

A hadnagy végigsorolta magában az esztendő összes innepnapjait, de nem tudott kisütni semilyet se a mai napra.

— Ma nincsen semmiféle innep. Hacsak ezek a kutyafülűek valami istentelen innepet nem tartanak magoknak...

Mikor közeledtek Makfalvához, pillanat alatt lovasok kavarodtak ki a házak közül, s jöttek rájuk, vágtában. Tomorynak egyszerre melege lett, nagyon is közel volt az őszi veszedelem. Hirtelen megfordította lovát:

— Vissza! — ordította.

A felkelők nem üldözték őket, békességben érték el a tábort.

Két nap vesztegelt ott egyazon helyen, de kémei nem hoztak semmi jót.

Visszarendelte seregét, hogy a túloldalról rohanja meg a tűzfészket. De mire a folyóhoz ért, mint valami tenger, úgy terült el előttük.

A túlsó parton lebegett Kevend és az innenső part annyira tajtékzott, mintha csak most kezdene áradni igazán.

— Eltorlaszolták a folyót... — hűlt meg benne a vér.

Ez bizony megtörtént. Még az őszön megkezdték odalent a roppant földgát építését. Annyit hagytak folyásra csak, hogy szálfák keresztül érték. Egy hadnagy elkeseredve kiáltott fel:

— Ezeknek a kutyáknak a tűz is szövetségesük, a víz is!

Egy út volt még. Megkeresni a folyóba ömlő patak felső

folyását és hátrakerülni Kevend alá. Útközben segítséget kér még a káptalantól.

Elrendelte a menetelést a patak felső folyása felé.

Egész éjszaka meneteltek, s mikor virradt, szembe találta magát Apoldival. Az előcsapatok annak rendje szerint megütköztek, Apoldiék szétverték emezeket.

Alig múlt el a táborban az ebből támadt izgalom, jött a hír, hogy nyomukban felkelők vannak. Most már aztán fel kell vennie a harcot, vagy akarja vagy se. Csakhogy nagy baj van ott, ahol az ellenfél jelöli ki az ütközet helyét, s idejét. Ráadásul ő jött, de amazok itthon vannak.

Tehetetlenségében egyre növekvő méreggel nézte a vizet. Néhány lovasnak parancsot adott az átkelésre. Azok szó nélkül belé is ugrattak, valameddig vergődtek benne, két embert csakhamar elkapott az ár lovastól együtt, a többi pedig visszajött.

Tomory végigpézte jól felfegyverzett, csaknem színmagyarokból lévő seregét, elszorult a szíve. Jobbadán azért fogadta el a Rendektől a megbízást, hogy az őszi csorbát kiköszörülhesse. Hiszen, nem lázadó felkelők ezek, hanem rendes hadbeliek.

Két napig próbálkozott, hogy vagy erre törjön ki, vagy arra, de nem sikerült. Véres fejjel verték vissza. Két nap múltával pedig kiküldött egy kapitányt, meg két hadnagyot, hogy a felkelők jelöljék meg a helyet, ahol a vezérekkel tanácskozhasson.

Ez lett hát a vége a nagy hangon beígért rendcsinálásnak.

A küldöttség indult, ő pedig, mint aki megtett minden lehetőt, amit ember s vezér megtehet, megivott néhány kupa bort, s beszólította sátra őrét:

— Végy magadhoz még egy embert és hozzál nekem valami nőszemélyt.

A zsoldos hozzá volt szokva az ilyen parancshoz, mert bizalmaskodva kérdezte:

— Úgy gondolnám Nagyságod, hogy ne lenne valami öreg?

— A kutyának kell a vénje, te barom!

— Igende... ha ló nincs, szamár is jó — okoskodott tovább a zsoldos.

— Te. Mingyá levágom a füled! Eredj csak. Tudod te azt. Aztán pedig ha tik elébb hozzányúltok...

A katona vigyorgott, aztán kiment. Tomory pedig másik katonájával behozatta a rézserpenyőt parázsló szénnel és ledőlt a tábori kerevetre. A bor megvidámította, ivott hát tovább. Egyszeriben nem is olyan veszedelmes ez az egész, a patak átszakítja gátját és lefut reggelre. Vagy pedig olyan alkura tudja

rávenni a felkelőket, mintha csatát nyert volna. Annyi minden történhetik, ami jó... Ivott tovább. De csakhamar lenyomta a bor. Alkonyodott, mire serkent. Csudálkozva látja, hogy fiatal lány áll előtte, és pillantás nélkül nézi őt.

A lány gyermekesen vézna volt még, csak a szája volt duzzadásig érett, s a szeme sugárzott nedves fénnyel.

Tomorynak a feje tompa volt, s a lány hol közelebb állt, hol távolodott, ahogy a tünedező mámor állította. Meghökkenve felült.

— Ki vagy te? Mit keresel te?

— Ide hoztak... a katonák... — s szája sírásra görbült.

Persze. Tudja már. S vére azon nyomban kigyúl. Megfogja a lány csuklóját, térde közé rántja. Kedveskedve simítja meg a haját:

— Hogy hívnak?

— Virág... Mikó Virág... — s vergődik a kemény férfimarékban, mint az árva madár.

— Virág. Ne izélj Virág... pénzt kapsz, sok pénzt...

— Anyám! Édes!... — sikolt Mikó Virág, s menekülne. De a térdek összekulcsolódnak mögötte, és csúf szitok röppen a nagy katona száján. Egyszerűen felmarkolja, és bevágja háta mögé a kerevetre.

APOLDIVAL találkoztak a követek, meg Sala Domokossal. Ezek fogadták tehát elébb őket, még pedig lóháton. Apoldi úgy ült a nyeregben, mint a cövek. Igen boldog volt, hogy megérte ezt a napot. Sala Domokos foghegyről vette az egészet, hosszú szakálla egykedvűen lengett az alkonyati szélben.

— Aggyon Isten jó estét, — köszönt a kapitány.

— Aggyon Isten, ecsém, nekünk is, másnak is. Mi jót hoztatok? — fogadta Apoldi.

— Tomory Pál fogarosi várkapitány úr követei vagyunk. Ő küldött bennünket követségbe.

— Tudtam, hogy jöttök, ecsém.

— Honnan tudta, kigyelmed?

— Onnan, hogy mit is tehettetek volna mást, édes egy ecséim? Vagy egyezkedni jöttök, vagy nekiugrattok a pataknak.

— Ne felejtse el kigyelmed, lett volna más útunk is, — próbálta szépíteni a helyzetet a kapitány.

— Milyen út, kedves egy ecsém, milyen út? — szólott Sala Domokos.

— Hát az, hogy előre mentünk volna.

— Próbáltátok, miért fordultatok vissza? Mégmondom én

ecsém, hogy miért. Mert Dózsa György van előttetek arrafelé, meg Éltető Ferenc, meg Baló Boldizsár, bizony. Tudod, hányan mentek vissza innen Tomoryval az ősz folyamán? Bizony kevesen. Én mondom ezt nektek, Sala Domokos. Ha akarjátok, ölre mehetünk. Vagy mink, vagy tik. Ami biztos, az biztos.

A kapitány hápogott, őket nem azért küldték, hogy veszekedjenek, inkább azért, hogy barátkozzanak. Szép szóval elmondta hát a Tomory izenetét. Hol, mikor találkozhatnának a vezérek.

— Azt megtehetjük, ecséim, gyertek hát erre, ni... — s oldalvást indultak a szántóföldeken.

Sötét volt, mire a Dózsáék szállására értek.

Itt megbeszélték, hogy Dózsa, meg Sala Domokos négy kísérővel elmennek a Tomory szállására. Apoldi itt marad, míg oda lesznek, ő parancsol a seregnek. Ha napfeljöttére nem térnének vissza, akkor már baj van, és a többit úgy csinálja Apoldi, ahogy tudja.

A sátor előtt hangos beszéd hangzott, megjöttek a felkelővezérek.

— Bújj el hamar, hamar, — noszogatta Tomory a leányt.

Mikó Virág lélek nélkül kelt fel s lekuporodott a sátor hátuljába. Tomory rádobott egy kacagányt. Meggyújtotta a gyertyát, az alabárdos széjjelhúzta a ponyvát, a felkelővezérek beléptek.

Tomory szavakat keresett, ahogy fogadni illenék őket, de milyen címük, rangjuk lehet a lázadóknak? Szinte meredten bámult a két óriásra.

— Tanácskozni kíván a székely fegyverekkel kigyelmed? — kérdezte Sala Domokos.

— Igen, és úgy gondolom, hogy kigyelmedék a főemberek.

— Nálunk mindenki főember, aki szívén hordozza a nép sorsát, — jegyezte meg Dózsa.

— Üljenek le kigyelmedék. Tán egy kis bort is innánk...

— Azt mi sem vetjük meg.

— Gondolom, kigyelmed volna ama vitéz a Dózsa-házból, — fordult Györgyhöz Tomory.

— Igen. György vagyok.

— Kigyelmed pedig ama híres verekedő, ha jól esmérem, Sala Domokos?

— Nem titok, hogy járatos vagyok az ilyesmiben.

Kerülgették egymást. Majd összekoccantak a kupák, mintha nem is életről-halálról lenne szó. Dózsa csudálta a Tomory síma beszédét, egykedvűségét, mintha nem ő lenne a pácban, hanem más. Hiába tudták a módját ezek a királyi emberek.

Mikó Virág pedig kuporgott a számára kijelölt helyen, szótlanul, mozdulatlanul. Mint egy kő, vagy egy fa. Vagy egy göröngy. Vége. Neki már nincsen akarata. De szellő bújt be valahol a ponyva alatt s a szellők szokása, hogy nem állnak meg, hanem tovább bujkálnak. Bekavart szoknyája alá. Húzta a térdére, húzta, végre nagyokat tüsszentett. A mente megmozdult s utána felállt. Mindegy az már.

Rá se nézett a férfiakra, ment ki egyenest.

— Ne vegyék rossznéven kigyelmetek, de ilyesmikkel jár a tábori élet, — mondotta Tomory fanyalogva.

Sala Domokos saját leányára gondolt hirtelen, majd a soksok székely leányra, kiket idők folyamán becipelnek magukhoz az urak. Beviszik este és így engedik ki az éjszakán. György nem gondolt semmit, csak undorodott valamitől, nem tudta, hogy mitől. Mintha ő is lett volna egy kicsit ebben a lányban, mintha ő is kiment volna véle egy kicsit, mintha ő benne volna abban a lányban, mintha az a lány benne volna ő benne... és ökölbe szorult a keze.

— Az idő repül, térnénk tán át komolyabb dolgokra, — mondotta Sala Domokos.

Tomory szította a parazsat a serpenyőben.

— Mint tudják kigyelmetek, engem azért küldtek ki a Rendek, hogy az egyenetlenséget megszüntessem. Annakokáért leszálltam hát igen erős haddal az Aranyos vidékére. Most aztán azért kerestem meg kigyelmeteket, hogy meghányjukvessük együttesen, mit is tehetnénk hát a háborúskodás megszüntetésére. Már az is sajnálatos dolog, hogy kétízben is véröntás történt.

— Rajtunk semmi nem múlik, — válaszolt Dózsa.

— Engedelmet kérek kigyelmetektől, de bizony sok múlik.

Dózsa erélyesen, határozottan folytatta:

— A vajda és a főurak, főpapok nagyon zsarolják a népet. A jobbágyságot akarják felállítani Erdélyben is éppen úgy, mint Magyarországon. Ezt pedig nem engedhetjük. De nem is engedjük. Inkább legyen Erdélyország a farkasok tanyája, veszett kutyák üvöltsenek az elhagyott falvakban, mintsem ezt megengedjük.

Tomory mozdulatlan arccal merítgette tele a kupákat.

— Isten éltessen mindnyájunkat, — mondta s az övét sorba koccantotta.

Ittak.

— Jó italunkra, — mondotta Sala Domokos.

— Köszönjük, — válaszolt emígy Tomory. — Na de most aztán... Mik is lennének a kigyelmetek kívánságai?

— Jó bor, — mondotta Dózsa kitérőleg. S közben azon gondolkozott, hogy mit lehet kérni s mit lehet abból engedni. Vásár ez. Nagyvásár. Már pedig okos is megy a vásárra, bolond is.

— Elég ihatós, — hagyta rá Tomory, de szeme se rezdült. Ha más bírja, ő is bírja. Mindazonáltal azt hozza az illem magával, hogy beszélgetéssel kell kitölteni az időt, beszélt tehát. — A felséges úr, Ulászló, azt izeni, hogy az ajtaja mindig nyitva áll kigyelmednek. A kardját pedig igen megbecsülné.

Dehát, mondhatta annak. Rá se hederintett. Mondta azt, ami a szívét nyomta:

— Nem kívánunk egyebet, mint hogy a vajda mondjon le, adja át helyét az utána következőnek. Azonnal szűnjenek meg az üstökvonások, az üldöztetések. A káptalanok osszanak ki búzát az éhezőknek, új fejében. Ha terem, majd megadják. Megmondtuk. — Felállt s mentéjén összehúzta a csatot.

Tomory végre kiesett a nyugalmából. Ingerülten kérdezte:

— Hát én mit csináljak a hadaimmal?

— Eressze szélnek, vagy vigye, ahova akarja.

— Hogyne! Hogy ne legyen senki, aki meglássa, hogy mit csinálnak némely zendülők.

— Hát akkor ne eressze.

Nyilvánvaló, ha így megyen tovább, semmi se lesz az egyezségből. Még jó, hogy itt van a higgadtabb Sala Domokos (jó az öreg a háznál).

— Ni, ecséim. Könnyű ezt megoldani. Aki jól köt, az jól old. Biztonság okáért el lehet helyezni a tordai apátság alá. Van ott élelem elég.

Tomory sokáig gondolkozott, majd kérdezte:

— És mi lenne az elmaradt adókkal?

— A mi székünk nyomban kifizetné az elmaradt adók felét. A többi székekre várjanak a Rendek újig. A többi pedig a nemzetgyűlés dolga, semmiképpen ne szóljanak belé a fegyverek.

Ez már beszéd. Így már lehet tanácskozni.

Egy-kettőre megegyeztek, Tomory behívta íródeákját és írásba tettek mindent. Hajnalodott, mikor Sala Domokos tarsolyába tette az okmányt.

— Menjünk, ecsém, mert majd keresni találnak bennünket.

— Az ám, bátyám, erről majd megfeledkeztünk...

— Még csak annyit, — mondotta búcsúzáskor Tomory — nem tudok hadaimmal Tordára vonulni, nagyon megáradt a patak.

— Holnapra leapad, — mondotta a két ember egyszerre és nevetett.

ÚGYLÁTSZIK, Tomoryt most jobban vágta a madzag mint a felkelőket, mert a nyár derekára Agyagfalvára összegyűltek a Három Nemzetségek főemberei. A hadak a tordai káptalan birtokán rostokoltak.

Apoldi is a gyűlésen volt jó hét óta. A zavargások megszűntek, békességben dolgozott a nép a mezőkön.

Mert a nép ilyen. Egyik nap még a hátát nyúzzák, de azonnal szerszámot veszen a kezébe, ha a nyúzást abbahagyták.

Melegek voltak a napok, egyik nap melegebb, mint a másik, a mai inkább, mint a tegnapi. De fent a várban gyenge szellő lengedezett állandóan, mióta leégett az erdőség. Nem csoda hát, hogy a forró völgykatlanból Kató idefent van mostanában vendégségben s rokoni látogatóban.

Fülemilék tanyáztak a bokrok közt s a kápolna mögött járhatatlan sűrűvé fonódott a som. A két nő, Rebeka meg Kató, somot szedett. Kató kiskaskába, Rebeka csak úgy, a kötőjébe.

— Milyen jó idefent... — mondta Kató révedezve és befalt jó félmaréknyi somot. Egyszerre. Közben a szemét behúnyta, úgy ette.

— Kiváltképpen, ha... menyasszony az ember, — válaszolt Rebeka. — S ő is megállt. Evett, de csak szemenként. A Kató szájaszélén kibuggyant a gyümölcs leve, mint a vér s karjával törölte le. Most már az is piros volt. De itt olyan volt, mintha csudálatos virág hullott volna rá.

— Csak annak, néném, aki menyasszony? Hát neked nem jó, hogy asszony vagy? Mondd, néném, jó asszonynak lenni? — beszél s közelebb jön.

— Asszonynak, na várj csak... — s közelebb jön. Csendesen beszél, magyaráz, Kató figyelmesen hallgatja, kinyílt szemmel, aztán leül a fűre. Megfogja a Rebeka kezét s lehúzza maga mellé.

Sára néne jön át az udvaron, kezében fazék, ő meg ebbe akarja a somot szedni. Mert ilyenek ezek az asszonyok. Ki ilyen, ki meg amolyan. Megáll a két nő előtt, megcsóválja a fejét.

— Jaj, jaj, mondtam mán, hogy nektek nem szabad most somot enni.

— Ugyan miért, na?

— Azért, mert... még nem eléggé érett, meg aztán, az urad, Rebeka, nincsen idehaza, te meg Kató, menyasszony vagy

és a som, kiváltképpen éretlenül, a vénuszt gerjeszti. Mán pedig... minek szenvedjetek, ha nem vagytok kénytelenek? Egyem a lelketeket...

Kató sejtelmesen Rebekára néz, aztán keveset gondolkozik, majd hanyatt vágja magát, úgy kacag.

— Igaz is, — jut eszébe valami Rebekának — mondtad, hogy Miklós levelet küldött, de nem mutattad meg. Mutasd meg. Nálad van?

— Itt van. — S Kató a keblében kaparász.

Szép levél. Takaros levél. Négyszegletre összehajtva s középen feltört pecsét. Rebeka nézegeti, forgatja.

— Olvasd el nekem, jó? Elolvasod?

— Ha akarod, néném... — S az arca piros lesz, lángoló. Kiteríti térdén s olvassa:

Szerelmetes Katalin Kisasszonyom!

Miolta tűlled elváltam szépséges mátkámtól, sem éjjelem, sem nappalom. Hazafelé jöttömbe már egy levelet írám, küldtem vólna is örömest, de kire bíznám? Most tudatlak felőle, mátkaságom, hogy mire a hold megtelik, ott leszek lelkem s lelked minden kivánsága szerént. Itthon várja az én mátkámat az én apám, szintén ugyan az én Szülő Anyám, mint ahogy mondtam, házasságunkban nekik nagy kedvük telik. Nagy jó szívességgel várnak tehát, efelől ne aggódj. A hatalmas úr Isten tartson meg szerelmetes Katóm, megyek, repülök, mihelyt sorja telik.

Irtam Ata várában, 8. május 1508.

Zeyk Miklós

Vége volt a levélnek, de a szavak tovább éltek, suttogtak, daloltak, csilingeltek. Pillanatig utánuk hallgatózott, aztán arcára kapta két kezét. A levéllel megsimította orcáját. Majd térde közé szorította s úgy nézett Rebekára.

— Szép levél. Szép fiatalember írta...

Ugyanezen a napon végre megegyeztek Agyagfalván a Három Nemzetségek. A nép megint győzött tehát. Megegyeztek a szászokkal, a románokkal. Hogy egymás szokásait, hagyományait, kíváltságait tiszteletben tartják. A vajda megmaradt ugyan, hiszen csak azért követelték a lemondását inkább, mert már megszokták (minden zendülésnek az volt az első követelése, hogy a vajda pedig mondjon le), de törölték az újonnan behozott adókat. Evvel szemben az ökörsütés adóját megsza-

vazták. Csupán csak azért, hogy a felséges gyermek élete kezdetén ne károsodnék.

Kimondták, hogy aki meghalt a nép bosszúja alatt, hát odavan. Könnyű légyen néki a föld. A lerombolt malmokat a tulajdonos felépítheti, ha akarja, de a saját költségén. Senki kárpótlást nem kaphat. Hiszen eleget csaltak a vámon. Ott, ahol rév van a malomnál, külön vámot nem szedhetnek. Most jött aztán a java: Apoldi Mojzest arra ítélték, hogy élő szóval kövesse meg a nemzetgyűlést a kászoni vár pusztulásáért.

De Apoldi hallani se akart erről.

— Lázár András uram őkigyelme nyilvánságos rablólovag volt, aki a népet nyúzta! — ordított mérgesen.

Hiába. Meg kell tartani a gyűlés tekintélyét. Szükség lesz még arra máskor is. Barátai is addig beszéltek tehát neki, hogy odajárult az emelvény elé és levette süvegét. Eldörmögte valahogy:

— Esendő ember vagyok, bűnös ember vagyok, rosszat cselekedtem, a Három Nemzetségbeliekből álló gyűlést ezennel megkövetem.

— Az elégtételt elfogadjuk, a kegyelmet megadjuk, — válaszolt az elnöklő királybiztos és kalapácsával háromszor az asztalra koppantott. Ami azt jelenti, hogy mehetnek tovább.

A nemzetségek tanácskoztak, az írnokok írtak:

1. A király követének többé ne álljon senki ellent fegyverrel, még akkor se, ha az a törvényt megsértené. Bízza rá az ügyet a nemzetgyűlésre.

2. A maga szakállára gyűlést össze ne hívjon senki. Hogy az ősök hűségének dícséreti, ami rájuk maradt, hiányt ne szenvedjen.

3. Ha pedig valamely főrendi vagy lófő pártütés céljából mégis gyülekeznék, becsületét elveszíti és Székelyországban többé ne lakozzék.

4. Főrendinek csak a király adhat kegyelmet.

5. Közrendinek a gyűlés is adhat.

Gyűltek itt a pontok szép számmal.

Végezetül mindannyian megesküdtek, hogy a hozott törvényeket megtartják és másokkal is megtartatják. Akkor aztán széjjeloszlottak. Vitték a híreket, ki erre, ki arra.

A marosszékiek is igyekeztek hazafelé.

Vásárhelyen megálltak a vendégfogadó udvarán. Hadd faljanak a lovak. Hadd igyanak. Az errevalók megfordultak itt mindannyian. Ettek, ittak. Jószág s ember egyaránt.

Sala Domokos kihúzta a szekérrudat, szűkös volt a hely. Másnak is kell.

— Menjetek csak be, ecsém. Majd ellátom én a jószág baját.

— Jöjjék aztán maga is, bátyám, falatozzunk, — mondta Apoldi.

— Megyek mindgyá csak... Holló ne!... Kesely te...!

Bent a csárdában egy asztalnál már javában iszogattak, hangosak voltak, lármáztak.

— Hová valók ezek? — kérdezte Dózsa.

— Nem tudom, ecsém. Nem ismerem őket. Üljünk le ide ni. Hé csapláros! Bort, meg ótán valami harapnivalót!

A csapláros azonnal körültük szorgoskodott, de alig, hogy a bort megkóstolták, az idegenek közül felállott egy tagbaszakadt fiatalember, odament Apoldiékhez, tisztességgel köszönt és azt mondta:

— Kigyelmed volna Apoldi Mojzes, a Várhegyes ura?

— Az vagyok, ecsém, az vagyok. De a várnak és birtoknak csak fele az enyém. Fele az édes testvéremé, aki esztendők óta külföldi oskolákat bújja.

De az idegent egyáltalán nem érdekelte ez a bizalmas közlés:

— Akkor hát hallott kigyelmed valamit Lázár Andrásról, a kászoni vár uráról?

— Hallottam bizony, ecsém. És mivelhogy Lázár András uram őkigyelme az ördögökkel cimboraságba keveredett, némely hazafiak keményen megbüntették.

— Szóval, kigyelmed volt az, Apoldi Mojzes?

— Nem különben én, ecsém!

Az ifjú hátrább lépett, kihúzta kardját.

— Én pedig a meggyilkolt édes öccse vagyok. Olyan régen vártam ezt a találkozást. Az Isten adta most ezt nekem. Rajta hát, védje magát kigyelmed!

Apoldi megrőkönyödve bámult rá, de aztán kirántotta ő is híres kardját. De ebben a pillanatban egy ember felugrott az idegenek közül, öleléssel lefogta az Apoldi karját. A fiatal vitéz szemvillanásig habozott, aztán szinte megkereste kardja hegyével a páncél végét s beleszúrt a mellébe.

Dózsa háttal ült s a zajra erre nézett. Felugrott.

— Mit csináltok, bitangok, testvérgyilkosok? — Ordított s felkapta az asztalt, közéjük vágta.

Elfelejtette az imént hozott törvényeket, a kötött békességet, a felelősséget, nekirontott a Lázár-familiának. Baló Boldizsár is megfehéredett, mint az inge vászna, követte Dózsát.

Sala Domokos is meghallotta a szekérnél, hogy valami nincs rendjén odabent, egyébként is jó orra volt az ilyesmihez, ki-

akasztotta a lőcsöt és szaladt befelé. Az ajtóban találkozott egy emberrel, aki szaladt ki, azt leütötte. Szinte bevezetésül. A többi aztán olyan hihetetlen gyorsan történt, egy pillanat alatt. De ez a pillanat eltemette a nemzetgyűlés minden vitatkozását, okoskodását, az egymásnak igért és adott bűnbocsánatot.

Kilenc emberből állott a Lázár-familia s hárman leverték őket.

A fiatal vitéz, Lázár Salamon egyedül állta még a sarat, Baló Boldizsár szorongatta éppen s a vitéz iszonyodva tudta már, hogy azok, akiket ő kizavart nyugalmukból, nem emberek, hanem veszett farkasok.

— Félre innen, bátyám! Én tépem széjjel ezt a kutyát! — ordított Dózsa és valóban, Baló Boldizsárt odább lódította. Egyet vágott s a vitéznek nem volt többé kardja. Egyszerűen: nem volt. Belebámult üres tenyerébe és minden további nélkül szaladni akart ki, de az ajtóban lőcs emelkedett feje felé, szaladt vissza a sarokba. Ott megállt. Nem mehetett tovább.

— Megölted a legnemesebb székelyt, kutya! Megölted! — hallott megint a kiáltás és a vitéz behúnyta a szemét. Mindegy, úgyis elmúlik számára a világ. S mégis, összetette a kezét, könyörögni próbált. Dózsa ráköpött az előtte térdelőre s kardjával szétzúzta kezefejét. Odább lépett, ráborult Apoldira. Sírt, mint a gyermek.

Nagyon mélyről fakadtak e könnyek, gyermekkorából, a Mária olyan régen besüppedt sírjáról, most tudott sírni. Most megkóstolta, hogy sírni kegyetlen dolog, de borzongatón jó.

— Vigyetek haza... — hörgött Apoldi s véres hab jött a száján. — Rebeka... kicsi kis fiam...

Dózsa felugrott. Véres szemmel nézett széjjel, kevés még az áldozat, nagyon kevés.

— Hát akkor legyen kerek a pusztulás! — kiáltotta. — Ezt a kutyát pedig felszegezzük a falra. Szegeket ide, Sala Domokos bátyám!

Baló Boldizsár Apoldit kötözgette. Dózsa becézgette:

— Ne félj semmit, kedves jó bátyám, rokonom, atyámfia. Nyomban megyünk haza, illatos szénából vetünk neked ágyat a szekéren s meggyógyulsz. Ne félj, mi mindent elintézünk, mink még ketten...

De Apoldi nem szólt, csak nézett valahova, ki tudja, hova?

Ekkorára telegyűlt az udvar újabb érkezőkkel, ismerősökkel, idegenekkel. Elámulva látták, mi történt. Hogy, hát ennyit ért az imént hozott törvény? Mindazonáltal nem szólt senki, semmit, némán adtak útat, mikor Apoldit vitték a szekérhez.

A lovak vágtatásba kezdtek s csörömpölve haladtak kereszt-

tül a városon. Dózsa az Apoldi fejénél térdelt, nem volt immár a lelkében más, csak határtalan szomorúság. Hiába minden, nincs többé Apoldi Mojzes, a melegszívű, forrólelkű rokon és barát.

— Jó lenne még sírni, — érezte, de könnye se perdült. Nem adatik ez mindenkoron. A gondolatok ide-oda csapódtak benne, kezdődtek, de darabban maradtak, a feje úgy fájt, hogy majd szétvetette a vakszemét, itt már nincs segítség. Testvérek ölik le egymást, egyazon vérűek, egyazon nyelvet beszélők. Elveszik egymás asszonyát, hát el kell pusztulni csakugyan? Hát nincs segítség? És most... a megöltek vére megint bosszúért kiált! Hát akkor... nem áll meg a bosszú, amíg egyetlen élő ember lesz az országban? Ki volt az első, ki lesz az utolsó? Aki fegyvert fog, fegyverrel vész el, de ki fogott fegyvert, mikor fogott fegyvert?

Az országban kezdetben valami nem jól indult, mára minden, de minden nagyon elromlott, hiába foltozzák, javítgatják, nem lehet többé jóvá tenni. Így pedig, ahogy van, élni sem érdemes. De nem is lehet.

Dehát mit kell csinálni, mit lehet csinálni?

Elől kell kezdeni az egészet. Mától fogva kezdődik az országban a világ! *„Kezdetben vala Ige és az Ige vala Istennél, Isten vala Ige. Ez vala kezdetben Istennél..."* Éltek, egyre jobban valósággá éledtek benne az annyiszor elolvasott betűk, a Lőrinc igazsága fénylő bizonyosság lett, a titkos gyülekezések kinyilatkoztatott szavai merő bölcseségek, s mindezt itt kell megtudnia, az Apoldi halálverejtékes homlokánál!

— Ecsém, — fordul hátra Sala Domokos, — azt akarom mondani, hogy... tudod te nagyon jól, ha nem mondom is, hogy mink mindent magunkra vállalunk. Mindazonáltal azt tanácsolnám, hogy egy időre eredj ki az országból. Úgyis nagyon fenik rád a fogukat a főrendek. Majd visszajössz megint. Ha baj lenne, vagy valami, hát izenünk.

Dózsa sokáig gondolkozott.

— De bátyám, hogy hagyjam el én a hazám?

— Hogy hagyjad el? Hát ki mondja, hogy hagyd el? Meg aztán... odaát is a mi hazánk van, Magyarországon. Azért is felelősök vagyunk. Mint ahogy azok felelősek miértünk. Így van ez, ecsém.

— Jó. De ezen még gondolkozunk.

Fehér volt a tajtéktól a négy ló, mire megérkeztek a Vár alá. Koromsötét éjszaka volt, éjfél után, fáklyák lobogtak a szekéroldalon.

Az ólaktól összeszaladtak az emberek, és rémülten látták, hogy az úr, aki mindenük volt, apjuk, barátjuk, parancsolójuk,

immár itt fekszik előttük tehetetlenül. Keserves, asszonyos rívással ríttak.

— Ki tette ezt a mi kedves jó urunkkal? Felkeressük még az éjjel és ott még a fűszál se marad! — bömbölt Ábris hadnagy, és öklével dörzsölte a szemét.

— Arra immár nincsen szükség, édes fiam. Megtettük mi magunk — vigasztalta Sala Domokos.

Az ispán hordágyat cipelt, Apoldit ráfektették, négy ember vállára vette és megindult a szomorú menet.

A fáklyák világa, mint lidércek kóborgó fénye, táncolt a sziklák közt.

A VŐLEGÉNY illő kísérettel ma megérkezett s fent szállott meg a Várhegyesen, mivel Kató is ott volt, meg aztán útba esett.

Egész nap várták haza Apoldit, délután egyre inkább, mivel tegnap hírnököt küldött, hogy mára várják, okvetlenül hazajön.

Hát itt aztán várták is, az bizonyos. Mennél öregebb lett az este, annál jobban.

Madár vágott neki az ablaknak, nagy csörgéssel omlott be a szobába az üveg. A gyertya lángja térdre bukott azon nyomban, hajlott erre, arra, szinte rimánkodva. Párat vonaglott még, aztán kialudt. Utána beáradt az éjszaka.

— Hová lesz a láng, amely kialszik? — kérdezte Miklós inkább magától, gondolkozva.

Kató remegő szájszéllel válaszolt:

— Elnyeli a kísértet. Mert ma éjjel megint kísértetjárás van...

— Hát már egyszer volt? — kérdi Miklós kényszeredetten.

— Ó, hogyne. Ippen tegnap beszélte Sára néne...

— Hozok tüzet. Addig tegyétek be az ablaktáblát — szakítja meg Rebeka Katót s kimegyen. A két fiatal az ablaktáblával bajlódik, egymás mellett állva, majd összeborulva.

Egyszerre nagyot kondul a kalapács a kapun, kiszaladnak a tornácra. Zaj, suttogás az udvaron, tompa beszéd s mintha feketébb, egyre feketébb lenne az éjszaka.

Apoldit cipelik fel a lépcsőn.

Állnak a fal mellett, Rebeka magasra tartja meggyujtott gyertyáját, a fény ráhull a hordágyra. Áll, csak áll. Semmit se mond. Szemével kíséri őket. Mikor elmennek mellette, a gyertyát elhajítja, és összeomlik, mint az üres zsák.

— Mámmeg ez is... — mormogja Sala Domokos és utánakap. De most előbbvaló a beteg...

Ráfektették az ágyra, ágyukra, amelyben élték a nászt, s ahol Péterke született, de pillája se rezdült. Csak mintha nézné a mennyezetet.

Sala Domokos legombolta róla a mentét, rátette szívére a kezét, de az nem dobogott. Szomorúan mondta:

— Apoldi ecsénk nem csókolja meg többé a fiát. Meghalt.

Dózsa ráhajolt, szíve iránt hallgatózott, Sára néne tollat fúvatott, de semmi. Apoldi meghalt.

Nem tudott szólni senki semmit. Csak álltak mellette révetegen, nézték Apoldit, nézték...

— Hol van Rebeka? — sírt fel egyszerre Kató és ráborult a bátyja vállára.

Páran kimentek a tornácra, ott feküdt Rebeka. Mint akit leütöttek. Dózsa felnyalábolta és bevitte egy másik szobába. Sára néne hol az egyikhez szaladt, hol a másikhoz. Ha valamikor segített, hát most segítsen aztán a tudománya.

Nem a halott miatt, hanem az élők miatt.

Mivel meg vagyon írva, hogy az élők éljenek, a halottak haljanak.

Sala Domokos intézkedett, hogy Ábris hadnagy küldjön fel a házba szolgálattételre asszonyokat, egyik sirassa a megholtat, a másik ápolja a beteget, harmadik vigasztalja a megszomorodottakat.

Apoldi Mojzes pedig megpihent másnap már a somfabokrok alatt. Sírja felett meséltek estendén a lombok, hajnalon madarak énekeltek, csicseregtek, s Péterke napközben sokszor megállt hallgatózni.

Rebeka pedig megkezdte járni asszonyiságának harmadik útját, ahol szúró tövisek és más csunya virágok nyílnak.

A temetés után két nappal egy kapitány húsz lovassal várakozott a Dózsa-ház kapuja előtt. Hogy bebocsáttassanak. Irás volt nála, pecsétes írás, amely Györgyöt a csárdabeli dolgok miatt a székbíróságok elé idézi.

— Azonnal nyitjuk, csak... — feleselt belülről Gecő, és hátrakémlelt. A gabonásvermek felé. Ahol György éppen most vezeti ki kantáron lovát a kisajtón.

Kint nyeregbe ugrott és elvágtatott, mint a fergeteg.

NÁD- ÉS ZSINDELYFEDELES házak tengeréből állott a város, Cegléd.

Az esztendők egymás után mentek, haladtak s a város felett nyomtalanul szállott az idő. Annyi változás történt mindössze, hogy az avuló tetőket megdugdosták, náddal emezt, zsindellyel amazt. De olyan házak is voltak, hogy nem futotta zsindelyre, így hát szalmát borítottak rá.

Vályog volt a legtöbb ház fala, padlója, vakolata sár. Voltak gazdák, kik megtapasztották a falat ugyan, de bemeszelni elfelejtették. Kutyák kaparták a falak tövét, meg malacok túrták. Esővíz poshadt dézsákban a csepegőkben. A piac mellett nagy mocsár éktelenkedett s csakúgy nyüzsgött benne a nadály. Teknősbékák mászkáltak széjjel az alkonyatban, s másmilyen békák szóltak, kuruttyoltak. S ha valaki erre jött, rendre a vízbe dőltek. A mocsár szélén, a piacon állott a régi, 1200-ban épült Szent Anna-kápolna. A piac közepén pedig a budai Klarissza-rend híres temploma volt. Körül házak néztek erre, az esperes udvarháza, a Rend portája, a sóház, az izmaeliták háza, a vendégfogadó, a városi tanácsház, a Szőlők és Gyümölcsösök háza, a Rendi uradalmak Törvényszéke és sok minden még.

Nyár volt, vakítóan sütött a nap, az égaljon, a szőlőlombok felett kövér fellegek úsztak, a mocsár szélén, a pocsolyában mezítelen gyermekek hancúroztak, lányok, fiúk. Volt közöttük apányi-anyányi már.

Magános lovas jött által a piacon, egyenest, a Rend templománál a ló megfordult, keveset makrancoskodott, rágta a zablát.

— Csóka. Mit akarsz, Csóka? — beszélgetett hozzá a lovas s megveregette a nyakát.

A Csóka horkantott vagy sóhajtott, aztán megfordult megint. Vágtába indult, mint a kilőtt nyíl. Ló, lovas eltűnt az esperesség megett. Megkerülte a hatalmas palotát, leugrott lováról, kantáron fogta s bevezette egy keskeny sikátorba. Miben nem volt más, csak bürök, laboda meg lapu. Kibukott ajtó-

rés volt itt a kőfalon, kutyáknak inkább, mint embereknek. Átvezette lovát s máris bent volt az udvaron.

Öreg paraszt csapta a fák alatt szárán a legyet, fel se állt, ültéből bámult a lovasra. Egyszer aztán felvidult az arca, felugrott. Lekapta süvegét, közelebb jött.

— Ne haragudj meg, uram, nem látok már jól, nehezen ismerlek meg.

— Nem baj, bátyám. Csakhogy megismer egyáltalán. Ez a fontos. Az esperes úr itthon van?

— Nincs itthon, uram. A hévvizeket járja, mert köszvényes a lába.

— No hát az... meggyógyítja. Hát Lőrinc pap, a káplán?

— Az itthon van, kigyelmedet várta. Hiszen éppen azért ülök itt.

— Nagyon jól van, öreg bátyám. Itt van hát akkor a lovam, vigye. Meg ne itassa, csak adjék elébe valamit. Mire itatni kell, majd én kiszólok.

— Tudom, uram. Hiszen ismerjük mink mán a Csókával egymást, ugyi na Csóka... He-ej... — Vezeti. S beszélget hozzá. Becézgetve. Mintha régi szerelmese volna.

A lovas pedig, Dózsa György, indult a palota szárnyába.

Tulajdonképpen ez az épületrész épült fel elébb, a szárny. A palotát úgy csapták jó száz esztendővel később hozzá. Ez földszintes, amaz emeletes. Olasz mesterek kezdték, olasz mesterek végezték. Akik építették, haza se mentek, itt ragadtak. Roppant vastag falai voltak az épületnek, s ugyancsak vastagok voltak a nyomott, csúcsíves boltozatok, ide soha nem sütött be a nap.

Az udvar idők folyamán feltöltődött, de a folyosó maradt s most két lépcsőn kellett lelépni. Penész lepte a falak, oszlopok tövét s olyan hideg volt, mintha nem is nyár, de hóolvadás lenne az udvaron. Szélesek, alacsonyak voltak a folyosóra néző ajtókávák s megannyi tölgyfából faragva, cifrázva. A cifrázat merevül liliom, liliom, liliom, de szinte félelmes volt ez a teméntelen, egyformaszirmú fekete virág. Mondják, hogy egy szentéletű barát élt itt valaha és ez faragta a temérdek liliomot egy életen át.

Dózsa pillanatig tájékozódott, aztán ahhoz az ajtóhoz ment, amelyiknek sötéten ragyogott a kilincse. Kopogott rajta egyszer, kétszer, háromszor, s benyitott.

A szoba már nem volt olyan hideg, mivel az ablakokat elérte a délutáni nap s Lőrinc ingujjban ült az asztalnál. A Dózsa köszönésére felugrott, elébe jött.

— Isten hozott. Megkaptad a levelemet?

— Meg. Hiszen azért jöttem.

— Jókor. Mert estére meglesz az első nagy gyűlésünk. Vesd le ezt a nehéz gunyát, üljél le. Lovaddal ne törődj, azt elintézi az öreg Vidra. — Míg beszélt, elvette Dózsától a kardot s mentéje alatt kereste a páncél kapcsát.

Dózsa gondolkodva engedte.

— Ő itt lesz? — kérdezte lassan.

Lőrinc mosolygott.

— Hogyne. Ő a lelke a szervezkedésnek. Csak egy a hiba. És pedig az, hogy ez az asszony azon van, hogy akként osszuk meg a szent sákramentomot, miként a cseh táborita. De hol vagyunk mink már ettől? Mink ezen már túl vagyunk. Még pedig jóval túl. Itt van ez a szék, nézzed. Ez kényelmesebb.

Dózsa gondolkozott tovább. Nézte a széket, sokáig, mintha ez olyan nagyon fontos volna, végre leült. De ekkor meg az asztal lomjai közt babrált. Síma, szinte egyenlő kerek kövek voltak az asztalon, zsinegek, árak, fúrók, szerszámok.

— Megint mit csinálsz? Olvasót?

— Igen. Tudod, nekem ez a mániám. Mert az ember olyan, hogy egyiknek ez kell, a másiknak más. De mindenkinek kell valami.

— A kövek nagyok.

— Úgy akarom. Nagy imádságokhoz nagy kövek kellenek. Hiszen tudod...

— Hogyne. Tomory még jobban tudja. Emlékszel? — kérdezte Dózsa és nevetett. Aztán egyszerre elhallgatott. Sóhajtott egyet s szórakozottan csavargatta csuklójára a Lőrinc félig elkészült olvasóját.

— Hát szóval, este megkezdődik a nagy gyűlés. Lesznek minden rangú emberek, asszonyok. Főként az asszonyoktól várok sokat, mivel a küszöbön belül ők nevelik, irányítják a családot.

— Hosszú haj, kurta ész.

— Na-na. Ezt ugyan nem mondhatod szerelmesedről. Avagy mondjad csak neki szemébe! Egyébként pedig mi ujság odalent, a végeken?

— Semmi olyas. Csak az van, mint mikor ott jártál. A béke lejáróban van a pogánnyal, máris kezdődnek a csetepaték. De micsodák ezek a mi harcainkhoz képest? Semmik. Bolhaköhögések. Zsoldot, persze, igen ritkán kapunk, akkor is keveset.

— Most se tudják, hogy ki vagy?

— Nem. Nem azért, mintha nem merném megmondani a nevem, hiszen a Lázár-familia dolga megfakul lassan, de megszoktam már így. Nézzük, mire megyünk. Meg aztán: tanul az

ember. Tapasztal. Megismeri az ember a közembert mindközönségesen. A haditudományhoz tartozik, hogy tudja az ember, kikből is áll a sereg, mi a vágya az egyszerű embernek, milyen ösztönök kusztonozzák, mitől gyáva, ha gyáva s miből áll benne a bátorság.

— Igaz. Nagyon igaz. De elég lenne már ebből, mert az idő megy s nem várakozik. Különben majd minden sorra kerül. Most legelébb is együnk. — Felállt, a sarokba ment, ahol egy veresrézkorong állott liliomokba végződő falábon. Parányi acélrúddal háromszor megkoppantotta. A rézkorong zengett, szinte ríva. Kinyílt egy átjáróajtó, megállt a küszöbön egy asszony. Várakozva. Nem volt ez az asszony nemes, se pedig paraszti. Éppen úgy lehetett ez, mint amaz.

— A szolgálóm, — mondotta Lőrinc magyarázatul, majd amannak mondta: — Most pedig eszünk valamit, édes fiam.

A szolgáló (ha ugyan az volt), zajtalanul eltűnt. Hogy hamarosan hatalmas tál sülttel térjen vissza.

Hát ettek, sokat. De csak úgy, kapkodva. Mintha az evés fontos se volna.

— Most pedig, — állott fel evés után Lőrinc — mivel máma szedi be adóját a Rend, illő, hogy te is meglássad. Mert a haditudományokhoz az is szükséges, hogy az adóbehajtást ismerje széltére az ember.

A nagykapun vezette ki Dózsát a palotából. Megkerülték a nádast, Lőrinc kinyitotta a Szent Anna-templom tornyának ajtaját s vezette fel vendégét a toronyba. A torony északi ablakából le lehetett látni a Rendház udvarára.

— Hát nézzed, — mondta Dózsának. Ő hátrább lépett s leült egy gerendára.

Veressárga volt a ház, mint a pokol s a tornác előtt parasztok ácsorogtak az udvaron. Egyik sipkában, másik hajadon fejjel s arca elé tartotta sipkáját. Mintha titkokat gyónna bele. Olyan tisztán lehetett látni, hogy Dózsa felismerte, hogy ez öreg, az meg fiatal. Asszonyok álldogáltak külön csomóban, szál vászonpendelyben, vászoningvállban, némelyik sírt, némelyik csak nézett, meredten. Pendelyes gyermekek lézengtek körültük, céltalanul. A tornácágos mellett ingvállas asszony állt, külön, csecsemő szítta a mellét. Két zsoldos járkált a tornác előtt, elmentek, meg visszajöttek s ahol megfordultak, földnek koppantották kopjáikat.

— Miféle népség ez? — kérdezte Dózsa.

— A Klarissza-rend jobbágyai. Pallosjoggal bírja őket. Egyébként pedig ez a Rendház, az ispán lakik benne. Na meg azok, akik Budáról érkeznek.

Egy ajtó kinyílt, feketébe öltözött, fehér hajtókával ékesített apáca lépett a tornácra. Utána fiatal nemes jött, majd két szolga asztalt cipelt, másik székeket hozott s a nemes leült. Hóna alatt rézkapcsos könyv volt, most felnyitotta. A szolgák tovább szorgoskodtak, tölgyfából ácsolt lócát hoztak s letették az asztalon kívül, szembe.

Most a kenéz jött, botot lóbált, tüntetve, kihúzott derékkal s általában, egyre tempósabban jöttek, mentek.

Az apáca lassan járkált még az imént, de most egyre gyorsabban lépegetett s olvasóját, ami olyan piros borostyánból volt, mint a vér, szilajon pergette ujjai közt.

— Jó Sándor! — kiáltotta az ispán.

Javakorbeli paraszt lépett elő, odament az asztalhoz. Szótlanul várakozott.

— Miért nem fizetted meg pünkösd ünnepére a kappant, meg a fél dénárt, meg a kalácsokat?

— Azért, mert... magunknak se volt, uram.

— Most megfizeted?

— Nem tudom fizetni, uram.

Az ispán nem szólt többet, csak a kenéznek intett, az viszont a szolgáknak intett, de csak úgy fejjel s azok megfogták a parasztot, egy pillanat alatt rányomták a deresre.

— Öleld meg! — kiáltott a kenéz.

A paraszt szótlanul átölelte alul a gerendát. Most egy szolga összekötötte a csuklóját.

A kenéz előbbre lépett, levetette lebernyegét s karján felgyűrte ingét. A botot felemelte s az ispánra nézett. Az visszapillantott s tenyerével rácsapott az asztalra. Erre a jelre aztán lecsapott a parasztra a bot. Sokszor szabályoson, taktusra.

A paraszt csendesen állta, bírta, nem szólt, nem jajongott, hallgatott. Percek múltak csupán, de akinek fáj, örökkévalóság. A többiek, sorrakerülők is hallgatagon várakoztak, mindössze az asszonyok közül rítt némelyik, vékonyan, hasítón, mint mikor valami repedésen befolyik a házba a téli szél.

— Elég! — csapott az asztalra az ispán tenyere.

A bot vége földnek billent. A szolgák kioldották a paraszt összekötözött kezét, de az nem mozdult. Feküdt tovább. Az egyik megrázta a vállát, de ekkor meg lefordult a földre, mint a zsák. Erre már mérgesebbek lettek, felkapták és odább vonszolták. Ki, az udvar közepére s otthagyták.

— Átok András! — kiáltotta megint a könyvből az ispán.

Másik paraszt állott elő, fiatalabb, mint az előbbi, de éppen úgy jött, mint az. Kialakult formája volt már ennek. Mint a születésnek, vagy a temetésnek.

Az ispán felsorolta az elmaradt adóját, megkérdezte, miért nem fizette, aztán lecsapott, aztán lefogták a parasztot... A Rend nője kicsit gyorsabban járkált, ki is lépett a tornácról, elment csaknem a deresig. Tétovázva állt meg pillanatra, szétvetett lábbal, bámult a botozott parasztra, de sápadt arcán szétömlött némi pirosság.

— És ezt mink... tűrjük? — horkant fel Dózsa s le akart rohanni a lépcsőn.

— Maradj! — kapta el Lőrinc mentéje szárnyát. — Látsz még ennél cifrább dolgokat is.

— Az a bestia, asszony az? És az a nemes, aki az asztalnál ül, ember az, magyar ember? — csikorgatta Dózsa a fogát.

— Bizony úgy van, ahogy te mondád. Az apáca a Rend küldötte, személyesen ügyel az adók behajtására. A nemes pedig Sebestyén diák, a Rend ispánja.

Közben a másik paraszt is lefordult a lócáról s most egy asszony állt az asztal előtt.

— Vádollak, asszony, hogy az urad meg akarta az ünnepre fizetni a fél dénárt, de te elloptad tőle!

— Nem igaz, mert ő megitta.

— Ki?

— Ez az ember. Az uram. Elment a kocsmába az ünnep reggelén s megitta.

— Hazudsz, mert a tanuk vallották, hogy az urad az egész ünnepen részeg se volt. Mit tudsz még mondani?

Az asszony nem tudott semmit mondani, csak másik mellét adta gyermeke szájába. Az ispán valameddig nézte, szaporán pislogva, aztán rácsapott az asztalra. A szolgák az asszonyhoz léptek, az letette a gyermeket a csepegőbe s vinnyogott, mint a féreg.

Rákötötték a lócára.

A Rend nője szétvetette lábát, ahogy csak bírta, arca lángoló, mint a tűz s egyhelyben tipeg, mint a liba.

— Látod? — mondja Lőrinc. — Magába koslat, mint a kutya. Már Pál apostol is megemlékezik hasonlókról, mivel pontosan eképpen vesztek meg a rómaiak nagy jódolguk miatt. Ki nem adott levelében meg is írja ellene az orvosságokat, hogy azt mondja... férfi a férfitól, asszony az asszonytól elkülönítessék... — De Dózsa nem hallotta már, mit mond. Mert az asszony ordítása a meszet is hasogatta a falon. Pendelye szakadozott s darabonként csavargózott rá a botra.

— Hiszen ez az asszony nyilvánvaló, hogy viselős! — kiáltott Dózsa és le akart szaladni megint.

— Hát nem mindegy az? — gúnyolódott Lőrinc és meg-

fogta a csuklóját. Dózsa hirtelen kirántotta kezét s szembefordult véle.

— Ha azt hiszed, hogy le tudnál menni, ha én nem akarnám, hát ide nézz! — mondotta Lőrinc és felkapott egy vasdarabot. Mivel a harangot szokták félreverni, ha tűz vagy valamilyen vész van s a térdén meghajlította. Aztán két markával megcsavarta, mint a fűzvesszőt. Aztán a sarokba dobta. — De ne töltsük az időt hiába. Kell, hogy te lássad mindezeket. Avagy mit gondolsz, miért hívtalak fel a toronyba? Azért, hogy szemeddel lássad, mivé tették a népet ezek a kutyák!

Dózsa a Lőrinc vállára tette kezét s visszalépett az ablakhoz. A Rend asszonya megint nyugodtan járkált, fakón. Mint vércsepp, hulltak ujjai közül az olvasó borostyánkövei. A megbotozott asszony gyermeke rémülten sivalkodott a csepegőben, ő maga az udvaron hentergett.

— Megszüli magzatát! — hüledezett a két férfi.

Dózsa nem tudott volna már eljönni az ablaktól, ha akart volna se. Olyan erővel markolta meg Lőrinc vállát, hogy az ránézett, de nem szólt semmit. Csak kesernyés mosolygás rándult meg a száján.

Emberek settenkedtek által a piacon, a nádas mellett, hol eltűntek, hol előbukkantak, mintha játszanának.

Voltak, akik bekandikáltak egy-egy hasadékon, aztán behúzódtak a nádasba megint. Mások itt kóválygogtak, csévelygegtek, valami idehúzta őket. Alacsony, zömök termetű legény jött nyiltan, szabadon által a piacon, bekémlelt az udvarra. Aztán visszább jött a kerítéstől, felgyűrte gatyája két szárát, bedugta a korcba. Combjára rácsapott, hogy csak úgy csattant, sipkáját elhajintotta, aztán nekiugrott a kapunak. Vasszegekkel volt kiverve a kapu teteje, alig fért meg a szegek közt lába éle, mégis szétnézett odabe. Nagyot kiáltott, aztán beugrott. Szemeszöktéből szaladt az asztalhoz.

A két zsoldos menten mellének szegezte a kopját. Sebestyén diák fel se állt, majd elintézik a zsoldosok.

De nem intézték.

A legény egyszerre markolta meg a két kopját és hátraugrott. A két zsoldos elvágódott. Egyik kopja kezében maradt s most hegyét a földnek vetette, mintha árok lenne vagy sár lenne s az asztal elé dobta magát. Sebestyén diák felállott már bezzeg s fakó volt, mint a halál. Szeme kidülledt, mert látván látta, hogy a kopja hegye szalad a mellének. Tiltón emelte fel kezét, de csontok reccsentek s vége. Már nem is élt. Csak a vére élt még, ami vastagon dőlt a melléből.

A legény most már megveszett, mint a bika, ha pirosat lát.

Elkapta a Rend asszonyának szoknyáját, amint sivalkodva akart bemenekülni az ajtón. Levágta a téglákra, hanyatt, ráült a hasára és öklével verte a száját, szemét, arcát.

— Te büdös lotyó... — ugatta. S addig verte, míg csak szuszogott.

De a parasztok is megvesztek azonnal. Kopja már volt, meg ökölbe szorult marék, tépték, marták a szolgákat.

— Menjünk hamar... — mondotta Lőrinc.

— Most mégy már, mikor tűzbe borulhat a város?

— Ennyi kell, több kár lenne. — S Dózsa előtt rohant le a lépcsőn.

Visszaszaladtak a palotába, mintha onnan érkeznének egyenest, de már nem volt paraszt sehol. Kivéve azt az egyet, aki meghalt a deresen. Az udvaron fegyveres katonák sorakoztak, lehettek harmincan mindössze. A kenéz a fal mellett ült s ordított. Hasában megállott a kopja, valaki belévágta. Sebestyén feküdt némán, a Rend asszonya szintén, de már nyögött s közben imádkozott. Az asszony nem volt sehol.

A legénynek, Sebő Imrének az anyja volt. Összeszedte szétthullott édesanyját s elvitte magával.

Lőrinc s Dózsa megálltak a tárva lévő ajtóban, aztán Lőrinc imádkozva indult befelé. Keze úgy hajlott erre-arra, mintha füstöt vagy legalább is szentelt vizet szórna a bűnös udvarra.

Papír hevert a földön, szennyesen, valaki rátaposott. Dózsa felvette s elolvasta:

A ceglédi jobbágyok adónemi.

Minden telek után fizet a jobbágy Szent Mihálykor huszonkét dénárt, Szent Mártonkor fél aranyforintot, korácsonykor harminchárom dénárt, természetben fizet egy kenyeret, egy pecsenyét, hét tojást, egy köböl kétszerest, egy kappant. Húsvétkor fizet külön egy kenyeret, egy köböl búzát, egy köböl zabot, egy köböl kétszerest. Azonkívül esztendőnként tartozik kaszálni három napot, a szénát begyüjteni s Budára fuvarozni.

Új adója a jobbágynak csak annyi, hogy Szent György napjára fél aranyforintot tartozik fizetni. Meg harminchárom dénárt.

Mást semmit nem tartozik a jobbágy fizetni.

Ezt az írást vagy az ispán, vagy a kenéz másolhatta le saját használatára nyilván. Hogy kéznél legyen. Hogy meg tudja minden pillanatban mondani.

De ez csak a Rend adója.

A valóságban: minden porta után két dénárt tartozik fizetni a jobbágy Werbőczynek, mint a nemzet ajándékát. Azután itt van a füstpénz, ahány kémény, annyi dénár. A portále-pénz, a malmok vámja, a révek vámja, a kamarai adó. Ha más helységből hoz a jobbágy feleséget: egy bécsi font a vám. Rovásadót kell fizetni, amiért adóját magát az írástudók számontartják.

Akkor házasodhatik meg a legény, amikor a Rend ispánja, vagy a földesúr, vagy a földesasszony akarja. De vannak földesurak, akik a széptestű asszonyok férjeit kiheréltetik. Vannak földesurak ismét, akik pendelypénzt szednek a házasulandótól s mégis ők tartják meg a nászt az első éjszakán ...

De mindezt már Lőrinc magyarázta Dózsának hazafelé jövet, miután négy Miatyánkot meg egy közönséges imádságot elmondott az udvaron a megholtak lelkiüdvösségéért.

ESTE újhold volt.

A nád bokrétája selymes volt már s feketén rajzolódott ki a gyenge holdvilágon.

Amilyen forró volt máma a nap, éppen olyan hűvös volt az este, a harmat vastagon dőlt a nádasra, fákra, vízre, kövekre és háztetőkre. A békák esőre készülődtek, vartyogtak, karattyoltak. Messze a háztenger mélyén kutyák ugattak s itt, közel, egy vonított félelmesen. Két asszony jött által a piacon, egy idősebb meg egy fiatalabb. Nekimentek egyenest a mocsárnak, aztán haladtak tova a nádas mellett a gyalogúton. A fiatal elől, az idősebb utána. Paraszti ruhában, de nem azok voltak. Fejük felett szúnyogok ríttak, kóválygogtak.

— Megesznek a szúnyogok — mondja az első.

— Hajtsd a szoknyát a fejedre — feleli amaz.

Az első megáll, lehajlik, a felső szoknyát az alsótól elválasztja s fejére borítja. Megyen tovább.

Megkerülik az esperespalotát s megállnak ott, ahol az ajtó ki van dőlve a falból.

— Itt volnánk — suttogja a fiatalabb.

— Hogy? Hát még be se lehet húzni utánunk az ajtót?

A fiatalabb nevetett.

— Én találtam ki. Ahol ajtó sincs, ott ugyan ki gyanakodnék? — S indult keresztül az udvaron. Bemennek a tornácra.

Sötét van itt, az újhold vet valami világot mindössze. A szoknyát leejti, megyen végig rajta, a másik utána. A tornác végén hallgatag liliomos ajtó, se kilincs, semmi, mintha csak a fal kárpitja volna. Kezében otthoni kulcsot szorongat, most evvel háromszor kopogtat.

Mire az ajtó azonnal megnyílik.

De csak úgy, mint a közönséges ajtók szoktak nyílni, nincs ebben semmi rendkívüli. Mindössze tán annyi, hogy faggyúgyertyák égtek a teremben s karos lócákon emberek, asszonyok ültek háttal erre a fényességben. Lehettek úgy hatvanan, hetvenen.

Lőrinc állott egy zsámolyon, a gyülekezettel szemben és beszélt. Hogy a két asszony belépett, nyomban abbahagyta pillanatra, keze is megállott a levegőben s most mindenki hátrafordult. Valaki felállt (az öreg Vidra) s elébük ment az érkezőknek.

— Erre jöjjenek csak... nagyságos asszonyok — mondta és a fiatalabbiknak kezét is megfogta. Vezette őket az első padsorba.

A két asszony Lőrincet nézte s úgy ültek le, találomra.

Dehát Lőrinc beszélt.

— ...hogy mindezt megvalósíthassuk, be kell hálóznunk mindkét országot, mint ahogy a pók behálózza valamely edény száját, hogy se ki se be. Azazhogy... aki a népnek az ellensége, felakad benne. Mert ha eddig nem tudtátok volna, hát tudjátok meg, testvéreim, hogy a főurak és főpapok úgy bánnak a néppel, hogy így bánni a barommal se illenék. Pedig magyarul káromkodik, aki üt és magyarul sír, akit vernek. Ez a sírás immár az égbe kiált segedelemért. Mert itt e földön nincs segítség. Ami azt jelenti, hogy mink is megmérettettünk és könnyűnek találtattunk. Testünket nem fogadja bé a föld, s lelkünket az ég!...

Az emberek némelyike zokogott és fujkálta az orrát. Lőrinc megtörölte a homlokát és azt mondta, akinek pedig valami szólanivalója van, szólaljon. Az imént érkezett asszonyok fiatalabbika felállt, csendes szóval mondta:

— Elhisszük, hogy mindez így van, hisz magunk is hirdetjük, ahol hirdethetjük, de kérdezzük, hogy mit is tehetünk hát, hogy a nép is lássa valahára hasznát?

Fogas kérdés volt, de Lőrincnek elég gyakorlata volt az ilyesmiben. Mintha könyvből olvasná, mondta:

— Az asszonyok sokat tehetnek, az asszonyok mindent tehetnek. A szegény asszony avval a gondolattal élesztgesse tűzhelyét, hogy az ő urának is éppen úgy megvan a helye a nap alatt, mint a földesasszony urának és a földesasszony pedig arra ösztökélje úri férjét, hogy jobbágy nélkül még a mennyország is sivataggá változik, nemcsak a föld. De mint ahogy különbség van a fű és fű között, éppen úgy különbség van jobbágy és jobbágy között. Mert amiképpen magyar itt a föld, azonképpen

magyar jobbágy munkálkodhatik rajta. Mivégre is teremtette volna Isten másként a magyart?

Egy asszony állott fel.

— Atyám — mondta, mert ezek így hívják a papot — idestova negyven esztendeje, hogy állandóan avval a tudattal élesztgetem tűzhelyemet, hogy ember vagyok, emberséget hoztam magammal Csehországból, magyar levegőt szívok, magyar kenyeret eszek, magyar gyermekeket nevelek és mégis egyre roszszabb lesz a sorsunk. Miért van ez? Hol itt a hiba? Erre felelj nekem Atyám. — S leült. A huszitákkal települt ez ide még Mátyás alatt. Amit mondott, a települők lelkéből mondta. Lőrinc most már félelmesen türelmetlen volt.

— Az a hiba, hogy ... kicsihitűek vagytok. Nem tudtok hinni Mi Urunkban, Jézus Krisztusban, nem tudtok hinni a Mindenható Istenben, így nem tudtok hinni önmagatokban. A hit már apasztott ki tengert, mozdított el helyéről hegyet, vadállatok lettek szelíd háziállatokká a hit erőssége miatt. Ki itt a vadállat, ha nem a püspök, meg a főúr? Hinni kell nagyon ...

Szava zengett, mintha sebes eső verné a boltíveket.

A fiatalabb asszony pedig lassan balfelé fordította arcát, láthatatlan kis mosoly suhant által rajta s keze megrándult ölében, aztán összekulcsolódott megint. Ujjai viaskodtak egymással, mint fehér, csudálatosan szép kis madarak, aztán szétbomlottak. Keze most már végképpen szomszédja felé lendült. Az elkapta, mint ahogy a felleg bekapja a napot, hold a csillagot. A kicsi kis kéz előbb vergődött, aztán fészkelődve bújt meg a férfi nagy markában. S mindkettő úgy érezte, hogy a másiknak általzúdul belé a vére.

Az asszony Jaksics Péterné volt, Csáky Kata, Csáky püspöknek a húga, a férfi pedig Dózsa György.

Az asszony meggyőződéses huszita, a férfi alig hogy elérkezett addig, máris túlnőtt rajta. Valami többet keresett, többet várt. Egy gyűlésen találkozott az asszonnyal, de akkor még kámzsával gyülekeztek. Rajtuk ütöttek s az asszonyt Dózsa szöktette ki. Két zsoldost levágott s az asszonyt nyergébe emelte.

— Ha megyünk, gyere utánunk — suttogja most az asszony és úgy teszen, mintha a vitára figyelmezne.

Másik pap állott a zsámolyon, aki a pápától való elszakadást hirdette, a papok házasodása mellett szavalt és hasonlókat.

— Szükséges — úgymond — hogy a papiember házasodjék belé a népbe, hogy ezáltal részesévé legyen a sorsának.

— Könnyű neki, már a harmadik felesége van — súgta egy ember a szomszédjának, nyilván a pap földije.

— Esendő, bűnös emberek vagyunk mindannyian — védte a papot emez bosszankodva.

Egyre szélesebb s általánosabb lett a vita.

Kint a kokasok éjfélre kukorékoltak, esze ágába se volt még senkinek, hogy elmenjen. Csak nem azért jöttek össze, hogy ne beszéljék ki széltére magokat? A szegényember úgyis a szónak a javával él, a kenyérnek meg a rosszával.

A kicsi kéz, amely álló három óraütésig bújt meg a férfi markában, megmozdult s visszahúzódott, Jaksicsné felállt. Vállára vetette az eddig karján tartott parasztkeszkenőt.

— Mink menjünk — mondotta az idősebbnek hangosan.

Mentek. Közben keresztet vetettek.

Az öreg Vidra becsukta mögöttük az ajtót, tovább támaszkodott a kilincsen. Tudta, hogy hamarosan utánuk megyen valaki.

Ment, csakugyan.

Dózsa felállt, hóna alá csapta kardját, félöles léptekkel ment az ajtóhoz. Az öreg Vidrának egy bécsi aranyat adott, az megköpködte és bekapta. Legjobb helyen van a szájában. Onnan nem lophatják el. Vagy ellopják mindenestől, emberrel együtt.

Csáky Kata asszony hallja, hogy sarkantyú peng utána a gyalogúton és csudálatos, mintha ez a pengés szívében szólna. Belekarol társnőjébe, borzongva, mintha fázna. Egyébként társnője nem más, mint férjeura kenézének a felesége. Az ő révén került belé a mozgalomba.

— Várd meg. Megvárhatod, mi van abban? — suttogja az a fülébe.

Kata asszony nevetgél s lelép a gyalogútról, megáll. Nyakából lekavarintja a keszkenőt, a közeledőt várja.

Mikor ideér, szó nélkül mellé csapódik s rátapad, mint fára az inda. Még az a csuda, hogy szoknyája belé nem akad a sarkantyúba.

Virradt.

Az utcán a csürhének fúttak, a fecskék az eresz alatt feleseltek, a rucák az udvaron a tócsákban fityferékeltek s bent, a kiérdemült kenéz házában emberpár aludt a vendégszobában.

Alacsony az ágy, szinte kerevetszerű s vadkörtefából csinálta valamelyik néhai mester remekbe. Csiszolta, fényezte s az idők sora beléégette a jegyét. Állandó és örök a színe. Meg csudálatos. Mint annak az asszonynak a bőre, aki ott alszik a férfi mellett.

Halkan, nagyon csendesen megnyílik az ajtó, bedugja fejét

a ház asszonya, a kenézné s bejön. Lábujjhegyen megyen az udvari ablakhoz s kinyitja. Azonnal beömlik a szobába a virágzó jázminbokor szaga. Meg a százszorszépé, meg a kenyérmorzsáé, meg a harangvirágé. Az ablak csúcsívében az apró kockák nem lehetnek nyitva, ezek színes üvegek. Gyenge sárgák, meg halványkékek s egy, a középső bordópiros. S ebből permetez az alvókra a fény.

Pillanatig megáll mellettük, néki már az ennyire tökéletes ölelkezés emlék csupán, sóhajt s lehajlik az ágy elé. Felveszi a lábbeliket, a kis topánkát, meg a nagy csizmát, viszi ki takarítani. Mert az itt a szokás, hogy erről tudják meg, ki a kedves vendég. Az ajtót pedig kívülről bezárja.

Üveg alatt lassú óra sétál a sarokban, híres óra, ki tudja mennyi jobbágy szállításáért kaphatta ezt a kenéz ajándékba? Üti a félórát is, a fertályt is, s ütése, mint mikor az asztalon koccan az ezüsttányér.

Egyfertály hét.

Az asszony megmozdul, leválik a férfiról s nyújtózik. De most már lábával fonódik véle össze. A nap láthatatlanul hajlítja sugarát az üvegkockákban odább és odább, s most lila fény borul mellére.

Már nem alszik. Néz a nézésért magáért.

A férfi is megmozdul, erre hirtelen behúnyja szemét, mintha aludnék. De hiába, az felül s most érzi, hogy nézi őt. Szinte érzi a mellén, a hasán s merevül a szemén.

Nem, nem, a szemét nem nyitja ki... nem nyitja ki...

De átégeti ez a szem a bőrét, a húsába hasít, átsüti a szívét, máját, tüdejét... csiklandik merevül, amit csak Csáky Katának hívnak belőle. Két lábával nagyot rúg. egyszerre, ugyanakkor kacagva öleli át a nyakát.

— Becsaptalak... nem aludtam...

— Én igen. De most mi lesz? — S közelről néz belé a szemébe. Annyit lát csak, hogy titokzatos mélységek villódznak fel benne.

— Hogy-hogy mi lesz?

— Jössz hát velem és hagyod az urad ott, ahol éppen van, vagy pedig én tűnjek el, hogy soha ne találkozzunk többet?

Annak a szempárnak most még inkább felnyílik a mélye s most idegen ez az asszony, ismeretlen.

— Ó, hát... mindig csak ez a kérdés? Mit is csinálnék én ott lent a végeken?

— Hogy mit? Hát szeretnél engem és én szeretnélek téged...

— Hogy ez a Dózsa György néha milyen szamárságokat

mond... Hát értsd meg végre, hogy bármennyire is a népnek élek, hogy egy szép napon kötél öleli át érte a nyakam, vagy máglyán égek el, vagy felnégyelnek, de annyira már képtelen vagyok, hogy benne éljek a népben. Meghalni érte, azt igen. De benne élni... brr. Kiráz a hideg. Te nem sajnálnál?

— Nem értem.

— Tudnál úgy szeretni, ha nem a híres Csáky Kata volnék, csak Csáky Kata, úgy, közönségesen?

— Még úgy se értem. Lent, a végeken is a Dózsa György asszonya volnál, mint itt, vagy akárhol! Vagy mondok én valami mást. Menjünk haza, a Marosszékbe. Meglásd, nem éppen olyan kicsi dolog a Dózsa-porta. Van olyan udvarház, mint erre, felétek akárhány.

— Elhiszem, de szeretném, ha megértenéd. Az életem nemcsak a tiéd, hanem elsősorban is a magamé. Hogy én megosztom köztetek, közted meg a nép közt, más kérdés. De te is csak addig vagy az enyém, míg a népé vagy, és éppen ezért...

Dózsa felrobbant, mint a puskapor.

— Így hát én csak amolyan felesleges küllő vagyok!

— Na várj, hát... hallgass meg éngem is!

— Nem hallgatlak! Jössz azonnal velem a végekre asszonynak, az én asszonyomnak, vagy...

— Csacsi! Hiszen odalent még neved sincs.

— De lesz. Megindul a háború a törökkel.

— Látod! Volna szíved most éngem odavinni? Különben is nem olyan könnyű elválni az uramtól. Azt hiszed, hogy csak úgy engedne éngem, hogy nesze, itt van? Hát ilyen asszonynak ismersz te éngem, barátom?

— Ki az az ember, aki elébem merne állani, ha rólad van szó? Széjjelverem miattad a világot!

Az asszonynak kinyílt az arca, mint a rózsa. Igen, ez Dózsa György, az ő szerelmese. A félelmes. A féktelen. Ilyen az életben, ilyen a szerelemben. Megint hozzábújik, dorombol:

— De mikor erre nincs szükség. Messzebb megyünk ésszel, mint erővel. Mióta megismerkedtünk, mindig mondom, hogy neked ott lenne a helyed Budán, hogy szemtől-szembe kerülnél a rendiekkel, megismernéd az udvart, a királyt, hidd el, így tudnál használni magadnak is, nekem is, világos, hogy akkor pedig a népnek is. Mert látod, mit is ér az, ha mindig csak beszélünk, szavalunk, mint ahogy az este is, meg imádkozunk, ha minden marad a régiben? Ti a husziták hitét akarjátok elvetni a jobbágyság közt, ez az, ami nem megyen. Mert más a cseh s más a magyar. Tudom, hogy odaát Erdélyországba is hiába próbáltátok esztendőkig, nem sikerült. Itt is hiába próbáljátok eszten-

dőkig, itt se sikerül. A jobbágy meghallgat, de széjjelnéz és továbbmegyen. Lepereg róla. Nem is érti, miről van szó tulajdonképpen. Kerülnek köztük, akik úgy tesznek, mintha értenék, mert valami más után kívánkoznak, mint ami van és hagyják magokat verni, száműzni, szegény, szerencsétlen emberek. Szenvedésük mitsem ér.

— Így van, igazad van. Én nem ugyanezt látom, azt hiszed? De te miért jársz mégis el a gyűlésekre, miért bujkálsz, miért hazudozol az uradnak?

Az asszony felült s kezdte rendezgetni a haját.

— Mondhatnám azt, hogy ... mert véled akarok találkozni, elhiszed?

— Nem.

— Ne is, mert ... mink ne akarjuk egymást becsapni, mert-ha ezt megtudom, hogy te ezt akarod, hát megöllek ... — Ráborult, s két kezével megfogta a nyakát.

— Vigyázz, mert ezt már sokan próbálták!

— Én még nem. De hallgass ide. Én nagyon, nagyon szeretem magamat s éppen ezért szeretlek olyan nagyon téged, meg a népemet. Nem tudok nyugodni, nem tudok csak szerető lenni, nem tudok csak egy végvári katona asszonya lenni. Mint ahogy nem tudok hű lenni ahhoz az emberhez, akit hites uramul adott a sors. Neked nagy embernek kell lenned, barátom. Akkor a tiéd leszek visszavonhatatlanul.

— Hogy legyek nagy? Álljak fel és fejemmel érjem el a gerendát? — kérdezi Dózsa gúnyosan. — Odahaza Erdélyországban ...

— Ugyan, Erdélyország. Játékország. Én hogy mondhassam, hogy mit kell csinálni, hogy kell csinálni? Itt van ez a mi mozgalmunk, Lőrinc még tartja benne a lelket, úgy, ahogy, de ő is az ősvallást szeretné visszahozni inkább, mint a huszitizmust, s ezért olyan érthetetlen, zavaros néha az előadása.

— Most aztán ... teljesen vak vagyok, meg siket. Ha még Lőrinc se jó, akkor én hogy lennék jó?

— Te lennél jó, Lőrinc csak olyan tedd ide, tedd oda. A mi népünket csak nagy katona tudja megváltani. A nagy katonának pedig nagy prófétának is kell lenni. A nagy prófétának pedig a megváltást váró népnek a nyelvén kell tudni. Hidd el, ismerem az ország összes nagy férfiait, de ... ezeknél te több, sokkal több lehetnél, én mogorva, dörmögő emberem ...

Tudta a Dózsa gyengéit, s most is, mint annyiszor már, mézes szavaival tapogatta.

— Te ... — S lehúzta magához.

— Nem, nem ...

Kint vadgalamb szállt a hársfára, s a párját a szomszédból ideturbékolta.

AZ ÉJSZAKAI FELLEGEK visszajöttek, s déltájban megeredt az álmot hozó, záporozó eső. Egy pászta elment, a másik pászta jött, s az eresz csorgott. Ilyenkor szokta a dinnyét megcsapni a ragya.

Szép idő, nevelő idő.

Csáky Kata asszony ül az ablaknál, haját fésüli, s nincs más rajta, mint egy selyem köntös, gyenge sárga alapon kék liliomokkal kivarrva. Haja fekete, mint a korom, s hónalja bokra rőtbarna. Szikfűvirág szaga van az asszonynak, ilyen fürödőben fürdött meg az imént.

Dózsa félig felöltözve hever az ágyon, nem tud még csizmát húzni, ki van mosva minden kapcája. Beszélgetnek.

De csendes, perkésző a beszéd, most ez minden, ami jó. Egymás szavainak ízét érzik a szájukban, csudálatos jóízű most a szó. Az asszony érzi: a férfié, mint a nyári alma. A férfi érzi: az asszonyé, mint az áfonya. A lélek az, ami az ízeket így megválogatja. Mert a testük bételt egymással, mint az eső termékenységével odakint a föld.

— Ha nagyon őszinték akarunk lenni egymáshoz, hát ismerjük be, hogy az ember önmagát szereti akkor is, mikor készen van a halálra másvalakiért.

Dózsa nevetett.

— Szóval, mikor engem csókolsz, magadat csókolod.

— Nem így értem, hanem... látod, annyira bennem van ennek az éjszakánknak az íze, hogy lehetetlen dolog lenne elfelejteni valamikor. Így hát mégiscsak nekem jó, nem neked.

— Honnan tudod?

— Onnan, hogy... amit te érezel, az a tied. Egyedül csak a tied. Csak azért mondom, hogy így vagyunk mink a népszeretetünkkel is. Magunkat szeretjük bennük... vagyis hogy... ha ők vesznek, mink is elveszünk. Magunkat tápláljuk, amikor őket tápláljuk.

— Ezt nem értem. Én csak azt értem, hogy halálra botoznak a parasztot a deszkán, meg hasonló szörnyűségek. A nép pusztul, az ország vész. Ezt értem. A többi nem az enyém. De most válnunk kell, mert engem várnak vissza a végekre.

— Ne menj vissza, György.

— Muszáj. Odaköt a szavam, zsoldom, beosztásom. Azt hittem: velem jössz. Gyere. Veszek egy lovat, kétnapi vágta, s már ott is vagyunk.

— Nem lehet, tudod, nem lehet. Eredj Budára, ennyit megérdemlek. Megmondom kihez s hova.

— Budára, szolgának? A végeken úr vagyok.

— Budán a királyon kívül mindenki szolga. Végeredményben: a király is szolga. Saját tehetetlenségének s a Rendek szörnyű kapzsiságának a szolgája. Viszont, ha ott szolga lennél is, de nekem az uram volnál... — S kezében megáll a fésű, nézi, piszkálja.

— Én mindenki másnak csak az ura tudnék lenni, csak neked a szolgád. Az eső megáll, délután indulhatunk.

Az asszony csendesen rázta a fejét.

— Nem megyek. De te se mégy, mert én nem akarom.

Nem ment, persze. Avval vigasztalta magát, hogy azért nem megyen, mert nem akar menni maga se.

A délután elmult, jóétvágyú evéssel, szundítással s frissen mosott kapcával a csizmában. Egész délután annyit közeledtek egymáshoz mindössze, hogy az asszony egyszer a térdére ült, de annyi ideig csak, míg a madár árnyéka általsuhan az udvaron. És még egyszer, mikor öltözködött és azt mondta, hogy ne nézzen erre, forduljon el.

Elfordult, persze. Szemét is behúnyta, de rettentő kezét kinyujtotta és úgy kapta magához vakon.

Este megint végigpengett a sarkantyú a gyalogúton az esperességig meg vissza, a szúnyogok megint ríttak s a gyűlésen most se történt más, mint beszéd, beszéd. Mint ahogy nem is történhetett. Addig tartott csak a szó varázsa, amíg hangzott, utána bizonyos szomjúságfélét érzett az ember. Olyan úton jártak, ahol nem lehetett mással oltani, csak több beszéddel. Még több beszéddel.

Gyűlés után hárman ültek bent a Lőrinc szobájában, jó éjfélután járhatott az idő.

— Én azt hiszem, szent Atyám, — mondotta Kata asszony, — hogy kátyúba rekedt a mozgalmunk. Híveink ha nem is fogynak, de nem szaporodnak. Hijába voltak nagy mártírjaink s nagy száműzötteink. Legalább is én odalent a két Bánságban ezt tapasztalom.

— Kétségtelen, hogy valami hiba van, — válaszolt Lőrinc elgondolkozva. — Pedig a jobbágyság immár teljesen istentelen a régi hit szerint. Igaz különben, hogy Koppány óta nem nagyon hiszen semmiben, de a régi vallást vissza nem hozhatjuk, újat meg nem adhatunk. Ez a mozgalmunk baja, lássa. Egyebet tehát nem tehetünk, mint hogy megtisztítjuk a meglévő vallást a papi álnokságoktól. A nagy papok épp úgy elpusztultak, mint a nagy királyok. Idegen, kóbor lovagok ültek az egyházi és világi domi-

niumokba, ráadásul maholnap több lesz az apáca, mint a paraszt. Sokkal több a kolduló barátok imádsága, mint amennyit az ég be tudna fogadni. Ráadásul pedig ...

Nem mondhatta tovább, Kata asszony közbeszólt:

— Jó, jó, de ha ... tegyük fel, szent Atyámra lenne bízva a dolog, vagyishogy szent Atyám lenne Werbőczy, vagy Bakács helyén, mit cselekedne?

— Én? Karóba húznék minden idegenből szakadt földesurat. A bíborost elcsapnám és helyébe ültetném az első parasztot, aki szemem elé kerül. A jobbágyot felszabadítanám, a főpapok, főurak birtokait közöttük szétosztanám. Kimondanám a pápától a függetlenséget, egészében magyaráznám a Bibliát...

— Állj meg! — kiáltott Dózsa, — hiszen maga Bakács is paraszt volt és mit ér? Hogy ne is beszéljünk Werbőczyről. Kinizsi molnár volt és ezeknek a birtokain éppen olyan koldusok a jobbágyok, mint a született főurakén. Ha ugyan még nem koldusabbak. Ehhez mit szólsz, szent Atyám?

— Hát ... már akkor inkább saját vére szipolyozza ki, ha úgyis kiszipolyozza valaki.

— Gyenge vigasz, — mondotta Kata asszony csendesen. — Én azt hiszem, hogy ... máshol kezdődik a hiba, és pedig ott, hogy a lélek beteg az ország testében. Ezt kellene meggyógyítani.

— Éppen azt mondom. Éppen azért kellene megtisztítani a vallást.

Virradt, mire abbahagyták a vitát.

Másnap vasárnap volt, és a templomban az öreg esperes misézett, aki hazajött mára a Hévvizekről. Utána pedig Lőrinc ment fel a szószékre, magyarázta a Bibliát.

— Most beszélek tinéktek Jakabról, az Igazságosról, — mondta. Hangja zengett, mint zápor a szérűn. Beszéd közben maga is úgy érezte, hogy a templom falain kívül nem náddal, szalmával fedett háztenger van, hanem zsúfolt kőházrengeteg, s a nádas helyén pálmafák bólogatnak. Szóval és magyarán, nem Cegléd ez a város, hanem Jeruzsálem. A kicsiny templom ormán lengő szakállával áll a szent férfiú, Jakab, az Igazságos. A gazdagok fejére a halált hívja ... mondván:

— No immár ti gazdagok, sírjatok jajgatással a tirátok következendő nyomorúságaitokban. A ti gazdagságaitok megrothadtak, a ti ruháitokat a moly megette. A ti aranyaitokat és ezüstötöket a rozsda megfogta és annak rozsdája bizonyságot tészen ti ellenetek és megemészti testeiteket, mint a tűz. Kincset gyűjtetek magatoknak az utolsó napra. Imé, a munkásoknak bérek, kik a ti tartományaitok megaratták, melyet csalárd-

sággal megtartottatok, kiált, és azoknak kiáltások, akik arattak, a seregeknek füleibe bément. Gyönyörűségben éltetek e földön, és bujálkodtatok, a ti szíveiteket legeltettétek, mint áldozatnak napján. Kárhoztattátok és megöltétek az Igazságot, noha nem vétett ti ellenetek. — Behajtotta a Bibliát, pillanatra elhallgatott, aztán folytatta: — Így beszélt, Atyámfiai, az Igazságos a jeruzsálemi templom ormán és támada annakokáért félelmes nagy sereg. Mivel előjöttek a városból mindazok, akik csak tengődtek a gazdagok eresze alatt. Mondá az egyik: „Imé, az Istentől küldött férfiú, aki nékünk beszél." Leveté tehát ruháját, leteríté a porba és ráüle. És hasonlóképpen cselekedének mindazok, akik nem tudták táplálni kicsenyeiket emberi eledellel. Felkiáltott pedig a sokaság a gazdagok gonoszságinak láttán és mindenki megvilágosodék az ő elméjében. A sokaság kiáltása rettenetes lőn, hogy bétölté a száraz földet egészen a tengerig. Megfélemlének a gazdagok a kőből épült házaikban, és palotáik meginogtak az ő fundámentomaikban. Megrémülének tehát a gazdagok és mondták: „Jöjjetek, pusztítsuk el őt, mielőtt halál költözne a mi házainkba." Kikeresének annakokáért a ténfergők, az istentelenek közül néhány embert, bort és pénzt adának nékik, hogy dobnák le az Igazságost a templom párkányáról. Megszámlálta pedig az egyik lézengő, Simon cserzővarga a markába nyomott pénzt, kétkézre fogta kallózófáját és egy csapással leütötte az érte imádkozó Igazságos fejét.

Elhallgatott. Mintha itt feküdne az Igazságos a ceglédi templom tövén.

A gyülekezet sírt, s szorongva nézett fel papjára. De annak lelke messze kalandozott már. Diadalmas fergeteges roham kél a piacon, vad száguldással terül széjjel a magyar földön . . .

Összefogta magán a palástot és lement a szószékről.

Az öreg esperes felindulva suttogja neki az oltár mellett:

— Édes fiam, mit cselekedtél megint?

— Hogy-hogy mit cselekedtem, főtisztelendő uram?

— Az urak ellen uszítottad a népet.

— Nem én uszítottam.

— Jaj, dehogy nem, fiam, dehogy nem. Hát te mondtad azt a lázító beszédet!

— Én nem mondtam. Jakab apostol mondta. Avagy nem szabad a népnek felolvasni a Bibliát?

— Én nem mondtam, hogy nem szabad. De ne Jakabot magyarázd. Vannak ott különb szentek is, mint Jakab. Az ilyen gonosz szenteknek köszönhetjük kegyes pátrónusunknak, Sebestyén diáknak a halálát. Szegény nővérünk is nyomja az ágyat és orra nem szagol többé illatot.

— Szagolja meg az anyja térdit... — suttogott Lőrinc és elfordult. Az esperes rosszalólag nézett utána, pedig egyébként igen szerette.

— Holnap indulok — gondolta Dózsa ma is, mint tegnap, meg tegnapelőtt, pedig tudta, hogy nem indul és mégis gondolta. Négy nap óta tart a gyűlés, teméntelen szó elhangzott, rengeteg gondolat gyúlt ki s hamvadt el megint. Szavak, töprengések, vívódások, ennyi volt az egész. Már csak a papok, vargák, szűrszabók s a parasztok részére. Akik a mozgalom prófétái voltak.

Ők ketten, Dózsa meg Kata asszony úgy dobták magokat egymásba, mint valami vízbe. Mibe elmerülni el lehet ugyan, de belépusztulni nem.

Tulajdonképpen ők nem hittek az egészben, ők csak abban hittek, hogy mindig csinálni kell valamit. Éppen úgy nem lehet megállni az ország életének, mint az időnek.

Kezdetben a mozgalom kapcsolta őket egymáshoz, most ok volt a mozgalom csak. Ürügy.

György tudta, hogy mindaz, amit teszen ezért az asszonyért, nem méltó ahhoz a híres zendülőhöz, aki ő volt odahaza, de hiába. Beléette magát ez az asszony. Vagy magától is kiesik belőle, vagy nem. Meg kell várni. Mást mit is tehetne az ember? Furcsán járt ő evvel nagyon: az első időkben, mikor a lovára emelte, csak úgy emelte, mint akárkit, akit meg kell menteni a Werbőczy csatlósaitól. Még az se hagyott benne nyomot különösebben, mikor az övé lett. Egy asszony a többi közt, akit elébe sodort a végzete vagy szerencséje.

Első, engedelmes odaadása tán hála, tán egyike a számtalan asszonyi titoknak. Ez odalent történt a végeken.

Kata asszony olyan asszony volt, akit nem lehetett elfelejteni. Különösen annak, aki nem is akarja. A husziták nagyon sok hasznát vették. Az őket érdeklő híreket elhozta nekik a magos politikusoktól társadalmi rangja révén, egyébként úgy tudott hallgatni, hogy az merő gyönyörűség. Az, hogy Dózsa mellé szegődött, nem okozott semmi feltűnést a hívek közt. Hiszen nyugtalan vérű emberek voltak ezek. Voltak papok, akik fütyültek a pápai átokra s házasodtak széltére. De olyan próféta is akadt szépszámmal a polgárság közül is, aki szemrebbenés nélkül fogadta házába az üldözés vagy másmilyen okból özvegyen maradt nősógorát, ángyát. Mindegy, egyfelől úgyis olyan oktalan módon pusztul a fajta. Másfelől hát hadd szaporodjék.

Már két napja berekesztődött a gyűlés, pontokba foglalták a határozatokat.

1. Az Egyház elszakad a pápától, evégből az összes hit-

helység mindkét országban az esztergomi prímás alá rendeltessék.

2. A papok magyarul misézzenek a templomokban.

3. A papok, ha akarnak, magoknak feleséget kereshetnek s véle házasságra léphetnek.

4. Jobbágyhelységekben a pap nem tartozik a földesúrnak megmutatni a házasulandókat.

5. A templomokban a Biblia teljes egészében magyaráztassék.

6. A haldokló bűnei alól ingyen is feloldassék.

7. Az Isten mindenható és mindenütt jelenvaló. Ahol tehát a templom leégett vagy belécsorog az eső, istentisztelet ott is tartható, ahol erre helyet a hívek kiszemelnek.

Hét pontban hoztak határozatot egyelőre. Nem először s nem is utoljára. Igaz, hogy ez is papiroson marad ki tudja meddig, de legalább tud az ember miről beszélni a dűlőkön, mezőkön, vagy műhelyekben.

Hétfőn Lőrinc Erdélyországba készülődött, négy nap oda, négy nap vissza, az nyolc nap s ott eltölt két napot, az tíz nap, visszajön akkorra, mire Újkenyérre osztják az Úrvacsorát. Dózsa ott volt a szállásán, leveleket írott az öccsének, Sala Domokosnak s még másoknak. Az öccsének írta: a tinókat ezidén ne adja el, mert háború lesz s az ára pedig akkor felmegyen. Búzát s más gabonát se adjanak el, csak annyit, amennyit éppen kell. Mindazonáltal Lőrinc paptól küldjön ötven aranyakat. Véle gyakrabban találkozik. Majd ideadja.

Délután volt, mikor Lőrinc indult lovon arra, György pedig csak emide, a Kaszálló-utcába.

Hétfői nap a piaci nap, de már annak is vége van. Méhsört árul egy kofa a nádas mellett mindössze, meg egy másik kofa odább szalmakalapot. Na meg kint vannak még a dézsások, favillások. Egyebütt szemét, lógané.

A kenézházban minden csendes volt s be vannak téve az ablakok. Tárva, nyitva áll a nagykapu: szénát hordanak a felesek, harmadosok. Mert itt minden a másé. Azaz hogy... a Klarisszáké. Rendes ember úgy kap csak jobbágyot felébe, harmadába. Felesége helyett a vén kenéz jött elébe, aki, mellesleg, szintén huszita volt. Persze csak vénségére. Ezelőtt ugyanis abból élt, hogy csalta, szállította, verte a jobbágyot. De mindezt most jóvá akarja tenni, imádkozik érte és menti. A szava édes, mint a méz s nyúlós, émelygős.

— Isten hozta mihozzánk, vitéz uram. Őnagysága, Katalin asszony nem győzte megvárni. Elutazott. Igaz, hogy ezt az én asszonyomat is megint magával vitte, de mit tud csinálni a ma-

gam formájú egyszerű ember? Mert egyfelől bajos dolog az nékem, hogy mindig magával cipeli, másfelől meg még szép tőle, hogy ilyen előkelő, szép, fiatal asszony létére leereszkedik az én asszonyomhoz. Evvel szemben igaz viszont, hogy már Pál apostol megmondotta, hogy az asszonyi állatot az asszonyi állattól megtartóztassátok, de mit tudnék én tenni szegény ember?

— Szóval elment.

— El. Kengyelfutó jött, hogy férjeurát, Jaksics uramat a király úr kinevezte várkapitánynak Nagy-Lakra.

— Igen. Jaksics Péter, mint várkapitány úr. — Beszélt. De tán azt se tudta, mit.

— Szép dolog. Szaporodnak a főurak. Azonban, őnagysága íme, egy levelet hagyott.

— Na lám, egy levelet. — De már olvassa is:

Én szerelmetes gyönyörűségem!

Ne essék nehezen szívednek, de én határoztam helyetted is. Én elmegyek. S neked könnyebb lesz Budára menned. Éngem Budán megtalálsz, majd később máshol is, de anélkül sehol. K.

Szinte keresztüllépte a kenézt, bement az elhagyott szobába.

Annyira üres ez, mintha soha senki se lakott volna benne. Csak a fény ugyanaz, mint tegnap ilyen időtájban, hogy sütött be a színes kockákon, meg aztán itt maradt a Kata asszony szaga. Belé ette magát ez a szag a falakba, ágyba, bútorokba. Benne van a levegőben, mintha evvel festették volna bé a padlót, evvel meszelték volna bé a falat, s ezt öntené be a nap az ablakon.

Mérges volt, rettenetesen. Mintha mától kezdve ellenségévé szegődött volna a világ.

Alkonyodott, mikor vágtában száguldott által a városon.

A Csóka szinte magától torpant meg ott, ahol kétfelé ágazik el az országút. Egyik ág megyen délre, a másik némi kanyarodóval északra.

Pillanatig állt ott, s húzta a zablát. A Csóka lépkedett hátra, egyre csak hátra, aztán sarkantyút kapott az oldalába és repült északra, mint a madár. Vagy a kilőtt nyíl.

Távol a várostól, a dombok völgyében ügetésbe váltott, s a mocsarak közül egy ember ugrott ki, által akart szaladni az úton. A lovas rákiáltott:

— Héj! Atyámfia! Ez az út megyen Budára?

— Igen, uram. — Mondotta a fiatal paraszt, s csak állt tétován. Gatyája fel volt gyűrve combján, haja csapzott volt, mint a bozót.

— Mit csinálsz itt?

A legény egykedvűen vállat vont.

— Semmit. Bujdosok, mert ha megfognak, karóba húznak.

Dózsa pillanatig nézte a legényt.

— Persze, te verted széjjel a Rend udvarán a zsoldosokat a minap.

— Igen, uram.

— Derék legény vagy. Gyere, legyél a szolgám. Ülj a hátam mögé. Majd veszünk egy lovat, mihelyt vehetünk. Hogy hívnak?

— Sebő. A koppantó Sebő. — S mintha hozzá lenne szokva az ilyesmihez, felugrott a Dózsa háta mögé.

A Csóka hátra nézett. Aztán nagy, lassú léptekkel lépegetett tova.

WERBŐCZY mint Ung megye követe került az udvarhoz és első beszédét elmondta magyarul, olaszul, németül, csehül, lengyelül, aztán beállt a sarokba szerényen s összefonta mellén a kezét.

Ugyanis ennyiféle népnek a követsége lopta a napot az udvarnál akkoriban.

Hát ilyen még nem történt, mióta magyar a magyar. Hogy egyszerű bocskorosnemes, a legkisebb vármegyének a követe, így lepipálja a rendi főurakat.

Ez még semmi, hanem írni is tudott ugyanennyi nyelven, sőt még több nyelven is. Latinul, rácul, oláhul. Nyomban a tanácskozás megörökítésével bízták meg a Rendek s egyúttal, hogy ne bajlódjanak véle többet, megválasztották örökös jegyzőnek.

Werbőczy nyomban kifűzte lábán a bocskort, hosszú szíját takarosan összehajtogatta és eltette emlékül. Csizmát húzott s nagy, tenyérnyi sarkantyút veretett rá.

A második gyűlésen a nemzet megajándékozta egy telekkel a Szent György-téren s most már csak rajta állt, hogy mikor emeltet rája palotát.

A palota is meglett, idejére. Hiszen Werbőczy mondotta ki először mint iratlan törvényt:

— A türelem rózsát terem.

Palotája immár tele volt műkincsekkel és hatalmas könyvtárral.

— A tudás hatalom, — mondott egy másik mondást megint, ámbár, ezt maga is beismerte, hogy ezt a nagy latin klasszikusoktól vette kölcsön, mindegy. Tudott is, ami azt illeti. Olyan tudással védte az egyre szaporodó birtokperekben az érdekeltek érdekeit, hogy maga is hamarosan meggazdagodott, és mára teméntelen birtoka volt Nógrád, Győr, Pest, Komárom és Bihar vármegyékben.

Zápolyával, a dúsgazdag főúrral bizalmas barátságban volt s így történt, hogy mikor Zápolya Budán tartózkodott, Werbőczynél szállott meg.

Zápolya most is fényes udvartartással érkezett Budára. Leánykérőbe jött. Hogy még egyszer megkéri az Anna királyleány kezét. Kosarat kapott megint. Ulászló azt mondta a küldöttségnek, hogy igen gyenge még az Annácska! És különben is: — Szomorú özvegységünkben bűn lenne határozni sorsa fölött. — Pedig ekkor már Anna Miksa császár fiának, Ferdinándnak a titkos jegyese volt.

Zápolyának leesett az álla. Minden terve összeomlott, amit a nemzeti párt tüzében kovácsolt.

De terv lesz, míg nemzet lesz s míg a magyarok tisztelik a királyi szentségeket.

Zápolya immár napok óta mulat a Werbőczy-palotában. Egész kis hadsereg veszi körül, mint testőrség.

Még kora délelőtt van s egyszerre megszólal az erkélyre helyezett harangjáték. Mint mindannyiszor, ha vendégnek nyitják a kaput. Kevés idő múlva pedig belép Zápolyához a szolgálatot teljesítő apród s jelenti, hogy egy vitéz a végekről, bizonyos Székely György nevezetű, kíván szólani Őnagyságával.

— Ahá! No csak, jöjjön!

Várta ezt a látogatást. Először is tudta, hogy a vitézt tulajdonképpen nem Székely Györgynek hívják, hanem Dózsa Györgynek, csak eltitkolta nevét odalent. Azt is tudta, hogy miért. Délben aláírta annakidején a törvényt, délután már keresztre feszítette a fiatal Lázárt. Esztendők óta szolgál a végeken, mindazonáltal csak hadnagyságig vitte. Tudta, hogy titkon a husziták gyűlését látogatja, hiszen az imént ment el tőle Werbőczy, aki pontosan beszámolt a ceglédi gyűlésről s a hozott határozatokról. Hogy Werbőczy hogy tudta meg, az az ő titka.

Dehát az apród csak áll és vár.

— Nos?

— Mit csináljunk a szolgájával s lovaival?

— Ühm. Még szolgája is van? Lássátok el jól az emberét, lovát, a vitézt pedig vezessétek hozzám.

Bársony papucsba dugta a lábát s köntösét bő selyempongyolával cserélte fel.

A nehéz brokátfüggöny szétnyílt s Dózsa belépett Zápolya elé.

— Derék dolog, vitéz, hogy felkeresett bennünket vendégjáró egyszerűségünkben, — fogadta Zápolya és feléje nyújtotta mindkét kezét. — Érezze magát otthon minálunk.

— Budán van némi dolgom és mindenképpen találkozni akartam nagyságoddal.

— Derék, nagyon derék. Foglaljon helyet, — s széket mutatott.

Dózsa meghajolt köszönésképpen s leült. Zápolya is leült, véle szemben.

— Mi jót hozott nekünk, vitéz, a végekről?

— Semmi különösebbet. Nem mondhatnám, hogy csend van éppen odalent, de még megjárja.

— Nem sokáig tart. Elébb-utóbb meg kell enni Ulászlónak, amit főzött.

— Ez bizonyos. Csak az a baj, hogy a nemzet issza meg a levét.

— A nemzetnek végre legyen esze. Ha nincs, ki tehet róla? Na és... felvette már vitéz odalent az igazi nevét?

Dózsa meghökkent. Már az is meglepő, hogy úgy beszél vele, mint rangbélivel, de hogy honnan tudja ez ezt...

— Nem. Jól érzem magam úgy, ahogy vagyok.

— Semmi. A lovagoknak joguk van nevüket úgy csereberélni, mint a gúnyát. Hát Cegléden mi újság van, vitéz?

Ez már sok volt csakugyan. Ki értesítette Zápolyát? Kinek volt gyorsabb lova, mint neki? Ki lehet a husziták közül az áruló?

— Cegléden? Cegléden sincs semmi, — mondta, mert egyebet nem tudott mondani.

Zápolya jókedvűn nevetett. Aztán az asztalra csapott.

— Nem baj. Semmi sem baj. A gyermekek is játszogatnak, amíg fel nem cseperednek. Még hogy pontokat hoznak. Még hogy... szakadjunk el a pápától! Hehehe... hahaha... Na de, beszéljünk komolyabb dolgokról. Mikor járt otthon, Erdélyben, vitéz?

— Hogyis? Mindgyá csak... Valami három hete.

— Hallottam, hogy a tavalyi vajdaválasztáson a marosszékiek engem is emlegettek.

— Tudok róla. Mink valóban akartuk nagyságodat.

— Melyik szék volt még mellettem?

— Az Aranyosszékből egyes lófők, Csíkból is néhányan, aztán a Szászföldnek is jó része, mivel hogy ott él két bátyám.

— Derék. Hogy hívják őket?

— Tamás és János.

Zápolya valamit körmével feljegyzett az asztalra.

— Most hogy vannak a nemzetségek megelégedve Barlabássyval?

— Tűrjük, — mondta Dózsa egyszerűn.

Zápolya felállt s sétálni kezdett a szobában. Az apród reggelit hozott ezüsttálakon és eltűnt megint. Dózsa zúgó fejjel nézte a gőzölgő tálakat, szégyelte magát, de nem tudta, hogy miért. Más világ ez, mint az övé. Ők Cegléden olyasmiket tet-

tek, amiért legjobb esetben száműzik a résztvevőket s ez a híres főúr nem teszen egyebet, csak nevet.

— Nyúljunk hozzá, — mondja Zápolya és leül megint. — Ezek itt gyöngytyúktojások. Tavaly küldött nekem a rácvágási basa néhány darabot és az idénre már igen szép jércék vannak belőle. Ezek az apróbbak meg fürj- és fogolytojások. Igen szeretem így nyár elején. Csak az a bajuk, hogy hamar kotlósodnak. — Ujjaival babrált a főtt tojások közt. Egyet kivett s megtörte. — Udvartartásomban nem hiányzik nyáron. Utánam küld minden reggel ötven darabot egyik szatmári falum. Ennyi a nyári robotja ugyanis. Lássa, nem is olyan rossz dolog a Zápolya gróf jobbágyának lenni.

Dózsa is kivett egy tojást. Míg feltörte, arra gondolt, hogy a tojást küldő falu bizonyára jobban érezné magát a pokolban, mint Szatmár megyében.

— Mi lesz a háztartással akkor, ha az úton összetörnek a tojások?

— Megtörtént. De azóta száz tojást küldenek két különböző úton. Ha egyik ötven eltörik, megmarad a másik ötven. Számolás dolga az egész.

Esznek.

Kevés idő múlva megint Zápolya beszél:

— Azt mondta valaki nekem, hogy a király szolgálatába kíván állani, vitéz.

— Nem egészen. Hiszen van szolgálatom, jó, csak . . .

— Ugyan. Hadnagy a gyalogságnál. Soha nem lesz belőle kapitány.

— Meglehet, ha nem lesz háború. De ha háború lesz . . . — S nevetett. S szemébe nézett Zápolyának, merőn. — De haza is mehetek gazdálkodni megint. Valamelyest rendbe jöttek a dolgok odalent s gondunk lesz rá, hogy egykönnyen el ne romoljanak.

Zápolya nem szólt, evett. Majd a tenyerébe tapsolt s nyomban megjelent az iménti apród.

— Bort! — mondta neki. — Meg kupákat!

Dózsa tudta már, hogy valamit akar Zápolya, de hogy mit, nem tudhatta. Azt is tudta, és az arca megfakult bele, hogy Kata asszonynak benne van mindebbe a keze. Gondoskodva nézegette a boroskancsó figurális vereteit s forgatta.

— Isten hozta, vitéz, hozzánk — mondotta Zápolya és a kupát a Dózsáéhoz koccantotta. Ivott. Száját megtörölte kezefejével, kijebb húzta székét. — hanem jól elbántak vitéz, Tomoryval, valami két esztendeje!

— El. Mert minek szól olyan dologhoz, amihez nem ért.

— Igaz is. De hallgasson ide. Én kineveztetem kigyelmedet lovaskapitánynak bármilyen helyre, bármilyen szolgálatra, ha... — Elhallgatott és szúrós szemmel nézett Dózsára.

— Igen, bizonyosan benne van ebben Katának a keze — gondolta Dózsa és hangosan pedig ezt mondta: — Ezt igen megköszönném.

— Várj csak, ecsém! (Most már bizalmaskodva, szinte becézve tegezte.) Mert, hogy te nem sárgulsz meg az unalomtól a végeken, mint egyszerű hadnagy, az bizonyos. Nem arra születtél és nem is olyan a véred. Hogy haza menj gazdálkodni, az se igaz. Mert akkor el se jöttél volna hazulról. Hogy a falra szegeztétek azt a tacskót? Jól tettétek. Minek kezdte? Aki ebbel játszik, bot legyen a kezibe. Szóval, neked nem is kellett volna olyan lóhalálába eljönni. De alig vártad az okot, hogy eljöhessél. Többet tudunk mink idefent, mint ahogy ti gondoljátok, hehehe! Na már most: kineveztetlek lovaskapitánynak, ha segítségemre leszel a vajdaválasztáson. Ha kell, fegyverrel is. Rendben van?

— Hogy lehetnék? Mikor Isten tudja, meddig marad a helyén Barlabássy?

— Ugyan már, ecsém! Úgy teszed magad, mintha nem buktattátok volna már meg a vajdák tömegét. De egyelőre nem kívánom, hogy erre válaszolj. Ráérünk. Nem kerget bennünket a tatár. Érezd jól magad nálunk, mindjárt megmutatja az apród a szállásodat, szolgáddal, lovaddal ne törődj. Rendelünk számodra külön házi szolgát. — S közelebb húzta a pecsenyéstálat. Kínálta Dózsát, hogy vegyék, egyék.

Az evett. Szórakozottan rágta a húst.

Dózsa állt az ablaknál, úri szállásán, s gondolkozva nézett által Pestre. Ezt se hitte volna még tegnap, hogy mára a híres Zápolya vendége legyék. Még hozzá a Werbőczy-palotában. Az ország két első főuránál, teremtő Isten... Miért is van ez? Mit jelent ez? Miért ér ennyit ezeknek az ő személye? A nemzeti párt akarja magának megnyerni? Hiszen vannak ott elegen. Eggyel több vagy kevesebb. Semmi.

Igaz is, Zápolya erdélyi vajda akar lenni. Hiszen ma is nagyobb úr, mint a vajda. Igenám, csakhogy... hátha úgy könnyebben tudja megközelíteni a koronát?

Kibomlik itt rendre minden, csak gondolkodni kell rajta.

Nem is lenne rossz, magyar népnek magyar királya, ráadásul magyar vallása... de akkor miért mondja Zápolya, hogy játék kell a gyermekeknek? Miért játék szemében, amit a magyar sorsért aggódó magyarok cselekednek? Miért nem látja azt, amit ők látnak, hisznek, akarnak, tesznek?

Azért, mert nem az a magyar. Másforma magyar.

A Zápolya országa úri ország, az ők országuk pedig a parasztok országa. Így aztán olyan mindegy, hogy akár Zápolya, akár Ulászló a király. De hát akkor mit is keres ő itt, mit akar, miért jött, mi köze neki az egészhez? Vajjon csakugyan a Kata asszony szavára jött volna, vagy pedig igaza van Zápolyának, hogy okot keres arra, hogy a szűk erdélyi völgyekből kiszabadulhasson? És keresi az utat, vagy akarja, vagy se, hogy felfelé törhessen? Ha már megkezdte, teljesen szembe próbált nézni önmagával s mindazzal, ami körülötte van.

Nem igaz, hogy csak a Kata asszony szavára jött Budára, viszont Zápolyának sincs egészen igaza, a kettő valahogy csudálatosképpen beléfoly egymásba s ráadásul, a végeken az unalmas s mégis fárasztó taposómalom, otthon a nagy tolvajok s helyi kis torzsalkodások, árulkodások s az ember felett repül az idő. Legyen értelme végre, amiért született, amiért van.

Ugyanebben a percben, pillanatban Zápolya ott ül Werbőczynél.

— Szóval, berepült a kalitkánkba a madár — mondja Werbőczy.

— Be. Csakhogy ne felejtsd el, hogy egy drága szép asszony nyitotta ki a kalitka ajtaját.

— Drága. De megéri a pénzt. Azért lett az ura kapitány. No és... most mi mégis a helyzet?

— Makacs egy magyar. Megígértem neki a lovaskapitányságot, választ még nem kértem, igaz, de nem tudok kiolvasni belőle se jót, se rosszat.

— Bajos. Tekintve, hogy most már csakugyan nincs más út, mint Erdélyen keresztül csapni le a koronára. De hallgass csak ide. Valóban nagyon szereti Székely György Csáky Kata asszonyt?

— Nem Székely György. Dózsa György. Ezt a két nevet emlegetik esztendők óta, de a kettő ugyanaz. Ravasz a góbé, két néven élt, hogy az elkövetett csínyeket kisebbítse, kétfelé ossza. Na már mostan... hogy valami nagyon szerelmes lenne, nem hiszem. De hát persze, fiatal s erős, mint a bika. Tán tetszik is neki az asszony címe, családja, rangja, ki tudhatja?

— Csak azért, mert lenne még más valaki is kéznél.

— Klára asszony?

— Igen.

— Az igen. Ha rendbe jönne a vitézzel a dolog, Klára asszonynak adnék egy falut.

— Én meg adom mellé a másikat. Küldjétek be csak Klára asszony őnagyságát! — szólt át a másik szobába.

Három írnok is ugrott egyszerre, majd összetörték egymást. Zápolyának jó kedve kerekedett, mint mindig, ha közeledni látta a koronát. Nagy elszánással mondta Werbőczynek:

— Ha öt éven belül megkapom a koronát, átadok neked birtokaimból öt várat és nyolc falut.

— Rendben van. Mert a pénz beszél, a kutya ugat. De fektessük le csak ezt írásba.

— Nagyon szívesen.

Werbőczy asztalához lépett, valamit írt egy pergamenre s átnyújtotta Zápolyának. Az elolvasta, aztán szó nélkül aláírta. Werbőczy újra átnézte, aztán bezárta páncéllal borított szekrényébe. Arról hallgatott, mint a pinty, hogy Ulászlótól van már egy olyan adománya és írása, melynek értelmében Anna királylányt feleségül segíti Ferdinándhoz, a koronát pedig a kis Lajoshoz. Lényegében nincs is ebben semmi. Vagy az egyik sikerül vagy a másik. Ami azt jelenti, hogy igaz ügyet szolgál mindenképpen.

— Itt vagyok, bátyám — lépett be Klára asszony a szobába.

Werbőczy kedveskedve mondta neki:

— Igen. Hát hallgassál ide, Klára. Vendégünk van, egy híres vitéz. De igen vad természetű. Ha kicsit hozzánk szelídülne, igen hálásak lennénk őnagyságával, a gróffal együtt. Ha nyájas leszel hozzá, akkor kapsz tőlünk két falut. És ezt nyomban írásba is adjuk. — S már írta is. Mivel az is egyik elve volt, hogy az írás nem felejt. Fehéren fekete. Ez a biztos.

Nyilván, Klára asszonynak nem ez az első megbízatása, az arca mégis veres lett nyomban és könny buggyant a szemébe.

— Dehát hogy képzelitek, hogy gondoljátok . . .

— Ugyan! — legyintett Werbőczy türelmetlenül, — egy kicsit diskurálsz vele, egy kicsit nevetgéltek s már rendben is van. Tessék. S nyujtja a kettős adománylevelet.

Klára asszony a sírás közt, meg a csudálkozás közt vergődik s nézi a levelet, nézi. Milyen ember lehet az, aki ennek a két fösvénynek megér két falut? A könnye már felszáradt, de most megint kigördült, s ugyanakkor pottyant le, mikor a levelet bedugta keblébe.

Egyébként Klára asszony unokatestvére Werbőczynek, az urát már Werbőczy tette várhadnaggyá, de valami három esztendeje egy felvidéki várban elesett. Akkor vette maga mellé. A szép palotába szép asszony is kell, meg aztán a palota élete tekervényes élet. Két lépcsőn lehet felmenni belé. Egyik lépcsőn előkelő dámák, urak, külföldi diplomaták járnak, a

másikon kenézek, ispánok, kémek s rongyos emberek. Kell tehát egy asszony is, aki mint az óramű, olyan pontosan végezze a reá kiszabott munkát.

Eleinte Zápolya is tenni akarta Klárának a szépet, de Klára úgy utálta a széparcú, símamodorú férfit, mint valami békát, vagy más símabőrű, undorító állatot. Zápolya annyira szép férfi volt, szinte rózsás arcú, mint valami kislány, és ez már Klára asszony előtt felette gyanús. Illatos vizekkel locsolta ruháját, haját porozta. s bodorította, szakállát fényesre fésülte, brr! Ha férfi, legyen a haja, szakálla bozótos s a szaga legyen olyan, mint a kannak. De hát...

Délben minden család a maga körében fogyasztotta el a délebédet. Így aztán Werbőczyék csak délutánra várták a Zápolya és Dózsa együttes látogatását. Werbőczynének gyermeke nincs, így csak hárman vannak a nappali teremben: Werbőczyné, Klára, meg Werbőczy. Werbőczyné felhúzott lábbal ül a heverőn, Klára köt egy széles csipkét, s Werbőczy számokat ír egy papirosra. Közben megsímogatja szakállát.

— Kereken nyolcezer arany, — tette le az irónt és kicsit kérkedően nézett asszonyára.

— Milyen nyolcezer? — kérdezi az.

— Hiszen tudod. Már beszéltem róla. Amit az országgyűlés megszavazott. Mint a nemzet újabb ajándékát. Még ebben az esztendőben befolyik a jobbágytelkekből.

Werbőczyné lerakta a lábát a padlóra. Kicsit előrehajolt, mereven nézett valahova.

— Az ilyen pénzen nincsen áldás, — mondotta csendesen.

Werbőczy bosszúsan hajolt megint az asztalra.

— Nincsen kétféle pénz, hogy az egyik áldott, a másik meg áldatlan. Csak pénz van mindközönségesen és ez a pénz pedig olyan természetű, mint a víz. Oda folyik, ahol a többi van. És ez így van rendjén. Avagy asszonyom, tud erről valami mást, többet is mondani?

— Én? Nem, semmit. Amit az imént mondtam, azt is visszaszívom. — S felhúzódott a heverőre megint.

Werbőczyné harmincöt körül járó, igénytelennek látszó kis asszonyka volt, semmi nem volt rajta, amin megakadt volna a férfiak szeme. Hozzá még gyermeke se volt, és Werbőczy tán nem tudott volna nála nélkül élni mégse. Ha szívesen hallgatta, ha nem, de elmondta neki terveit, dolgait s ki is kérte tanácsát egyben, másban. Legfeljebb meg is adta a választ önmaga. Mert valakivel közölni kellett, valakinek vallani kellett. Gyónni. Papokban nem bízott, nem is bízhatott, élő fának mégse gyónhatott. Gyónt hát az asszonynak.

Most nagyon drága selyemkantus volt rajta, nehéz, mint a haja. Mert haja aztán volt ennek az asszonynak. Így, délutánonként, kibontotta s leengedte. Ha akarta volna, az egész testét bétakarta volna. Egyéb időben szinte zajtalanul járt-kelt a házban, mintha mindég hallgatózna. Mintha valamit keresne, mintha valamit elveszített volna. Alsó teste kicsit csenevész, fiús, de melle, válla, karjai pompásak. Bőre színe mint a füstben égett porcellán. Egyhelyt, mint máshelyt, a füst jobban csapta. Meghallgatta az ura vallomásait, mint a fal, vagy fa, nagyon ritkán mondott is rá valamit, de akkor is inkább ellent mondott, mint helyeselte. Nem azért, mintha határozott lett volna a meggyőződése, csak neki is, mint az asszonyoknak általában, alaptulajdonsága volt a benső tisztaság. Fizikailag irtózott a mocsoktól, szennytől. Már pedig ebben a palotában találtatott ilyesmi elég. Azért szokta meg, hogy maga alá húzza a lábát, hogy a kiskörme se érjen bele.

— Nadehát, szólj már te is, Klára! — fordult húgához Werbőczy.

— Én mit szólhatok? Hát ami szép, az szép ...

Egy íródeák jött be. Megállt az ajtó mellett s azon volt, hogy egymás mellé szorítsa aranycsatos cipellőjét. Nehezen sikerült, mert rettenetesen görbe volt a lába. Nem olyan, mint a karika, hanem mint az X. A mellét a hátán hordta s olyan szakálla volt, mint a kecskének. Veres, hegyes. Meg ritka. Aki ránézett, hamaroson nem tudta, hogy mit nevessen rajta. Klára máris szívéből kacag, Werbőczy úrasszony is elbazsalyodik, Werbőczynek is átnyargal valami az arcán, de azért rámordul:

— Na mi az, Jerómos?

— Őnagysága a szepesi gróf, meg egy székely vitéz kíván szólani nagyságoddal.

— Bocsásd be őket! — s maga is felállt, várakozva nézett az ajtóra.

Zápolya maga előtt bocsátotta be Dózsát, egészen a terem közepéig, aztán visszalépett a kandalló elé. Mintha mondta volna, nézzétek, ez az a híres verekedő!

Hát azok nézték is, ami azt illeti. Kivéve Werbőczyt, aki elébe ment és nyujtotta a kezét:

— Végre, kigyelmedet is üdvözölhetjük a házunkba, vitéz! Üljön le vitéz. Üljön le nagyságod. — Ez már, persze, Zápolyának szólt.

Dózsa kettőt lépett, s máris ott volt az asztalnál, leült. Kicsit furcsán érezte magát. Mintha ő nem is ember volna, hanem bölény, s ezek itt mind törpefák. Hátán érezte a két asszony szemét, s ezért oldalt fordult, visszanézett. Nézte Klárát,

de csak futólag. Megállapodott Werbőczynén. Szeme, ami a vásárokon kapásból ki tudta válogatni a marhát, s a végeken a katonát, hogy melyik mit ér; éppen így igazodott el az asszonyok közt. Ez a barna, Klára, jó, jó, de... az a másik, az igen. Úgy támaszkodik saját hajába, mint valami kazalba.

— Mi újság van a Székelyföldön, ecsém? — kérdezi Werbőczy.

— Semmi olyas. Csend van, meg békesség. Mióta elfogadtuk a kivetett adókat. Egyébként pedig én most nem hazulról, hanem a végekről jöttem, Szörény várából. Ahol is szolgálok, mint hadnagy, a várvédőknél.

— Persze, mint gyalogos.

— Igen.

— Ki is ott a várkapitány?

— Éles András.

— No igen. Most már emlékszem. Szóval, Erdélyországban fizetik az adót?

— Hogyne. Már csak az, akinek van. Ahol pedig nincs, ott az Isten se veszen.

— Persze, persze. De azért adót, ha csak lehet, fizetni kell. Erre vigyázzanak, ecsém, mindenkoron. Mert az adófizetés az állam alapja, a társadalom biztosítéka, a jövendő záloga. Akkor érkezünk el az igazi államélethez, ha minden jobbágy, minden e hazában élő egyén megtanulja az adófizetés jelentőségét. Mikor az adót nem mint terhet érzik az emberek, hanem mint szent kötelességet, amely... — szónokolt az adózásról, annak hasznáról és jelentőségéről. Dózsa félfüllel hallgatta s másik fülével az asszonyokat vigyázta, s szemével is nézte. Az a másik titokzatos bozót, emez nyilt, nevető gyep, szemei alatt halványan dupla gyűrűk karikáznak, ahová néz, egész testével néz, de mi szüksége van arra egy asszonynak, hogy így nézzen?

— Igaz is... — jön errébb Zápolya, — el is felejtjük bemutatni neked ecsém, őnagyságáékat, az úrasszonyokat. Itt van Klára asszony, itt meg Werbőczy zászlós úrné nagyságos asszony... Viszont, Dózsa György van itt asszonyaim, a végekről. Híre máris van, de még inkább lesz. Ebben aztán mi is segítünk. Igy van, ecsém?

— Hát... az ember elvégez sok mindent, amit lehet, a többi aztán az Isten dolga.

— Persze, persze. Egyébként, — fordult Werbőczyhez, — Tomorynak az ecsém metszette ki a fogait, így van, ecsém? Hehehe...

— Hahaha... — S az asszonyok nevetése is pereg a teremben, mint a gyöngy.

— Nem én. Dehogy én. Az igaz, hogy kerestem, de nem akadtam rá. Valaki megelőzött. Azt hiszem, hogy... Lőrinc, a pap. Az olvasóval.

— Olvasóval? Szent Isten. Hát az hogy lehet? — csudálkozott Werbőczyné.

— Bizony, könnyen. Felénk ugyanis ilyen papok s ilyen olvasók vannak.

Beszélgetnek. S csudálatos, az asszonyok is mennyire belémelegszenek. Valamit láttak az idegen férfiban, amit a körültük megforduló férfiakban nem láttak eddig. Tükör ez az ember, ami az asszonyok arcát egyre és egyre magához hívja.

— Egyszóval, ecsém, nagyon örülünk, hogy immár tökéletes köztünk a békesség, — állott fel egyszerre Werbőczy s iratokat rakosgatott. — Ha valamiben segíthetünk, igaz barátsággal tesszük. Mi is úgy kezdtük dolgainkat s lám, mégis megáldotta Isten munkánk s magunk. De most nekünk el kell mennünk a király úr palotájába. Addig, kérlek benneteket, asszonyok, mulattassátok kedves vendégünket... — Titkon feleségének intett. Hogy menjen, tűnjön el. Az máris felállt engedelmesen s mintha éppen csak pillanatra tenné, eltűnt egy innen nyíló ajtó megett.

Dózsa egyedül maradt Klárával. Ültek egymással szemben. Egyik az asztal egyik végén, a másik a másik végén. S csak néztek egymásra szótlanul.

— Engem azért hagytak itt kigyelmeddel, hogy mulattassam, — szólalt meg sokára Klára, nem bírta tovább a férfi nézését.

— Ha így van, akkor... tessék, mulattasson.

— Könnyű a szó, nehéz a só. Hogy is tudnám én, egy egyszerű, budai kis asszony mulattatni a híres, világotjárt embert?

— Világot? Most vagyok először Budán, azon kezdem.

— Hát nem is... de mondja, hol járt egyebütt? S ha jött, ide miért jött?

— Jó. Hát megmondom. Csak megvallom, nem szeretek ott mindenről beszélni, ahol ennyi ajtó hallgatózik. — S a terembe nyíló ajtókra mutat.

— Beszélhet bátran. Mert ebben a palotában nincs füle se falnak, se ajtónak. Nézze! — s egy ajtóhoz megyen, megnyitja. Olyan vastag ez az ajtó, mint valami párna. Beteszi megint, s visszajön, leül előbbi helyére. Álla alá támasztja két kezét, az asztalon könyököl.

— Tehát kezdjük azon, hogy azért jöttem Budára, semmi másért, mivel kíváncsi voltam egynémely dolgokra. Például megismerkedni azokkal, akik intézik a két ország sorsát.

— Mondja csak. Olyan sokat jelent magának ezeknek az uraknak az ismeretsége?

— Annyit jelent, amennyit akarok. Többek között lovaskapitányi címet és rangot. Evvel szemben aztán valakit segíteni kellene valamire, vagy valahova.

Az asszony különös fénybe lobbant szemmel nézte a férfit.

— Nézze, beszéljünk egymással őszintén. Zápolya gróf vajdaságáról van szó, így van?

— Pontosan.

— Fogadja el a segítségét, mert úgyis vajda lesz.

— Meglehet. Hiszen a mult választáson én is pártoltam. De nem erről van szó. Amiről itten szó van, ahhoz asszonyom nem ért.

— Hát azt hiszi, hogy Budán éppen olyan ostobák az asszonyok?

— Valamit nem tudni, még nem ostobaság.

— De én okos vagyok, nagyon okos asszony vagyok, — válaszolt Klára durcáskodva, s kicsit kijjebb fordult, az asztal sarkához, s csendesen ingatta térdét. Dózsa azon vette észre magát, hogy a térdek ritmikus játékát figyeli. Felállt. Megkerülte az asztalt, s az ablakhoz ment. Nézett ki a lentebbi házakra, azokon túl a Dunára. Az asszony elmosolyodott, s odament mellé. — Fogadja el a Zápolya ajánlatát, elfogadja?

Dózsa szembefordult véle. Szemei olyan aprók lettek, szinte hegyesek, mint a tű. S kemények, mint a kő.

— Nem fogadom. Nem kell.

Klárának tétován billent meg jobb karja, aztán rátette a férfi vállára.

— De ha én kérem erre! Én olyan boldog lennék...

Dózsa megsímogatta az asszony arcát, nagyon szomorúan mondta:

— Te lennél boldog, te? Hát mit fáj neked a Székelyföld fájdalma? Mi jussod van neked ott?

— Ó, hát hogy mondjam... olyan szép az, ha valaki ilyen fiatalon, erősen kapitány... — Félrebillentette fejét, s úgy nézett fel rá.

— Hazudik! — döbbent egyszerre Dózsába — itt mindenki hazudik. Mindenki hazudik innen a Királyhágón, hazudott Kata, hazudik Klára, hazudik Werbőczy, hazudik Zápolya, hazudnak testvérei Cegléden, az Úron kívül s az Úrban, csak talán az egy Lőrinc ha mond igazat. Nem asszonyok ezek, hanem boszorkányok, lidércek, a pusztulásba csalogatják az embert, s mikor süllyed, kacagva magára hagyják. Szépek, forrók, puhák, de fogaik olyan erősek, mint a féregnek, belérágják magu-

kat az ember húsába, és addig eszik, rágják, míg vérrel és szusszal őket táplálni bírják. Ilyen asszonyok döntötték le Szent Jerikó falát, ilyen asszonyok tették nyűgös gyermekké Sámsont vagy Julius Caesart, ilyen asszony volt Éva anyánk, aki belémagyarázta Ádám apánk hasába az almát, ilyen asszonyért ütötte agyon Kain ama szentéletű Ábelt, ó, ilyen asszony a legbűnösebb asszony az asszonyok között... Olyan léptekkel, hogy beledübbent az emelet, odament a bejárati ajtóhoz és lecsavarta a veresréz kilincset. Eldobta. Az asszony rémülten nézte, hogy gázol át a bútorokon. Egy elefántcsont lábú zsámoly feldőlt, egy támlásszék odább vágódott és már itt is van. Átöleli.

— Macska! Hát kapitány legyek, mi? — dörmögi, s fogát is csikorgatja hozzá.

— Igen, de nem így... ó, nem... — vergődik valameddig. Aztán engedelmesen borul le véle a kerevetre. Pillanatok telnek, tán percek, az idő elveszítette fejét valamiképp. Klára asszony ül a kereveten, hajához kap, majd ruhájához, s közben látja, hogy a férfi megyen a másik ajtóhoz és már itt sincs.

Odaát pedig, az úrasszony szobájában mi lehetne más ezek után, mint hogy Dózsa ül a heverőn az úrasszony mellett, s beszél, ami éppen a szájára jön.

— Olyan jó lenne, tudja, szeretni egy asszonyt, és hű lenni hozzá, mint a lőtkutya, de lehetetlen. Az embernek a lelkében egy régi, nagyon régi sírhant gyepesedik, s néha ehhez kesereghet mindössze. Pedig, szeretni kell, mert az asszony olyan a mi életünkben, mint a kenyér, vagy a levegő, vagy a hús, vagy a zsír, nem tudunk nála nélkül élni. Éppen azért... — mondja, mondja, s az úrasszony egyre húzódik hátrébb és hátrébb. Tán kiáltani kék, vagy pofonverni, de keze, szája mintha megbénult volna, néz, csak néz.

Dózsa áll a kerevet előtt, lehajlik hozzá, feje alá gyűr egy kicsi, selyembojttól terhes párnát, s híres kantusát rája borítja. Az asszony a szemét lehúnyja. Hallja, hogy a sarkantyú távolodón peng.

Elalszik.

A sarkantyú pedig peng, peng, végig a termeken, szobákon, s a márvánnyal borított folyosókon, elhalkul saját szállása előtt. Ott ül hűséggel a szolgálatára rendelt úri szolga, felugrik tiszteletből. Szeretne valamit mondani, már ki is nyitotta a száját, de ijedtében becsukta megint. Gazdája úgy tekintett rá.

Bement. Most jut eszébe hirtelen, hogy így hozta csak, kezében a kardját. Meztelenül. Egyszerűen bevágja a sarokba.

Peng, csörög a kard a padlón, a fal keményfa kárpitján,

s erre felrebben valami a széles nyoszolyánál, mint valami madár, rőt szárnyú, bolyhos tollazatú madár: ott áll előtte Csáky Kata asszony. Kedvesen, édesen, örök mosolygósan.

Annyira hihetetlen volt az egész, torz, röhögtető, hogy nem tudott szólani semmit, csak kínjában röhögött, csakugyan. Közben bámult rá, mintha púp nőtt volna a hátán.

— De György, hát... mi van veled, én nem értem, Istenem...

— Nem érted? Nagyszerű. Volt idő, mikor én se értettem semmit, de mindegy. Az ember egyszer ért, máskor nem ért. Vagyishogy... hehehehe... Egyszer egyik ért, máskor meg másik ért... hahahaha... Ij... nyes, azt a kutya teremtésit neki... — Elkapja az asszony kezét, odarántja a térdére, durván. — Gyere csak babám, én édes lelkem, ide! Hahahaha... hehehehe...

Kata asszony tudja immár, hogy valami elromlott, csunyán, kegyetlenül, s most beszélni, magyarázkodni kellene, míg idő van rá, míg végképp el nem veszíti ezt a csudálatos embert, ezt a nagy szeretőt, de mit mondjon, hol kezdje?

De a viharok is elülnek egyszer... a viharok... meg a fergetegek... Úgy adja magát, mint a föld, csak mélyén érezve, s felszínén érzéketlenül. Mintha neki lépést kellene tartani az idővel, téllel, tavasszal, nyárral, ősszel: most a tél van soron. Bézárulnak a földön a pórusok, s alig-alig dobog a szíve. De hiába, szájában gyűl már az ébredés íze, nagy édessége van a nyálának, de: elkésett. Nagyot nyel hát, szomjasan, és felül.

— Hát magyarázd meg már egyszer György... — mondja könyörögve.

— Bestye asszonyi férgek... — dörmög bosszúsan György és kardját kapja hirtelen. Felköti. Pisztolyát dugja az övébe, hiszen, kevés lomja van mindössze. Csaknem úgy van, hogy hátán a háza, keblén kenyere. Elmegyen anélkül, hogy visszanézne. Ime, máris az előtermen túl peng a sarkantyúja, kong a lépte.

Ha ezer szót lehetne kiáltani utána egy szóban!

Ha ebbe a szóba Ulászló, a nemzetipárt, a titkos paktumok, a Dózsa kinevezése, az ő nagy szerelme, mind, mind beleférne!

De nincsen olyan szó a világon.

Hanyatt vágja magát, sír, s füle mellett kétfelől folyik le a könnye.

SEBŐ! A lovakat! — kiáltotta Dózsa lent az udvaron.

Az istállóknál nagy riadalom keletkezett, úgy látszik. Sebő berendezkedett hosszabb időre. A lovászok, szolgák, istállólegények kíváncsian gyűltek ki a nyergelőbe, nincsenek szokva az ilyen kiáltáshoz.

Mindegy. A két ló készen kapálta a homokot hamarosan.

— Megyünk mink innen Sebő fiam — mondotta Dózsa és végignézte egyetlen pillantással a ló szerszámját, magát, nyergét és felpattant.

— Elintéztünk mindent, uram? — kérdezte Sebő bizalmaskodva.

— El, el. Hogy... kezük, lábuk kiment a helyiből... — válaszolt a gazda s megint röhögött. Mintha az imént csak félbehagyta volna. Két aranyat vett ki tarsolyából, Sebőnek adta: — Nesze csak. Add nekik oda.

Márhogy a szolgáknak.

Sebő visszahajolt a nyeregből, s egy aranyat a markába nyomott annak, aki éppen a kengyelét tartotta, a másikat a markában sugorgatta.

A kövek kongtak, ahogy kivágtattak a palota udvaráról.

A kompnál már egészen jó kedve volt. Könnyűnek érezte magát, vígnak, mintha nagy, nehéz betegségből gyógyult volna meg.

A Duna csendes muzsikával paskolta a komp oldalát s mint a gondolat, olyan zajtalanul úszott a part felé.

Olyan jó most, két part között lenni. Előtte a tulsó part ismeretlen szerencsével vagy ismeretlen veszedelemmel, háta megett az elhagyott part úri ármánykodással és három gyönyörűségesen szép úri asszonyságokkal...

Nem tehetett róla, hangosan nevetett megint. A Csóka felkapta fejét a nevetésre, s a révész kevés híja, hogy ki nem ejtette kezéből a csáklyát.

Werbőczy, meg Zápolya pedig jöttek lefelé a várpalotából ezalatt. Meleg szellő jött fel a Dunán át Pestről, a paloták árnyéka csipkéket festett a Szent György-térre. A vár felett zengő fénnyel dalolt a nyár.

— Kíváncsi vagyok, mit végzett Klára asszony Dózsával — mondotta Zápolya és az árnyékba lépett. Ott ment tovább.

— Nincs baj. Klára nagyon okos, mívelt asszony — válaszolt Werbőczy és hóna alatt felcserélte könyvét.

Felértek a palotába. Az írnokok felugráltak az íróteremben, s szinte rémülten néztek rájuk. De nem szólhattak. Mert ez olyan palota, minek nincsen se füle, se szeme.

A nappali teremben senki. Csak egy feldőlt zsámoly s rendetlenül odább tolódott szék. A szőnyeg össze van gyűrődve egy darabon. Werbőczy leült, mintha nagyon elfáradt volna. Aztán felugrott, benyitott a felesége szobájába.

Werbőczy csak állt, csak állt, mint a szélütött, aztán ocsmányul káromkodott és behúzta az ajtót.

Zápolya ugyanakkor földhöz vágta a letört kilincset és kiment a teremből.

ÉLES ANDRÁS szörényi várkapitány szokott sétáját végezte a várban. A katonák egyrésze alsó ruháját mosta, szárítgatta, másrésze fegyvereit tisztogatta, de voltak, akik kockáztak. Ki az árnyékban, ki meg a napon. A játék némelyiknek már a derekába állott s ez hátra hajlott, egyengette magát.

— Tegyél... Vegyél... Marad... Semmi... — hangzott össze-vissza aszerint, ahogy a kocka perdült.

— Te, Domokos! Gyere csak ide! — szólott a kapitány egy katonára.

A megszólított felugrott és sietett a kapitány elé.

— Már megint kockázol?

Domokos elfintorította arcát, széttárta bütykös ujjait, de nem válaszolt. Nehéz beszédű ember volt.

— Mutasd a hüvelyked!

Domokos összecsukta öklét s hüvelykét mutatta. A kocka örökös pergetésétől teljesen szétlapult a hüvelykujja.

— Nem szégyenled magad végvári katona létedre, hogy így nézel ki? Mindig kicsúszik ujjaid közül a zsold. Piha! Ilyen ronda bütyköt! — S ráköpött.

A Domokos arca még szélesebbre vigyorodott, ujját beletörölte nadrágjába, s szaladt vissza. Leguggolt a helyére, mint a török. Éppen sorjára perdült a kocka.

— Perdíts, marha! — lökte oldalba a szomszédja.

Domokos megfogta a kockát hüvelyk- és mutatóujjával, az erőlködéstől kidagadtak nyakán az erek, szemét behúnyta, s elpattintotta.

— Marad! — zengték társai kórusban.

Domokos felordított, mint a vadállat. Tenyerével rácsapott a pénzre, összemarkolta és a többiek ordítozása, átkozódása közt elnyargalt véle a várház irányába.

— Háború kék már ezeknek — állapította meg a kapitány — s gondolkozva ment tovább. Kiment a várkapun.

A vár déli oldalánál, közvetlenül a falak mellett kanyarodott szélesre tárult medrében a Duna. Túl a sáncokon csillog-

tak a messzeségben az orsovai tornyok. Idekint is tétlenkedtek a katonák. Kockáztak, versenyt futottak. Öreg, őszbe hajló zsoldos szétterpesztett lábbal ült a sánc oldalánál. Bőrdarabokkal volt tele az öle és nagy figyelemmel babrált valamit.

— Te mit csinálsz, Karajos? — állott meg előtte a kapitány.

— Bocskort kötök.

— Mutasd!

Karajos felállt, mutatta a holmit.

Mintha ennél a bocskornál fontosabb se lenne a világon, olyan nagy érdeklődéssel nézte, forgatta a kapitány.

— Látod, ha itt, ezen a helyen még egy lyukat fúrtál volna, sokkal takarosabb bocskorod lett volna — magyarázta neki. — Hol vetted a bőrt?

— Ott, la! — csapott fejével hátra az öreg.

— A töröknél?

— Igen.

— Mikor?

— Az íccaka.

A kapitány tűnődve lóbálta a bocskort. Hát persze hogy nem fértek meg a katonák a bőrükben. Lopnak, csalnak, egy darab disznóbőrért átbújnak a török vonalon.

— Kivel loptad?

— Hát Domokossal.

— Na látod. Te derék ember vagy, de Domokos mégse csinál bocskort.

— Mert eladta a bőrt, ami ráesett.

Hát ilyenek ezek. Lopnak, de azért becsületesen megosztozkodnak s az egyik bocskort csinál a szerzeményből, a másik pedig elkockázza. Gondolkozva néz végig az úton, amely elvész a távoli hegyekben. Messze porfelleg kavarog, mintha valaki sebes iramban vágtatna erre.

— Valaki jön — mondja hangosan.

— Hozzák a zsoldot! — vihog az öreg harcos.

— Éhes disznó makkal álmodik — gondolkozik tovább, ami nem csoda, mert a végvári katona hol kap zsoldot, hol nem. De leginkább nem. Most se kaptak már hónapok óta. Meglehet hát, hogy csakugyan a zsoldot hozzák.

De nem azt hozták. Mert ismerős lovasok bukkantak ki a porból: Székely György hadnagy, meg a szolgája. A szolga már vágtába leugrik lováról, s kantáron csihasztja.

— Végre. Tik is hazaérkeztek hát — lép elébük.

— Adgyon Isten jónapot, kapitány uram! Itt volnánk megint! — köszön Dózsa és leugrik. Lovát szolgájának adja.

— Nagyon helyes, ecsém, nagyon helyes. Elfáradtatok? Messze jártatok?

— Bizony. Most aztán igen. Egyenesen Budáról jövünk.

— Mi a szösz? Akkor éhesek lehettek. Menjünk hát, oszt együnk. — Mivel ha evésről volt szó, maga se vetette meg. Egyébként is délfelé járt az idő. Mentek be a kapun, s a várház felé kanyarodtak. Közben beszélgettek. — Na osztán, mondjad csak, ecsém, mit hoztál Budáról?

— Nem sokat mindössze, de visszahoztam igazi nevemet legalább. Mivel úgy áll a dolog, hogy engemet valójában nem Székely Györgynek, hanem Dózsa Györgynek hívnak.

— Hát... ez is valami, ecsém. Ha ennyit hoztál. De nem újságot hoztál. Mivelhogy én már ezt régen tudom. Dehát, ha neked úgy tetszett, én nem hánytorgattam.

Itt is ismerték hát. Hogy mennyire kicsi ez a kettős ország! Az ember nem tud semmiképpen elbújni benne.

— Így hát... sok értelme nem volt — s nevetett.

— Nem. Különben te tudod. Nem hoztad el a kinevezésedet?

— Kínálták, de ára lett volna.

— Jól tetted, hogy nem fogadtad el. Majd kínálnák még jobban is, ne félj... — S káromkodott. Cifrán. Szidta a Rendeket. Hogy ennyire önzők, s tehetetlenek.

A kapitány családja is itt élt a várban, hogy közeledtek a várház felé, apró gyermekek futottak elébük, belécsimpajkóztak Dózsába, a legkisebb meg éppen az ölébe mászott. Nagyon szerették a gyermekek.

— Mit hozott? — sugdosta a kicsi lányka a fülébe, s megcsókolta.

— Valamit. Majd odaadom, mikor senki nem látja, — súgja ez vissza, nagy itt a barátság nagyon. A kapitány felesége hátrakötött fejjel egy dézsát cipelt ki a pitarból éppen, moslékot vitt a malacoknak. Letette a dézsát, kezét dörzsölgette a korpától, maszattól, elébe kiáltott:

— Na hát, ez a rossz pénz is megkerült...

— Meg hát, hiszen tudja, hogy bottal se lehetne a háztól elverni...

— Együnk anya, együnk, mert éhesek vagyunk! — vágott elébe a szóáradatnak az ura.

Mivel a felesége igen kedves, de meglehetősen bőbeszédű asszony volt. Egyébként minden esztendőben pontosan szült egy gyermeket. Ezért történt aztán, hogy tíz esztendős házasok voltak, és kilenc gyermeke volt. Persze, zsoldot a kapitány is éppen úgy nem kapott rendesen, mint a zsoldosok, hiába volt

meg a címe, rangja. Úgy éltek hát, ahogy tudtak. Ebből, abból. Éles Andrásnak birtoka nem volt, csupán egy faluja volt mindössze, de a falu is szegény volt, meg aztán messze is volt. Még szerencse, hogy szorgalmas, dolgos volt a gazdaasszony. A sáncba kendert vetett, katonákkal nyövette, áztatta, törette, fonatta, még meg is szövette. Azok ráértek, régen nem volt háború s asszonynélküliek voltak, örömmel csináltak asszonynak való dolgokat. Néha átcsaptak a határon, sarcra, zsákmányra, ok volt elég ... Legfeljebb a kölcsönt adták vissza.

Ebéd után, a sötét boltívek alatt beszélgettek, ingre vetkőzve.

— Ilyen nemesifjú, mint te vagy ecsém, és akinek ráadásul birtokai vannak, hogy szánhatja rá magát, hogy beáll a végekre? Különösen ide, ahol szinte fogaközt vagyunk a töröknek, és a zsold pedig rendszerint elvész valamelyik disznónak a kezén.

Dózsa elgondolkozott.

— Tudod, bátyám, odahaza örökös harcban álltunk a vajdákkal, káptalanokkal. És rájöttem, hogy olyan az a mi harcunk, hogy nem lesz vége soha. Hijába győzünk, mindig csak a kurtát húzzuk. A hiba tehát nem ott van, hanem itt. De hogy itt beleszólhassak, meg kell ismernem az ideáti élet harcait, békéit. Eddig szavam nem volt. Lehet, hogy nem is lesz. De még várok, mert én ráérek.

— Helyes, ecsém, helyes. Igazság szerint már ki kellett volna, hogy nevezzenek lovaskapitánynak. Híjába írok, izenek, sürgetem, nem teszik. Igaz, hogy nem mondanak se jót, se rosszat. Mintha nem hallanák. Vagy mintha elfelejtenék. Éppen két nappal ezelőtt izentem ebben a dologban Temesvárra Báthorynak. Igaz is, nem haragszik az terád?

— Meglehet, hogy haragszik, mert egyszer összeakadtunk, és Báthory mint vajda, megbukott.. De nem is tudja ő az igazi nevem.

— Hogy nem tudja? Hiszen én is tőle tudtam meg. Na mindegy, most aztán azt csináljuk, hogy én kinevezlek, mert a béke lejáróban van, hogy megújítsák a Rendek, eszük ágában sincs. De a végek megerősítésével se törődnek, nyakunkba szakadt a dolog, végképpen. Én azt látom, hogy visszajönnek a száz esztendő előtti idők, a török minden erejével ránkzúdul, és vagy mink, vagy ők. Szükség van itt tehát ilyen emberekre, mint te vagy ecsém. A török máris nyugtalankodik, mióta oda vagy, két követség is járt nálam. Ezt a várat visszaköveteli. Ami az övé, az övé, azt mondja. Tehát, én ezennel átteszlek a lovassághoz, persze, egyelőre csak hadnagynak maradsz, de

már ez is valami. Nyomban futárt küldök Temesvárra, Báthory aztán továbbítja Budára. Most egyszer nem térhetnek ki.

— Köszönöm, bátyám. Ha ezt megteheted...

— Meg, hát. Akinek nem tetszik, szóljék. Na már most, csak az a baj, hogy a zsoldot én se biztosíthatom. Mivel én se kapok rendesen. De adok negyven lovast és alád rendelek egy hadnagyot.

— A zsold nem baj. Van némi pénzem. Éppen most vettem fel ötven aranyat, Cegléden. Hazulról kértem.

— No hát akkor... — s azon töprengett, hogy vajjon mennyit lehetne ebből az ötven aranyból kölcsön kapni?

Dózsa hát mégis, feljebb jutott, parancsolt alárendeltje helyett s dolgozott feljebbvalója helyett. Százhúsz főből állott a várőrség. Negyven lovas s nyolcvan gyalogos.

Néhány nap múlva Sebőt hazaküldte kinevezése hírével s azzal az izenettel, hogy Gecő vigyázzon a gazdaságra, és Sala Domokos meg a többiekkel a törvényekre. Özvegyekre, árvákra és a nemzetségek közötti békességre.

Negyven emberével eljátszadozott s nagy öröme telt benne.

NAGYOT ZÖKKENT a világ tengelye, mikor az 1510-ik esztendőbe fordult. Szinte nem maradt semmi se a helyén.

A hétesztendős béke július második felében lejárt, Ulászló a szultán sürgetésére, Gyula pápa követeinek követelésére hat hónapra meghosszabbította.

A jobbágyság helyzete némely vidéken szinte tűrhetetlen lett, Erdélyországból is ijesztő mozgolódások szelét hozta a hír Budára. Mint mindig, a vajda most is megunta már a törvényeket. És egyszerűen felrúgta. Csinálta tovább azt, amit az elődje, elődjei megkezdtek. Mindenféle adókat vetett ki s azt könyörtelenül behajtotta. Tehette, régen feloszlottak a híres székely szövetségek.

Mást nem tehettek, mint hogy választott küldöttséget menesztettek Ulászlóhoz a Székek. Istenre kérték, tegyen a felséges úr valamit, mert senkinek se biztos se vagyona, se élete Székelyországban. A vajdát távolítsa el a felséges úr, mert ha nem, fegyverrel verik ki a Rendek. Mást nem tehetnek, mert a vajda kapzsisága az összes eddigiekét felülmúlja.

— Hát mit gondoltok, kegyelmetek? — rivallt Ulászló a küldöttségre, — ha minden napon új vajdát adnánk ki a Székelyföldnek, kegyelmetek akkor se fértök meg bőrötökben.

A küldöttség vezetője, Bethlen Miklós, eléggé bátran válaszolt:

— Igen, mert... mindig azt kell megválasztanunk, akit a felséges úr ajánl. Ha egyszer már mink ajánlanánk a felséges úrnak...

— Hogyne. Még tudnák kegyelmetek, mitől döglik a légy. Hogy mitőlünk elszakadjanak? Külön országot csináljanak? De, mit szól ehhez a dologhoz kedvelt hívünk? — fordult oda Bakácshoz. S gyámoltalanul simogatta meg hasán köpenyét.

Bakács sorba szedte azokat a főurakat, akik Erdélynek is, de a koronának is eleget tennének. Megállapodott Zápolyánál. Már csak azért is, hogy a Zápolya hatalmi törekvéseit behúnyt szemmel tovább nézni halálos vétek lenne. Különösen azóta,

mióta húgát, Borbálát eljegyezte Zsigmond lengyel herceg. Meg aztán, ha vajda lesz, nem kácsingózik tovább a koronára. Bedugják véle a száját.

— Mit szólnának a székely nemzetségek, ha Zápolya János lenne az új vajda? — határozta el magát végképpen.

Bethlen Miklós ránézett a többiekre, de azok nem szóltak, nyilván, a Zápolya személyén rágódtak. Megfontoltan mondta:

— Úgy hisszük, hogy a Rendek meg volnának véle elégedve. A mult választáson is volt már róla szó, bizonyos vitéz emlegette nevét leginkább a Dózsa familiából.

— Lássák kegyelmetek. Minket nem illethet vád, hogy nem viseljük szívünkön Erdélyországunk sorsát. Menjetek csak haza híveink, békességgel. És mondjátok meg otthon szeretett székely népünknek, hogy mink soha nem felejtjük el hűségüket házunk iránt. Most olyan vajdát kap hálából Erdélyország, aki maga is szívén viseli a nép sorsát, hiszen a népből származott. Igyekezzen tehát a nép megszeretni őt, és a nemzetségek rajta legyenek, hogy az összehívandó nemzetgyűlés akaratunkat tiszteletben tartsa. — Beszélt emígyen Ulászló.

A küldöttség valamelyest megnyugodott, indult haza. Hanem, amint már az ilyesmi történni szokott, az úton hányták-vetették meg jobban a dolgot. Dési Péter bosszankodva vakarta a fejét:

— Hiszen, elég derék embernek mondják Zápolyát, ami azt illeti. Csak az a baj, hogy közülünk a fene se ismeri, és ráadásul még nem is székely ember.

— Van annak még több hibája is, ecsém, — keseredett neki a kevés beszédű Bólyai Gáspár, — csakhogy még nem látjuk tisztán.

— Majd kimutatja foga fehérét mihamarabb és elszedjük a méregfogait, — vigasztalta őket Baló Boldizsár.

Mire hazaértek, közöttük is megoszlottak a vélemények.

A székkapitányok, de meg a bíróságok tagjai közül is többen Bethlen Miklóst szerették volna vajdának. Mikor Bethlen észre vette, hogy egyesek mellette fáradoznak, szinte csudálkozva kérdezte magától:

— Csakugyan. Miért ne lehetnék én a vajda Erdélyországban?

Mire fel újabb küldöttség szervezésén fáradoztak. Ki tudja, mi lett volna, ha közben meg nem jelentek volna a királyi biztosok. De megjelentek. S nyomban kitűzték a nemzetgyűlés napját, s összehívták a nemzetségeket.

Ulászló pedig futárt küldött a kinevezés hírével Zápolyához. Megizente, hogy igyekezzék megnyerni a székelyek szere-

tetét még a nemzetgyűlés előtt. És azon legyen, hogy a változással forrongásba ne boruljon az ország.

Zápolyát a szatmári birtokán találta meg a futár. Kapott egy marék pénzt s fordult vissza, Budára. Ő már megkereste egy esztendei kenyerét. (A többi meg keresse meg, ahogy tudja.) Zápolya pedig tokaji várának kapitányát, a fiatal Andrásy Mártont hivatta. Az jött is, lóhalálába.

— Ismerős vagy a Székelyföldön, szolgám? — kérdezi tőle.

— Atyafiakkal van tele a Székelyföld, — válaszolt emez.

— No, az derék. De kiváltképpen a Marosszékben ismerős vagy?

Andrásy úgy mondta, mintha könyvből olvasná:

— Marosszéki bíró az Apoldi halála óta Kevendi Menyhért. Tekintélyes lófők a székben Baló Boldizsár, meg Orbán Balázs, akinek az apját árulásért a többiek felkoncolták, meg aztán az idősebb Dózsa-fiú, György. Előkelő nemesember bizonyos Sala Domokos, meg Éltető Ferenc. Egyébként olyan a székben a Dózsa-ház, mint valami királyság. Ha ennek a háznak kedve kerekedik, az egész Szék úgy járja, ahogy a ház fújja.

— Szóval, ha a Dózsa-háznak kedve kerekedik, — mondja Zápolya tűnődve.

— Igen. Másrészről pedig a familia nekem közeli sógorság. Ugyanis Dózsa Tamás, aki a szászok közé házasodott, unokatestvére a feleségem sógorának az öccse felesége húgának, vagyis hogy ...

— Jól van Márton. Igen hív szolgám vagy. Gondom lesz rá, hogy jövőben is meg legyünk egymással elégedve. Vállalkozol-é arra, hogy lemégy Erdélybe, és szaporítod ottani híveinket?

— Hogyne. Máris indulhatok.

— Rendben van, pénzt kapsz eleget, meg illő kíséretet. Egyenesen mégy a Marosszékbe, és ...

Megbeszélték a tennivalókat tövéről hegyére.

BORONGÓS őszi reggel volt, és Sala Domokos a búzásvermek szellőztetőit igazgatta.

Hatalmas, széles volt ez a porta. Kétöles tölgyfaoszlopokra volt róva gerendákból a kerítés. Akkor csinálódott ez, mikor olyan nagyon keservesek voltak a viszonyok. Egy legényfia volt még az öregnek, aki ott serénykedett körülötte. A legkisebbik fiú ez, immár legény, ami azt jelenti, hogy az öreg felett szemlátomást repül az idő. Háta kissé meghajlott, haja ősz, de bírja még magát.

— Nézzed csak fiam, Sala Mózes. Úgy látom, mintha lovasok ólálkodnának a kapu előtt, — mondta a fiának.

— Hun? — néz arra a legény, de aztán sietve megyen a kapuhoz. Mert csakugyan, az utcán lovasok ácsorognak. Kimegyen aztán, öt fegyveres van ott. Egy fiatal nemes négy kísérővel.

— Sala Domokos őkegyelmét keressük, itt lakik vajjon? — kérdezi a nemes.

— Azé ez a nemesi porta, — válaszolt a legény.

— Akkor tán bemennénk, véle lenne egy kis beszélgetésünk.

— Csakis. — S már nyitja is a legény a kaput. Amazok leugráltak lovaikról s kantáron vezették befelé.

Sala Domokos kipiszkálta még egy cúcából a falevelet, gizt-gazt, s a kúthoz ment. Félszemmel az érkezők felé sandított s közben mosta a kezét. Felesége is kijött a zajra, lódobogásra s megállt az ura mellett.

— Kevés beszédünk lenne kigyelmeddel, — lépett előbbre Andrásy.

— Azonnal ecsém, csak... azonnal. — S felesége kötője után kapott, megtörölte benne a kezét. Közben intézkedett: — Hol vannak már ezek az emberek? Mózes, nézzed csak. Gondozzátok csak a lovakat! Meg ótán... az embereket. Tessék hát beljebb kerülni. — S indult már maga is. Tessékelte Andrásyt befelé.

Bor került az asztalra nyomban, meg hideg hús, (tegnap ejtett el Mózes egy szarvast,) ettek. Közben beszélgettek.

— Mit hozott hát nekünk az ecsém!

— Hozni nem hoztam, inkább vinnék.

— Na fene.

— De biza.

— Hászen, ha van, adunk. Csak pénzt ne kérjék, mert az nincs. Mivelhogy nem is volt.

— Nem, pénzt nem. Hanem arról van szó, hogy most aztán lesz Erdélynek vajdája, csakugyan.

— Lesz, ha... mink is úgy akarjuk.

— Persze. Hiszen éppen azért jöttem a bátyámhoz. A dolog ugyanis úgy áll, hogy a többi székekkel mintha megegyeztünk volna féligformán, éppen csak a Marosszék lenne még hátra.

— Zápolya?

— Az. Zápolya János gróf őnagysága.

Sala Domokos szótlanul evett valameddig.

— Hiszen, meg is járna, csak magyar ember lenne legalább. Ha már nem született székelynek.

— Hiszen magyar ember az.

— Magyar a fene. Tót.

— Azt csak ráfogják. Meg aztán, a multkor bátyámék is akarták.

— Akkor akartuk, mert nem volt kéznél más. De most van. Itt van Bethlen Miklós. Nagy familia, régi familia. Helybe van.

— Már bátyám, engedelmet kérek, de csodálkozok rajta, hogy még nem tanulták meg eléggé, hogy senki se lehet próféta saját hazájában. Nem volt még elég a honi vajdákból? Nem volt még elég egy sütetből egy lepény?

— Hát ecsém ... ebbe van valami, tagadhatatlan, — tűnődött az öreg. Annál is inkább, mert a másik győzte szóval, bezzeg. Addig ütötte a vasat, míg meleg. Beszélt a távolabbi királyságról, ami a vajdának csak egy lépés, hiszen, egyre szaporodik és erősödik a nemzeti párt. Az itteni országlásával példát akar mutatni majd, hogy kell viselni az uralkodónak a koronát.

Sala Domokos hallgatta, hallgatta, aztán izent Éltető Ferencért, déltájban pedig mindannyian átmentek Makfalvára.

Az emberek megbámulták őket, régen nem volt erre ilyen fényes kortesjárás.

Ezen időben pedig igen zavaros világ járta a végeken.

Szörényvára előtt volt két falu, melyeket a vár tartozékának tekintett a várkapitány. A faluk rendesen meg is fizették a porciókat, leginkább szénában és fuvarozásban, mivel igen buja fű termett a lankások oldalán. Most őszön is leróták a porciót annak rendje szerint, de egyszercsak megjelent a török és újra kivetette rájuk a maga módja szerint. A parasztok rémülten szaladtak Éles András várkapitányhoz segedelemért. Nem azért, mintha emezekhez jobban húztak volna, (egy kutya kinek megy a porció, ha mennie kell,) hanem azért, hogy ide fizették elébb, tehát mentse meg a második fizetéstől ő.

Éles András nyomba összeült tisztjeivel, meghányták-vetették a dolgot. A vége az lett, hogy Dózsa menjen ki lovasaival, és teremtsen rendet odakint.

— Magyarországhoz tartoznak ezek a faluk, vagy Törökországhoz? — kérdezte Dózsa.

— Mink azt mondjuk, hogy ide tartozik, de a török más véleményen van.

— Hát ki állapíthatja meg, hogy ide tartozik-e, vagy amoda?

— Ezt ecsém? Csak a jó Isten. De más bajoson. Ugyanis elfelejtették rendezni annak idején. Nem hánytak határdombot. Mátyás idejében domb nélkül is szent volt a határ, Ulászló ki-

rály úr idejében pedig nem szent semmiképpen. A domb tehát csak ürügy. Én mindig sürgettem a rendezést az udvarnál, de ki törődik ott két rongyos faluval? Már pedig, ha oda engedjük, közelebb kerül a várhoz a török, és bekap bennünket mindenestől. Menjetek, csináljatok valamit.

Azok hát mentek.

Mire beért a csapat a közbeeső faluba, a házak ajtajai tárva, nyitva álltak, törökök ácsorogtak az ajtóféleken, tornácokon. Némelyik házban a nép rítt, jajgatott. Vagy verték, vagy pedig rabolták.

— Kard, ki! — parancsolt Dózsa és maga is kirántotta híres kardját. Negyven kard repült ki tokjából.

— Tíz ember hátra, a szélső házhoz, Domokos meg hozzám! — rendelkezett megint. Tíz ember levált egy tizedessel, Domokos meg előbbre rúgtatott. — Kérdezd meg csak tőlük — s kardja hegyével a kerítéshez gyülekező törökökre mutatott, — hogy miért bántják e népet!

Domokos a törökök felé fordította lovát, szilajon beszélt nekik valamit. Azok hárman is válaszoltak egyszerre. S karjaikkal mutogattak, hadonásztak. Mérgesek voltak.

— Mit mondanak?

— Azt mondják, hogy ... az alattvalóival azt tehet a hatalmas szultán, amit akar. Ha akarja, olajba mártatja őket és megsütteti. Ha akarja, csak úgy főzeti meg vízben, sóban. Meg aztán ... mi közünk van nekünk mindezekhez? Kotródjunk innen míg szépen vagyunk, azt mondja.

Dózsa gondolkozva nézte Domokost, a kürtöst, meg tolmácsot. De másfelé nézett hirtelen, mert távolabb valamelyik paraszt ordított a magosban, a fán. Felbújt s egy török beléeresztett egy nyílvesszőt. Még azok is röhögtek, akik itt ácsorogtak a kerítésnél.

— Rajta! Üsd, vágd, nem apád! — adta a parancsot végérvényesen, s nekiállott ő maga is.

Lovak nyerítettek, a trombita harsogott, a kerítések recscsentek, a törökök szaladgáltak össze-vissza s így érte őket a veszedelem. Dózsának eszébe villant, hogy még két hónapig béke volna, ha volna, ej, mindegy az. Úgyse tudja elkerülni a sorsát se ember, se ország. Vágta hát, ahol csak érte.

A törökök mégis csak megemberelték magukat s nagyjából összeverődtek, igyekeztek fegyelmezetten kivonulni a faluból. De itt meg a hátraküldött tíz lovas rontott rájuk. A rend felbomlott. Menekült mindenki, ahogy tudott. Vagy pedig elbukott, ott maradt. Négy, öt gazdátlan ló is szaladgált már, az a nyertes, aki ezt megfogja! Hívták, csalogatták is őket bezzeg,

magyarul, törökül, mert a lóval mindkét nyelven tudott bánni a magyar is, a török is.

Dózsa egyszerre csak szembe találkozott Sala Domokossal. Fakó kis lován kocogott az öreg, kivont karddal, ő is. Olyan váratlan volt a találkozás, hogy leengedte kardját, és egy gyalogos pogány megkönnyebbülve iszkolt el lova előtt. De az öreg utánanyúlt, és odaszólt neki, futtából.

— Ne te, ne! — kiáltotta.

— Ni, csak. Sala Domokos bátyám! Hát, hogy kerül ide Sala Domokos bátyám?

— Jaj, ecsém, nem hágy nyugodni a vérem. És örülök, hogy te se töltöd az időt tétlenül.

Összeölelkeztek lóhátról.

Közben a parasztok köréjük gyülekeztek. Dózsa gyülekezőt fúvatott, mire jöttek a katonák, parasztok, vegyest. A nép hálálkodott, a katonák titkon egymással a zsákmányon veszekedtek.

— Csend! Mindenki hallgasson ide! — kiáltotta Dózsa. Az emberek egészen közel jöttek. — Ezt a falut az Isten és Ulászló király úr nevében ezennel a magyar szent korona tulajdonának nyilvánítom! Tizedes! Öt lóval és lovassal itt maradnak, őrségnek. Felváltást idejében kapnak! Helyet elfoglalni! Ti meg, többiek, utánam! Mehetünk, Sala Domokos bátyám, — mondotta az öregnek.

Indultak vissza.

— Most beszéljen kigyelmed.

— Azért jöttünk ecsém, hogy gyere haza velünk.

— Kik ezek, a többiek?

— Andrásy hadnagy, tokaji várparancsnok. Zápolya grófnak a küldötte. A többi pedig a kísérője.

— Mit akarnak ezek?

— Hát azt, hogy... Zápolyát kinevezte Ulászló erdélyi vajdának. Most aztán arról van szó, hogy mink mellé állunk-é, vagy nem. Jövő héten lesz a vajdaválasztó gyűlés.

— Hát akkor rendbe van. Válasszák meg, és készen van.

— Igen ám, de némely nemzetségek meg Bethlen Miklóst akarják.

— Hát akkor legyen Bethlen Miklós!

— Meg is járna, de a Zápolya-párt nem hagyja magát. Máris megkezdődött a testvérharc. Ebből vérontás lesz mihamarabb.

Dózsa megrántotta lovának a száját s darabon előrerugtatott. Aztán megállt. Megvárta az öreget.

— Hallgasson ide, Sala Domokos bátyám. Mióta csak az eszemet tudom, mindig ezt csináltuk. Ha nem volt más ellen-

ség, egymást kaszaboltuk. Miért is csinálnánk most mást? Tanultunk? Több eszünk van mint eddig? Én nem szólok bele, hadd folyjon a testvérvér, ha olyan sok van. Hát lehet ez ellen valamit tenni? Lehet ennek elébe állani? Emlékezzék csak az Apoldi halálára! Pedig nem volt nála nemesebb lélek az országban és mivé lett, hogy végezte? Megértünk az elpusztulásra, hát pusztuljunk el. Ki vetheti neki vállát az időnek?

Sala Domokos felmordult.

— Te. Te vetheted neki! Ha te haza jössz, a Marosszék mellénk áll, és bizonyos, hogy arra billentjük a mérleget, amerre akarjuk. Zápolya vajda lesz, ha vajda lesz, hamarább lesz király, már pedig ha a mi kezünk is benne lesz mindebbe, valamit mégis jelent az országra s magunkra.

— Szóval, Sala Domokos bátyám is nemzetipárti lesz.

— Ha ez az, akkor igen.

Dózsa nem válaszolt. Gondolkozott. Csodálatosan összekapcsolódnak itt a dolgok. Csáky Kata asszony összekötő kapocs volt a nemzeti párt közt, meg a mélységben kavargó törekvések közt, Zápolya csinálja a Rendek közt a politikát, hogy győzzön, ahhoz kellene a nagy paraszti mozgalom. Szüksége van rá, de nem veszi komolyan. Az az asszony hiszi, amit csinál, de Zápolya nem hiszen semmiben, csak hatalmában és céljaiban. Ezért feláldoz mindent. Barátot, ellenséget egyaránt.

Most már látja, hova tartozik Bakács, hova Werbőczy, s a többi. De azt is látja, hogy nem a nép érdeke itt a fontos, hanem az, hogy melyik csoporté, melyik párté a hatalom. Legyen tehát egyelőre Zápolya a vajda. És az se baj, ha király lesz. Csak a nép, vagyis ők találják meg helyüket, mihamarabb.

— Jól van. Hazamegyek egy hétre, — mondta csendesen.

— Hálá Istennek, ecsém. Hálá Istennek.

Hazaértek. Dózsa elmondta a kapitánynak a faluban történteket.

— Hagytál őrséget?

— Hogyne. Egy tizedest és öt embert.

— Helyes, csak azt tudnám hát legalább, hogy a miénk lesz a két falu vagy nem lesz? — vakarta szakállát a kapitány.

— Már a miénk. Mert én Isten és Ulászló nevében kinyilvánítottam.

A kapitány jóízűn nevetett.

— Ujjat húztál a szultánnal... de mindegy. Ezt nyomban jelentem Temesvárra Báthorynak. Tudom, nagyot néz erre az öreg. De úgy kell neki. Hogy ez elébb eszébe nem jutott senkinek. Hehehe... hahaha... úgy hallom, hogy haza akarsz némi időre menni?

— Szeretnék, legalább egy hétre. A nemzetgyűlésnek tagja vagyok ugyanis...

— Tudom, tudom, nincs is semmi baj. Ilyesmit megengednek a végeken a törvények. Csak igyekezz mielőbb vissza. Ha mégy, ejtsd útba Báthoryt és kérd meg a nevemben, hogy okvetlenül küldje az elmaradt zsoldot. Ismerje be, hogy zsold nélkül nem lehet tartani a végeket. Szóval, beszéld el neki az itteni állapotokat.

— Hogyne. Okvetlenül.

Hamaroson készülődtek s másnap estefelé megérkeztek Temesvárra. Dózsa sokáig beszélgetett Báthoryval, a vége az lett, hogy kinevezte Fejérvárra másodkapitánynak. Ami azt jelenti, hogy ő lett Török Imre fejérvári várkapitány helyettese.

Váratlanul érte a kinevezés, pedig tudta, hogy egyszer vele is történik valami.

Most történt.

Kapott címet, rangot, jó fizetést, ha ugyan valaki végképp el nem sikkasztja a végvári zsoldokat.

A NEMZETGYŰLÉSEN a Bethlen-pártiak kisebbségben maradtak, s Zápolya erdélyi vajda lett. A választás után az új vajda magához kérette a főembereket, székkapitányokat, bírákat, hogy az összegyűlt bajok miatt velük tanácskozzék. Mint ahogy ez mindig történni szokott, ha új vajda jött. Tanácskozás után pedig kérte Dózsát, hogy maradjon még, vele külön beszéde lesz.

Dózsa hát maradt.

— Köszönöm, ecsém, hogy segítettetek, — kezdte a beszélgetést.

— Nem, semmi. Ez csak kötelesség.

— Jó, jó, most aztán én is szeretnék valamit segíteni. Kinevezlek udvarhelyi várkapitánynak. Rád bízom a vár kulcsát.

— Kicsit későn, mivel megkaptam Báthorytól Fejérvár másodkapitányi rangját.

— Na fene. Amennyivel ott jobb, annyival veszedelmesebb. Ha gondolod, nagyon szívesen. Hanem a nyáron alaposan elbántál Budán Werbőczynével, hahaha, hehehehe...

— Hogy? — hát ő mondott valamit, vagyhogy...

— Levágtad, mint a marhát hahahaha... De még az!

— Hanem a másik; Kalára! Ühhh... — Harsogva hahotázik. Egyszerre megcsendesedik: — De a harmadikért kár volt. Az a mi hívünk. Az ébredező nemzeti öntudat lelkiismerete. Valóban nemeslelkű hölgy.

— Dehát abban a palotában, melynek állítólag nincs se füle, se szeme!...

— Persze hogy nincs. De csak akkor, ha úgy kívántatik. Ellenben rögtön kinyílik akkor, ha valami olyas történik, ami Werbőczyt érdekli. Sok mindent kéne neked tanulni, ecsém, amire feltétlenül szükséged lenne. Éppen azért mondom, hogy legyél közelebb hozzánk, meglásd, nem vallod kárát.

Dózsa tagadólag rázta fejét.

— Nem lehet. Elfogadtam a kinevezést, s megyek vissza a végekre.

Zápolya bosszúsan felállt. Ami azt jelenti, hogy vége a barátkozásnak. Nem sikerült magához kötni Dózsát, tehát nincs semmi szüksége rá tovább.

— Szép az, vitéz, ha az ember olyan nagyon büszke. De gyakorta veszedelmekkel jár, — mondotta és hátat fordított.

Dózsa zúgó fejjel nézett rá, Kalára, Kata, nemzetipárt, királyság, egyszer füle van falnak, kárpitnak, palotának, máskor nincsen... hamaroson kapnak tán zsoldot, vagy nem kapnak... kavarogtak benne a gondolatok, mint a fergeteg. Aztán felállott ő is, és ment a dolgára.

MÁJUS TIZENKETTEDIKÉNEK hajnalán Ulászló felséges úr rémült sikoltással kapkodott ágya függönyének selyem zsinórja után, mert iszonyúan félelmes álma volt. Azt álmodta, hogy puha, szőrös rém ült a mellén s régi betegségét, a gutát akarta száján lenyomkodni. Valahogy kezébe akadt a zsinór, s olyan erővel rántotta meg, hogy ráomlott a nehéz selyemből szőtt mennyezet. Nem tudott kiszabadulni belőle, s szinte elájult a rémülettől. Csak akkor tért magához valamelyest, mikor hű szolgája, Vendel kibontogatta és ütögette a hátát.

— Mi lelt már vajjon megint bennünket, vajjon mi? — kárpálódott és megkötötte derekán hálóköntösének madzagát. Bokorra.

— Meghalok szolgám, meghalok, mert most megint olyan rosszat álmodtam.

— Megint?

— Megint. Mint a multkor. Itt ült valaki a mellemen, s pocsékságokat dugdosott a számba, s a fülembe is sugdosott valamit, de nem értettem. — Fittyedt szájszéllel, pityeregve bámult az ablakra. Aztán tovább kesergett. — De lehet, hogy el is múlik a világ, mert azt mondották tegnap az olasz tudósok, hogy tele van új csillagokkal az égbolt és egy éppen itt zuhant le éjfél körül a palota kertjében.

— Lezuhant?

— Le.

— Majd meglátja felséged, hogy eső lesz hamarosan, — csitítgatta Vendel.

— Dehogy, nem azt jelenti. Hanem a világ végét jelenti. Amit aztán hívünk, poétánk, Lobkowitz, meg is énekelt négy szomorú énekben.

A Zsigmond templomában hajnali misére kongott a harang és Ulászló igen szomorú volt. Visszabújt az ágyba és a foga csendesen vacogott.

— Szóljatok fiam, a prímásnak, hogy mihelyt megvirrad, legyen itt.

— Jól van. Majd szólunk.

Aludni próbált, de nem tudott. Gyenge szíve alig kalapált, s lélegzeni is alig tudott. De ki se merte nyitni a szemét, mert attól félt, hogy az előbbi rém leskelődik be az ablakon.

De feljött a nap s ekkor lassan tünedeztek az éjszakai árnyak, a rémek semmivé lettek, ember volt megint. De azért a prímást örömmel várta, mint mindig. Szerette a nagy, erős embert. Ha vele beszélt, szinte ő is nagynak, erősnek hitte magát. A várkertben volt egy hatalmas, de öreg oroszlán, amit még Mátyás felejtett itt, s ehhez hasonlította a prímást.

Mikor Bakács bejött a palotába, már jó kedvvel fogadta:

— Megnézed egészségünket hívünk, meg?

— Megnézem, felséges úr. A felséges úr egészsége az én egészségem is.

— Köszönöm. Ha mindenki ilyen jó volna hozzám! Akkor nem volna semmi baj. Mi jót hoztál, hívünk?

— Most egyszer nem hoztam semmi jót. De higyje el felséges úr, hogy nem rajtam múlt.

— Nem baj, nem baj, már az is jó, ha ketten beszélgethetünk. Beszélj római utadról, a multkor nem mondtál el mindent.

— Nem is, mert többen voltunk. Most már annyit megmondhatok, hogy halad a dolgom, jó úton. Megválasztásom szinte bizonyos, csakhát, pénz kell megint, sok pénz. Pedig tudja mit költöttem én el, felséges úr? Rengeteget. Sokat. De megéri. A pápai szentszék mindent megér. Gondolja csak el, ha egyszer magyar pápa ülne Rómában! Milyen fénye lenne a koronának! Ország, világ dicsősége lenne!

— Amit tehetünk, tudod hívünk, hogy jó szívvel megteszszük. Hallom, megint készülsz a másik utazásra?

— Igen. Vettem Lengyelországból negyven szarvas bikát megint. Mert a multkori negyvenet elajándékoztam a bíborosoknak, világi hercegeknek. Aranycsengettyűstől, mindenestől.

— Az ilyesmi nem megyen anélkül. Amit az ember kihajít az ajtón, bejön az ablakon.

— Tudom. Hiszen éppen azért nem sajnálom. Igen üdvös lesz a hazára, ha többségbe maradok a választáson. — Pergament húzott elő zsebéből, s lassan kiteregette a térdén. — Éppen azért bátorkodom a felséges úrtól ezévtől számítva a dunántúli érc- és másminémű bányákat bérbe venni. Mert bizony mondom, üres kézzel hiába próbálkozunk...

Ulászló rémülten dugta tunikájába a kezét.

— De... — dadogta — jól tudod hívünk, hogy a bányáknak van bérlője a Dunántúlon, aki tisztességes pénzt fizet érte kincstárunknak.

— Nem tesz semmit. Valamivel kárpótoljuk a bérlőt. Úgyis eleget keresett már rajta. — S a kész szerződést kiteregette a király elé.

A szolgálatos kamarás bejött a kisterembe, jelentette, hogy a főurak, Werbőczy, Zápolya, Báthory kint várakoznak. Fontos tanácskozásra érkeztek váltott lovakon. Ulászló megint megijedt. Siránkozva mondta:

— Mindig csak a gond, a tanácskozás. Mire jó ez hívünk, mondd, mire jó?

Bakács türelmetlenül adta kezébe a tollat, s közben mondta:

— Tanácskozni muszáj. Másként nem lehet kormányozni az országot. De, írjuk csak itt alá, ni.

Ulászló nagyot sóhajtott, keservesen, s aláírta a szerződést. Ebben a pillanatban igazán gyűlölte a prímást. A pápaság jó lenne csakugyan, ha ugyan jó, ha az megtöltené egyúttal a kincstárt.

— Werbőczy következik, — mondta szomorún.

Bakács kiszólt, s visszaült előbbi helyére. Tehette. Zsebében volt a bányák bérlete. Bejött Werbőczy. Gyanakodva nézett Bakácsra, féltékenyen, sohse tudhatta egyik se, hogy miben mesterkedik a másik.

— Halljuk, hogy beszéde lenne velünk, — mondotta Ulászló és helyet mutatott maga mellett.

— Elkészültek a jobbágyságra vonatkozó törvények, melyeket annyira sürgettek már a Rendek. Hozzácsatoltam az előbbi törvényekhez, és elhoztam, hogy írja alá a felséges úr, — válaszolt Werbőczy és leült. Lapozta a könyvet.

Ulászló undorodva nézte a Werbőczy vékony ujjait, elvette a kínált törvénykönyvet, szemét behúnyta és hangosan nyögött egyet.

— Felolvasom én, felséges úr. Tán mindjárt kezdenénk a

18-ik cikkelyt, amelybe benne foglaltatik... mindjárt csak... (most a könyvet visszaveszi, olvassa): „Mivel minden zászlós úrnak, főpapnak és a többi honlakosoknak jobbágyai közül igen sokan a szőlők és földek mívelését abba hagyván, és félre tévén, egyedül vadászattal és madarászással foglalkoznak elannyira, hogy nemcsak köz, hanem vasárnapokon és más szentek innepnapjain, sőt a szent karácsony napján is vadásznak, ami által az Isten ellen vétenek, mert parancsait meg nem tartják. Vétkezni, földesuraik javait, jövedelmeit elvonni nem irtóznak, megtiltjuk, hogy jövőben bármi módon, vagy bárminemű mesterkedéssel szarvasra, őzre, nyúlra, vadkanra, fácánra, császárfajdra, vadászni vagy madarászni tilos három forint erejéig. Megparancsoljuk a vármegyéknek, főispánoknak, szolgabíróknak, hogy akit vadászaton fognak, a három forintokat, ahol szükséges volna a jobbágyon behajtani, a földesúrnak segítségére legyenek." — Ulászlóra nézett, de az aludt. Olyan édesen aludt, mint a tej. Bakács kacagott, és a szék támlájára csapott.

— Költse fel kegyelmed és irassa véle alá. Mindegy az.

— De igen nevezetes cikkelyek lennének még hátra. Itt vannak mindjárt a halászati törvények. Nem kevésbbé a költözködés szabályozása... megaztán a földesúri adók tisztázása... — Büszke volt művére. Bántotta, hogy a király ezt a művet soha, de soha el nem olvassa.

— Úgy tudom, hogy ezek 1483-ban rendezve voltak.

— Igen, de csak a szokásjog alapján. Egyébként így módosultak: (Bakács hallgassa meg legalább.) „A Dunántúl, az északi megyék, és az Alföld összes jobbágysága fizet minden telek után először pénzben Szent Mihálykor 22 bécsi dénárt, Szent Mártonkor fél arany forintot, karácsonykor 33 dénárt. Természetben fizet egy kenyeret, egy pecsenyét, karácsonykor megint egy kenyeret, fél kappant, húsvétkor egy kenyeret, hét tojást, egy köböl búzát, egy köböl kétszerest, egy köböl zabot. Szolgálnak a földesúrnak két gyalog napszámot, esztendőnként tizenkét fuvart, fizetik a kamarai pénzt, ami helyenként változik. Szintén fizetnek rovásadót, ami helyenként megintcsak más és más. A bortermelő vidéken elesik a vám a feleség után..."

Bakács itt közbevágott.

— Tudja kegyelmed, hogy az ősz óta a Szentszék városát jártam. Csak azért szeretem hallani az újításokat.

— Ez az. Arról van itt szó. Szabályoztuk a királyi törvényszéki ülnökök fizetését. A főpapi és főúri ülnökök egyenként évi 700 forintot kapnak. A nemesi ülnökök pedig évi 300 forin-

tot. Ezt az összeget kivetettük három forintjával a jobbágytelkekre. De a jobbágyság, avval a kifogással, hogy a törvényszékek úgyis csak nemesi pereket tárgyalnak, a kifizetést nagyjából ezideig elmulasztotta. Igy tehát erősebb rendszabályokra volt szükség...

Ulászló felkapta fejét, és rápislogott Werbőczyre.

— Jól van kedvelt hívünk. Nagyon jól van. Ne fáraszd magadat tovább, aláírjuk.

Werbőczy megmutatta neki a helyet, s Ulászló alákanyarította a nevét.

Bakácsban megmozdult valami, amit, ha tanácskozásban emlegettek, lelkiismeretnek hívtak. De tanították is ezt a fiatalsággal a pozsonyi egyetemen, a budain is, az udvari írók erről írtak, énekeltek, de Bakács mégse adott neki magában nevet. Mert eszébe jutott hirtelen a teméntelen jobbágy, amely szétszórva élt, halt, született, szeretett rengeteg birtokán. Nem szólt tehát. Csak felállt, és odament az ablakhoz. Majd minden másként lesz, ha sikerül a választás.

Lent május fürdött a Dunában, s ugyancsak benne füröd-tek a paloták másai. Itt-ott bomladoztak már a falak, omlott a vakolat, s úgy látszott ide, mintha a víz mosta volna le.

Werbőczy behajtotta könyvét, s helyette pergament terített Ulászló elé.

— Megemlítem még felséges úr, hogy a szolgálataimért adományozott tószegi birtokot tulajdonul megerősíteni el ne mulassza.

Ulászló riadtan nézett Bakácsra, de hogy az nem mozdult, sietve aláírta.

Az éjszakai álma kezdett nehezedni a mellére. Olyan nehezen lélegzett, hogy hangosan sípolt a tüdeje. Sietett elvégezni dolgát, hivatta Báthoryt.

Megint a szokásos forma: valaki szól a kamarásnak, a kamarás szól a következőnek... Bejött Báthory. De nem ült le. Csak jött, ment. De minduntalan lába közé akadt a kardja. Öreg volt már. S öregségére jobban bicegett, mint valaha. Lecsatolta hát, s minden tiszteletet félretéve levágta a királyi kerevetre.

— Kidöglött a lovam, úgy igyekeztem a hírrel! — rikácsolta. — De a felséges úrnak előbbvaló papi pletykákat hallgatni, mint a haza sorsával törődni! — A hangja rekedt volt. Szinte ugató.

Ulászlónak felakadt a szeme. Nem tudott szólni, csak szaporábban sípolt a melle.

— A török? — fordult hátra Bakács.

— Igen. Bajazid szultánt a fia, Szelim bég selyemzsinórral mondatta le a trónról. Demoticába menet meg is halt. Két testvérét lemészároltatta és most kimondta, hogy őszre Nándorfejérvár és Pétervárad a birodalom kulcsa lesz és evvel a kulccsal darabokra szaggatja Európát.

Úgy megdöbbent mindenki, hogy nem tudtak szólni. Amire régen gondoltak, de egymás előtt elhallgattak, a törökveszedelem immár itt van a küszöbön.

— Erős szövetségben vagyunk az európai fejedelmekkel, de kiváltképpen sógorunkkal, Miksa császárral, — nyögte ki Ulászló nagynehezen.

Báthory éktelen méreggel káromkodott:

— A fene megevett Európában minden császárt. Ahelyett, hogy a törökre figyelnének, Velencére acsarkodnak és egymás elől dugdossák a koronát. Hát most, tudják meg, itt legalább, hogy a végeken már napirenden vannak a csatározások! Még szerencse, hogy derék vitézek vannak odalent. Mert másként egy hét mulva Váradon lenne a török. — Olyan lépésekkel járkált, hogy az óra számlapját tartó vénuszok táncba kezdtek.

Ulászló tehetetlenül kulcsolta össze kezét a hasán. Milyen jó lenne most Prágában lenni, ahol nincsenek olyan súlyos gondok, aláírni való jobbágytörvények, jószágadományozások, bányákra és pápaságra vágyakozó főpapok és főként, nincsenek törökveszedelmek... Hirtelen felállt, s rákiáltott Báthoryra:

— A mi személyünk előtt tisztelettel kell viselkedni mindenkinek, ha százszor temesvári bán is!

Báthory nem hitt a fülének, szétnézett, hogy csakugyan Ulászló kiáltott vajjon? Az kiáltott, persze. Leült hát csendesen s azt mondta:

— Evvel még nincs elintézve az ország sorsa.

— Nincs hát. Mink is tudjuk, hogy nincs. De azért vagyunk mink, hogy elintézzük. A végvári parancsnokokat előléptetjük és növeljük az őrséget. Az altiszteket előléptetjük, hogy serkentsük bennük a hazaszeretetet. Mondja kegyelmed, kit léptessünk elő?

— Tudtam, hogy evvel kezdi a felséges úr és én máris előléptettem egy vitézt, csak tessék megerősíteni, — s okmányt tett Ulászló elé.

— Ki ez?

— Dózsa György, nándorfejérvári másodparancsnok. Mint gyalogos hadnagy kezdte Szörényvárában.

Werbőczy felugrott, mintha kígyó marta volna meg. De leült megint. Bakács is erre nézett, de nem szólt semmit. Itt mindenki félt Báthorytól, a vén oroszlántól.

— De hiszen erről a vitézről már sokat hallottunk! — forgatta a tollat Ulászló. — Ez az a híres székely lázadó?

— Az. De aki fiatal korában nem lázadó, azt megette vénségére a fene ebben az országban.

Ulászló aláírásával megerősítette a kinevezést. Báthory eltette, Werbőczy beírta, díszes nevek sorakoztak ott.

— De minden csak akkor ér valamit, ha nyomban kifizetjük az elmaradt zsoldokat, — követelődzött tovább Báthory. Ulászló megint megijedt. Zsoldot csak pénzből lehet fizetni. Pénz meg nincsen pedig. Mindazonáltal azért van kincstárnok, hogy fizessen, ha rákerül a sor:

— Azirányban is intézkedünk Telekdy István kincstartó uramnál, — válaszolta. Végre Werbőczynek is megjött a szava:

— A kincstár üres. Ha esetleg újabb adókat vetnénk ki...

— Adót? Kire?

— A jobbágyokra.

— Azokra nem. Hiszen, éppen elég adó nyomja szegényeket.

— Nem vethetünk ki a... csillagokra!

Báthory útálta az egészet. Felkötötte hirtelen kardját, meghajtotta magát Ulászló előtt és kiment anélkül, hogy a többire ránézett volna.

— A Báthory kezén sikkadtak el a végvári pénzek, — mondotta Werbőczy csendesen, mert a bajt mindig rá kell kenni valakire. Addig kenni, míg rá nem ragad erre, vagy arra.

Végre Bakácsnak is van terve, szándéka:

— Ha az ország megfizeti fáradozásaimat, én megmentem a töröktől! — s szétnyitotta köpenyét, megcsillantak mellén az aranycsatok, kösöntyűk.

— Mi nem vagyunk hálátlanok azokkal, akik a haza üdvén fáradoznak, — hagyta rá Ulászló, pedig olyan szegény volt, mint a templom egere.

Nehéz nap volt ez. Mert ez még csak a kezdet, de aztán jöttek, egyre csak jöttek. Jött Zápolya, a földesúri törvényeket sürgette Erdélyre, a brandenburgi őrgróf három falut követelt, miket ő telepített be az oláh vajdaságból.

Ulászló mindent megígért, mindent jegyzékbe vétetett, de este olyan fáradt volt már, olyan öreg... Mintha egész nap kapált volna.

Vagyhogy... fát vágtak volna a hátán.

A Werbőczy-palotában pedig az írnokok egész éjjel írtak, s mikor virradt, futárok vitték a vármegyék főispánjaihoz az új jobbágytörvényeket, azonnali végrehajtás mellett.

PÉTER ÉS PÁL napja volt. De még nem szakadt meg a búza töve. Az idő valamit késett, soká engedett ki február.

Pipacs virított a búzában, meg szarkaláb kéklett, s búzavirág ingatta fejét. Reggel volt, s a monostor templomában misére harangoztak.

Roppant területű rétség volt a táj, s három falu emelkedett ki a rétből egymáshoz közvetlen közel. A rét szélét, a szélső falun keresztül, metszette az országút. A három falu nevei pedig: Monostor-Ugra, Közép-Ugra, Szent János-Ugra. A rétséget szinte kettészelte a Kerezs, s a Kerezs jobbpartján volt még egy kis falu, Bozsód. Túlfelől a folyón feküdt Közép-Ugra. Ide csillogott a nyárban a homorogi apátság rézzel fedett tornya, néha hihetetlen cifrákat rajzolt rá a fény. Délre Atyás faluja feküdt öreg tölgyfaerdő ölén, keletre a bihari havasok kéklettek. S ha szép idő volt, tornyok fehérlettek a hegyoldalakon. Lentebb, nyugatra dombon állott egy csinos palota, az apátúr nyaralóhelye.

— Az apát nyara, — mondták a parasztok.

A monostor a váradi káptalanhoz tartozott. Hatalmas, sárga épület volt. Ide tartozott Begécs faluja, s a falu felett a káptalan gyakorolta a földesúri jogot. A három falut két testvér, László és Lajos birtokolta, pallosjoggal. A harmadik testvér, István páter, a monostorban a szerzetesi rend főnöke volt. Betegek gyógyítója, szegények oltalmazója.

Ezen a reggelen Bozsódi Márton, meg Ugrai László lassan sétáltak az országúton a faluból kifelé. Nézték a határt, s beszélgettek. Ugrai László a vármegyei úriszék tagja volt, Bozsodi Márton csak afféle kisnemes.

— Úgy hallom, hogy kijöttek az új jobbágytörvények, barátom. Hallottál róla? — kérdezte Bozsódi Márton.

— Hogyne. Mink is megkaptuk végrehajtásra.

— És végrehajtjátok?

— Én nem, az én birtokomon, de általánosan muszáj. Azért van a főispán, hogy végrehajtassa. És végre is hajtja.

— Rettenetes. Hát nem lehet ellene tiltakozni, ellentmondani?

László elgondolkozott.

— Az én felfogásomat a jobbágyügyekben ismered jól. De mi haszna, hogyha én tiltakozok? Semmi. Leszavaznak. Mint ahogy most is leszavaztak. A főispán meg egyenesen fenyegetőzött. Ennyi adót, kegyelmes Isten! Ráadásul tartsa el az Egyházát, helységét s magát. Hogy ne tudjon elköltözni egyhelyről a másikra! Én mán... megpróbáltam mindent, de hijába.

— Szinte oda van szegezve az urasági földre, mint valami keresztre.

— Bizony, így van.

— Meglásd, belépusztul az ország.

— Nem. Azért még nem. Egy ország haldoklása tarthat egy napig, de tarthat ezer esztendeig is. Ki tudhatja, mi van megírva a csillagokban? Minden azon múlik, hogy ha mink pusztulunk is, mennyire pusztulnak mellettünk más népek? Hátha azok még inkább haldokolnak, mint mink? Meg aztán, ki tudhatja, hogy mi lesz javunkra és boldogságunkra, mint ahogyan ez meg vagyon írva? Mindenesetre, én megtettem a magamét, én mosom a kezem a továbbiaktól.

Mentek tovább, szótlanul.

Az út két oldalán búzatáblák voltak, szépen szőkültek már, egyik felől az uraság szántatta, vettette, másik felől a jobbágyföldek nyilasai.

— Vihar volt itt, vagy mi? — állott meg Ugrai.

— Dehogy. Ledengelték a dúvadak. — Csakugyan, olyan volt a búza nagy darabon, mintha valami vihar összetépte volna.

— Hát ez már mégis istentelenség!

— Ezt el kéne mondani Werbőczynek. Hogy a valóságban mit jelentenek a jobbágytörvények. A vadászati tilalomról külön törvény gondoskodik, de hogy mi lesz a vetéssel jövendőre, arra még gondolni se jó.

— Hiszen azért hozták a törvényt, hogy a földesúr vadászhasson a paraszt helyett. Mindegy, akárki pusztítja a vadat, csak valaki elpusztítsa.

— Ha a földesúr nem tenne egyebet, csak mindig vadászna, akkor se tudná féken tartani a vadat. Annyi van. A törvény rossz. Aki hozta, fel kéne akasztani.

— Aki hozta! De hát aki aláírta?

Itt aztán nyomban elérkeztek a királykérdéshez. Utána, persze, a Rendekhez. Aztán a lappangó háborúhoz, aztán Európa

végveszedelméhez... Bomlik itt a baj, csak meg kell kezdeni.

Ebben a pillanatban hatalmas őzbak ugrott át az árkon, átvágott a búzán és vágtatott arra, Atyás felé. Ugyanakkor egy paraszt emelkedett fel oldalvást a búzából, kezében íj és vessző. Nyugodtan rávonta a vesszőt a húrra, célzott és elpattantotta. Az acél búgott, s a toll repült, mint valami madár. A bak bukfencet vetett. Ott maradt, fekve.

— Ez igen. Ez jobbágy. Ki ez?

— Ez? Oromos Ferenc, a bíróm. Héj, Ferenc, gyere csak ide!

A paraszt megriadt. Nem látta az urakat, ő csak a bakot leste, várta. Egyébként is mély volt az országút a két árok között, az uraknak csak a válluk látszott. Most csendesen ideballagott. Levette süvegét és megállt szótlanul.

— Szép lövés volt. Mutasd az íjadat, — mondotta Ugrai.

— Három rőf, — jött meg a paraszt szava, s átnyujtotta.

Az urak nézegették, forgatták, s közben Bozsódi kérdezte:

— Tudod, hogy a vadászatot tiltja az új törvény?

— Tudom, hogyne tudnám. Hiszen én doboltattam ki. De hogyha nem vadászunk, nem is aratunk.

— Hát ez igaz, Ferenc. Nagyon igaz. Vadásszatok hát, csak meg ne csípjen a vármegye. Mert akkor baj lesz. Én se húzhatlak ki belőle.

— Tessék csak idebízni. Nem estem én a fejem lágyára.

— Hát csak... okoson. — S a két földesúr megyen tovább. Egy dűlő fordul be a földek közé, a Hátasra, s azon bekanyarodnak. Csakhamar elnyeli őket a vetés. Oromos Ferenc, a bíró pedig összeköti a bak négy lábát, nyakába kavarintja, s megyen haza, de megáll a csárda előtt. Keveset habozik, bemegyen.

A tornácon senki, csak a nyárfák rínak a magosságban, s bíbicek csapódnak. Meg verebek tollászkodnak a rőzsén. Bemegyen a csárdába.

— Se gazda? Se gazdasszony? — kiáltja.

Ajtó nyílik, megáll a küszöbön Rébék, a csaplárné.

— Uram teremtőm... — csapja össze a kezét. — Sohse tudom, hogy... — Mi ez? — jön közelebb, s megtapogatja a vadat.

— Hát látod. A délebéd. Meg a vacsora. Meg minden... — s ledobja a vadat a téglákra.

— Ad nekem belőle?

— Hát... adhatok. Mennyit adjak? Felét itthagyhatom. Itthagyom ugyan az egészet, majd kiküldök érte egy baktert.

— Jaj... be kedves... — s hozzádörzsölődik, mint a

macska. A paraszt állja, mint a fakír. Csak a szeme lobban nagyobbra.

Rébékkel úgy áll a dolog, hogy idestova hat esztendeje ő az uraságí csárda árendása. Az ura bérelte ki ugyan, de az megszökött mellőle az első esztendőben. Azt mondta: vagy ő, vagy az uraság. Világos, hogy Rébék inkább az uraságot választotta, mert amint ő mondta ismerőseinek, meg a vendégeinek, ezt kívánta az árenda érdeke. S sokszor a szeme is könnyes volt bele. Csakhogy, nem csak uraság van szegény csaplárné feje felett, hanem bíró is, mert igaz, hogy az uraságé a csárda, meg a bor, de a bíróé a paraszt, aki megissza. Meg aztán, ki tehet róla, hogy a bíró véletlenségből ilyen szép ember?

Elég az hozzá, hogy a vadat hamarosan szétkoncolták, fele ide, ebbe a dézsába, fele meg emide, a másik dézsába, s utána pedig a póron sistergett a zsír. Sült a hús. A bíró igen ért hozzá, hogy a javát kivágja belőle.

Kint ülnek már a tornácon, a nyárfák alatt s eszegetnek. Egymással szemben. Rébék ugyancsak töltögeti a bort.

— Igyék bíró uram. Jobban csúszik utána! Isten éltesse.

Isznak is.

Nem vették észre se, hogy valaki jön, csak mikor két lovas megáll a csárda előtt.

— Miféle csárda ez, hé? — Kiáltja az egyik, az úr, aki nem más, mint a vármegyei szolgabíró.

Rébékben nyomban felülkerekedik a csaplárné, feláll. Kötőjével megtörli száját, s kiáltja:

— Ez uram, a Peselőcsárda.

— No, akkor jóhelyt járunk, — feleli amaz, s leugrik lováról. A kantárt egy nyárfához hurkolja. Aztán jön be a tornácra egyenest. Nézi Rébéket, aztán az eszegető parasztot. — Lehet itt valamit kapni?

— Hogyne! — szólt Rébék.

Nem, nem történt semmi, csak a paraszt csapta le a bicskát, és Rébék pirult el.

— Hát akkor . . . adjon valamit. Ez az ember mit eszik? Mit eszel te? — s közelebb ment. Belenézett a tálba. Felvette a kanalat, belékavart. — Néma vagy? Mi ez?

A paraszt nagyot nyelt. Nyakát is kinyujtotta belé.

— Kokas, vagy kappan. Én nem is tudom.

— Ez, kokas?

— Hát akkor birka. Vagy tehén. Igen, igen, tehén lesz ez csakugyan.

— Tehén hát, persze hogy tehén. Hát nem érzi az ízit bíró uram? — Védelmezi Rébék a bírót.

— Szóval, te vagy a bíró?

— Igen.

— Szép egy bíró. Vadat eszik. Tudod, hogy nem szabad vadászni?

— Tudom hát. Hászen ki is doboltattam.

— Nem hiszem. Semmit se hiszek. Most jössz te velünk. Megmutatod a helyet, ahol ezt a vadat ejtettétek. Egy-kettő. — Most már nem utas volt, aki megéhezett. Most már szolgabíró volt, aki eleget teszen a törvénynek. Mordályát is fenyegetésre emelte.

Oromos Ferenc felállt, szinte mélázva rágta, ami a szájában volt, s állán kidagadtak az izmok.

— Mehetünk, uram, — azt mondta.

A szolgabíró felült a lovára, indultak, s magok előtt terelték a gyalogos parasztot. Egy út fordult be északra, a rétbe mindjárt a csárda előtt. Sas keringett a rét felett, s odább, a sas mögött fehér felleg úszott. A szolgabíró arról volt híres a megyén, hogy nem tudják becsapni a parasztok.

— Hova vezet ez az út? — kérdezi most.

— Ez uram, a rétbe.

Rét, nádas, bürű, víz: sok a vad benne.

— Erre megyünk, — mondja.

— Mehetünk, — mondja a paraszt egykedvűn, s befordul. A két lovas utána. Jövet már lefüleltek vagy négy parasztot vadorzáson, itt is szétszórják őket, meg lehet velük elégedve Pöstyéni Gergely főispán, meg Szathmáry György helytartó.

Vetés közt húzódott le az út a csárdától a rétbe. Egyre satnyább lett a vetés, és bujább a gaz, a fű. Ide már a nádas is látszott, meg a gyékényes, meg a sás, s mindezek szinte egymásra nőttek, rendre. A nádason túl pedig kezdődött a mocsári erdőség. De nehezen lehet tovább menni, víz szivárog a lovak nyomán, csak Oromos Ferenc lépeget hantról hantra. Mintha levegőben járna. Pár lépés még, s csapás húzott a sásba, s bent, hajításnyira, viharosan hullámzott a gyékény.

— Megállj! Mi az ott? — kiáltja a szolgabíró, s arra mutat.

— Nem tudom, uram, — áll meg a paraszt tétován.

— Nem tudod? Mindjárt megtudod! Eredj csak, nézd meg, — mondja a zsoldosnak. Az gondolkozás nélkül fordítja meg a lovát.

Elébb csülökig, majd térdig, aztán hasig ért a víz, de a zsoldos hajszolta lovát tovább, tovább. A sás eltűnt a ló nyomán, s fekete víz kavargott a helyén. A szolgabíró oldalt fordult, hogy nem lát-e másik csapást is vajjon? Néz erre, arra, kémlelődik, de nem látott mást, csak egy vércsét inkább hát-

rafelé. Egyhelyben lebegett. Nyilván pocot, vagy gözűt látott. Azt nézi hát, ami immár megvan: de haja felnyomja fövegét a rémülettől. Lovas, ló nincs sehol. Csak a gyékény hullámzik éppen úgy, mint az imént. Titokzatosan, félelmesen.

— Bíró, hova lett az én emberem? — ordít és a pisztolyt emelgeti.

— Elnyelte a rét. — Arra fordult, levette süvegét és keresztet vetett.

— Kutya! Hát miért nem mondtad, hogy nem lehet ott járni?

— Én még nem voltam ott uram, hát honnan tudjam?

A szolgabíró ráemelte a mordályt s elsütötte. Nagyot pukkant a szerszám, s olyan füstöt lökött, mintha felleg szakadt volna le. Eltakart rétet, parasztot, mindent. Mikor eloszlott, a paraszt éppen úgy állott ott, mint azelőtt, csak erre fordulva. Lehajlott, megvakarta lábaszárát, letépett egy sárga virágot, megszagolta. Aztán beléhajította a vízbe.

— Menjünk tovább! — ordított a szolgabíró, de most már a kardját húzta ki. Ez jobb. Ez nem hagyja az embert cserben.

Oromos Ferenc megindult, a lovas utána. Egyre inkább dagasztotta a ló a földet, gyepre lépett, sárt tépett fel, s egyre nagyobb foltokban csillantak meg kétfelől, a vizek. Jobbkéz felől magas domb állott ki a rétből. Siska, vizibürök övezte az alját, s feljebb már fűzfák voltak, s az ágak leértek a földig.

— Mi az ott? — kérdi a szolgabíró.

— Az, uram? A porong.

— Oda megyünk.

— Bajos dolog az, uram. Mert a rét tegnap feldagadt, jó, hogy fel nem emelte a gerendahidat.

— Vezess, mert... — s kardlappal a hátára vágott.

A paraszt próbálta megvakarni a helyét, nem sikerült. Egyet csavart a fél gatyaszáron, bedugta a korcba. Másikon is csavart egyet, azt is bedugta. Fordult a szigetnek, szó nélkül.

— Ajánlatos leszállni a lóról, uram. — Szólott vissza.

A szolgabíró keveset habozott, aztán leugrott. A ló lábára béklyót vetett, s ment a paraszt után.

A gerenda alatt olyan tiszta volt a víz, hogy látszott a mélység, a mélységben csudálatos virágok, rózsák, liliomok. Kócsag repült el felettük, délnek, s farka lobogva úszott. Halak evickéltek a vízben, ujjnyi, arasznyi apró halak, kárászok, keszegek. A hídtól csapás volt felfelé, de Oromos Ferenc megállt a csapás előtt.

— Ne menjünk tovább, uram. Én se ismerem jól ezt a helyet.

— Nem ismered, te kutya? Mindjárt megismered... S kardjával ütést méregetett.

Oromos Ferenc hát ment. De nem a csapáson, de valamivel a csapás mellett. Mellig ért a fű, a dudva, fehérüröm, sóslórium, meg nadálylevél. Nehezen gázolták, mert a csapás egyre vékonyodott.

A paraszt úgy ment, hogy szimatolt, szemlélődött, a szolgabíró meg úgy, hogy térdét kapkodta és nézte a parasztot. Ahol elmegyen, ott ő is elmehet. Egyszercsak valami csattant, de ugyanakkor a szolgabíró is ordított, mint akit ölnek. Állt a gazban, ordítva, aztán eltűnt, de most már vinnyogott. Majd néma lett minden, csak a gaz hullámzott ott, ahol az imént volt.

Belépett egy medvevasba.

Oromos Ferenc megfordult. Aztán csendesen ballagott vissza anélkül, hogy csak egyszer is hátranézett volna. Mikor túl ért a gerendán, megmosta két lábát, egy nadályt lepeccentett a bokájáról, leengedte a gatyaszárat, a lovat magához csalogatta, béklyóját levette, hátára kapaszkodott és trappolva ment a csárdába.

Hogy folytassa ott, ahol elhagyta.

HÁT ITT ÍGY KELTEK FEL az emberek ezen a reggelen.

Kicsit odább, délre, Szík falujában meg úgy, hogy a földesúr, Bacsó Sámuel mereven nézett az ablakra. Egyszercsak eszébe jut valami, és pedig az, hogy tegnap nagy eső volt a hegyekben, és mire sötétedett, már is áradt az Inánd-patak. Valahonnan elvitt egy malmot, mert a deszkák, gerendák ide érkeztek, szinte eltorlaszolták a medret. Sötétig halászták, szedték kifelé. Ez megjárná. Hozott valamit, de mi van az ő malmával? Ami olyan sok pénzbe került tavaly esztendőbe?

Sietve felöltözött, s kiment. Lement a malomhoz.

Az éjszaka felhőszakadás volt itt is, s annyira felázott a föld, hogy bokáig benne járt az ember. Távol, nyugatra, Okány felett még tartott az idő, villámlások szaggatták széjjel a reggelt, és mintha tűz is lett volna.

— Hogy vesszetek meg, — gondolta arra, Okányra, ami nem csoda. Ő örökölte volna az okányi birtokot, de Ulászló mégis Werbőczynek adományozta. De az udvaron senki se mozdult. Az iga már kiment a lógerbe, csak a bivalyos vágatta a sárt deréknyi takarmánnyal, meg a gulyás baktatott által az udvar sarkán. — Ispán! Ispán! — ordítozott.

Az ordításra előkerült az ispán a cselédházaktól, s míg jött, gombolta nadrágját, nagyot köpött, messze, s megállt.

— Hun kuncsorogsz, te kutya?

— A sőrét néztem meg.

— A sőrét...? — De, igen kedvenc valami a sőre, teméntelen pénz hízik benne. — Azonnal a malomhoz mindenki! — mondja hát megbékélve.

Az ispán ment, s sietve kongatta meg a szilfára akasztott ekefőt és ment az úr után.

A molnárok már viaskodtak az áradással, gerendákat vontak a talpfák elé. De nem tudták mihez megkötözni. A malomhoz köthetnék, de akkor még inkább belékapaszkodik a víz.

— Állítsátok lejjebb a lapátkereket! — kiáltotta az úr.

De azt se lehetett lejjebb állítani.

— A lapátokat leszedni! — talált ki másvalamit megint.

A molnárok riadtan nézték a vizet, a lapátkereket, aztán a patakot nézték, ami sustorogva zúdult által a tengelyen, mintha forró vasból lenne. De rálépni nem mert egyik sem.

Az álmukból felvert jobbágyok, cselédek tétlenül ténferegtek a parton, de nem segíthettek. A patak pedig szemük láttára nőtt. Ontották az áradást a hegyek. Olyan szaga volt a reggelnek, mintha vízből lenne az egész világ. Az öregebb molnár kilépett az ablakon, innen akarta a tengelyt megközelíteni. Kezében szekerce volt. Leereszkedett a deszkafalon. Ebben a pillanatban nagy roppanással ketté roppantak a pilóták, a malom oldalt vágódott, a mederből kivágta a patakot.

A földesúr éktelen méreggel bámulta a pusztulást.

Odavan az ötszáz aranya, amit a malomba fektetett, s amit Werbőczytől kapott kárpótlásul az okányi birtokért.

A malom tehát odalett, a molnárral együtt, még jó, hogy nem volt senkije, (ritkán házasodnak ezek a vízimolnárok) és a falusiak mit tehettek mást, mint megint megindították a kucorgót, a szárazmalmot. Amiért nem kellett annyi vámot fizetni, mivel ez az övéké volt. Csak, mikor az uraság malma elkészült, ezt be kellett zárni. Nem akarta a falu váltig, de így ítélkezett az úriszék. Pedig ezt a malmot a prépost ajándékozta volt a falunak, aki a mostani földesúr előtt volt a falu földesura.

Újra munkában volt immár a régi malom. Egyik nap szürke ló járta karikára a rúdon, másik nap fakó, vagy sárga, melyik micsodás. Mikor hogy esett a sor. Mert így járatták, kalákába.

Nagy dologidő járta, csak az asszonyok álldogáltak a malom előtt. Meg öregek. Meg gyermekek. Akik eljöttek anyjokkal a malomba. A gyermekek hancúroztak a malom előtti gyepen:

Egy ember megy malomba,
Bűnét viszi pokolba,
Üssed, üssed a meggyját,
Majd eléred a kaptát.

Fújták, mivelhogy egy ember jött zsákkal a hátán csakugyan, s zakatolt a malom, mint a pokol, s meggyfa volt a malom előtt. Még pedig kettő. De a kapta hogy került ide, azt csak a jó Isten tudja.

Molnárlegény állott a malomajtóban, összedugott kézzel, mint ahogy a molnárlegények általában szoktak s féllábon, mint a gólya.

— Szólj neki, ecsém! — mondotta az ostorosgyereknek, aki a lovat hajtotta a keringelőben.

Az ostorosgyerek kicsapta az ostort, a szürke felkapta fejét, nagyot sóhajtott, és megiramodott. Ilyenkor nyekeregve recsegtek a fafogú kerekek. Nadehát, az ostorosgyerek is danolt:

Két ujja van a szűrömnek,
Kerek ajja a pendelynek.
Rintem-rántom, kavarintom,
Majd a nyakadba borítom.

Egy leányzó jött, vékányi csomóval a vállán, s letette a legény előtt.

— Örni akarok, Sándor.

— Hászen ... azt lehet. Mi van benne? Kétszeres?

— Nem. Tiszta, — s hirtelen megrántotta kötője madzagát. Leomlott rá a felkötött szoknya. Mivelhogy észrevette, hogy két térde úgy világít, mint a lámpás. Mi több, a legény majd megvakul bele.

— Hát akkor ... megőrjük, — mondja a legény és teszi magát, hogy ő fanyalog. Fanyalog hát. Felkapja a lány zsákját, viszi be. A lány ballagcsál utána.

Ez a legény mostanában éppen emiatt a leány miatt igen keveset aludt. Az éjszaka meg éppen nem volt alvásból semmi. Hiába feküdt ki a keringelőbe. Nem ért az semmit. Ha hasra fordult, úgy nem volt jó, ha hátára fordult, akkor meg ez nem volt jó, fene se lelte volna kedvit.

— *Két ujja van a szűrömnek* ... — Meg aztán: — *Egy ember megy malomba* ... Duruzsolt a vérében, hol ez, hol az.

— Nem megyen ez így tovább, — mondotta reggel, mikor megvirradt és délután, mikor a malom megállt, elment a paphoz.

A pap jóravaló papiember volt, csak megtette azt a vétket,

hogy valami négy esztendeje suttyomba megházasodott, de kitudódott. A pápai átkot, amit gyártottak a honban, ezerszámra, a püspökség a nyakába hozta. Most aztán nem tehet egyebet, mint hogy azon van, hogy ezt a bűnt valamiképp jóvátegye. Mivel egyebet már nem is tehet. Lévén az asszonynak három gyermeke. Kettő ikrek, egy pedig csak úgy jött, mintha csakugyan a gólya hozta volna. Most ül a tornácon, mivel a tornác végében van a méhes, és azt hallgatja, hogy mit mesélnek a méhek.

— Mit hoztál, Sándor fiam? — kérdezi tőle.

— Nem hoztam én semmit, csak házasodni szeretnék, — válaszol Sándor.

— Nagyon helyes, fiam, nagyon helyes. Mert meg vagyon írva, hogy... — de únta megkeresni a megfelelő igét, ennyit mondott hát mindössze: — a házasság fiam, Istennek tetsző cselekedet.

— Éppen azért gondolnám, hogy megkék házasodni...

— Jól van Sándor fiam. Nagyon jól van. Gyere el hozzám Sándor fiam a mátkáddal kézenfogva, aztán megmutatjuk a földesúrnak.

— A földesúrnak? Miért?

— Mert ez a törvény, fiam.

— Törvény? Én nem hallottam ezt se az apámtól, se a nagyapámtól, hogy ez törvény lenne!

— Nem ám, mert az előbbi uraság igen vén volt, vagyis hogy... a káptalan ispánja volt vén és nem élt véle. Azelőtt meg jó ember volt... — Szinte megzavarodott. Ki nem tudott volna belőle gabalyodni. Hogy milyen kíváncsi is némelyik paraszt.

— Hát akkor... mit akar mitőlünk a törvény?

— A törvény, fiam? Azt akarja, hogyha a földesúr nem látná jónak a fejércselédet, hát nem egyezne belé házasságodba. Mert a fejércseléd igen sokféle, édes fiam. Egyik aszszonyi állat rossz erkölcsű, nagy a vére. A másik beteges, vézna. Az egyik szótalan, a másiknak egyre jár a szája, vagy kell, vagy se. Szóval...

— Nahát, az én Zsuzskám felől nyugodt vagyok hálá Istennek.

— Annál jobb, Sándor fiam. Annál jobb. Holnap délután menjetek fel szépen a kastélyba, én még máma beszélek az úrral. Nem rossz ember az. Megérti az a szót.

Sándor hát elballagott haza, de csak nem tudott megnyugodni, hiába beszélt annyit a pap. Olyan sokat hallott suttogni egyről-másról, asszonyokkal kapcsolatban persze, hogy

most mindent elképzelt, de csak a rosszából. Hiába, nincs mit tenni. Ezen már keresztül kell esni.

A Zsuzska szülői meghányták-vetették a lányuk sorsát, de ez alkalomra mégis összegyűlt az egész rokonság. Kalácsot sütöttek, bornyút vágtak, meg birkát. Ettek. Ittak. Meg danoltak. Na, de addig nem esküdhetnek, míg el nem mennek a földesúrhoz. Ahhoz pedig nem kísérhetik, mint a paphoz. Oda csak ketten mehetnek. Hát mentek. A gyermekek ugyan elkísérték őket, persze, nem közelről, csak úgy, messziről, az udvar kapujáig. Addig bámultak utánuk, míg el nem kergette őket az öreg Alma, a bivalyos.

Bacsó Sámuel délutánra húzott egyet éppen a tornácon, mikor bevezette őket az inas. Nyitott szemmel aludt, mint a hal. A neszre felriadt, rábámult a két fiatalra:

— Mit akartok? — rivallt rájuk.

— Házasodni akarunk, — válaszolt a molnár.

Zsuzskának izgalmában lepattant egy gomb a réklijéről, hangosan koppant a téglán és elgurult. Hajában is reszkettek a szalagok.

A földesúr nem mondott semmit, csak ásított. Aztán felült, lerakta két lábát, s nézte Zsuzskát.

Zsuzska még fiatal volt, de hamar nőtt, a nénje ruhájában jött az esküvőre s szűk neki minden, ami rajta van. De legszűkebb a bőre. Kevés hija, hogy valahol egyszer kicsattan. Vagy itt, vagy ott. De leginkább mégis a mellén, meg az orcáján.

— Gyere. — Mondotta a földesúr és benyitott egy ajtón. Belépett. Zsuzska ijedten nézett a legényre, kezében virág volt, kenyérmorzsa, meg harangvirág, azt odaadta neki, és lesütött fejjel ment az úr után. Azon nyomban becsukódott az ajtó, a legény egyedül maradt a tornácon.

Mit tehetett volna mást? Csak állt egyazon helyben, levett sipkával. Az inas jött ki ugyanonnan, karján ruhák, nyilván az úré, s rávigyorgott a legényre. Öklével oldalba is lökte. De nem szólt semmit. Amit akar, azt értsen ki a legény belőle.

Egyébként is, a kastélybeli szolgák, cselédek nagy urak, majdnem annyik, mint a földesúr. Nem lehet ezekkel halandó embernek szóba állni. Pedig, az is paraszt volt, leginkább falubeli volt, de hiába.

A legény pedig egyszerre érzi, hogy a két lába reszket, mint a kocsonya. Semmi mást nem érzett, csak ezt. Majd később meg azt, hogy olyan hideg van a szíve körül.

Lement a tornácról, leült az ajtóval szemben a fagyalfabokrok alá, s nézte az ajtót mereven, nézte. Egyszer aztán, tán

órák is múlhattak, megnyílt az ajtó megint és kijött a tornácra Zsuzska. Egyedül. Megállt háttal a falnak, meg is támaszkodott, s csak állt. Nézett kifelé mereven. De hogy a legényt meglátta volna, arról szó sincs.

— Na gyere, Zsuzska. Menjünk, — nógatta a legény és megfogta a kezét. Az követte a hívást engedelmesen.

Mire haza értek, hogy a násznép diadalmasan kísérje őket a paphoz, már alkonyodott, és a nép részeg volt, mint a tök. Nem győzték várni őket. Megittak mindent.

Zsuzskán nem látszott semmi változás, most is szűk volt neki a bőre, most is lekívánkoztak réklijéről a gombok, csak a szemének nem volt meg az égi kékje. De minek is a parasztnak ilyen szem? A paraszt úgyse a szemével szeret, mégcsak nem is nappal szeret, hanem éjszaka. Leginkább akkor, mikor felleges az ég, ha ugyan nem esik még az eső.

MÚLÓBAN a nyár, vígan döcög a Kucorgó.

Sándor, a molnárlegény néha kiáll a malomajtóba, megtámaszkodik az ajtófélen, s néz arra, az Udvar felé. Szénát hordanak az igák, az ostor pukkanása idehallik, meg az is, hogy vagy az ispán, vagy Alma, a bivalyos, káromkodik.

Zsuzska, a felesége jön a ház felől, eszik, s az urának is hoz valamit; lángost vajjal, meg kaporral.

Már nem az inneplő rékli van rajta, hanem úgy van csak, ingvállban-szoknyában, de ez az ingváll se bő, pedig a válla, eleje be lenne ráncolva. Mert hát, ilyen csudálatosok erre ezek a jobbágyasszonyok. Mint a föld. Esőt, fagyot, havat, hideget, meleget egyformán beissza.

— Eszel? Neked hoztam... — s kínálja a lángost, tenyeréből.

Eszik hát, hogyne enne, csakhogy szótlanul. S közben szeme csak az udvar nyüzsgését nézi.

— Szénát hordanak, — mondja az asszony, s szemét behúnyja, úgy harap. Az ura csak nem szól. Mondja hát helyette ő, mert az az asszony kötelessége: — Azt mondják, hogy rengeteg szénájuk van, de már több részét behordták. Azért nem jönnek most elegen a malomba, mert mindenki ki van hajtva robotra. Úgy-i, hogy a malom meg is áll délután?

— Meg, — mond ennyit a molnár, és nem néz az asszonyra. Azt nem. Mert ha ránéz, ezerszeres lesz tőle a kínja. Már pedig, így is elég, amennyi van.

Akkor éjjel pedig leégett az uraság füves kertje. Az utolsó csihéig. Nem maradt egy szál takarmány se.

Csakhogy... miért van az embernek jobbágya? Azért, hogy ilyen esetben magát kárpótolja véle. Még aznap ment az Úriszékhez a vád, hogy az uraság füves kertjét valamelyik pokolra való paraszt felgyujtotta, mint ahogy ezt nehéz töredelemmel megállapítani sikerült. A földesúr hát kéri, hogy az okozott kárt a falu természetben megtérítse...

Valószínű, hogy a parasztok barmai ezévben igen nehezen húzták ki a telet.

OLYAN VOLT az ország, mint az a fentjáró beteg, akinek nincs semmi komoly baja, mindössze a tüdeje, mája rothad.

Bent úgy pusztította egymást a magyar, ahogy tudta, s lent, a végeken egymást érték az összecsapások. Az új szultán, Szelim elküldötte Ulászlónak a béke meghosszabbításáról szóló oklevelet, de valójában teljes erejével szervezte hadseregét. Nyilvánvaló volt, hogy támadásra készülődik.

Ulászló mindenfelé nézett segítségért, főként pénzre lett volna szüksége, de ez nem volt egyáltalán. Állandóan és reménytelenül üres volt a kincstár.

1513-nak a tavaszán a török betört az oláhvajdaságba, a vajda seregét szétverte, és itt állott Erdély előtt.

Zápolya János erdélyi vajda hirtelen egyesítette csapatait a székely felkelőkkel, elébe ment és a törököt teljesen megsemmisítette. Temérdek zsákmánnyal tért vissza.

— Lássátok, — mondotta Budán a Rendeknek, — így kell a törökkel elbánni. — Mire aztán a nemzeti pártnak alaposan felnyílt a szeme.

Bezzeg, ha Zápolya lenne a király!

Be másként is lenne minden! Felvirradna még egyszer a magyarra!

Erre hamarosan betört egy másik hadsereg a horvát bánságba, de ezt meg Beriszló Péter bán verte széjjel. Egy szálig belefojtotta a Szávába. Mire aztán a királyhűek azt hirdették, hogy lám, a korona éppen úgy fénylik, mint valaha. Csak az a baj, hogy nem tartanak össze a Rendek. Széjjelhúznak. Az elmaradt zsoldot kifizették a zsákmányból és bizakodva várták a török további próbálkozását.

A diadal után pihent a Beriszló püspök tábora. Tüzek égtek a mezőn, a katonák mostak, varrtak, fegyvert tisztogattak, bocskort fűztek, ki mit csinált. Mások a zsákmányt csereberélték.

Dózsa külön tábort vont lovasaival a lankás oldalán. Em-

bereit számbavette, vitás dolgaikat elintézte, annyira bennük élt az emberekben, mintha nem is katonája, hanem családja lenne valamennyi.

Egyszer aztán jött a küldönc, hogy az Eminenciás úr akarja látni.

Dózsa rendbeszedte hát magát, mivel igen sokat adott a külsőre is, éppen úgy, mint a bensőre, s ment.

Éjszaka volt, fáklyák lobogtak a vezéri sátor előtt, s bent a kapitányok, hadnagyok, s a Rendek követei mulatoztak nehéz borital mellett. A püspök jókedvvel ült katonái között.

A sebesültvivők hadnagya jött a sátorba, s jelentette:

— Mit csináljunk a pogány sebesültekkel, Eminenciás uram?

A püspök, ha jókedve volt, igen tréfás ember volt, azt mondta:

— Húzzátok le fiam róluk a tunikát. Adjatok rájuk a mi megholt fiaink gúnyájiból. Hátha ragadna rájuk egy kis magyar virtusság?

Itt van egy másik hadnagy megint, s ez meg azt mondja:

— Eminenciás uram, a csókaváriak összevesztek a zsákmányon és ölik egymást. Két ember már meghalt, vagy hat megsebesült. Mitévők legyünk?

— Hogy mitévők legyetek, fiaim? Szedjétek el tőlük a zsákmányt, nem kapnak semmit. Adjátok oda az egészet azoknak, akik a verekedésben nem vettek részt.

Ezt is elintézte hát.

A lantosok énekbe kezdtek és karban énekelték, egy szólamra. Egy közülük kéthúrú hangszert is pengetett hozzá:

Mind ti népek bánkódjatok püspök veszedelmén,
Mert tudjátok meg, míg Isten székel az ő jó szerencséjén,
Nem uralkodik török császár soha az ő fején...
Im látjátok, ellenségét sok helyen meggyőzte,
Mellettetek megholtakat ingyen ű nem nízte.
Törököknek sokaságit rólatok elűzte,

Pengett a húr, szólt az ének és a kapitányok, hadnagyok, világi, egyházi urak hevült arccal koccantották össze a kupákat.

Mindig van, aki nem vehet részt a mulatozásban, mint most is, az Eminenciás úr szolgálatos apródja. Legfeljebb úgy nyakalhat csak suttyomban. Bejön a sátorba s jelenti, hogy itt van Dózsa György kapitány, és várja az Eminenciás úr parancsát.

— Bocsásd be, szolgám.

Az apród ment, Dózsa jött. Megállt a bejáratnál, bántotta

szemét a fény. De bántotta a dús lakomával megrakott asztal is. Lovasaira gondolt, a vitéz horvátokra, akik kint, szabadtűz mellett forró vizben áztatgatják a zsákmányolt kőkemény lepényt, s csak úgy tudják megenni. Igaz, hogy minden katona nem ehet zsannamannát, de vagy mind, vagy egy se. Tudta, hogy azok, akik most a püspök körül udvarolnak, leginkább léhűtők, akik megjelennek minden győzelmes ütközet után és elsőnek osztozkodnak a babérokon. Époszokat farigcsálnak, mellet düllesztenek s kardot csörtetnek, kupát ürítgetnek. Mire Budára érnek, oroszlánok lesznek, éppen csak nem bőgnek. De zsebrevágják az elismerést, sőt, a jutalmat is Ulászlótól, vagy a Rendektől.

Az Eminenciás úr felállt, elébe ment Dózsának. Kezét nyujtotta:

— Láttalak fiam, a harcokban. Kedvelt vitézünk vagy és szeretnénk megjutalmazni. Ezért nem mulasztom el, hogy ne értesítsem vitézséged felől a Rendeket. — Iródeákjához fordult: — Irjuk meg csak fiam, vitéz kapitányunk tetteiről szóló levelünket.

A deák pergament terített ki az asztalra, s várakozva nézett a püspökre. Az diktálni kezdte:

— II. Ulászló király úrnak, felséges urunknak kezébe adassék...

Csend volt addig, csak az hallott mindössze, hogy kint a sátor csúcsára tűzött zászlót csattogtatja a szél.

MINTHA ÖRÖKKÉ innepnap lenne, olyan nagy vigasság járta a végeken.

Volt pénz a zsoldra, rogyásig. Nem is beszélve a dús zsákmányról, de a pápa Őszentsége kétezer aranyat küldött, elég volt ez egyelőre. Küldött továbbá ezer font puskaport, ezer font ként, ötezer font salétromot, huszonkét ágyút. De azt is megizente, hogy ha jól vitézkednek a végeken, húszezer arany van letéve Velencében és ezt is megkapják. Tehát úgy vigyázzanak.

Azok vigyáztak, s közben a bástyákra, házak tetejére leesett a hó. Vékony kis hó volt, de csak hó volt, s egészen másmilyen szaga lett tőle a levegőnek, mint tegnap volt. A lónyerítés, ökörbőgés, zaj, beszéd messze hangzott és élesen, hasítón. Húshagyó kedd volt és ökröket nyúztak a szakácsok. Lesz máma itt evés, dosztig. Mert holnap már bőjt következik. Itt pedig be kell tartani a szabályokat, mert a pápa Őszentsége jóvoltából telik, ami telik.

Dózsa kapitány úr már kora reggel talpon volt, és felügyelt az emberek dolgaira. Neki mindenütt ott kell lenni. Elébb az istállókat járta végig, aztán a lakótermeket, rend van itt mindenhol. Aztán lement az udvarra, sorba járta a pitarokat. Legtöbbjén forrt a víz, gőzölögtek az üstök, de, itt még most nyúzzák az ökröt:

— Vigyázz az irhára te! Mert odafent egy ablakot kirágtak a pockok, — szólt rá a mészárosra.

A mészáros felpislogott, s szaporán öklözte le a bendőről az irhát. Diadalmasan meglóbálta a kapitány előtt, nem volt annak karcolásnyi baja se.

— Lám csak. Te igen rendes ember vagy! — Dícsérte meg. Mert így kell az emberekkel bánni. Ha jót tesznek, dícsérni, ha rosszat, kárpálni.

Török Imre, a bán lovagolt le a várból. Két hadnagya kísérte. Mikor ideértek, leugrottak lovaikról.

— Valami baj van talán? — kérdezte Dózsa.

— Az. Még pedig elég nagy.

— Az epirusi?

— Igen. A bitang. Ma reggel újra szétverte az előörsöt, tíz ember oda van, de oda van Temessy kapitány is. Párviadalban győzte le.

Dózsa szótlanul nézte a mészáros munkáját, aztán valamennyi idő mulva azt mondta, anélkül, hogy felnézett volna:

— Egy hadnagy menjen és állítson ki negyven lovast.

— Kimégy? — kérdezte meghökkenve a bán.

— Ki.

— Ma Temessy, tegnapelőtt Kutassy...

— Mindegy, el kell már ezt egyszer intézni. Sebő pedig hozza a lovamat! — kiáltott még a hadnagy után.

Lovasok sorakoztak csakhamar a kapu előtt, Sebő kantáron vezette kapitánya lovát és kevés idő mulva a csapat vágtatott Dózsával az élén Szendrő irányába. A bán addig nézett utánuk, míg csak látta. Aztán lovára pattant s visszaügetett a várba. De leginkább az arra néző bástyákon járkált, s tekintgetett lefelé.

Még dél se volt, mikor feltűnt a csapat, amint szép hadirendben ügettek vissza. De még a csapat! Hanem vezetékre voltak kötve a zsákmányolt lovak és amint innen kiveszi, van egy gyönyörű; hófehér arabmén... Sietett elébük.

— Szép ló! — kiáltotta már messziről.

— Szép. Mint amilyen szép volt a gazdája.

— Az epirusi?

— Az.

— Hát mondjad, mi van, hogy volt...

— Mindjárt csak. Hozd elő azt az izét, Sebő!

Sebő hónalatt hozott valamit, s nyujtotta a bánnak. Egy tőből lecsapott férfikar volt, rajta a páncél ujjahegyéig.

— Csak tán nem? — hüledezik a bán.

— Abbiza, — bizonygatja Sebő, rá is esik ebből a dicsőségből. Meg a többire. Megannyiójukra.

Úgy történt az egész, mint ahogy szokott, hogy először párviadalra álltak ki a vezérek, aztán pedig a csapatok megütköztek. Fejitől büdösödik a hal: könnyű volt már a törököt szétverni, miután Dózsa egyetlen vágással lemetszette az epirusi karját. A bán nézte a roppant hulladarabot, emelgette.

— Evvel még ma indul a futár Budára a Rendekhez. Hadd tudják meg, milyen legények őrzik a végeket, — mondta.

Dózsa nem mondott semmit, nézegette az epirusi bég lovát, ismerkedett véle.

Ideje már, hogy nyugalomba helyezze az öreg Csókát.

Két futár pedig csakugyan indult Budára nem soká, vitték magokkal a bég becsomagolt kezét.

DE NEMCSAK EZEK a futárok indultak Budára ezen a napon. Mert vannak idők, mikor mindenki arra tart, s megint vannak, amikor igyekeznek, onnan. De hát, most oda igyekeznek többen, többfelől.

Többek között Bakács is igyekezett Rómából haza. De mennyivel más volt ez az út, mint mikor először járt itt! Kísérete elolvadt, mint Nándorfejérváron az első hó, és erszénye is üres volt, szinte ijesztően. Öreg a batár, s kopott, mi több: csúfságra csak két ló húzza. Szép álmai semmivé lettek, a pápaságot nem magyar embernek találták fel, de ezt is csak most tanulta meg, sajnos. Ráadásul sirathatja elpazarolt kincseit. Rakhatja tovább az adókat jobbágyaira, míg annyit összeizzadnak, mint amennyi volt. Még vigasztaló, hogy az új pápa, X. Leó igen kedves volt hozzá búcsúzáskor, az is igaz, hogy kárpótlásul neki adta Bizánc trónját, csak az a feneség, hogy az most a töröké. Azt elébb el kell foglalni.

Nem egyéb ez, mint hogy lerázta a nyakáról a Szent Állam. Nincs mit keressen ott tovább. Jöhet haza magyarnak megint. Címet, azt kapott eleget. Meg rangot. Ő lett kinevezve a zsinat által a német, lengyel, cseh, angol, tót, orosz országok pápai legátusává. Ez is valami. Csakhogy: meg kell érte szervezni a keresztes hadsereget. Szóval és magyarán: meg kell védelmezni Európát.

Ezt vállalta, tehát olyan útra lépett, ahonnan nincs visszatérés. Vagy győz, vagy pedig elbukik menthetetlenül.

De mi lesz akkor, ha győz?

Ha győz, Bizánc tornyain újra felragyog a kereszt, trónja visszakapja a világba sugárzó fényét, és magyar ember ül ebben a fényességben. Magyar szellem árasztja el a sok apró népet a Balkánon, a Havasföldön, Moldovában, Lengyelországban és fel, egészen a hideg tenger partjáig és bent, keletre Kievig, vagy még azon is túl. Nyugatnak nem kellett a magyar, keletre nem mehet vissza, megcsinálja hát itt, középen a maga megvívhatatlan hatalmát, törvényt, fejlődést szab a körülte élő népeknek... Fantáziája nekilódult. Ami egyáltalán nem mondható szegénynek. Dús volt ez, s gazdag. Örökké vert, örökké sanyargatott parasztoktól örökölt fantázia. Akik képzeletben élték ki magokat, mert valóságban nem élhették.

Végeredményben: amire vállalkozott, nem is olyan lehetetlen. Egyszer már megcsinálta ugyanezt Hunyady János, az olasz pap, Capistrán segítségével. Akkor is egyszálig kiállott a paraszt, miért ne állana ki most? Most még többről van szó, mint akkor.

Hadd döcögjön hát az a batár, hadd fújjanak az őszi szelek, az útja végén a bizánci trón várja.

A lábánál ébenfa kazettában van a tömör aranyból vert Szent Kereszt, az ötvösök egész éjjel kalapálták, még megérzik rajt a munka szaga. Tarsolyában van az ólompecsétes Bulla, amit a bíbornokok testületének ajánlatára a pápa saját kezével írott. Ez a Bulla az, amely kihirdeti a szent háborút a török ellen.

Márton érsek hajtatott a Bakács kocsija után, de ő is csak két lóval, utána következtek a kísérők.

A tengerparton hajóra szálltak.

Már második nap úszott a gálya az Adrián, a hajófenékről felhangzott a fedélzetre a kapitány vezénylő szava, keményen, vadul. S feltört a kórus a leláncolt rabszolgák melléből. Ahogy nyomták az evezőket egyre, mindig csak egyre.

A gálya hát úszott, a bíboros a fedélzeten sétálgatott.

— Volna némely mondanivalóm Eminenciádnak, — mondotta neki az egyik kísérő olasz bíboros.

— Hallgatom, Eminenciás uram.

— Ha én az Eminenciád helyébe lennék, a szentkereszttel megtisztítanám ugyan a határokat, de semmi esetre se rohannék rá a törökre. Mindaddig, míg az európai államok ki nem állítják a maguk hadseregét.

Bakács a szemébe nevetett. Tudta jól, hogy az Eminenciás

urat nem csak kísérőnek, hanem kémnek is szánta a Szentszék. Ezek figyelik ezentúl minden lépését.

— Bízza ezt csak én rám Eminenciád!

Reggel arra ébredt, hogy vadul hányódik a gálya, majd felfordul. A Szentkereszt ott volt az asztalon, mert az este sokáig nézegette, s most nagy robajjal leesett. Elfehéredve ugrott le az ágyról, a tenyérnyi ablakhoz ténfergett. A tenger egyszerűen megveszett. Hajigálta ide, oda a hajót, s a szél ordított, mint a pokol. A levegő remeg, remeg, mint a kocsonya, de bent, a belekben, s szívében is érzi gyötrelmesen ezt a remegést.

Ágyához vánszorgott, reszketve lapozta fel misekönyvét, de szinte abban is fáztak, reszkettek a lenge öltözetű angyalok, és a betűk mozogtak, forgolódtak, mint a pókok, ha szövik a hálót.

Bernát gróf pápai követ rontott be hozzá.

— Öltözzön fel gyorsan Eminenciád! Süllyedünk!

Nem is kellett ennél egyéb nyavalya. Szólani akart, de nem tudott, csak makogott. Végre nehezen kitört lelkéből a sírás:

— A terveim, a földjeim! Én uram Istenem...

— Gyorsan, gyorsan...

Bernát gróf valahogy ráaggatta ruháit. Nagy, puha teste összeomlott, mint a zsák. Alig tudta támogatni. Egyszerre nagyot böffentett görcsös öklendezéssel, s kiloccsant belőle az utolsó ebéd.

Dehát, a vihar tartott tovább. Hol egy kicsit gyengülve, hol megint nekiereszkedve. Bakács egyre inkább ember lesz megint, aki keresi a halálban az életet, s az életben a halált: érzi, hogy milyen rettenetesen nagy halál a tenger. Milyen irgalmatlanul kicsi idefent az élet, s a halál odalent milyen iszonyatosan nagy: mikor lesz ez már egyszer megfordítva? Végre a rabszolgák nyögése, keserve hallik megint, s az is, hogy csattog hátukon az ostor. Mintha ebben a hajó szíve verne. Úszik már megint.

Másnap nyoma se volt viharnak, szélnek, ködnek, békességes volt az ég, s kék, s a kékségben feltűntek Zengg város tornyai. Itt partra szálltak, s megindultak Buda felé. De előreküldött a prímás egy követet Ulászlóhoz, meghagyván neki, hogy az úton, ha szerét ejtheti, mindenütt hírt adjon a népnek megérkezéséről.

A követ jól intézte a megbízást nyilván, mert útja elé özönlött a nép. Ha mást nem tehet, legalább áldja meg őket. Jöttek a faluk papjukkal az élen, jöttek a városok apáturakkal,

esperesekkel s városbírákkal. Úgy vonult Buda felé, mint valami fejedelem. Szórta a népre a szenteltvizet, meg a tömjénfüstöt.

Esztergomban több napig ünnepeltette magát. Innen meg Bernát grófot küldte előre, Budára, hogy mire érkezik, a Szentkereszttel harangozza tele a Rendek fülét.

Ez nagyon jó ötlet volt. Mire ő Budára ért, a Rendek annyira összemarták egymást, hogy teljesen kifáradtak belé.

Mikor megérkezett, azonnal ment a Palotába Ulászlóhoz. A kereszt ott feküdt a kisteremben az asztalon, Ulászló, meg a főurak ott álltak körülötte. Nézték, de nem nyúltak hozzá. Szótlanok voltak. Nyilván azon töprengett mindenik, hogy vajjon mit takar ez a vertarany? Az arany persze, nem szólt, de annál inkább szólott Bakács. Annál is inkább, mert Ulászló elébe ment és megölelte.

— Régóta nélkülözzük kedvelt hívünket. Örömmel látjuk, hogy útját megsegítette a felséges Isten, — mondotta neki.

Bakács hallgatott a kudarcról, ámbár mindenki tudta, hogy csak azért járta Rómát leginkább. Most úgy tett, mintha más ügyekben járt volna.

— Igen, az útunk szerencsével járt. Igaz ugyan, hogy a pápa Őszentsége pénzt nem adott a török ellen, de megindította a Szent háborút. A háború kiterjed Európa minden országára. Én tudom, hogy Magyarország boldog lesz, mint ahogy az is lehet, hogy hercegprímása van megbízva a bíborosok gyűlése által ennek kihirdetésére. A hadjárat sikere pillanatig sem lehet kétséges. Európa tudja, hogy mi forog kockán, és nyomban csatlakoznak hozzánk jól felszerelt hadseregükkel. Erre nézve már szinte biztosítékokat is kaptam élőszóban a Szentszék követeitől. De talán, olvasná fel kegyelmed az ide vonatkozó szent Bullát, — ment oda Werbőczyhez, és tarsolyából kivette az okmányt, nyujtotta felé.

Werbőczy úgy nézett az okmányra, mintha az valami undok féreg volna. De az ő hivatása volt az eféle, átvette hát, nagyot nyelt, hogy le, meg felszaladt az ádámcsutkája, és felolvasta.

X. Leó pápa felszólít mindenkit, hogy szegény, gazdag, apraja, nagyja, mindenki siessen a szent kereszt alá. Teljes bűnbocsánatot ád mindazoknak, akik a harcban résztvesznek, de a túlvilági üdvösségből is kiközösíti mindazokat, akik a harcolni akarókat megakadályozzák ezen Istennek tetsző cselekedetben.

Most megint felállott Bakács és síri csendben mondta:

— Én tehát, mint a Szentszék által kinevezett pápai légá-

tus, ezennel kihirdetem a keresztes háborút a török ellen. Kérem a nagyságos és vitézlő Rendeket, hogy járuljanak hozzá.

— Éljen! Éljen! — Zúgtak némelyek. De Telekdy kincstartó felállt s tiltólag emelte kezét:

— Felséges király úr, nagyságos és vitézlő Karok és Rendek! Óva intem az országot elhamarkodott cselekedettől, mert a szent háború papiroson jól hangzik ugyan, de ki látja előre, mit hoz a valóság? Mert miről is van szó tulajdonképpen? Arról van szó, hogy a pápa Őszentsége meghirdette a szent háborút Európa nevében, de a mi bőrünkre. Mert minket szólít azonnal fegyverbe, de hol vannak a többi nemzetek? Ha ezen a napon, ebben az órában valamennyi országban így hirdetnék ki a háborút, mint mink most itt, csak hagyján. De... — tudja ez mondani bezzeg. Győzi érvvel, meg okkal. Jó félórát beszél egyszuszra, de Zápolya alig várta, hogy bevégezze, nyomban felállott szólásra. Világos, hogy a háború mellett beszélt, már csak azért is, hogy ne a királypártiak akarata legyen.

Azok összedugták a fejöket, és Csáky állott fel.

— Hiszen, — mondotta, — mi szükség most, ebben a pillanatban a háborúra? Míg Bakács Eminenciás úr odajárt Rómában, aláírtuk a békét újabb három esztendőre. Várjunk tehát addig. Legalább lesz idő felkészülni rá.

Hiába, a háborús párt többségben volt. Csáky mérgesen csapta fejébe a süvegét és kiment a teremből, hogy kifújja magát legalább. Az oszlopcsarnokban többen álldogáltak, várakoztak, egyik erre a főúrra várt, a másik másikra.

Egy oszlopnál idegen vitéz álldogált, nem szólott senkihez, hozzá se szólott senki. Csak szemébe nézett a bemenőknek, meg a kijövőknek. Csáky mérges volt, meg anélkül is rossz természete volt, de meg nem szerette a palota körül az idegen arcokat, kihívóan állott meg előtte. De csak pillanatra. Mert annak igen félelmesen villant meg a szeme.

— Eminenciás uram, — fordult hozzá a kapitány szelíden és váratlanul — vajjon sokáig tart még bent a tanácskozás?

— Ki vagy te, hogy olyan nagyon érdekel a tanácskozás dolga? — kérdezte gőggel.

— Dózsa lovaskapitány Nándorfejérvárról, — válaszolt az, de már olyan volt a szava, mint a szél perzselő melegben.

Csáky meghökkent. Ismerte e nevet jól, erdélyi s végbeli dolgokkal kapcsolatban, de még inkább húgával, Katalinnal szokták együtt emlegetni. Éppen ezért, tán csak ezért, nem viszi el szárazon:

— Hallottam rólad, hogy sokszor végigraboltad a Székelyföldet, — mondta fagyasztó gúnnyal.

Dózsa nyomban elfelejtette, hogy királyi palotában van, kirántotta kardját, de Csáky ebben a pillanatban olyat ugrott hátra, hogy az egyik alabárdost leverte a lábáról. Dózsa pedig visszadugta kardját azon nyomban. Hátratette kezét és elfordult.

A várakozók hangosan nevettek, sőt, röhögtek, Csáky megszégyelte magát és bement a terembe. De már olyan fakó volt, mint a szapult-tetű. Hogyne. Eszébe jutott hirtelen az epirusi bég levágott karja, amit valami három hete mutogattak éppen a tanácskozás alatt. Aminek megintcsak külön története van.

Történt ugyanis, még a tél elején, hogy egy futár hozta Budára azt a kart, de a szolgálatos kamarás, aki átvette, úgy találta jónak, hogy ne mutassa meg senkinek, csak Werbőczynek, így aztán azon módon lekerült a pincébe. Hideg volt a pince, mint a jégverem, (az is volt csakugyan) s kővé fagyott menten. Ott hevert aztán, míg a mult héten, mikor újabb futár érkezett a válaszért, mégis elővették kénytelen, kelletlen. Felolvasták Török Imre multkori, s mostani levelét, s felhozták a bég kezét. De a futár is beszélt élő szóval.

— Ime, tehát azt izeni Török Imre bán úr, hogy jó kezekben van a nándorfejérvári vár kulcsa.

— Elhisszük, hívünk, elhisszük, — mondotta Ulászló és a kéz után nyúlt. De ájulás környékezte nyomban, mikor Báthory kibontotta neki a rongyokból. De mégis, megemberelte magát, két kézre fogta (mert egy kézzel nem bírta), s meglóbálta. — Jó nehéz! Nézze meg csak szent Atyám, — adta oda Beriszlónak.

— Szép vágás, okos vágás, — ismerte el Beriszló.

— Dózsa kapitányt pedig látni szeretnénk, hogy illő jutalomban részesítsük. — S Telekdyre nézett.

Telekdy tudta, mit jelent ez a nézés, s némán bólintott. Ami azt jelenti, hogy igen, lesz pénz a kincstárban.

— Írjuk csak hívünk, Werbőczy uram, a meghívólevelet.

Werbőczy hát írt. Ulászló aláírta, lepecsételte. A pecsétet visszaadta a pecsétőrnek.

A futár eltette a levelet, aztán mondta:

— Török Imre bán úr azt izeni még a felséges úrnak, hogy az elmaradt zsoldokat kifizette az utolsó dénárig, de újabb zsoldra megint nem futja. Méltóztassék tehát pénzt küldeni. Mert többé nem tűr rendetlen dolgot, inkább által megyen a törökhöz.

— Teheti, — ordított Báthory, — lopott éppen eleget.

Ulászló tehetetlenül nézett egyikről a másikra. Egyszerre eszébe jutott a velencei húszezer arany.

— Mondd meg a bánnak, hívünk, hogy mihelyt Bakács

Őeminenciája hazajön, lesz pénz. Mert nyomban feloldjuk a velencei aranyakat.

Telekdy búsan mondta:

— Igen, de ha előbb kiverjük a törököt Dalmáciából.

— Előtte, vagy utána, nem mindegy az?

— Mindegy volna, ha mirajtunk állna, de nem rajtunk áll...

Nehéz itt valamit biztosra ígérni. Meg bajos. Hanem a meghívó elment a végekre, s most Dózsa kapitány várja a bebocsájtatást a felséges úr elé.

Nevét szólította a kamarás nem is soká, és bement. Egyenesen odament Ulászlóhoz, s letérdelt előtte, fejét is meghajtotta.

— Kelj fel, hívünk, vitéz katonánk, kelj fel! Ilyen vitéznek nem illik a földre hajolnia, — tette kövér kezét a fejére.

Dózsa felállt.

— Kincstárnokunk! Ezennel kifizetünk vitéz kapitányunknak ötszáz aranyakat. Nagy tettekért nagy jutalmak járnak. Bíborruha jár neki ezentúl és aranysarkantyú. — Felállt, kihúzta gyöngyökkel kirakott kardját és megérintette véle a Dózsa vállát.

— Mától fogva aranysarkantyús lovag kegyelmed. Közénk való és közülünk való. Érezze magát mindenkor otthon hajlékunkban, az ajtónk mindig nyitva lesz előtte. Kegyelmed pedig, Werbőczy uram, írassa át íródeákjával lovagunk nemesi oklevelét. Az epírusi levágott kezét pedig belefösteni el ne mulassza. — S leült megint.

A főurak megéljenezték az új lovagot, csak Csáky rágta a szája szélét, és Zápolya mosolygott gúnyosan. Báthory, akinek pedig annyi kellemetlenséget okozott annakidején, odament hozzá.

— Gyere ecsém, hadd öleljelek meg. Lám hogy milyen derék emberré cseperedtél! — Megölelte, s tenyerével ütögette a hátát.

— Hol is van most nekünk gazdátlan birtokunk, Werbőczy uram? — kérdezte Ulászló.

Werbőczy úgy tett, mintha erősen gondolkozna. Tudta pedig jól, hogy van egy gazdátlan jószág a Duna—Tisza közén, Kincses faluja. Csakhogy ezt a falut Ulászló már egyszer neki ígérte. Új szita szegen függ, most ez a kedves. Ez az előbbvaló. Megmondta hát:

— A vármegye alsó részében van egy negyven portából álló falu, Kincses. Ez gazdátlan.

— Nagyon jól van. Állítsd ki hívünk róla hites oklevelün-

ket, hogy Kincses faluja mától kezdve visszavonhatatlanul Dózsa György aranysarkantyús lovag tulajdona. Ennek birtokában sem őt, sem maradékait soha, senki nem háborgathatja.

Werbőczy hozzákészülődött az íráshoz. Mindenki csendben volt, s hallott, hogy sercegett a tolla.

KÉSŐ ESTE volt, s a bíboros szobája tele volt mindenféle emberrel, kiket magához rendelt éjszakára.

Elolvasta még egyszer a Rendek által aláírt felhatalmazó okmányt, s bezárta a vasládába, keblébe tette a kulcsot. Egy aranyláncra.

— Tamás, sok dolgod van? Hiszen én is szeretnék már veled beszélni... — nyitott be hozzá a nővére.

— Azonnal, csak... — Csupa erő volt már. Csupa terv. Irnokainak diktálta rendeleteit. Itt várakoztak már a szerzetesek, a kolduló barátok, a mezítlábasok, s még éjfél előtt megindultak ki erre, ki arra. Egyik ment Váradra, a másik Fejérvárra, Győrbe, Debrecenbe, Miskolcra s hívták a népet virágvasárnapjára gyűlésre Budára.

Mert azért vannak ezek az innepek, hogy legyenek a történelemben mérföldkövek.

— Tamás, agyonölöd magad a dologgal... — dugta be a fejét nénje hajnalban.

— Azonnal néném, csak... — s dolgozott tovább. Külön levelet írni a püspöknek, vagy apátnak, vagy csak közönséges papnak: kiket hol ismer személyszerint. Mert nem elég az, hogy kiadunk egy körrendeletet. Az semmi. Meg kell magyarázni, szájába kell rágni mindenkinek a szája íze szerint.

Reggel a helyi és Budán tartózkodó vidéki püspökökért izent, de azok azt izenték vissza, hogy... nincsenek idehaza!

Rendben van. Majd itthon lennének még, de késő lesz.

Déltájban keveset aludt, de felébredt mihamar, s ment a palotába. Úgy látszik, a palotát is elfogta egyszerre a cselekvés láza, mert meglehetős számban együtt voltak a főurak. S csudálatos, a püspökök is itt voltak.

— Felséges úr, ezennel bejelentem, hogy minden intézkedést megtettem, virágvasárnapján a Szent György-téren gyülekeznek a népek. Ami már azonnal sereg is, de akkorra fővezér kell a seregnek, — jelentette Ulászlónak.

Ulászló keveset gondolkozott. Hát csakugyan háborút kell indítani? Hát csakugyan nem lehet ezt tovább elodázni? Nem lehet, mert immár benne van a pápa, Európa... Széjjelnézett a jelenlévők közt. Maga is katona volt valamikor, fővezér, a

hadjáratok sorsa felerészben legalább is a vezéren áll. Megakadt a szeme Zápolyán. Mióta vajda lett, a koronára, szerinte nem veszedelmes.

— Zápolya János gróf, erdélyi vajda őkegyelme legyen a fővezér, — mondta királyi szóval.

— Éljen! Éljen Zápolya! — zúgtak a Rendek.

Zápolya előre lépett.

— Ennek a csürhének? Ennek a... baromcsordának? Soha!

— A Hunyadiaké is gyűlevész had volt, csürhe, és mégis megtörte a pogányt! — kiáltott Bakács.

— Hát akkor... hívják vissza Hunyadit! — vágott vissza Zápolya dühösen, és kardját hátrább rántotta, kiment. Nem látták a palotában hosszú ideig.

...Evvel aztán nem lettek előbbre. De vezér kell, mert anélkül nem lehet tenni egy lépést sem. Beriszló Péter horvát bán gondolkozva nézi a jelenlévőket:

— Olyan ember kell vezérnek, akit a nép is kedvel — mondja.

Az ám, csak ki meri azt mondani, hogy őt kedveli a nép? Mindenki haza gondol elébb, jobbágyaira, bizony, fura dolog lenne odahaza, ha ő maga lenne a vezér.

— Nézzétek, híveim, majd én vezetem a kereszteseket, — mondotta ki végső inségében a nagy szót Ulászló. De ki tehet róla, ott hátul valaki hangosan kacagott. Erre aztán sokan voltak, akik alig tudták elnyomni nevetésüket.

Beriszló számított a vezérségre, és pedig elég önzetlenül, hiszen, nála nem volt népszerűbb ember az országban a horvátországi győzelem óta. De csudálatos vaksággal volt megverve a tanács: senki nem említette a nevét.

— Vesszetek meg, — dörmögte magában és felállt. Kiment és szó nélkül hazakocsizott.

Mire aztán egyesek, főként a Zápolya-pártiak, elszállingóztak. Alig maradtak néhányan jó délutánra.

— Nincs más hátra, — szólalt fel még egyszer Bakács, — mint hogy magam gondoskodjak a fővezérségről.

— Nagyon jól van. Nagyon helyesen van, kedvelt hívünk. Hiszen kegyelmed a mi fejünkkel is gondolkozik, — hagyta rá Ulászló, csak mihamarabb legyen már vége a nehéz tanácskozásnak.

Bakács ment haza. Nyomban küldött Dózsa után, hogy azonnal jöjjön hozzá.

Csakhogy nem olyan könnyű volt megtalálni Dózsát. Mivel Pesten vett szállást. Mert itt sokkal olcsóbb volt a bér, mint

Budán. Egyébként pedig nem is csak úgy, vaktából indult szállás után, egy szűrszabóhoz küldte Lőrinc pap Ceglédről. A szűrszabót Medlik Mátyásnak hívták, aki arról volt nevezetes, hogy két felesége volt, egy hites, meg egy hitetlen, és egyébként pedig huszita volt. Hiszen éppen ezért van a második asszony a nyakán. Mivel annak az urát egy rajtaütésnél agyonverték a zsoldosok. Mit tehet ilyenkor egy hithű huszita? Eltartja, tehát magához veszi felebarátjának a családját. Nekik is volt már négy gyermekük, amannak pedig volt három. Az összesen hét. Azóta született ennek az asszonynak kettő, amannak meg négy. Az összesen hat. Meg hét az tizenhárom. Ennyi gyermek volt tehát a szűrszabó házánál összesen. Világos, hogy ezekről az igazán benső dolgokról semmit nem tudtak a világiak, csak a felebarátok. Azok meg úgy tudtak hallgatni, mint a sír. Itt volt tehát szálláson Dózsa. Mint ahogy megszállhatott volna bárhol, bármerre járt, a huszitáknál. Annyira át volt szőve velük az ország.

Csinos szoba volt a szállás. De át kellett járni másik két szobán, meg a nagy műhelyen, amik telve voltak a családdal magával is, de voltak inasok is, meg céhek után kácsingózó segédek is. Mindegy, annyira nem látnak ezek, mintha üres szobákat kerítenének a falak. Mint amilyen csudálatos volt ebben a családban a lélek, éppen olyan csudálatos volt a testi életről alkotott felfogásuk is. Reggel a naggya lányok éppen úgy meztelenkedtek, mint a kicsinyek, anélkül, hogy akár az inasok, akár a segédek ezen pillanatra is megrőkönyödtek volna. Imádkoztak, mikor felkeltek, imádkoztak, mikor lefeküdtek, imádkoztak, mikor enni akartak és imádkoztak, mikor ettek. Megesett, hogy reggel, mikor terítve volt az asztal s imádkozva állja körül a család, Éva, a legnagyobbik lány egyszerre szétbontja összekulcsolt kezét, s szaporán megvakarja a hasát. Aztán összeteszi megint, mondja tovább. Az anyja meg éppen furcsán csinálja. Imádkozás közben hirtelen felkapja szoknyáját és megnyom egy bolhát a combján. A szoknya gyűrődik, a bőr villan, s haja előrezúdul, amint lehajlik s az ima száll tovább.

Ők azt mondják: éppen annyira fontos az imádkozás, mint az evés, vagy alvás, vagy a fürdés, vagy a beretválkozás. Nincs külön test és külön lélek. Csak egész ember van megbonthatatlanul.

Lehet, hogy igazuk van, lehet, hogy nincs. Ki tudhatja?

De az is lehet, hogy ezt csak Medlik Mátyás szűrszabó uram mondja. Aki, egyébként, titkos prófétája a pesti gyülekezetnek. Nála szokott megszállni Lőrinc pap is, ha itt jár.

A ház kívülről is takaros ház, egyemeletes. Lent, a földszinten van a nagy műhely, meg a nappali szobák, s fent, az emeleten a hálószobák. Mert bármennyire is egymás szemében élnek nappal, az éjszaka már egészen más. Az éjszaka annyira magáé mindenkié, mint a feje, keze, vagy haja. De ez is csak azért, hogy annál jobban másnak adhassa, ha másnak adja. Ezt az utcát pedig, ahol a szűrszabó háza van, Tippankó-utcának hívják. Hogy miért hívják annak, jó lenne tudni, csakugyan. Tán azért, mert nemrégiben még meszet égettek itt a helyén, s temérdek tippankóvirág nyílott a gödrök között. Olyan kék volt tőle a környék, mint az ég, mikor daraboson felleges.

Dózsa otthon hagyta két szolgáját, (mióta kapitány, kettő van. Sebő, meg Domokos,) s maga vette nyakába a várost. Igen sok dolga volt. Szabót keresett, vargát, meg ötvöst. Új csizmát csináltat, új ruhát varrat, s új sarkantyút öntet, mint ahogy ezt rangja megkívánja. Feltétlenül kicseréli páncélját is, nem azért, mintha páncélja tenné a vitézt, de új az ember, legyen hát ruhája is új.

Mindezekhez pénz kell, sok pénz, most pedig van. Nem azért, mintha az Ulászló által ígért ötszáz aranyat Telekdy kifizette volna, ezt még nem fizette ki senki. Hanem eladta jövetelekor az epirusi lovát a bánnak száz aranyért. Tehát ebből telik.

A sarkantyú már meg is van, színaranyból, mindössze tizenöt aranyba került. A páncél is megvan, mivel azt készen vehette, jó páncél. Pikkelyes, mint a kígyóbőr.

Esteledik, jön haza.

Sarkantyúja ismeretlenül peng, meg kell szokni. De tán könnyű lesz. Távol, más utcában hangászok nyekeregtetik a kutyabőr dudát, meg a kecskebőr dudát, egyszerre. Ezt is meg kell szokni. Mivel többet tartózkodik Pesten, Budán ezután. Ló patkója csattog, batár zörög a köveken, gyalogosok mennek, sietnek, kofák csicsókát árulnak, jó az a gyermekeknek. Meg mogyorót. Meg diót. Egy kutya behúzott farokkal szalad át az utcán, utána csonka lapát kong, egy sütögető most zárja be boltja ajtaját. Furcsa szag van itt. Kenyérszag, de olyan kenyér, amit már megettek.

De már itthon is van. Haza ért.

Felnéz a házra, aztán fellép a két lépcsőn.

A boltban már gyertyák égnek, s a két szolga, Sebő meg Domokos ülnek hajadon fejjel a gyertyák alatt. Előttük Medlik mester áll, s kezében nyitott Biblia, abból magyaráz. Mert olyan emberek ezek, mindent felhasználnak a tévelygők térítésére.

Sebő felugrik s gazdája elé megyen.

— Itt van! — suttogja.

— Ki?

— Hászen tudja. Ű.

Úgy látszik, sokszor mondotta már ezt, mióta szolga. Mert gazdája tudja, hogy kit jelent ez az egy betű. Szó nélkül megyen által még két szobán. Egyikben három leány szintén gyertyák alatt a kész nemezt hajtogatja, s egy rózsákat, liliomokat szabdal az asztalon, veres posztóból. Meg sárgából. Meg bíborpirosból. Másikban a mesterné (a második) középső lányának a haját, hátát mossa, nyárfateknőből. A lány áll a teknőben, pucéron. S a harmadik szobában, az övében, sötét van, csak az ablakon szűrődik be némi világosság. És egy asszony áll arccal erre a világosságban.

— Jó estét, — lép előbbre. — Csakhogy megvan.

— Hogy? Hát te itt vagy?

— Itt. Tudtam, hogy jön kigyelmed, és én igyekeztem... Ne féljen tőlem, semmit nem akarok én már, csak azért jöttem, hogy az Istenre kérem, ne fogadja el a fővezérséget.

— Milyen fővezérséget?

— Ó, hát, hogy mondjam... Már városszerte keresteti Bakács, és még az éjjel, vagy mihelyt megtalálja, felkínálja a kereszteshadak fővezérségét kigyelmednek. De ne vállalja, higyjen nekem... — S itt van már előtte, egészen közel.

Dózsát nagyon sokszor kizökkentette már a rendes kerékvágásból ez az asszony, de most egyszer igazán.

— Honnan szeded te elő mindezeket?

— Ne kérdezze, hiszen az olyan mindegy.

Dózsa leült. S térde közé lógatta két kezét. Hogyan? Hát így szokott az emberre rászakadni a szerencse, csőstől? Ami mostanában történt vele, azok után nem lehetetlen ez sem. De nem, az mégse lehet. Itt vannak az udvar körül a régi főurak... miért éppen ő, aki most került ide?

— Hazudsz, mint ahogy már annyiszor hazudtál, annyiszor becsaptál.

Az asszony nem szólt, csak állt, révetegen. Közelebb jött, lassan, aztán hirtelen letérdelt Dózsa elé a padlóra. Térdére fektette arcát, és sírt keservesen.

— Mit tegyek... hogy higyjen nekem? Csak tudnám megmutatni a lelkem, mint a tenyerem...

Nehéz dolog, ha egy asszony, akit szerettünk, sír az ember térdén. Kiváltképpen akkor, ha ez a szeretet még nem múlt el egészen. Vagy egyáltalán nem múlik el semmi, soha?

— Ne sírj hát, legyen eszed, és beszélj értelmesen. Ki

küldött megint? Ki bízott meg? És hova is tartozol te egyáltalán? Zápolyához, vagy Ulászlóhoz? Hiszen a multkoriban esztendőkig Zápolya pártján voltál!

— Én... most is abban a pártban vagyok. De nem ő küldött. Nem is tud róla, hogy itt vagyok. Csak én tudom, hogy a keresztes hadjáratból nem lesz semmi, mert nem is lehet, és te elesel, meghalsz, én szép emberem...

— Most már aztán csakugyan beszéljünk értelmesen, — mondotta Dózsa engedékenyen, s felültette az asszonyt a térdére. — Nézzük csak. Amit mondtál, nem az ujjadból szoptad biztoson.

— Nem is.

— Tudom. De erre felelj. Kivel beszéltél azelőtt, mielőtt idejöttél volna?

— Azt nem mondhatom meg.

— Akkor nem hiszem el egy szavadat sem.

— Ó, Istenem, hát... nem érted, hogy én egy püspök húga vagyok, aki benne él, dolgozik az ország ügyeiben? Nem érted, hogy annyira ismerem a külföldi ügyeket is, mint akár a bátyám, vagy Bakács, vagy Zápolya, vagy mit tudom én. Más országok nem csatlakoznak, mink magunkra maradunk, és ekkor pedig nem bírunk a törökkel.

— Gyermek. Nem is beszélve arról, hogy a győzelemre van előttünk példa elég, de ha nem is lennék a fővezér, lenne más. A magyar ügy úgyis elbukhatik, nemcsak így.

— Tudom, de ne tevéled bukjon el... — S szipogott megint.

Hagyta, hogy sírjon. Csak nagy tenyerével símogatta lassan a haját. Vajjon mennyit ér egy asszonynak a szava, vagyishogy... mennyit ér egy asszony maga, érdemes-é hinni benne, egészen? De általában: lehet-é egy asszony, ez az asszony, vagy másik asszony, annyira az emberé, az övé, mint amennyire övé a lába, keze, egyebe? Miért is nem lehetett ez az övé, annyira legalább, mint a régen, nagyon régen berogyott sírhalom a hidegszegi temetőben? Miért nem lett annyira az övé, mint a Mária soha meg nem halványuló emléke, miért, hogy az urával, s ki tudja, hányféle párttal, mozgalommal, még harmadikkal, vagy negyedikkel kell rajta, benne osztozkodnia?

Neki még nem volt egyedül, s igazán élő, eleven asszonya. Már nem is lesz. De miért nem lesz? Azért nem lesz, lehet, mert a sírást ott, haj, a friss sírdomb mellett elmulasztotta. Pedig az ember olyan, mint a kutya. Mindig szeretnie kell valakit, vagy akar, vagy se. Szereti hát azt, amelyik kéznél van. Jobban szeretné ezt, ha más hazudott, csalt volna

helyette? Vagy mást szeretne jobban, ha ez ugyanazt nem tette volna?

Bolond dolog az asszonyi dolog. Mint a hínár. Puha, és mégis lehúzza az embert a mélységbe. Különösen, ha gyenge az ember...

— Ne ríjj mán, macska... — Felveszi az ölébe, s babusgatja.

ÁPRILIS HUSZONHARMADIKÁN, Szent György-nap előtt való estén talált rá két szerzetes a Dózsa szállására. Egész sereg szerzetest küldött ki a prímás a keresésére. Itt látták, ott látták, mindenütt látták, s mégis ilyen nehezen tudtak ráakadni. Pedig csakugyan látták sok helyen, járta a várost, a mestereket, vargákat, szűcsöket, még a palotában is volt egyszer. A kincstartót kereste. Az ötszáz aranyak miatt. Mert a horvát bán száz aranya, az arab mén ára már fogyóban volt. De sebaj. Lesz azonnal, mihelyt Telekdy kifizeti. Azt mondta most is, hogy jöjjön fel négy nap múlva. Hát majd felmegyen.

Négy este jött Katalin asszony, mikor aztán az ötödik estén jött, Sebő, aki immár maga ismertette Domokosnak a Bibliát, de csak úgy, emlékezetből, avval állott elébe, hogy:

— Nincs itthon a nagyságos kapitány úr.

— Hát hol van? — kérdezi suttogva.

— Hát azt csak ű tudja.

— Ű?

— Ű biza.

— Hát akkor... megvárom megint. — S indul bé.

— Kár, mert... a hercegprímás palotájában van, osztán azt mondta, hogy csak reggel jön haza.

Kata asszony gondolkozva nézi a szolgát, valami megoldást vár, de nincs megoldás. Mert reggelre ide érkezik az ura, Jaksics András. Egy bástya parancsnoka mindössze. De kapitány lesz, ha lesz... Mindegy, ha császár, de itt lesz reggelre! Reggelig annyi, de annyi minden történhetik, a pápa visszavonhatja a bullát, Dózsa nem fogadja el a fővezérséget, meghal Ulászló, (hiszen, esztendők óta kerülgeti a guta) de ha nem történik? Vége mindennek, még hozzá ő a bűnös, ő kényszerítette szerelmesét Budára legelébb. Jött is, de győzött is, alig hogy betette a lábát. De ő nem így, nem ezt akarta. Ő azt akarta, hogy Dózsa álljon a nemzeti párt szolgálatába. Hogy segítse a koronához Zápolyát. Állandó békét kötni a törökkel, ha másként nem megyen, Velence, sőt Róma ellen.

Ezt kellett volna csinálni. Mindezt azonban a pápai bulla, azaz a Bakács lehetetlen terve meghiúsította.

— Mindegy, akárhova ment, megvárom itt, — mondja és bemegyen. Leül az ablakhoz egy zsámolyra, az ablakba könyököl és néz ki az utcára.

Dózsa pedig a prímásnál ül ezen időben. A prímás beszámol neki róla, hogy mi történt eddig a kereszteshadjárat érdekében. Az egész országban kihirdették a szószékről, meg a helységek házaitól. A városokban a következők hirdették ki: György érsek Kalocsán, Perényi Ferenc püspök Váradon, Szakmáry György Pécsen, Beriszló Péter Veszprémben, Gosztonyi János Győrben, Zalkán László Vácon, Podmaniczky István Nyitrán, és több pap több városban, Egerben, Pécsváradon, Szekszárdon, Szent Mártonban, Lövöldön, Zomborban, Bácsban, Titelben, s mind a huszonnégy káptalan területén.

— Nagy munka ez, fiam. Kézben tartani a szétfutó szálakat, fogadni a jelentéseket, igaz ember pedig alig van körültem. Irígyek, gáncsoskodók. Ime, látod, a fővezérség körül is mi történt. Ha főurat teszek meg, akkor nem gyülekeznek a parasztok. Ha kisnemest teszek meg, nem jönnek a főnemesek. Ami alapjában nem is lenne baj, csakhogy jobbágyaikat sem engedik és minden más módon akadályozzák a munkámat. Holnap lenne a sereg felszentelése, és alig lézeng a táborban három-, legfeljebb négyszáz ember. Ha ez így megyen, Európa szégyene lesz az ország. Nem is beszélve arról, hogy a török ránkzúdul és elveszünk menthetetlenül.

— Eminenciás uram. Hát miért nem állítja ki legelébb is a főnemesség a maga seregét? Akkor jobban jönnének a jobbágyok is, ha látnák.

— Azért, mert a főnemesség azt mondja, hogy gyülekezzenek elébb a jobbágyok.

— Milyen haderőt kell állítani az egyiknek, és milyet a másiknak?

— Ugyanannyit. Egyformán. De legalább ötvenezer kell ebből is, amabból is. Százezerrel már lehet valamit kezdeni.

— Ember lesz, de vajjon lesz-é pénz? Telekdy uram most se adta meg a felséges úr ajándékát, az ötszáz aranyat. Azt mondja: várjak. Nincs pénz. Hát hogyan lesz a hadsereg részére?

— Az, fiam, más. Az egészen más. Velencével már tárgyalunk nagyobb kölcsönre, azonkívül bérbeadjuk a királyi harmincadokat, ha másnak nem, hát valamelyik külföldi uralkodónak, szóval, pénz lesz. Csakhogy ... amint mondottam, nincs fővezér. — S hosszan nézett Dózsára.

— Zápolya még mindig jól végezte a hadakozásokat.

— Nem vállalja. Már el is utazott, haza.

— Nem értem... — s kicsit eltűnődött. Hát csakugyan igaza lenne Katának? Csakugyan jobb lenne béke a törökkel, mint háború? Jó, tartós béke... Csakhogy... ha a törökkel békében lenne az ország, mással, Velencével, Rómával háborúba kellene lennie! Ez az. Itt van a kutya eltemetve. Hogy lenne hát jobb, ki tudhatja? A török mellett azt a politikát kellene csinálni, mint amit csináltak az Árpádok, jó volt az, vagy rossz? Erre már nincsen ideje, hogy eldönthesse. Mert Bakács már meg is mondja nyíltan, mit akar:

— Rád gondoltam, fiam, a fővezérséggel.

— Rám? — Nem érte váratlanul. Nem lepődött meg egyáltalán. Most igazat mondott hát Kata asszony.

— Igen. Neked megmondom. Ha a törököt leverjük, mienk lesz a bizánci trón, és ha törődsz népeddel, országoddal, lehetetlen, hogy meg ne érezd, miről van a bizánci trón körül szó. Arról van szó, fiam, hogy a magyar megint megtalálja a maga útját a világban. Mert hidd el, az a mi tragédiánk, hogy eltévedtünk a világ s magunk történelmében. Vissza kell mennünk oda, ahová valók vagyunk. Ahova a teremtő Isten állított bennünket. Ezt a politikát munkálták nagyjaink, az egy Mátyást kivéve, de éppen ebbe bukott belé az ország. Mert Mátyás eltévesztette. Jobban fájt neki a husziták terjeszkedése, mint a töröké. De alig hogy meghalt, a husziták is elárasztották az országot, a törökök is. Hogy nem látta? Hogy nem úgy csinálta?

— Eminenciás uram. Akár huszizmus, akár török világ: mindkettő terjeszkedéssel jár.

— Hogyne. Csakhogy az egyik szellemi, a másik hatalmi. A szellem úgyis bejön, ha a másfelől ránktörő hatalom előtt lefeküdtünk. Viszont nemcsak isteni, de a fejlődés törvénye is, hogy a török elvérzik akkor is, ha mink mellette vagyunk. Mivel Európa olyan, mint a döghalál. Akkor is megmérgezi a betolakodót, ha már nem hatalom többé. Így mérgezte meg a népvándorlás nagy népeit, a szarmatákat, szittyákat s az eleinket, avarokat, húnokat, mi is alig tudtunk kilábolni belőle. Tanítlak fiam, hogy tudj. Engem nem tanított más, csak a történelem. Ez pedig a legjobb tanítómester. De mindent úgyse tudok most rögtön elmondani. Az idő is sürget, meg aztán nem gondolnám, hogy te ne gondolkoztál volna már ezeken a dolgokon.

— Hiszen az a baj, hogy sokat is gondolkoztam. És gondolkozok állandóan. Éppen azért kicsinylem az én erőmet a fővezérségre! Tanultabb ember kell oda. Tapasztaltabb.

— Ne hidd, oda csak katona kell. Nagy katona. Egyébként

legyen tiszta magyar ember. És én benned látom azt. A felséges Isten nevében felszólítalak, fogadd el a fővezérséget! Én minden másban melletted leszek.

— Holnap estig hadd gondolkozzak rajta, Eminenciás uram.

— Nem lehet. Mert reggel korán már felszenteljük a hadsereget.

Amiről álmodozott, amiben hitt, íme, előtte van. Csak ki kell érte nyujtani a kezét. A kockázat igen nagy. Vagy nagy dicsőség, vagy dicstelenség. A jobbágymilliók szeme csüngene rajta, s kezének egy intésére megváltozna e földön a világ...

— Eminenciás uram, elfogadom. — S felállt.

— Tudtam, fiam, hogy nem csalatkozom benned, — mondotta Bakács és ő is felállt. — Köszönöm a felséges Isten és a magyar nép, és a pápa Őszentsége nevében. Áldja meg a felséges Isten munkálkodásodat, népedet, magadat, utadat. Holnap reggel a zászlót felszenteljük a Zsigmond templomban, ahol is megesküszöl Istenre és a zászlóra, valamelyik Eminenciás úr pedig megáld. Még ma éjjel írásba foglaljuk megállapodásunkat, rendezzük ezen írásban a te, s alvezéreid, katonáid zsoldját, a sereg élelmezését, mindent.

Hajnalig mindent elrendeztek, s Dózsa hazament.

Éjszaka, persze, üres a bolt, s a két más szoba, itt a segédek, munkások dolgoznak. Legfeljebb éjjel az inasok alusznak szerte az asztalokon, s a szűrhöz való posztókon. De a két legény nem alszik. Kockáznak a padlón ülve az este óta. Csak a kocka perdül, vagy koppan hangosan. Sebő most felugrik, titokzatosan mondja:

— Megint itt van...

Tudja persze, hogy kicsoda. Felveszi a gyertyát előlük, s szó nélkül megyen be. Katá asszony ott alszik ülve az ablaknál. Közel megyen hozzá, de nem ébred fel. Karjára csorgott a nyála, édesen aludt. Megrázza a vállát:

— Kata. Katica.

Az asszony felnéz, egyszerre észnél van megint, feláll.

— Elfogadta?

— Igen. Elfogadtam.

— Ó, Istenem... — lassan szívére szorítja kezét, s kimegyen anélkül, hogy hátranézne.

Dózsa csak áll, se hótt, se eleven.

FELVIRRADT Szent György napja és valóban, kevés nép gyűlt össze nagyon. Tegnap valami háromszáz volt, ma lehetett négyszáz. Meg valami húsz, huszonöt asszony.

Nincs mit tenni, vagy megszaporodik a sereg, vagy nem: Dózsával éppen úgy végig csinálták a szertartásokat, mintha százezres sereg várná odakint. Bernát gróf, pápai követ szorgoskodott az oltár előtt a Zsigmond templomában, megáldotta Dózsát, a szent zászlót, s aztán a Dózsa kezébe nyomta. Főurak, főpapok voltak itt, már csak azok, akik azt gondolták, hogy lesz, a mi lesz.

Vonult a menet a Szent György-térre. Itt várta őket a nép. Dózsa vitte a zászlót, mint a keresztes hadak fővezére. Maga nevezi ki az aláírt okmány szerint alvezéreit, kapitányait. Teljes hatalommal rendelkezik a hadak felett. A nemesi sereg felett éppen úgy, mint a paraszti sereg felett. Ha pedig a prímástól kapja a parancsot, indul a törökre.

Gerendákból ácsolt emelvény várta őket, e körül tolongott a nép. Több volt már itt a kíváncsiskodó budai, pesti polgár, mint a tulajdonképpeni keresztes. Mindegy, nagyobb hévvel indul a beszéd, ha több embert lát, Bernát gróf mondta az első beszédet. E földön jólét, s a túlvilágon azok számára üdvösség, akik felveszik a szent keresztet. De mind egy szálig elkárhoznak, akik a kereszttől vonakodnak. Amíg beszélt, szabók szorgoskodtak a hallgatók közt, s szapora ujjakkal varrták fel a keresztet ruháikra azoknak, akik hagyták. De voltak, akik úgy elnyargaltak, mint a nyúl. Voltak, akik nem szabadulhattak, beleugrottak a Dunába és úszni próbáltak Pestre.

Innep volt ez mégis. Még pedig díszes. A főurak, főpapok díszes ruhákban csillogtak, villogtak, volt itt látnivaló elég. Asszonyok bolyhos karmantyúval ágáltak, nevetgéltek s néha összesúgtak. De hát, ez is elmúlt, mint ahogy minden más elmúlik ezen a világon. Dózsa magára maradt gyülevész népével. Azon helyben próbálta valamelyes hadi rendbe állítani őket. Ez, délfelé sikerült is, mert mindég voltak, akik egyszerűen kiléptek a sorból, meggondolták a dolgot, s próbáltak megugrani. De voltak olyanok is, akik most érkeztek, s be akartak állni a sorba minden áron. Végezetül nem tehetett mást, mint kiadta a parancsot:

— Előre! Indulás!

Egy jóvágású paraszt vitte elől a zászlót, rajta a veres kereszt, s Szűz Mária. Szél fútt, a zászló lobogott, kavargott, s Szűz Mária hol előbukkant, hol eltűnt. Mintha valami függöny mögül kukucskálna.

Dózsa ment a zászló után, kivont karddal, szembe a széllel, mivel a szél odaátról, Pestről fútt. A zászló csudálatos meséket lobogott előtte, csattogott, suttogott, s egyszerre megállt a szívverése. Szél kavart a komp lábánál, s kisímult oldalvást a zászló vászna. Világoson, tisztán látta, hogy Szűz Mária nem más rajta, mint Csáky Kata. Nézné jobban, de megint összegöngyöli a szél, s kavargatja. Nem látszik más, csak a nyaka, melle, fél arca. A kompon avval bajlódott, hogy megláthassa még egyszer legalább. De alá került a zászlónak, alatta áll, s mellette a paraszt tartja fennen a magosba.

— Nem, nem, mégse az, — nyugszik meg odaát, a parton, de mikor mentek keresztül Pesten, egyszer meglátta megint. Ki tette ezt? Ki tehette? Ki festette? Vagy véletlen az egész csupán?

A vadaskert mögé vezényelte népét, s tábort vonatott. Nem volt könnyű. Mert a legtöbb paraszt úgy érkezett csak, egy ingben, gatyában. Az emberek leültek, kicsit elfáradtak, (pedig be messze vezet ez az út,) akinek volt valami motyója, arra, akinek nem volt, az a fűre, vagy kőre. Őrszemeket állított fel, és most már se ki, se be. Csak ő rajta keresztül, az ő tudtával.

Evvel eltelt a nap, éjszaka lett megint, és a prímás palotájából egy sereg mezítlábas megint nyakába vette az országot, szaladt ki erre, ki arra. Vitték a hírt a káptalanoknak, papoknak, hogy van már a seregnek fővezére. És ez pedig senki más, mint Dózsa György lovaskapitány, aranysarkantyús lovag. Siessen tehát mindenki azonnal a szent kereszt alá.

Jöttek, jöttek, de nem nagyon igyekeztek. Két nap alatt összegyűlt mégis ezernyi. Nem baj, evvel is lehet már kezdeni.

Beosztotta őket, százhúsz ember egy század, ennek a századnak ez a parancsnoka, ennek meg ez... most a századokat osztotta fel csapatokra. Minden század négy csapat. A csapatoknak is meglett a parancsnoka. Századparancsnokok: papok, jártasabb kisnemesek. Csapatparancsnokok értelmesebb parasztok lettek. Meg tanitók, kántorok.

Eleinte egyenként, párosával oktatgatta őket, de aztán gyerünk csak, komolyabb hadi fortélyokba.

Fegyver nem igen volt még, de pótolták szőlőkarókkal, hol vagdalkoztak véle, mintha kard volna, vagy pedig úgy tettek, mintha puska volna.

Egyszercsak Pest felől nagy kiabálást hozott a szél, vezényeltek a vontatóknak, akik húzták által a kompot. Majd ez csendesült. De akkor meg éneklés hallott:

Sirodalmas nékünk születésünk,
Függelmes sok hivalkodásunk,
Rettenetes nékünk bajvívásunk.

Jött, haladt erre az ének, és egyszerre feltűnt a vadaskert sarkánál az éneklő tömeg. Jött, s az énekre lépett. Roppant termetű pap haladt az élen, durván ácsolt, vérvörösre mázolt keresztet tartott. Haja, mint a sörény fedte a vállát, s arcába mélyen beléfeküdtek a barázdák.

A menet megállt a tábor előtt, annál is inkább, mert szabály szerint rávágta mordályát az őr.

— Állj, ki vagy?

— Keresztesek.

— Várj. Azonnal intézkedünk. — Azokat egyesszámba kicsinyelte. Önmagát többes számba nagyította. Önérzet ez, meg önbizalom. A mordályt földnek billentette, mert félkézzel nem bírta, mivel másik kezével hátraintegetett a táborba.

Szaladtak aztán erre, többen is.

— Vigyétek csak a Vezérhez, — mondta.

A menet megindult megint, de már jött is elébük a vezér.

— Lőrinc... hát megjöttél? — Örült nagyon, megölelte. — Tudtam, hogy te nem hagysz engem cserben.

Lőrinc leengedte a földre a keresztet, s rákönyökölt.

— Majd-majd. De hát erről még majd beszélgetünk.

— Jó. Számítottam rád, és éppen tegnap küldtem utánad két embert. Igaz, hogy gyalog indultak, mert még alig van lovunk, nem értek oda?

— Dehogy nem. Útközben találkoztunk velük, s felszedtük őket.

— Hány embert hoztál?

— Kereken kétezer embert.

— Csak Ceglédről?

— Csak.

— Csodálatos!

— Nem az. Természetes. Hát még otthon mennyien várnak!

Dózsa már a hadakat számolta, hiszen, ez már komoly sereg!

— Köszönöm, testvérem. Most adatok ki az embereknek sátorponyvát, verjenek sátrat, a mai nap pihenés, holnap történik a beosztás. De te nálam laksz majd. Együtt lesz ezután a szállásunk.

Ma beosztják azokat, akik tegnap érkeztek, holnap meg azokat, akik ma érkeznek, így megyen ez ezután, szakadatla-

nul. Az eleje már jól benne jár a tanulásban, a későbbiek utánuk kezdik.

Este aztán együtt voltak, kettesben. Tágas, de egyszerű volt a vezéri sátor, középen a szokásos tűzhellyel, székekkel, asztallal, s kerevetekkel a tanácskozásra. Jobboldalon a vezér hálófülkéje, baloldalon pedig a két legényé. A Sebőé, meg a Domokosé. A zászló egész nap kint lobog a szélben, de éjszakára bevonják. Hogy harmat, dér ne csúfítsa.

— Borod van? — kérdezi Lőrinc.

— Van. Sebő! Domokos! Adjatok bort, s kupákat!

Jobban megnyílik az ember szíve, ha bort iszik. Lőrinc a második kupánál mondja:

— Most aztán... Semmit el ne hallgass előttem. Mert a te dolgod nem csak a tiéd, még csak nem is az enyém, hanem tudod jól, hogy a két ország népéé. Számot vetettél te evvel egyáltalán, mikor a vezérséget elfogadtad?

— Mindennel számot vetettem, s számba vettem.

— És... tegyük fel, mint ahogy hiszek is benne, hogy megverjük a törököt. Aztán mi lesz?

— A dolog világos. Bakács megkapja a bizánci trónt Rómától, vagy akarja Róma vagy se, mert hiszen elfoglaljuk. A hatalom tehát a kezében lesz, viszont a hadsereg az én kezemben lesz, és olyan változást csinálunk a két országban, hogy a parasztság jogát, jólétét évszázadokra biztosítjuk.

— Rendben van. De avval számoltál-é, hogy ebben az esetben mereven szembe kell szállnunk a főurakkal?

— Hogyne. Most egyszer kivesszük belőlük, amit lehet, aztán elmehetnek.

— Ez lesz a nehezebb. A török, az még megy. De ez... na de ott leszünk.

Koccintgattak.

Egyszer megint azt mondja Lőrinc:

— Hanem tudod-e, mi lepett meg engem legjobban, mikor a táborba értem?

— Nem én.

— Hát az, hogy a vezéri zászlón mintha Kata asszony képmását láttam volna.

— Te is?

— De bizony. Ki festette Szűz Máriát?

— Nem tudom. Bakács tudja. Ő készíttette, még pedig titokban.

— Bizonyoson olyan. Nem mindig, csak... érdekes.

— Tudod, az úgy van, hogy ezek az asszonyok beléeszik magokat az emberbe.

... Haj, az asszonyok!

Jó híre volt a vezérnek az országban, mert másnap már özönlött a nép, azután is, még azután is, s néhány nap alatt túlnőtt a tábor a pesti dombokon. Egész falvak fegyverfogható népe jött a pap, vagy a bíró vezetése alatt. Voltak jobbágyok, akik elhozták asszonyaikat. Csakhamar olyanra nőtt a sereg, aminőt nem látott az ország Kapisztrán óta.

Lőrinc odajárt Erdélybe erős kísérettel, mivel Dózsa az öccsét, Gecőt nevezte ki alvezérnek.

Az országtanács pedig egyre ülésezett. Nagyon izgatta a hadjárat a kedélyeket. Bizottságot küldött ki, hogy nézze meg a tábort, s számoljon be tapasztalatairól. A bizottság három tagból állott; Lajos trónörökös, Werbőczy, meg Bernát gróf.

Nagyot néztek a rendnek és fegyelemnek, amit láttak. Nyoma se volt már a gyülevész hadnak.

— Mennyi embere van már, fővezér uram? — kérdezi Werbőczy.

— Van húszezer emberem. Ötezer lovas és tizenötezer gyalogos. Van ugyan tizenkét ágyúm is, de ez még nem számít.

— Ágyú? — hüledezett Werbőczy.

— Hát. Ágyú nélkül nem ér a hadjárat semmit.

Emberek nyüzsögtek odább, mint a hangya, a folyó mellett.

— Hát azok mit csinálnak amoda?

— Gyakorolják a vízen az átkelést.

Werbőczybe beléfagyott a többi kérdés. A nemesi felkelőkre gondolt, kiknek itt kellene már lenni, de még alig jelentkeztek és ime, a parasztok már tudják is, hogy kell átkelni a folyókon.

Kigombolta mentéjét, mert igen erősen tűzött a tavaszeleji nap.

TAVASZ VOLT HÁT megint, itt is, ott is, amoda is, a Várhegyesen is, és a szilvafák elhullajtották virágaikat.

Mint ahogy tavaly ilyen időtájban hogy elhullatták, meg azelőtt, mindig, mióta fa a fa és világ a világ.

Rebeka térdig benne gázolt a lehullt favirágban, amit a hajdúk összesepertek az udvar kövezetén. Jó ebbe menni, gázolni. Mintha lába alatt érezné elmúlt életét. Éppen úgy benne gázol az ember az időben, mint ő most ebben a favirágban és csudálatos, mindig csak egyre és egyre dobog a szív, serken a vér, amíg csak az ember él. Özvegy és be keserves, kínos az özvegysége! Nem azért, mintha nem lenne mit tördelni a tejbe, hiszen, a marha szaporodik, nem hogy fogyna, nincs, aki bele-

ölje a vagyont a hadikészülődésbe. Más itt a baj. Éspedig az, hogy Rebeka felett hiába repül az idő, maga fiatal. Multját ki tudja? Aki tudta, nem él, de annyira tisztelte, szerette Apoldit mindenki, hogy özvegyét senki sem kérte feleségül. Neki, magának kellett volna valamit tenni, ha tudott volna. De ő nem értett az ilyesmihez. Ő csak szeretni tudott határtalanul, ölelni, erre volt berendezkedve. Erre született. Ki mibe születik, abban hal meg: és ez rendjén is van így. De addig! Az öreg Sára nénének gyónta hát meg úgy, beszélgetés közben, de az meg azt mondta rá:

— Azír van ez fiam, mert... vér van benned, nem káposztalé. Ne egyél sós húst, akkor megkönnyebbszel, meglásd! — Egyébként Sára néne nagyon vén volt már. Maga se tudja, mennyi idős. Elfelejtette. Egy könyvet kezdett írni ezelőtt valamikor, a jó házicselédek számára, az étkekről. De most elől kezdte. Azt mondta, nem jól van megírva az egész. Mivel változik az embernek az ándungja. Most ezt szereti, majd meg nem szereti. Olyan étket kell főzni, amit mindíg, mindenki szeret.

Rebekának máma nagyon szomorú napja volt, sokáig térdelt a kápolnában, majd az ura sírja előtt. Nincs az a könyörgés, ami lecsitítsa fellázadt vérét. Tán mindegy lenne, ha szeges ostorral verné valaki a hátát. A nap megfeküdt a falak tövén, úgy hívogatta valami oda, de ha odament, érezte, hogy a fény átjárja testét. Forrósítja. Ha árnyékba van, hűs szellő borzolja szemérmetlenül a bőrét, csak lehetne úgy, egyszerűen kilépni belőle! A felmelegedett kövön a szabadosok gyermekei hancúroztak s pufók az arcocskájuk, rugalmas a húsuk, mintha az ő testében mozgolódnának... Este lett valahogy, s felment a házba. Kinyitotta az ablakot és hallgatta, mit mesél az este.

Péterke jött be hozzá nagy csörömpöléssel:

— Édesanyám, ki bántotta?

— Nem bánt éngem senki se, fiacskám...

— Azért, mert én azt agyonütöm... — S kiment megint.

Ábris hadnagy dugta be bozontos fejét:

— Be szabad jönni, úrasszonyom?

— Be szabad Ábris, be.

Ábris bejött, megállt a kandalló mellett, s nézte az asszonyt. Az meg ezután volt megveszve, tökéletesen. De milyen furcsa, hogy ez a két sóvárgó ember egymást esztendők óta csak kerülgeti.

— Halad a dolog? — lép közelebb, egyre közelebb Ábrishoz Rebeka és tudja, hogy nincs erő, ami most visszatartsa. Beszélne még, de szája tikkadt. Kicserepesedett a két széle.

— Halad elég takaroson, — válaszolt Ábris és odamegyen. Közvetlen közel. Rebeka megrémülve tartja elébe két tenyerét.

— Menj ki Ábris. Menj ki... — suttogja, de akár azt suttogta volna, hogy ne menjen ki. Mert Ábris még közelebb ment.

De már ez is gyönyörűség, hogy az ellen tiltakoznia kell.

Ki tudja, hogy végződött volna a dolog, de a kalapács nagyot kondult a kapun, Ábris kiszaladt. Rebeka pedig csak állt, várakozott, (vajjon van még neki mire várakozni?) s hallgatta, hogy dobog a szíve. Biz az elég rendetlenül vert.

Vendég érkezett: Mészáros Lőrinc, a pap. Aki kerek négy esztendeje volt itt legutoljára.

— Jó estét e házban mindenkinek! — köszönt.

Rebeka úgy állott előtte, mint a szélütött.

— Nem látsz szívesen, Rebeka? Pedig muszáj, mert beszédem van véled.

— Ó, hát hogyne látnám szívesen... szent Atyám... kedves... — s minden további nélkül nyakába borult. Sírt. Ábris eltűnt az ajtóból, mint az árnyék. Lőrinc szelíden bontotta le magáról két karját:

— Az Isten beléoltott az emberekbe mindenféle indulatokat, de te ne vétkezz lányom, hogy el ne ítéltessél.

Rebekát leforrázta ez a szó. Még pedig hideg vízzel forrázta le. Mint ahogy a tavaszi veteményt leforrázza sokszor a dér.

— Hát akkor... miért jött? — kérdezi keserűn.

Lőrinc elmosolyodott. Készül lángra lobbanni a világ, s ez az asszony csak a saját vére kívánságát hallja.

— Azért jöttem, fiam, hogy átadjam Várhegyesnek a György izenetét. Átadjam neked, vagy behívjam a hadnagyodat?

— A hadnagyomat? Hát ki vagyok én? — kérdezte büszkén.

— Jól van. Tehát hallgass ide. Mink hadba szállunk a török ellen, a prímás zászlónk alá szólított minden fegyverfoghatót. De ti ne mozduljatok innen sehova. Sőt. Szaporítsátok az őrséget, és vigyázzatok. Mert lehet, hogy balul sikerül a dolog, hát legyen, akikre végső ínségünkben számíthatunk. Megérted te ezt, lányom?

— Megértem, szent Atyám, és úgy cselekszünk...

— Akkor hát... Isten, békesség. Megyek, mert sok a dolog.

És ment. Ábris zárta be utána a kaput.

Mikor visszajött és a szokott helyére, az ajtó melletti szegre akasztotta fel a kulcsot, Rebeka már vetkezett az ágya előtt.

— Ábris, gyere ide! — szólott rá szigorúan.

Ábris odasompolygott, mint a medve.

Kint lovasok ereszkedtek le a hegyoldalon, Lőrinc, meg öt kísérője. Még ezen az éjjelen felzörgették Makfalván a Dózsa-házat.

A nagyasszony öreg volt már nagyon, s mellette fiatal asszony volt a háznál. A Gecő felesége. Sala Borbála. Ijedten ült az ágyon, a párnák közt, s tágranyílt szemmel nézte a zord fegyvereseket. Akik most az ő urát, mindenét magokkal csalják, csalogatják.

Pár esztendős házasok mindössze, így érthető, hogy Gecő húzódozik.

— Tudod, fiam, hogy György milyen hirtelen természetű, legalább mellette leszel, megfogod a kezét, ha valamit elhamarkodna, — mondotta ki az utolsó szót a nagyasszony.

Ami aztán a Gecő útját végképp kijelölte.

Mert hajnalban már heten lovagoltak tova, holott, mikor idejöttek, csak hatan voltak. Hiába volt Borbála asszony minden könnye, minden hízelgése.

KECSKÉS TAMÁS aszalói pap, kapitány, bemegyen a vezérhez.

— Mit hozott, kapitány uram? — kérdezi az tőle.

— Bajt hoztam, mert az aztán van elég.

— Csak nem?

— De bizony. Tegnapra ígért az országtanács ötven darab marhát, meg ötven köböl lisztet, és ma se küldte el.

— Nem szép tőlük, hogy várakoztatják az embert, dehát, majd elküldik. Egy kicsit mi is várhatunk, kapitány uram.

— Várni várhatunk, nem mondom, de egy hét óta állandóan lencsét főzetek és bizony, nagyon foghegyen eszik az emberek.

Dózsa kitérőleg válaszolt.

— Egy kicsit megúnták. Cseppet se csudálkozzunk rajta. A mai napon még főzessen lencsét, kapitány uram és mondja meg az embereknek, hogy holnapra már lesz hús is.

— Én megmondhatom. De meg is mondom. Hanem a bocskornak való bőrt se kaptuk meg, több része mezítláb jár a seregnek.

— Azt is majd megkapjuk. Nem szabad mindjárt a legrosszabbra gondolni, kapitány uram. Ilyen nagy hadsereg ellátása nem megyen olyan símán. Majd rendre igazodik minden, csak türelem.

Kecskés Tamás kapitány uram türelmes ember volt valóban, mert nem szólt többet semmit, méghajolt, és elment. Utána csönd volt a sátorban. Többen voltak pedig. Itt volt Gecő, az alvezér, meg Lőrinc, a keresztes hadak főpapja.

— Benne van a megállapodási okmányban, hogy a Rendek pontosan tartoznak élelmezni a sereget, György? — kérdezte Lőrinc.

— Hogyne. Meg van benne írva minden világosan. Engem nem lep meg, hogy ilyen hamar megszegték szavukat. Ismerem már őket. Hanem gyere csak velem a prímáshoz. Sebő! A lovakat! — szólt ki a sátorból.

Lőrinc felállt, s szó nélkül készülődött.

Bakács azonnal fogadta őket.

— Baj van, Eminenciás uram, — kezdte ő is úgy, mint ahogy a kapitány kezdte az imént.

— Mi baj van, fővezér uram?

— Hát először is, nagyon hamar megszegték szavokat a Rendek. Tegnapra ökröt, lisztet ígértek, és se tegnap nem küldték, se máma. Másodszor pedig, nem hogy a zsoldot megkaptam volna a sereg részére, a magam, s alvezéreim pénzét sem kaptam még meg. Sőt. Azt az ötszáz aranyat se fizette ki Telekdy uram még ma sem. Hát mi lesz itt? Mit gondolnak ezek? Őrültek ezek, vagy csak disznók?

Bakács szorongó érzésekkel csillapítgatta, ahogy tudta:

— Minden rendben lesz, mire kell, fővezér uram. Hiszen ilyen nagy hadsereg ellátása sok bajjal jár.

— Tudom. De amit én mondok a kapitányaimnak, azt nem mondhatja Eminenciás uram nekem. Ugyanis az imént egy derék kapitányomnak ugyanezt mondtam.

— Nem mondhatok mást, édes fiam, mint amit én tudok. Én pedig tudom, hogy minden rendbe jön hamaroson. Itt van ez a levél, nézzed. Éppen most kaptam Velencéből. Hála Istennek, megkapjuk a kölcsönt.

— Nem levél kell ide, Eminenciás uram! Hanem pénz és élelem. Meg lábbeli. Meg ruha. Meg fegyver! — Eddig szinte kiabált, most nyugodtabban mondta: — Tudja mit mondok én, Eminenciás uram? Eresszük szélnek a hadat, még nem késő. Menjen mindenki haza békességgel, s folytassa ott, ahol elhagyta.

Bakács már nem volt olyan biztos a dolgában, mint mikor a keresztes háborút kihirdette, hiszen azóta sokminden történt a politikában. Főként pedig az, hogy Velence titkon békét próbál kötni a törökkel. De ez még nem bizonyos, és egyébként is nem lehet megmondani Dózsának. Akármi lesz, erről az útról már nem lehet visszatérni.

— A hadsereg élelmezéséről én kezeskedem, — szegte fel a fejét büszkén. — Holnap saját birtokaimról indíttatok a táborba százhúsz darab ökröt, és a többit összeadják a Rendek. Most pedig megyünk együtt a Palotába.

Mentek hárman tovább.

Együtt volt a tanács, s Ulászló görnyedten ült a trónszéken, néha titkon belényögött a tenyerébe. Ő már tudta, amit Bakács, hogy a szultán Velencével békét akar kötni. De ő se mondhat erről semmit. Úgy össze vannak az európai uralkodók közt kuszálva az érdekhatárok, hogy senki se tudja jó-

formán, hogy hol tart. Miért éppen ő próbálja mindezt kibogozni? Rossz kedvvel fogadta őket nagyon:

— Bornemissza budai helytartónk nagy panasszal van kegyelmed ellen, fővezér uram! — dorgálta nyomban Dózsát.

— Minden panasznak elsősorban is énnállam van a helye. Nehogy ok nélkül zaklassa valaki szeretett uralkodónkat, — válaszolt Dózsa, mert ezt már megtanulta, hogy kell szólani, kérdezni, válaszolni.

— Igaza van, fővezér uram. Tökéletesen igaza van — bólogatott Ulászló. — Most mondjuk meg várkapitány uram, szemtől szembe!

— Így se mondhatok mást, mint amit már mondtam, — jött előbbre Bornemissza. — A keresztesek megesznek mindent a kertekből, ami csak zöld, és feltüzelik a szőlőkarókat.

Dózsát elöntötte az epe.

— Régóta gyanítom, hogy a Rendek ellenséges indulattal vannak irántam. De hogy ilyen apró sunyiságok után futkossanak, mikor harmincezer ember egy álló hét óta sovány lencselevest eszik, és mást semmit, ezt mégsem hittem volna. Adjanak a Rendek pénzt és élelmet a táboromnak, akkor nem eszik meg a füvet, nem tüzelik fel a szőlőkarókat.

Erre aztán kitört a vihar.

— Nem azért van kihirdetve a keresztes háború, hogy Budát és Pestet lelegelje, hanem hogy menjen a törökre! — süvített Bornemissza.

— Pénzt, élelmet, fegyvert, ruházatot, akkor megyen! — vágott vissza Dózsa.

— Ennyi erővel? Evvel még nem! — Ezt Zápolya mondta.

— Hol vannak a nemesi felkelők? — kiáltotta Lőrinc, a keresztesek főpapja olyan hangon, hogy mindenkiben megállt az ütő. Ki ez? Mi ez? Mi jogon ordít itt összevissza? Nem is mondott rá senki semmit, csak suttogták, hogy magukra szabadították a vadakat, azok most felfalnak mindent, még itt is rontják a levegőt, ahol nincs másnak gyülekezni joga, csak a színének, javának. Ulászló próbálta megvédeni a tanácskozás tekintélyét:

— Ruhát, élelmet, pénzt kell adni a hadaknak. Ezt vállaltuk, ezt meg is tartjuk. Történtek már valami intézkedések, Telekdy uram?

— A hadak pénzügyi dolgát Bakács őeminenciája intézi, — válaszolt Telekdy nyugodtan.

Bakács haragra lobbant.

— Én intézem, de a tanács adja hozzá a pénzt!

Kavarodás támadt megint. — Békét kellett volna kötni!

— Megvolt a béke, miért bontották fel? — hangzott innen is, onnan is. Bakács próbálta túlkiabálni, de rekedt volt. Nem sikerült. Csak a keze járt, meg a lába. Meg a palástja. Dózsa felállt, egy lépést tett előre, jó fejjel magasabb volt Bakácsnál, de mindegyiknél. Nyomban elhallgatott mindenki. Csendesen, de kőkeményen mondta:

— Aki hadjáratot kezd, előre vessen számot erejével. A seregnek azonnal pénz kell, ruha, meg élelem. Mert ha holnap délelőtt meg nem kapom azt, ami nekem s hadseregemnek a Rendekkel kötött szerződésem szerint jár, holnap délután már nemcsak a füvet esszük meg a kertekből és nemcsak a karókat tüzeljük fel, hanem megeszünk mindent, ami ehető. Feltüzelünk mindent, ami éghető. És ruházatot is veszünk onnan, ahol van. A hadak jóformán mindig éheznek, mióta táborban vannak, én magam is szinte ingyen szolgáltam a végeken, évekig. Az ötszáz arany jutalmat se kaptam meg. Ne ígérjen senki semmit, ha gondolja, hogy nem tudja megadni. No de, menjünk mink innen, szent Atyám. A Rendek válaszát táborunkba várjuk. — Meghajolt Ulászló felé egyszer, a Rendek felé másodszor és ment. Lőrinc, mint a nagy árnyék, követte.

Ilyen hangot régen nem hallottak ezek a falak. A tanács tagjai megdöbbentek tőle. Ha másra nem is, de arra jó volt, hogy valamennyire mégis megegyeztek. A hadjáratot végig kellett csinálni, ha már belementek, pénzt kell tehát adni s élelmet.

— Kincstartó uram szégyent hozott a házunkra, — fedte meg Telekdyt Ulászló.

— Én tudtam, hogy a kincstárban nincs pénz és nem is lesz, — védekezett Telekdy — én a magam pénzéből akartam az ötszáz aranyat kifizetni, de váratlanul sok csapás ért mostanában. Marháim java elhullott, meg aztán építkeztem is...

— Építkezett csakugyan, egy kápolnát. Ahová majd porhüvelyét temetik s ahol már készen is van márványba vésett képmása.

— Én adok a hadak élelmezésére negyven ökröt, — ajánlkozott Werbőczy, mivel legjobb befektetés sokszor a közcélokra való adakozás. Sokszor mérhetetlen haszon háramlik az adakozóra.

— Tíz ökröt én is nélkülözhetek, — ajánlkozott Bornemissza. Megtört a jég. Kinyílott a főurak zsebe. Úgylátszik, nem lesz már itt semmi baj. Ha ugyan másmilyen akadályok nem kerülnének még addig.

Addig, míg a hadsereg elkészül a harcra és indul a törökre.

Mikor széjjeloszlott a tanács, az urak mentek lefelé a palotából, kettével, hármával, ki hogy. Csáky, aki a mai napon feltűnően udvarolt Zápolyának, most is magyarázta neki:

— Ezt az aprónemest alaposan a nyakunkra ültettük. Most aztán próbáljuk csak lerázni. Én ellene voltam váltig, de ki bírt a tanáccsal? Senki. Még Báthory is összeölelgette, mintha olyan nagy dolog lenne egy törököt agyonvágni.

Zápolya hangosan nevetett, és akik ezt a nevetést meghallották, már tudták, hogy a nemzetipárt felcserélte vitorláját.

Dózsa pedig, alig hogy a táborba ért, megkezdte járni szokásos körútját.

De alig jutott el a tizedik ezredig, Sebő vágtatott utána és azt mondta, hogy jöjjön vissza azonnal, mert idegenek érkeztek külső országokból. Indult hát vissza.

Százhúsz főből álló csapat várta a vadaskertnél, ott heverésztek szerte a fák alatt. Közeledésére felálltak, s hadirendbe igazodtak. Egy deáköltözetű fiatalembernél csinos kereszt volt, fából faragott, az állott elől.

— A keresztesek fővezérével szeretnénk szólni, — mondotta.

— Az vagyok, ecsém. Szólj bátron. — S nézi a deákot, nézi. Vajjon honnan olyan ismerős?

A deák behúnyta szemét, s jobb tenyerét szétnyitotta, mintha magvakat szórt volna, s szónokolni kezdett:

— Mink, akik itt vagyunk, mint a wittenbergi főiskolák küldöttsége ezennel jelentkezünk a keresztestáborba hadiszolgálatra. Mivel nem tudjuk béhúnyt szemmel nézni, hogy miként sanyargatják a magyar népet a nemesurak, hogy szíják a vérét, hogy sütik a zsírját, hogy rontják meg asszonyaikat és leányaikat egyformán. Nem tűrhetjük tovább, hogy ennyi istentelenség hazája legyen Magyarország, haza jöttünk hát, hogy segítsünk a nagy vérszopóknak kitekerni a nyakát. Vannak közöttünk immár tapasztalt ifjak a haditudományokban. Kiváltképpen van egy német atyánkfia, aki végigverekedte már Európa minden országát a parasztok oldalán. De tán előbbre lépnél, kenyeres pajtásom, Veres Ekstein?

Egy ember lépett ki a sorból, kicsit szégyenlősen. Hunyorogva nézett a napba. Ez az ember olyan veres volt, mint az ördög. De az arcán is nagy, veres szeplők voltak, meg a nyakán, meg a kezefején. Jóval túl volt már a harmincon.

Dózsa elmosolyodott.

— Szükségünk van tanult, s tapasztalt emberekre, — mondta. — De tán tévelygésben vagytok kigyelmetek, mert

mink nem az urak ellen készülődünk. Hanem a török ellen. Tehát evvel számoljatok kigyelmetek.

A szónokló kimeresztette a szemét.

— Hát nem az urak ellen? Mink azt hittük, hogy...

— Nem, hát. Persze, hogy nem.

— Az már más, fővezér uram. De mennyivel más! Ez már megint külön tanácskozást kíván. — S hátrahúzódott. Azon pillanatban körülrajzották a többiek. Suttogtak, mutogattak. Kevés idő múlva a szónok előlépett megint.

— Határoztunk, fővezér uram. Itt maradunk. Részt veszünk a harcban. Mivel olyan világos, mint kétszer kettő négy: hogy az lesz ennek a vége, hogy az urak ellen fordítjuk a boldogabbik végét. Ez elől nem lehet kitérni többé. Ez benne van nemcsak az elnyomott parasztok vérében, hanem a levegőben, vagyis, az isteni elrendelésben. — Süvegét feltette, s még előbbre jött. — Most pedig, köszönök már neked, kedves Gyurka bátyám, mivel Apoldi Péter vagyok, szegény jó Mojzes bátyánknak az öccse.

— Ni csak... csak néztelek én... gyere hát már közelebb, a fene a te jó dolgod, te rossz pénz.

— Hahaha... hehehe...

S összeölelkeztek.

— Hát te eltűntél. Hát honnan kerülsz elő?

— Eltűntem egyszer, mert... szóval, ezt már csak a Klarisszák tudnák inkább megmondani. Mert volt ugyanis náluk nevelésbe egy hercegkisasszony... szóval, össze találtuk szűrni véle a levet. S én ittam meg az egészet. Na mindegy, attól kezdve külföldi iskolákat jártam, és most itt vagyok.

— Hercegkisasszony volt csakugyan?

— Hogyne. Persze, csak az én szememben! De szép volt rettenetesen. De minek erről beszélni? Elmúlt, odavan. Otthon hogy vannak a mieink?

— Megvannak. De többet tud majd róluk beszélni Gecő. Éhesek vagytok?

— Mink? Mikor terített asztal a határ? Meg az udvar? meg a kamora, meg a hászija?... — S nevetett megint.

— No jól van, azonnal intézkedek, hol kapjátok a szállást, és te majd gyere be az én szállásomra. Míg itt vagy, lakjál nálunk, mert úgyis fontos megbízásom van a számodra.

— Ahogy akarod, bátyám, de... úgy csináld már legalább, hogy jó legyék...

MÁJUS 12-IKE volt. Éppen együtt volt az országtanács, mikor futár érkezett Dalmáciából. Hozta a hírt, hogy a törökök benyomultak Dalmáciába, és Tinin várát ostrom alá vették.

A futár alig mondta el mondanivalóját, megérkezett Bakács, s izzadt homlokát törölgette, és sápadt volt, mint a halál. Bejelentette, hogy Velence megkötötte a békét, és a kölcsönt megtagadta. Egyébként, a pápa ő szentsége biztosítja jóindulatáról a Rendeket... S fujkálta az orrát.

Olyan csend lett, mintha legalábbis a király fordult volna le a székről. Sokára szólalt meg Zápolya:

— Azonnal induljon a had Dalmáciába!

— Már én akartam. De a fővezér kijelentette, hogy addig nem indul, míg nem csatlakoznak a nemesi felkelők.

— A nemességet is kockára vetni, mint a jobbágyot? A nemességet én nem engedem! — jelentette ki Zápolya.

— Akkor pedig az Úristen a megmondhatója, hogy mi lesz az országból, — válaszolt Bakács fakón s reszketett. Mert valóban lázas volt.

— Az meglehet. De én még ma hazamegyek Erdélybe, — állott fel Zápolya és már ment is.

— Azt más is megteheti, — mérgelődött Báthory és ment ő is utána. Csináljanak, akik itt maradnak, amit tudnak.

De nem tudtak csinálni semmit. Csak annyit, hogy széjjeloszlottak. Csak néhány hű embere maradt itt Ulászlónak, a többiek szétszéledtek. Pedig ekkor már cifra világ járt a táborban.

Olyan szűkön volt az élelem, hogy az újonnan érkezők napokig nem ettek semmit. Tömegesen csatangoltak Pest környékén, megették a füvet, a fák éretlen termését és Dózsa ott nyargalászott alá s fel az éhező táborban.

A tábor pedig egyre nőtt, mint az áradat.

Egész faluk, egész vidékek jöttek a pap vagy a bíró vezetése alatt. Tegnap vették számba a hadat: közel százezer főnyi volt már!

De azóta is jöttek, egyre jöttek!

— Hallgass ide, György, — mondja Lőrinc Dózsának ezen az estén — ha a helyedbe lennék, nyomban beszegezném a királyi palota kapuját és nekiereszteném az ágyúkat... Akkor, mikor együtt van az országtanács. Addig lövetném, míg egy eleven lenne belőlük.

— Okos embertől bolond beszéd. A király személye szent és sérthetetlen. Itt nem Ulászlóról van szó, hanem a magyar

királyról. Azt ellenben elismerem, hogy a főurak többrésze lator...

Lőrinc mintha nem is hallotta volna, tovább folytatta:

— A szemünk láttára fordulnak fel éhen az emberek. Ha nem csinálunk valami okosat, a saját lábán indul meg a nép, majd meglátod, hogy az mit jelent.

— Tudom. Azt hiszed, én nem gondolok mindenre, amire csak gondolni lehet, vagy érdemes?

— Annál inkább mondom. Vagy van pénz és akkor indulunk a törökre, vagy pedig nincs, de akkor előbb szerzünk magunk. A törökkel aztán majd lesz valami.

— Így van, ahogy mondod, mert másként nem is lehet. Most menj ki, járd végtől-végig a tábort, csendesítsd le még egyszer a népet. Reggelre minden eldől jobbra, vagy balra.

Lőrinc nyakába kavarintotta olvasóját, lovára ült és elvágtatott.

Reggel korán egy paraszt kért a vezérhez bebocsájtatást. A paraszt egyszuszra elmondta, hogy Bihar vármegyéből jött, a faluja küldte suttyomba, hogy segítséget kérjen, mert a földesúr nem hagyja őket gyülekezni. Máris sok embert megbotoztatott, több asszonyt lefogatott, aztán azt mondja...

— Mondd csak el szépen, sorjában, felebarátom, — kérleli szépen Dózsa.

— A baj ott kezdődött, hogy az én falumban a molnár, Kereki Sándor kezdte szervezni a kereszteseket... vagy nem is. Már régebben, mikor a molnár megházasodott, elvette vót ezt az izét ni, Barabás Zsuzskát, hát a földesúr a menyasszonyt bevitte magához. Megesküdni megesküdött véle a molnár azért, nem mondom, hanem a molnár hamarosan felgyujtotta az uraság füveskertjét. Ettől kezdve osztán a kastély közt, meg a molnár közt megvolt a harag. Most jött aztán a kereszteshábóru, most térek rá osztán a dologra, Kereki Sándor, márhogy a molnár, mert hogy el ne felejtsem mondani, közbe egyszer megáradt a patak és elvitte az uraság drága pénzen épített malmát... — Mondta ez már bezzeg, csakhogy egyszer szóhoz juthatott. Nem volt soha senki, aki meghallgassa, így nem tudhatta, hogy milyen édes a szó. Mint a méz.

— Nos, mi van most a molnárral, meg a feleségével? — kérdezte sokára Dózsa türelmesen.

— Hát az van uram, hogy... az uraság a molnárnéval megint fajtalankodott, a molnárt pedig kiheréltette a cigánykováccsal. Akkor aztán az asszony vette át a keresztesek gyüjtését. Erre aztán az úr elfogatta csatlósaival, és lábánál fogva felköttette. Két parasztot pedig, akik az asszonynak alvezérei

voltak, karóba húzatott. Mondván, így jár az, aki a kereszt felé kacsintgat.

Ez volt az első ilyen hír, ami hozzá érkezett. Nyiltan is megindult hát ellene a gáncs.

— Eredj haza, szolgám, adok melléd húsz kísérőt, és vezessétek hozzám a falut. Jó lesz így?

— Nagyon jó lesz, uram.

— Nahát.

Már a délelőtt folyamán érkeztek hasonló hírek. Olyan egyformák voltak ezek. Akár az Alföldről jöttek, akár a folyók köziről. Mintha egyetlen kéz szervezné az ellenállást.

Déltájban vagy kétszáz asszony jött, elmondták, hogy férjeiket az uraság kit karóba húzatott, kit felakasztatott, mivel be akartak állni keresztesnek. Nekik nincsen immár emberük, hát ők akarnak harcolni helyettük, férfi módra.

(Csodálatos valami volt, de a nép azt hitte az egész országban, hogy Dózsa az urak ellen akar menni, nem a törökre.)

— Jól van, húgáim. Gondoskodok szállásról a számotokra. Hogy hol, majd megmutatja a hadnagyom. — S a szolgálatos hadnagynak intett. Az ment, s az asszonyokat elvezette.

Azt hitte, hogy a mai nappal véget érnek a rossz hírek. Lőrinc vágtatva jött, s jelentette, hogy menjen azonnal, mert a keresztesek megrohanták egy nemes udvarházát. Feleségét, leányát megbecstelenítették, őt magát rákötötték a vederre, és leengedték a kútba. Mert nem akarta megmondani, hol van elásva a pénze. Mikor pedig megmondta, karóba húzták a feleségével együtt. De a lány még él.

Dózsa szó nélkül lovára pattant, s vágtatott Lőrinccel oda.

Este volt már. Új hold. A pesti dombokon túl szabadtűznél vaskampókon csüngött egy tinó, emberek, asszonyok guggoltak körülötte. Odább földbevert cölöpökhöz fiatal nő volt lekötözve, mezítelenül. Bőrét aranyra mosta a láng fénye. Nem sírt, nem jajongott, csak mereven bámult a tűzbe.

— Mit csináltok, kutyák? — rivallt rájuk a vezér.

— Amint látod, uram, enni akarunk, — állott fel egy paraszt.

— Úgy, enni akartok? Ki itt a parancsnok?

— Én vagyok, uram. Sós Gáspár kereszteshadnagy, — s közben lekanyarintott a tinó hátuljából egy darabot. Fútta, tenyerébe forgatta, kóstolni akarta.

— Vesd azonnal a tűzbe, te kutya!

Az ember ijedten dobta a tűzbe a húst. Semmi. Egy másik kikapta.

— Uram, már napok óta nem ettünk, hiába várjuk az ígért eledelt. Minek éhezzünk tovább, mikor olyan gazdag ez a város? Ki megyen a harcba, mink vagy az urak?

— Te sem mégy harcba, mert gyáva kutya vagy. Még éhezni se tudsz, nem hogy meghalni. Nem hallottad a hadiparancsot?

— Hallottam, uram, de mikor éhezünk...

— Hogy ne éhezz többet, hát meghalsz. Hé, ide csak! Kössétek fel ezt a gyáva kutyát egy fára!

Hogy a saját bőrüket mentsék, vagy csakugyan tekintély volt még éhen is a vezér szava, mindegy. De megrohanták a többiek és hiába ordított, hiába rimánkodott, perc múlva már ott csüngött egy fan.

Dózsa fennszóval hirdette ki:

— Igy jár mindenki, aki a parancsot megszegi!

Lőrinc szótlanul nézte végig az egészet s közben arra gondolt, hogy holnap vajjon hány parasztot kell felakasztatni? Mert hogy holnap még éhesebbek lesznek az emberek, az biztos.

Az éhség pedig legnagyobb úr az egész világon.

Csakhogy reggelre nagy, döntő elhatározás történt. Dózsa összehívta a vezérkart, ahol sok tanácskozás után elhatároztatott, hogy ha nem ád az országtanács pénzt, élelmet, akkor ott szerzik meg mindazt, ami szükséges, ahol éppen találtatik és utána nyomban elindulnak Dalmáciába.

— Írjad csak, deák, határozatunkat, — szólott a vezér az íródeáknak.

Balog deák, a kereszteshadak jegyzője, pergament terített az asztalra és írta mindazt, amit határoztak.

Hajnalban pedig még egyszer felkereste Dózsa a prímást.

— Eljöttem még egyszer, Eminenciás uram, hátha tudna valamit mondani, amivel a bajnak elejét vennénk, — mondotta.

Bakács egész éjjel fent volt, most olyan, mint légy a tejfelen. Csak tántorgott. Rágondolt a rettenetes szégyenre, ha megtudja a világ a kudarcot!... Lemondott volna már a bizánci trónról örömest, csak valahogy jönnének rendbe a dolgok. De mit csinál akkor a török? Így is megrohanta máma a végeket.

— Hát csak van némi élelem? — kérdezte iszonyodva.

— Semmi.

Bakács sírva ölelte a Dózsa vállát:

— Fiam! Én több pénzt, több élelmet nem tudok előte-

remteni. Tégy úgy, ahogy a szíved és lelked parancsolja. A te kezedbe van letéve az ország sorsa. Holnap még próbáljuk meg, hátha tudnánk valamit kapni a tanácstól. Reggel korán legyél a palotában.

Így aztán Dózsa se aludt, hanem korán elment a palotába. De hiába jött ide. Olyan kevesen gyűltek össze.

Márton érsek szemébe vágta Dózsának, hogy a keresztes-hadaknak nincs is más szándékuk, csak hogy raboljanak.

Dózsa követelte a nemesi hadak csatlakozását, de ezt egyenesen megtagadták. Hanem szigorúan meghagyták neki egyhangúlag, hogy több parasztot a táborba fel ne vegyen, mert ki aratja le a földesurak gabonáját akkor, ha minden paraszt katona lesz?

— Hiába lesz ezen a földön aratás, ha jön a török és elviszi a termést! — érvelt Dózsa.

— Azért induljon fővezér uram azonnal Dalmáciába, hogy a török ne vihesse el a termést, ni csak! Ezzel bíztuk meg, így írtuk alá szerződésünket, — dorgálta Ulászló. — Eredj csak vissza, majd megküldjük parancsunkat, — békítgette végül. Dózsa tudta már, hogy hiába minden. Végképpen beleszorult a kelepcébe. Visszament a táborba.

Másnap, május tizenegyedikén, Cantáte vasárnapján Lőrinc éppen istentiszteletet akart tartani a seregnek, mikor megérkezett Ulászló írásbeli parancsa, amely úgy szólt, mint ahogy élő szóval mondta, hogy Dózsa azonnal induljon Dalmáciába.

Dózsa dermedten bámulta az írást, aztán darabokra tépte és a követ arcába vágta.

— Mik vagyunk mink? Asszonyok vagy latrok? — kérdezte mérgesen. — Azonnal üljön össze a vezérkar!

— Elébb tán az igét magyaráznám, — vélte Lőrinc.

— Jól van. Tehát üljön össze az istentisztelet után.

Lőrinc ment s a kürtösök imához fúttak, mert ennek is külön jele volt. Lőrinc felment az erre a célra készített emelvényre, végignézett az iszonyú gyülekezeten és felütötte a Bibliát.

— Atyámfiai, — mondotta — felolvasom tinéktek Lukács evangélistának a következő igéit: „Jaj néktek farizeusok és írástudók, akik megdézsmáljátok a méntát, rutát és mindenféle paréjt, de hátrahagytátok az ítéletet és az isteni szeretetet. Jaj néktek farizeusok és írástudók, mert olyanok vagytok, mint a koporsók, melyeket nem látnak és melyeket nem tudnak azok, akik azokon járnak."

Betette a Bibliát és szétnézett megint. Látta, hogy a vezérkar mögötte áll.

Tűz volt a beszéde, szinte lángoló. Magyarázta a parasztság örök sorsát. A parasztságét, melyet mindannyiszor vágóhídra küldenek az urak, valahányszor megszaporodnak. Tán nem is annyira a népnek magyarázta, mint a vezérkarnak.

Ennek a napnak az estéjén pedig, mivel csak nem adtak a Rendek sem pénzt, sem élelmet, Dózsa parancsára megrohant a nép négy kiszemelt főúri palotát. Elébb tisztára kirabolták, aztán pedig felgyujtották.

A négy palota között volt a Telekdyé is.

De Dózsa megint nem aludt ezen az éjszakán. Hajadon fejjel, gyalogosan járta a tábort.

Pedig a tábor élete olyan, hogy elmegyen magától is, csak meg kell valakinek indítani. Nappal is megvan a maga sajátos formája, éjszaka is. Nem is olyan nagyon van mit nézni rajta. Fegyvereikkel csörtető őrök, hallgatag sátrak, legelésző lovak, aludni nem tudó, üldögélő katonák, suttyanó alakok, akik szerzésre használják fel az éjszakát.

Na meg azoknak a századoknak a nyüzsgése, melyeket a paloták kifosztására rendelt ki a vezérkar. Ezek tartoznak a négy palotát szabály szerint kirabolni, utána felgyujtani, de amit szereztek, azt utolsó gombig összegyüjteni és a vezérkar rendelkezésére bocsátani. Hasznuk tehát nincsen benne, csak örömük. Már pedig ez is valami ebben a kutya életben.

Mindegy, az alvás megváltás lenne, de ki ád a fővezérnek megváltást? Ki adhat? Eddig még csak hitt a Bakács zavaros rendelkezéseiben, ígéreteiben, de nyilvánvaló, hogy nem adhat semmit, mivel nem is áll rajta semmi. Azt megtehette, hogy összecsődítette a hadat, de hogy valóban hadsereggé segítsen szervezni, nem teheti meg. Az ő vállán van tehát a felelősség. Egyedül. Ha most eltéveszt egy lépést: vége van mindennek örökre.

Itt van körülte ez a teméntelen nép, az ő hírére szaladt össze és ez most mind, mind őtőle vár valamit. Várja, hogy mikor innen hazamegy, valamiképpen enyhül iszonyú sorsa. Mit mondjon nekik, mit adjon nekik? De egyáltalán: mije van neki, hogy másnak is adhasson? Itt nem képes már senki nagy dolgokra, hát ő se tudna már ezzel a néppel, ezzel az országgal csinálni semmit? Hát pusztuljon el minden, ahogy van?

Ide világított az égő Telekdy-kastély fénye, pernyét is kavart erre a szél.

— Sós, — ízlelte meg a kezére hullott pernyét — sós, mint a megvert jobbágy kigördült könnye.

Egyszerre olyanforma érzése volt, mintha nem is lenne körülte tábor, magánosan bolyongana a határtalan mezőn s bár-

merre menne, bármerre lépne, sehol se találna olyat, ami tiszta, igazságos és emberséges. Hazugság minden, ami van s főként hazugság az, hogy Isten, király, haza és szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Hazugságra épült fel a világ, de főként hazugságra Magyarország... ahol a főurak annyira becstelenek, rablók, latrok. Egy van csak, melyben dereng az értelme annak, amiért vagyunk, amiért ő van: a nép. S erre a gondolatra megforrósodott a szíve.

— Ó, édes népem... — tárta ki karjait a csillagok felé, ahonnan a parasztok milliói jönnek a földre, egyre csak jönnek s ahova a parasztok milliói megint csak visszamennek az öregség, betegség vagy nyomorúság terhének következtében.

Szerette volna most egy embernek, egyetlen egynek, a robottól meggörbült hátú jobbágynak megölelni a vállát. Magához szorítani és jólesőn megropogtatni csontjait. De maga volt ébren az éjszakában, nagy lépésekkel ment hát tovább, megint tovább. Néha meglebbent utána egy hallgatag sátor vászna s néhol az őrök kapták fel ijedten vigyázzba mordályukat.

Már nagyon sokat ment. Elérte a híres rákosi mezőt, ahol a Békésből jött ezredek táboroztak, mikor egy ember, mintha a földből bukkant volna fel, megállt előtte.

— Lőrinc... — bámult rá — hát hol jársz te itt?

Lőrinc gúnyorosan nevetett.

— Hogy hol járok? Tán én is ugyanennyi joggal kérdezhetném tőled ugyanezt? Egyébként pedig megnéztem egy főúri nyaralónak pusztulását. Hidd el, érdemes. Ha látja az ember, nyomban oszolnak fejéből a gondok, már pedig a mi helyzetünkben ez is valami.

Dózsa oldalt fordult. Az égő világosság felé s sóhajtott.

— Nem tehettünk másként.

— Nem. Most aztán vagy elmegy a kedvük a további huza-vonától, vagy pedig mereven szembenéznek velünk és mi pedig tudjuk mindenképpen, hogy mit csináljunk. — S indult lassan visszafelé.

— Állj meg. Akarok valamit mondani.

Lőrinc megállt. Szemben.

— Reggel összehívom megint a vezérkart, de mielőtt elébük tárnám a tervemet, neked megmondom, Lőrinc. S kérem tanácsodat.

— Tudod, hogy én mindenben véled vagyok.

— Magam veszem kezembe a hadsereg sorsát, sarcot vetek ki a két városra s a főserеggel mink megindulunk lefelé Dalmáciába. Cegléden adok találkozót a csapatoknak. Helyesen van így?

Lőrinc valameddig gondolkozott.

— Én is így tenném. Mivel nem lehet másként.

— Köszönöm.

S mentek egymás mellett vissza, szótlanul.

De Gecő is virrasztott az éjszaka. Mikor György hazajött, nyomban félrehívta:

— György, meggondoltad jól, amit a kastélyokkal tettél?

— Jól meggondoltam én azt, ecsém. — Nyoma se volt már benne az éjszakai vívódásnak.

— György. Szeretnék valamit mondani, hallgatod?

— Hallgatom, ecsém.

— Nézzed, milyen gyönyörű a virradat. Gyere vélem innen, hagyjuk mink itt az egészet. Messze járunk, mire felkél a nap. Nem nekünk való ez, a mi lelkünk elvész ennyi úri ocsmányság közt. Belépusztulunk. Menjünk haza a mi hegyeink közé, az a mi világunk. Maholnap ott van az aratás, az a jó, az a tiszta, az való minékünk. Ha ellenség tört ránk, akár a vajda, akár a tatár, elvertük jól, hiszen tudod, hogy mink sohase féltünk ... Na gyere!

György kimondhatatlan szeretettel nézte az öccsét.

— Igazad van, ecsém, így kéne tennünk. De mégse tehetjük. Legalább is én nem tehetem. Én már nem a magamé vagyok, hanem ezé a tengernyi nyomorult jobbágyé, akiket csúf álnoksággal idecsődítettek ezek a latrok. Ezeket én többé cserben nem hagyhatom. Az Isten indított éngem erre az útra, ahol most járok.

— Mutat neked az Isten másik utat is. Hiszen az Istennek olyan sok útjai vanak. Gyere, biztoson kiáradt megint a patak, a gátat emelni kék ... — s megfogta a bátyja kezét.

— Nem lehet testvérem, nem lehet. Hidd el, a lelkem szakad ki érted, úgy szeretlek, úgy sajnállak. Én nem így gondoltam, amikor hívtalak. Én másként akartam, másként gondoltam. Én csak azért hívtalak el, hogy legyen mellettem valaki, akit szeretek. Most már látom, hogy rosszul végződhetik a dolog, ki tudja, mi van megírva számunkra a csillagokban? Én mégis maradok, én ezt a kirabolt népet többé magára nem hagyom. Az én sorsom egy lett az övével. De neked fiatal feleséged van, takaros, derék fejércseléd, téged szeret a mező, az erdő, eredj haza. Hagyjál itt engem. Úgyis nagyon megbántam, hogy elhívtalak. Néked élned kell, mert a házasemberé az élet, de az én életem evvel a néppel megyen tovább, mindenképpen. Ha elbuktam is, bennük élek majd mindörökké, míg csak henyélő urak, s verejtékező parasztok lesznek a földön. Na, eredj. Nem nézek arra, csak eredj ... — S elfordult.

Gecő csendesen álldogált valameddig, aztán megfogta a bátyja karját.

— Itt maradok, György, — mondotta.

György megint csak elfordult, szótlanul, nem akart Gecőre nézni, mert könny hullott a szeméből.

A kürtösök ébresztőt fúttak, a tábor megmozdult, mint a hangyafészek. A nap felbukkant a mezők szélén, s a futárok tanácskozásra hívták a vezéreket.

Mint mindent, ezt is írásba foglalták: hogy Dózsa a főseregge megindul a Duna mellett lefelé, Bács irányába. Útközben megsegíti a gyülekező kereszteseket tiltakozó főuraik ellen. Barabás pap, főhadnagy pedig ugyancsak evvel a céllal felkerül Egernek, Gecő a másik főseregge a Tisza mentén húzódik lefelé, útközben ő is felszedi az eddig visszatartott kereszteseket. Cegléden megvárják egymást a seregek. Száleresi Ambrus főhadnagy Pesten marad erős sereggel, megnöveli táborát, és amikor jónak látja, sarcot vet ki a két városra. Ha kell, elfoglalja Budát, de Ulászlót meghagyja a trónon. Mert a király az ősi törvények szerint szent és sérthetetlen. Amelyik főúr, vagy nemes aláveti magát a parancsnak, azt nem bántják. Aki pedig ellenszegül, azzal a később hozott törvények alapján ítélkeznek.

A kürtösök megint fúttak, a tábor felkerekedett, s széjjelszakadt, és megindult kiki a kijelölt cél felé.

Felgyújtott kastélyok, láncra vert nemesurak jelölték az utat, ahol elvonultak. Már csak azok, akiket karóba nem húztak. Hogy kit vertek vasra, kit húztak karóba: szerencse dolga az egész.

Dózsa 18-ikán érkezett seregével Ceglédre.

A nép hozsánnával fogadta, a város diadalkaput emelt a város végén. Sebő engedélyt kért, hogy egy kicsit széjjelnézhessen. Megkapta. Délután már égett az ispánház, ahol az anyját annakidején az apáca agyonbotoztatta. Akinek vaj volt a fején, szaladt széjjel a városból, mint a patkány. Már csak azok, akiket össze nem fogdostak a nagy zűrzavarban. Volt idő elég. Itt várták be a többi seregeket. A piacon volt felállítva a zászló, alatta egész nap vették fel a jelentkezőket.

23-ikán megérkezett a két másik sereg, foglyokat és teméntelen zsákmányt hoztak magukkal.

Ugyanezen a napon érkezett meg a Száleresi követe, amely jelentette, hogy Ulászló elzálogosította a királyi harmincadok jövedelmét 1054 arany forintokért. Amely összeget a keresztesek leverésére akarják fordítani a Rendek. Telekdy Istvánt pedig, a kincstartót, az oláh vajdához küldik segítségért ugyan-

csak a keresztesek ellen. Vagy pénzt adjon, vagy pedig csapatokat.

— Erre van pénzük, de hogy a mi hadainkat élelmezték volna, arra nem volt, — állapította meg nagy nyugalommal Dózsa. — Deák, írjuk csak ezt a jövendőre való tanubizonyságul.

Balog deák írt, s a követ jelentését csatolták az okmány mellé.

Alig végeztek evvel, megérkezett a Bakács követe. Irásbeli parancsot hozott. Dózsa maga olvasta el, először magának, azután a vezéreknek:

Dózsa György aranysarkantyús lovagnak, a keresztes hadak fővezérének kezébe adassék.

Ezennel megparancsoljuk, a felséges úr Ulászló nevében, meg a Rendek nevében, hogy a további hadjáratot azonnal szüntesse meg, a hadakat eressze el a táborból, ki hová való. Ha ez megtörténik, a felséges Istennek tartozik számot adni a keresztesek garázdálkodásairól, de se Ulászló felséges úrnak, sem pedig a Rendeknek. A pápa őszentsége feloldja a bűnösöket minden vétkeik alól. Ellenben átokkal sujtjuk mindazokat a közembereket és vezéreket egyaránt, ha ezen parancsnak nem engedelmeskednek. Még az Egyházból is kiközösítjük azokat, akik hazatérni vonakodnak. Kegyelmed pedig, fővezér uram, térjen a kapott birtokára, vagy menjen vissza a végekre, és szolgálja tovább a hazát a nemzetnek és Istennek tetsző cselekedetekben.

Irtuk Budán, 1514. május havának 20-ik napján.

Ulászló király úr nevében
Bakács Tamás hercegprímás

— Most akarják már a hadat feloszlatni, mikor felgyujtották az országot? — rivallt Lőrinc a követre.

A követ mondani akart valamit, de Dózsa leintette.

— Irjuk csak, deák, a válaszunkat.

Balog deák szótlanul terített ki az asztalra másik pergament. Dózsa pedig diktálni kezdte:

Mi, a szent kereszt alá tartozó minden seregek főkapitánya, nem teljesítjük Ulászló felséges úr parancsát. Az Isten segítségével összegyüjtött hatalmas

seregeinket nem bocsájtjuk szélnek. Hanem bízva erőnkben és hadvezéri tudásunkban, megfenyítjük azon nemesurakat, akik nem átallották népeik asszonyait, lányait gyötörni férjuraik hűségének miatta. Mivel tudjuk, hogy számtalan asszonyokat bosszúból saját kéjelgésükre és fajtalankodásukra lefogtak. Sok jobbágyot kiheréltettek, sokat karóba húzattak, vagy megégettek. Hanem a magunk erejére támaszkodva e fenyítések után megindulunk a törökre, hogy megmentsük az országot és saját tűzhelyeinket a veszedelemtől. Mert hijába vártuk a nemesi seregek csatlakozását, amit pedig a Rendek számunkra okíratban biztosítottak. Hijába kértük az élelmet, meg a lábbeliket, nem adták meg a Rendek. Inkább gonosz módon elvesztésünkre törekedtek. Immár tehát kényszerítve vagyunk a harcra, úgy a határokon kívül, mint a határokon belül. Irtuk pedig ceglédi táborunkban, a seregek tudtával és akaratával 1514. május hónapjának 23-ik napján.

Dózsa György,
a keresztes hadak főkapitánya

Lepecsételte, és átadta a követnek.

— Te pedig, Lőrinc, — fordult hozzá — küldj szét futárokat vidéki táborainkba, hogy ide, Ceglédre gyűljön össze a nép. Ők határozzák meg, hogy mit cselekedjünk, mint cselekedhetünk.

Lőrinc lovára ugrott, és elvágtatott.

A kürtösök megint riadóra készülődtek, futárok nyargaltak messze táborokba.

NAPOKIG TARTOTT a hadak felvonulása. Dózsa ott állott Lőrinccel egy emelvényen, s nézték a csapatokat. Közben lassan beszélgettek.

A századok parancsnokai leadták Balog deáknak a csapatjaik számát, aztán tovább vonultak.

Hatvanezer ember vonult itt el.

Mikor a felvonulásnak vége volt, gyűlésre sorakoztak kívül a városon, a mezőn. Mesteremberek emelvényeket ácsoltak, zsámolyokat, s az esetleges viszontagságos idő ellen szárnyékot húztak.

Éjszakánként hajnalig tanácskozott a vezérkar, hogy kész javaslatokat terjeszthessen a gyűlés elé.

Evvel is elkészültek aztán, majd Lőrinc felállott az emelvényre, és a kürtösök figyelmezőt fúttak. Lőrinc pedig beszélt.

— Én Mészáros Lőrinc, volt ceglédi pap, s a keresztes hadak mai főpapja, ezennel javallom atyámfiai, fegyvert hordozó férfiak, hogy Dózsa Györgyöt, a hadak főkapitányát, nevezzük ki újfent legfelsőbb főkapitánnyá, s emeljük törvényre kinevezését.

Mint a tenger, egyhangúlag helyeselve zúgott fel a sereg.

Lőrinc tovább beszélt. De most már Dózsa nevében is.

— Mink, mint a keresztes hadak legfőbb kapitánya és főpapja, javallom, hogy jelen gyűlést nyilvánítsuk országgyűlésnek, hogy amit határoztunk, az legyen minden időkre szóló törvény, amit írásba foglalunk a magunk, és maradékaink használára és boldogulására.

Kimondták. Megintcsak egyhangúlag.

— Javalljuk továbbá... — S egymásután hozták meg a törvényeket: 1. Az ősi alkotmány visszaállíttassék az egész Birodalomban, melyet 1061-ben és másodízben 1437-ben olyan sok véráldozattal hiába próbáltak visszaállítani derék elődeink. Ezen törvény szerint e Hazának minden fegyverfogható férfiának joga van beleszólni az ország dolgaiba. 2. Az országgyűlés tehát a nemesi követek mellett a jobbágyi követekből is áll. Ahány nemes küld be egy követet, annyi jobbágy küldi a másikat. 3. A föld nem a főuraké, hanem mindenkié. Éppen azért, mindenkinek csak annyi földbirtoka lehet, amit két kezével, s családjával meg tud mívelni. 4. Nincs többé nemesi törvényszék, csak törvényszék van mind közönségesen, amely előtt nemes, vagy paraszt egyenlő. 5. E naptól számítva megszűnnek a nemesi Bandériumok, ehelyett mindenki köteles fegyvert ragadni, paraszt, vagy nem paraszt, ha úgy kívánja az ország érdeke. 6. Az országgyűlés elismeri Ulászló királyi jogát, de országlásáról számot tartozik adni a minden esztendőben összehívandó, jelen törvény szerint a jobbágyságra is kiterjedő országgyűlésnek. 7. A városok kiváltságait ezennel semmisnek nyilvánítja az országgyűlés. 8. A királyi harmincadok, a só- és ércbányák bérbeadása ezennel megszűnik. 9. A nemesi felkelés ezennel megtiltatik, mivel ezek, ha összegyűlnek, nem az ország javát munkálják, hanem mindenféle istentelen dologra vetemednek. 10. Az Egyház elszakad a pápától, helyette a majd később, magyar papok által választott főpap rendelkezése alá tartozik. 11. A papok a templomokban magyarul miséznek, s magyar nyelven magyarázzák a Bibliát úgy, ahogy az írva van. Senki tehát a Bibliába semmit belé nem magyarázhat, ami nincsen abban. 12. Új törvény senki által ezek közé bé nem iktat-

ható, sem belőle egy is el nem törölhető, hanem csakis a majdan összehívandó országgyűlésen.

Tizenkét pontból állott a Törvény. Végezetül: az országgyűlés kézfelemeléssel és felkiáltással a nemzetgyűlés jegyzőjének megválasztotta Balog deákot. Kincstárnoknak Kecskés Tamás aszalói papot, nádorispánnak Mészáros Lőrincet, és alvezérnek Dózsa Gergelyt.

Ezek aztán, a fővezérrel egyetemben, a hozott törvényeket szentesítendő, aláírták.

Mikor az aláírás megtörtént, Dózsa állott fel az emelvényre. Első ízben szólott a népéhez, mint általa megválasztott vezér.

Felköttetett egy hosszú rúdra egy kicsi zászlót, kivitette messze a mezőre a gyűlés helyén kívül, s leszúratta. Aztán, mély, messze hangzó hangon kezdte:

— Atyámfiai, testvéreim, felebarátaim! Tik itt csaknem egy szálig parasztok vagytok, mintha nem is lakozna másféle ember ebben az országban, mintha nem is lennének főurak, főpapok, püspökök, bánok, prímások, érsekek, várurak és várkapitányok, csak mondom, mind egy szálig parasztok. Mintha két ország lenne ez a miénk itt, a mi kis országunkban tik élnétek, a parasztok, és abban a másik országban Budán, Pesten, meg a várakban, meg a városokban ők élnének, az urak. Ami meg is járna, hogyha ők is abból élnének, amiből tik, tudniillik, amit dolgoznak, de ez nem így van. Ők is abból élnek, amit tik dolgoztok. Ha többet dolgoztok, jobban ők élnek, többet henyélnek, ha kevesebbet dolgoztok, kevesebbet tudnak dőzsölni. De hogy sokat dolgozzatok, annyit, hogy szinte beleszakadtok, ők arról tudnak gondoskodni eléggé. Kétféle ember él ebben az országban tehát. A nemes ember és a nemtelen ember, azaz a jobbágy. Már pedig atyámfiai, az Isten nem teremtett urat, meg parasztot. Az Isten csak embert teremtett. Így tehát nem az Isten akarata, hogy a nemes ember kiszipolyozza a parasztok vérét. És mégis, a nemesek csak egy jogot ismernek. Azt, amit pénzzel meg lehet vásárolni. A nemesek nem ismerik az Isten törvényét, hogy ne kívánd a te felebarátod feleségét, se ökrét, se szamarát, se semminémű marháját. Mert nemcsak az asszonyok, hanem még a menyasszonyok iránt is tolakodók. De könnyebb lenne, kedves atyámfiai, megszámlálni a mezőn a fűszálakat, télben a hópehelyeket, mint a nemesség bűnét. Mi tehát mától kezdve szabadok akarunk lenni és azok is leszünk. Mert mi vagyunk többen, mert mi verejtékezünk, és íme, ha veszélyben van a haza, hát mi is harcolunk, még pedig becsapva, megalázva, magunkra maradva. Éppen ezért állítottuk

most vissza ősi alkotmányunkat, hogy biztosíthassuk magunknak azokat a földi javakat, amiket a teremtő Isten a föld minden halandójának munkája, verejtéke után megád. Ezzel az ősi törvénnyel a tarsolyunkban, a győzelem biztos ígéretével a szívünkben s forró szeretettel a lelkünkben hazánk, családunk, tűzhelyünk iránt, megyünk innen, Ceglédről a törökre. Hogy vagy becsületes szomszédságra tanítjuk, vagy pedig elseperjük innen őket, hogy hírük se marad. Aki gyáva és fél az ő szívében ettől a harctól, íme, amoda van leszúrva az a kicsi zászló, álljon oda. Nem haragszunk meg érte, hiszen gyáva embernek is születni kell éppen úgy, mint hősnek. Elmehet haza. De aki velünk akar tartani a harcban, maradjon itt, az vélünk harcolhat. Szabad hazában szabad nemzetért. Jobb, boldogabb életért! Amit megmondottam, megmondtam. — S leszállt az emelvényről.

A sereg éljenzett, hogy harsogása az egeket verte. Dózsa után egy paraszt kapaszkodott fel az emelvényre.

— Atyámfiai! — kezdte ez is így — én soha nem beszéltem még hangosan, mert amit mondani tudtam volna, féltem, hogy az hallja meg, akinek nem kéne. Így hát most se valami sokat mondok. Mivel még saját fülemnek is idegen és félelmes még a szó. Én, Sánta Boldog András, innen csak, nem messzi Kevibül: hogy inkább égesse meg testünket a tűz, gyermekeinket tépjék széjjel a vadak, mint hogy még egyszer nyakunkat bedugjuk az urak jármába!

Lőrinc állott fel végezetül s istentiszteletet tartott. Megáldotta a vezért, a kapitányokat, az alvezéreket, a népet és a keresztet. Százezer paraszt térdelt az áldás alatt.

A hozott törvényeket lemásoltatták és elküldték követekkel Ulászlónak.

A gyűlés után bomlott rendjére a tábor. Az idegenből jött századnyi deák rázendített az európaszerte ismert parasztindulóra:

Mikor Ádám szántott és Éva szőtt,
Hol volt akkor a nemes úr?

Dózsa a követtel Bakácsnak levelet is küldött, azt írta, hogy még semmi se késő. Ha csatlakoznak hozzá a nemesi felkelők. Hagyják abba tehát a keresztesek kínzását, és jöjjenek a táborba. Várja őket. Míg a törököt közös erővel meg nem verik, az új törvényeket felfüggesztik.

Bakács azzal válaszolt erre a levélre, hogy a levélhozót, aki következtében lett küldve, karóba húzatta. Egyebet nem tudott tenni. Vagy mereven szembefordulni Dózsával, vagy mellé állani.

Amazt választotta. Nem mert melléállani.

Cegléd után az első állomás Mezőtúr volt.

Túron éppen akkor verte széjjel a nemesség a gyülekező kereszteseket, mikor a sereg bevonult. Az üldözöttekből tehát üldözők lettek. A helybeli keresztesvezérek oda voltak már kötve szamarak, meg öszvérek farkához a piacon. Egyik-másik keresztes fel is könyökölt, úgy tekintgetett széjjel. Próbálta magát kiszabadítani.

A várost a hadsereg körülfogta, a nemeseket mind egy szálig elfogta. Egy részét felakasztották, más részét karóba húzták.

Túron azon nyomban nyolcszáz keresztes csatlakozott hozzájuk. De ettől eltekintve Túr örökkön nevezetes város, mert Dózsa itt jött rá arra, hogy nincs félmegoldás. Nem lehet a nemesek uralmát egy percre se meghagyni. Másként oktalan dolog a törökkel harcba bocsátkozni, ha hátuk megett a nemesi Magyarország azt teszi, amit jónak lát. Leszámol hát végképpen a nemesekkel, s beszervezi az egész Alföld népét a keresztes táborba.

Másnap elérték Dévaványát. Ványán csatlakozott hozzájuk Turkevei Ambrus, pap. Ezer fegyveressel.

Ahol elvonultak, nemzetőrök maradtak hátra, akik biztosították az ország új alkotmányát.

A békési gyepen érte utól a Bakács levele. Melyben anélkül, hogy a küldött izenetet figyelembe vette volna, megfenyegette Dózsát, hogy azonnal oszlassa fel a hadat.

— Bolond vagyok én? Vagy gyermek? — pattant fel Dózsa, és amit Bakács tett az ő követével, ő is azt tette a Bakács követével. Karóba húzatta.

HOHENZOLLERN György brandenburgi őrgróf ezelőtt négy esztendővel kilenc fia közül egyet Magyarországra küldött szerencsét próbálni. A fiú meg is csinálta szerencséjét hamarosan, elvette feleségül Corvin János özvegyét, Beatrixot. Így a gyulai várhoz tartozó teméntelen földbirtok, 252 faluval az őrgrófnak adózott. Beatrixot ütötte, verte. Hajánál fogva húzta, annyira, hogy szegény asszony néhány hónap mulva meghalt. Így a nagy Hunyady-család vagyona az őrgrófra szállt. Persze, Werbőczynek leadta belőle a dézsmát. Mivel az képviselte a hagyatékát a tárgyalásokon.

Sehol nem volt az Alföldön nagyobb nyomorúság, mint az őrgróf birtokán. Így érthető, hogy roppant tömegekben csatlakoztak a parasztok a keresztesekhez.

Dózsa a gyulai várban felhalmozott temérdek kincsre gondolt, és igyekezett elfoglalni.

A várost hamarosan elfoglalta, és megkezdte a vár vívását.

Ezenközben kapta a hírt, hogy a szomszédos vármegyék nemessége Ravaszdy Péter csanádi alispán felhívására fegyvert fogott a keresztesek ellen és Csanád táján gyülekezik.

Még aznap este, május 24-én Balogh István keresztes kapitányt előre küldte nagyobb lovascsapattal, hogy Csanád vidékén gázlót keressen a Maroson.

De a nemesek Báthory István és Csáky püspök vezetésével rajtuk ütöttek és véres, kemény tusa után széjjelverték őket.

Balogh megszabadult, és lóhalálába vitte a hírt Dózsának.

A nemesek pedig a győzelem után átkeltek a Maroson, Nagylak mellett tábort vontak, s a vezérek a Csáky sógoránál, Jaksics András nagylaki várkapitánynál mulatoztak, ettek, ittak. Szólott a nádsíp, meg a tilinkó, meg a kutyabőrduda. Meg az úri hangszerszám, a citera. Azt hitték, megtörték a keresztteseket.

— Úgy széjjelvertük őket, mint a pévát, — dicsekedett Dóczy György, a hajdani erdélyi királybiztos.

— Na-na, ecsém. Ne fesd az ördögöt a falra, — intette le az öreg Báthory.

— Ördögöt? Nem ördögök ezek, hanem birkák, — hencegett Dóczy és szétnézett maga körül. Meghökkent, mert úgy tetszett neki, mintha a püspök húga, Katalin asszony gyűlölettel nézne rá. Aki éppen a tálakat rendezte az asztalon, miket behoztak a szolgálattételre berendelt asszonyok.

Az asszonyok tele tálakat hoztak, s üreseket vittek vissza. A ház asszonya ment utánuk. Neki ez a dolga. Érezzék magukat jól a vendégek. Mikor kiértek a pitarba, megfogta egy asszonynak a kezét.

— Gyere csak, — húzta maga után. Kintre, a tornácra. — Nos? — kérdezett ennyit odakint.

— Beszéltem az emberemmel, — suttogott az vissza. — Egy kis gyenge csapat keresett gázlót a Maroson, azt verték széjjel. De máris gyülekeznek, és várják a vezért a főcsapattal.

— Hát szóval... így van. Most eredj vissza, csak míg kimégy a házból, meg ne lássanak, és mondd meg híveinknek, hogy senki ne aludjon az éjszaka. Legyenek készen. Aztán amit hallasz, gyere véle vissza megint.

— Megyek asszonyom...

Hát ez elment. Egy asszonnyal több, vagy kevesebb, ki számolja? Hiszen annyi van a városban, mint a kurta kutya.

Katalin asszony újra visszament a mulatozók közé az

asszonyok élén, forralt bort vittek. Mert nem lakoma az, ahonnan a forralt bor hiányzik. Indiai borsot is tett bele, meg erős paprikát. Az kell a magyarnak, így hadakozás után.

— Nagyasszonyom, egyem a szentjét, be jó, — mondotta Ravaszdy Péter, mikor éppen az ő csuprába töltött másodszor. S ültéből megölelte az asszony lábát. Térden felül. A győzelem, a bor, az alispánsága jogán. De szeme már zavaros volt, kezdte az imént behúzott forralt bor megtenni a hatást. Az asszony szabadulni akart a szemérmetlen ölelésből, de nem bírt. Könyörögve nézett a bátyjára. De az elfordította a fejét. Amit főzött, egye meg. Igaz, hogy ők bízták meg eggyel-mással, de hogy mit végzett, ki tudhatja? Az ura meg egyenesen túlnézett rajta. Az arca olyan lett erre, mint a láng.

— Azért, mert... én főztem, — válaszolt és összeszorította a térdét. Mosolygott, de magában azt mondta: — Itt vagyok hát. Hogy vesznél meg.

Részeg volt az uraknak többrésze. Telekdy egymaga a kutyabőrdudára táncolt, csizmaszárát verte, s pittyegetett hozzá. Az alispán egyre többet szeretett volna, a tenyere végre hozzátapadt Katalin meztelen bőréhez, de ettől végképpen megveszett.

— Asszonyt ide! Asszonyt nekem! — ordította. S másik kezével az asztalra csapott.

— Azám, asszonyt! — rikkantott Dóczy is, s felugrott. Elkapta egy tálakkal bajlódó menyecske szoknyáját. Magához rántotta. Csáky is táguló orrcimpákkal pillantott a menekülő asszonyok libbenő pendelye után, aztán erre nézett megint. Mert Katalin asszony öklével az alispán arcába vágott, kiszabadította magát végre, és kirohant.

Orosz András, meg Tarpai Miklós elállták az ajtót, és négy, vagy öt asszony bentrekedt. Hogy mi történt azután, csak a másnapi vallatásoknál derült ki.

Katalin asszony kiszaladt a pitarba, ott szétnézett hirtelen, meglátta, akit keresett, egy öreg embert.

— Gyere. — Mondotta neki röviden és ment ki a tornácra. Az öreg utána. Sietve mentek a lépcsőnek.

Egyetlen fáklya égett a tornácon, a lépcsőhöz már kevés világa esett. Egy ember ugrott az asszony elé a homályból, Jaksics kapitány.

— Hova mégy megint? — csikorgatta rá az asszonyra fogát.

— Hogy hová? Ahová akarok. Kapitány lettél, mit akarsz többet?

— Mondod meg azonnal, vagy... — s elkapta az asszonyt.

— Menekülök, mert jönnek a keresztesek, — mondotta az asszony riadtan.

Jaksics se hótt, se eleven. Elengedi az asszonyt, s rohan lefelé a lépcsőn. Soha, senki se látta többet. Se hótton, se elevenen. Állítólag egymaga menekülni akart a Maroson, de odaveszett.

Mindez szempillantás alatt történt, de ezek a vidéki házak olyanok, hogy lassan átszivárognak a rémek a falakon, bemásznak a tetőkön, hajnal felé, mikor már valamennyien részegen feküdtek az urak, ki erre, ki arra, egyszer csak ébredezni kezdenek megint: valami nincs rendjén! Valami baj van! Három asszony gubbaszt még idebent, (kettőt már kilöktek az ablakon, mert ez is hozzátartozik a mulatozáshoz), Csáky feláll, odamegyen legkedvesebb barátjához, és valamit sugdos a fülébe. Az megrázza fejét, színjózan lett azon nyomban. S mennek ki ketten, lábujjhegyen.

Ragadós ez nagyon. Mert Telekdy uram is kinyujtja a sok tánctól megzsibbadt lábát. (Ő már csak a táncban tudja kiélni magát.) Ő is sugdos valakinek valamit, s eltűnnek ők is.

Az asszonyok úgy nézik őket, mint mikor a hold feljött, vagy a hold lement. Nem tud az ember tenni ellene semmit. Se mellette.

Katalin asszony pedig házról-házra jár a városban, intézkedik.

— Azonnal rőzsét vinni a sáncba. Már itt vannak! — s szalad tovább.

— Még egy hordó olajat vinni a gerendákra! — intézkedik máshelyt.

— Mindenki menjen most már a helyére! — Zörget be megint odább, és megmozdul a város, de hangtalanul. (Husziták lakják ezt a városrészt.)

Az ég kárpitja már megrepedt keleten, mikor fellobbant a rőzse a sáncban. Az olajjal öntözött gerendapalánk tüzet fogott azon nyomban, és szinte az égig ért a láng.

— Tűz van! Ég a vár! — ordít be valaki az ajtón, aztán eltűnik megint.

Báthory még jól bírja magát, de egy kicsit siket már, felriad. Ostobán néz széjjel. Egy úrnak, Ravaszdy alispánnak ándungja jött megint, de otthagyja az asszonyt azon módon. S rohan ki. Báthory néz utána, néz, aztán az alvókat nézi, egy ember meg éppen horkol, csak úgy ülve. Nagyot tüsszent Báthory hirtelen, húzná fel a nadrágját (ma se tudja, miért vetette le, hiszen ült a székben), de nem boldogult véle. (Szolgája szokta öltöztetni.) Kezébe kapta a kardját, s kirohant. De már későn.

Mert embereit csatarendbe tudta ugyan állítani, de a keresztesek egyszerűen legázolták.

Megint összeszedte a szétszéledt sereget, csatarendbe állította a városon kívül, az erdők alatt. Délfelé ig tartotta magát, de ekkor eldőlt a csata sorsa menthetetlenül. Az öreg is lefordult lováról egy vakütéstől. Még szerencséje volt, hogy gatyában harcolt. Senki se ismerte fel benne a temesvári bánt.

Mikor magához tért, késő éjszaka volt, s felette csudálatos fényben ragyogtak a csillagok. Harmatos volt a fű, érezte, amint feltenyerelt. Egy ló legelészett hozzá nem messzire, felállt. Homlokán úgy világított a hókája, mint a lámpás. De körülte annyi a hulla, hogy teméntelen.

— Hóka ne, ne, ne. Hóka ne, ne, ne, — ment hozzá közelebb, egyre közelebb, s a ló megvárta, ráemelte okos szemét. A hátára pattant, csak úgy a szőrére, és elnyargalt a csatatérről.

A keresztesek rengeteg foglyot ejtettek. De elfogták a mulatozó urak közül is azokat, akik szökésben kerestek menedéket. A többiek vagy elestek, vagy pedig ki tudtak szabadulni a keresztesek gyűrűjéből.

Kora reggel állott fel az udvaron a bíróság. Ahol az este fáklyák lobogó világa mellett hízott tinót vágtak, ahol görgették a boroshordót, s ahol szolgák várták az asztalról lekerült maradékot: most karókat hegyeztek, faragtak, s tőkét gördítettek, amin majd lecsapják az elítélt fejét, ha erre ítélnék. A vártermekben keresztesek szédelegtek, keresték, ami elmozdítható. A zsoldosok tanyája égett még mindég, néha lekavart az udvarra a füst.

— Eső lesz, — mondja egy hóhérnak felcsapott paraszt a társának és szemével az eget körülkavarintja. Majd áll tovább, nyugodtan, várakozva.

— Kéne mán, — mondja a másik, aki még néhány napja csak, hogy hóhér lett, s az otthoni földekre gondol. A vetésekre. Az érlelődő búzára. S vizsgálódva nézi a karót, ami kézbe van, kicseréli egy másikkal, van itt egész rakás.

Keresztesek nagy asztalt cipeltek le a termekből, felállítják az udvaron, nyüzsgés van itt. Odább foglyok várakoznak, némelye megkötözve, de többrésze csak úgy. Lehetetlen már innen a szökés. Mért nem szökött el, míg ideje volt hozzá?

A bíróság vonult fel, sorba, s leültek az asztal mellett. A városból tódult be a nép, soha nem volt még itt ilyen látnivaló. Keresztesek hátukon zsákmányt hordtak, világos, hogy kiraboltak minden palotát, minden úriházat.

Az elnök most csendet int, ami azt jelenti, hogy meg-

kezdte dolgát a bíróság. Dózsa György fővezér az elnök, Balogh deák ül a jobbján, mint jegyző és ítélőmester, balján pedig Kecskés Tamás kapitány, utána aztán következnek sorba, akiket a vezérkar e tisztségre kijelölt.

Dózsa belenézett a főnemes foglyok névsorába:

— Csáky Miklós, — olvasta, s iróval megjelölte a nevét.

Csáky a foglyok közül előlépett, de egy őr mellbevágta, csak úgy zúgott, s megfogta a láncot a kezén, úgy vezette.

— Csáky Miklós? — kérdezte, mintha nem ismerte volna.

— Igen. Csáky Miklós csanádi püspök.

— Hol fogták el?

— A Maroson.

— Hát akkor szökni akart a várból?

— Igen.

— Miért akart szökni? Miért félt a keresztesektől? Van talán valami bűne?

— Nincs semmi bűnöm, vallom az Isten és a bíróság előtt!

— Nincs? Na mindjárt meglátjuk! Kürtösök! Hirdessétek ki a nép előtt, hogy aki Csáky Miklós csanádi püspöknek valamilyen bűnét tudja, az álljon előnkbe!

A kürtösök szembe fordultak a néppel, s kürtjeikbe fúttak. Aztán kihirdették, hogy aki bűnösnek tartja ezen embert, álljon elő.

Csáky iszonyú szorongással gondolkozott, hogy vajjon mi bűne lehet neki egyáltalán? Senkit soha nem bántott, sőt meg se gazdagodott, még fogyóban a családi vagyon, nem hogy szaporodna. Az országgyűlésen mindig a királyi párttal szavazott, nem, nincsen neki semmi bűne. Lám, a kürtösök se boldogulnak, hiába vegyültek e nép közé. De mégis, az a legvigasztalóbb, hogy nem ismeri senki Nagylakon. Már csak a nép közül. Homályosan, szinte ostobán gondolt erre, mert az estéli bor most is nyomta a fejét. De tán még jó így, ahogy van. Minden elrendeződik magától, mire észre venné.

— Ne töltsük hiába az időt, — mondotta az elnök, — szóval nincs bűne semmi?

— Nincs, nincs, semmi nincs.

Dózsa most már más hangon kezdte:

— Nem bűnöd-é, hogy Báthory István fegyvertársadat pocsék módon cserben hagytad? Nem bűnöd-é, hogy engem pedig alávaló módon régtől fogva szidalmaztál? Ellensége vagy a keresztesek hadjáratának, kincseidből semmit sem áldoztál, holott a tábor Pesten éhezett, csak Lőrinc nádorispán tartotta benne a lelket. Most mennyi pénzt hordozol magaddal?

— Hatvanezer arany forintokat.

— Látod te lator! Fele is elég lett volna a törökre menni. De te semmit se adtál. Akasztófa latrok vagytok mindannyian.

— De hiszen... — De nem tudott mondani semmit. Mintha nem lett volna szava, vagy egyetlen gondolata.

— Hol van a pénz?

— Itt van, — kopogtatta meg az asztalt a kincstartó.

— Akkor... jó helyen van.

Egy kürtös egy asszonyt tuszkolt a bíróság elé. Az asszony elég bátran megállt, s nézett Dózsára.

— Vádolod te valamivel ezt a püspököt, asszony? — kérdezi tőle.

— Igenis, vádolom.

— Jól vigyázz, igazat mondj, mert te lakolsz meg helyette. Mi bűnt tudsz rá?

— Hát azt, hogy... az este berendeltek a várba engem is több asszonyokkal együtt szolgálattételre. Aztán az urak lerészegedtek, és ez az ember engem fogott le, a többi meg másokat, s egymás szemük láttára fajtalankodtak velünk.

— Tehát mondd el még egyszer. Ez a püspök tevéled fajtalankodott?

— Igen. Utána pedig éngemet kilöktek az ablakon. Isten csudája, hogy ki nem tört a nyakam.

— Bizony, Isten csudája. De ebből nyilvánvaló, hogy az Isten az ő népéért csudákat teszen. Na püspök, hát ezért vagy te Isten szolgája, he?

Csáky bután meredt az asszonyra. Felrémlett benne az arca, meztelensége, s mintha valami fonál az éjszaka óta véle összekötötte volna, ami most elszakadt hirtelen. Hát bűn az... hát ami egyik embernek jó, az nem jó a másiknak? Irgalom Istene, hiszen... egy jobbágyasszony! Másoknak lábakapcája, anyag, amit vére ösztönöz, nem a műveltsége...

— Hozzátok elő még azon asszonyokat, akiket kidobtak az ablakon! — rendelkezett Dózsa. A kürtösök megint fúttak és megint mentek a nép közé. Dózsa nézte Csákyt, nézte s most szerette volna, hogy itt legyen mellette Csáky Katalin asszony. Ennek az embernek a vér szerinti vére. Vagy nem az? Hátha az mentené, hátha az menthetné... Vagy ne találjanak mást, aki ellene van! De találtak, mert másik asszonyt hoztak a kürtösök, de ez sántított. Kificamodott a bokája az éjjel.

— Megismered te ezt az embert, asszony?

— Megismerem. Ő volt az, aki... — s elmondta a féktelen tivornyát töviről-hegyire.

— Vigyétek ezt a bestyét! — Hiába, nincs segítség...

— Karó! — mondta egyszerűen az ítélőmester.

A hóhérok Csákyt megfogták és odább cipelték.

— Gyere csak egy kicsit, bátyám! — szólította Györgyöt Gecő.

Dózsa felállt s odább ment Gecő után.

— György, édes bátyám, gondold meg, mit cselekszel!

György szomorúan nézett az öccsére.

— Mondottam neked, Gecő, hogy az én utam vérrel és halállal van kirakva. Hidd el, ezt nem lehet megjárni másként. Le kell itt rombolni mindent, ami van, hogy a romokon új élet születhessék. Új élet, új idő és új nép. Hidd el, hogy csak így tud megmaradni hazájában a magyar. Ezekkel a Csákyakkal nem lehet már semmit sem kezdeni. Még trágyának se jók. Láthatod, mivel mulatozzák az időt.

— Tudom, édes bátyám, tudom. De a Csáky haláláért bosszút állanak a Rendek!

— Mindegy, ezt nem lehet másképpen csinálni. Vagy ők, vagy mink. Nemcsak másnak, de még magamnak se adnék kegyelmet. Ha kell, ha így kívánja a nép érdeke, beledőlök a kardomba itt, ezen a helyen ... Nyugodj meg, Gecő. Arra kérlek, még semmi nem késő, eredj el haza. Na csak menj. — Elfordult, visszament a helyére. Intett, hogy hozzák a következőt. — Telekdy István! — olvasta s neve után keresztet húzott.

Gecő állott egyazon helyben pillanatig, aztán visszament a helyére ő is. Leült. De Telekdy már ott állott a bíróság előtt.

— Elhozta az ötszáz aranyamat, kincstartó uram? — kezdte az elnök a kihallgatást.

De Telekdy nem válaszolt.

— Hát az oláhvajda pénzét hozta-é?

— Bánom, hogy jobban nem siettem. Meg tudtam volna menteni sok nemes urat.

— Nem siettél, látod, ehelyett tivornyáztál, táncoltál, az asszonyokkal fajtalankodtál.

— Én? Az asszonyokkal? Hazudik, aki azt mondja!

— Ha nem is, csak azért nem, mert már öreg vagy. De annál kevélyebb vagy és mindig ellensége voltál a népnek. A pénzt két kézzel szórtad mikor a nép éhezett, mikor mink kértünk pénzt seregünk részére, nem adtatok, azt mondtátok, hogy nincs, tehát hazudtatok. Mert íme, hogy van pénzetek. Még pedig sok. Ezzel akartátok a népet kiirtani. Na de, én már nem tanítlak meg téged becsületre. Magadhoz illő halállal halsz meg, mert kevély főúr voltál. Vigyétek!

— Nyilazni! — mondta megint az ítélőmester.

Telekdyt elvitték, fához kötözték és addig nyilaztak rá, míg egy vessző által nem járta a szivét.

Következett Ravaszdy Péter csanádi alispán: szervezte a nemességet a keresztesek ellen, s a Marosba szorították, akik gázlót kerestek: karóba húzták. Ellenben Orosz András vesszőfutásra ítéltetett. S míg szaladt a két sorfal között, meztelenül, hátából serkedt a vér, azon gondolkozott, szinte röhögött: hogy milyen disznó szerencséje van neki. A háta meggyógyul, és ő tovább él, él! Trapp... trapp... még egy lépés, még egy iramodás... Vége. Nincs több ember, tehát nincs több vessző. Leült a gyepre, s vakarta a lábszárát.

— Eriggy, szaladj! — mondta egy paraszt és kezével is intett. Ami azt jelenti, hogy szabad. Megkerülte a sorfalat, felvette gatyáját, és elballagott.

De hozták a foglyokat, szaporodtak a karók, s szaporodtak a hullák. Délfelé hoztak még egy foglyot, egy asszonyt. Csáky Katát. Most fogták el, csónakkal át akart menni a Maroson.

Négyen vagy öten hozták, még pedig nagy diadallal.

Dózsa úgy meglepődött, hogy felállt. Hogy, hát még ezt is, hiszen... az éjszaka éppen a husziták segítették kezükre a várat s a segítés lelke ez az asszony volt! Hát még azt se tudják az emberek, hogy ki van velük s ki van ellenük? Intett a hóhéroknak hirtelen, hogy el, el, s azok sietve szedték össze szerszámaikat, s odébb álltak. A fegyveresek pedig a hullákat vonszolták odább, egy ól mögé, s mire Kata asszony széjjelnézhetett volna, nem látott mást, mint piros tócsákat a kövezeten, s némi sarat, mintha az éjszaka piros eső esett volna.

Dózsa olyan hangon szólt hozzá, mintha csak azt kérdezte volna, hogy hány óra, vagy hogy milyen nap van máma:

— Ejnye, ejnye, hugám, nagyon sajnáljuk, hogy ez így történt, hát miért nem szólt vagy valami?

— Nem akartam. Olyan mindegy már énnékem...

— Elhinném, csak tudnám legalább, hogy mikor mond húgom igazat, meg mikor nem. Férje ura cserbehagyta, úgye?

— Engem ő soha nem hagyhat cserben, mert... hiszen tudja, tudnia kellene... — S sírt azonnal. Mintha csak most az imént hagyta volna abba.

A kísérők, de mindazok, akik láthatták, szájtátva bámultak. Még a bíráknak is leesett az álluk a csudálkozástól. Semmiképpen nem értettek a beszédből semmit. De hát, ha a vezérnek ilyen beszélgetésre van kedve, hát csak hadd tegye.

Állt az asszony szepegve, ríva, mint az ázott madár. Ő megtette, amit tehetett, megpróbálta, hogy legyen igazságuk azoknak, akik azt keresik. Több nem reá tartozik.

— Azok tudják, akiknek illik, hogy húgomasszony velünk volt az éjszakai harcainkban, úgy tehát jutalmat érdemel, nem

büntetést, — magyarázta a bíráknak. — Ezért nem kénytelen véle, hogy bujdokoljon, hanem inkább erős kíséretet adunk mellé, amely hazavezérli Csanád várába, hajlékába. Alvezér uram, intézkedjék csak, hogy ez megtörténjék!

— De én szerettem volna kegyelmeddel valamit beszélni.

Dózsa jóízűen nevetett.

— Azért szökdösött hát húgunk a Maroson! Hej, asszony, asszony!

— Ó, hát az megint más. Azt akarom elmondani, hogy ...

— Most nem érünk rá. Majd talán máskor. Menjen el Isten hírével, húgom! — S intett, hogy hozzák a következő foglyot.

— Nincs több, — mondja az ítélőmester — csak közönséges nemesek vannak.

— Délután majd azokra kerítjük a sort, — s felállt.

Gecő ment már Katalin asszonnyal s utat nyitott nekik a nép.

REGGEL VAN. Ulászló ott áll a hálószobája ablakánál, amely a városra néz. Még bágyadt volt az alvástól, egyáltalán nem gondolt semmire, tán még nem is tudott volna, ha akart volna se. Éppen csak nézett, mert élt. Nézte a mezítlábasok székházának veresréz tetejét.

A szomszédos hálóteremből behallatszott a királyfi vidám hangja, szinte görgött ez a hang, üdén. Ulászlónak az volt az első gondolata, hogy bemegyen fiához, de ebben a pillanatban meleg huppanással omlott be rá az ablak. Csörömpölt az üveg, mint a pokol. A mezítlábasok házfedeléről darabokban repült le a réz s utána láng csapott ki a tetőről.

Remegés szaladt le a féloldalán s utána hideg lett a teste, mint a jég. Menni akart, de nem tudott, kiáltani akart, de azt se tudott. Csak apró makogás hagyta el a száját. Megijedt rettenetesen s tán nem is tudott róla, egyazon helyben topogott, mint a liba.

A királyfi felfigyelt a furcsa zajra s bejött. De az is megijedt nagyon azon, amit látott. Lélekszakadva nyargalt a folyosóra:

— Vendel! Vendel! — kiáltotta.

Vendel itt termett hamarosan, ketten aztán lecsendesítették.

— Mi történik odakint? — kérdezi fogvacogva. Eddig ugyanis eltitkolták előtte, hogy a keresztesek elfoglalták Pestet és már Budát ostromolják.

— Mi történne? Ezek a keresztesek nem férnek a bőrükben...

— Istenem, Istenem, házunk küszöbén halunk meg!

— Na hát attól még messze vagyunk, — vígasztalta Vendel. — Majd elintézi őket Bornemissza meg Perényi nádor.

— Csakugyan, itt van Perényi, meg Bornemissza... — Valamelyest megnyugodott, de nem tudta mozdítani a féloldalát. Megütötte végképpen a guta.

Délelőtt összeült az országtanács. Ulászló iszonyú erőfeszítéssel tartotta magát, nem merte baját a főuraknak megmondani. Most hős volt csakugyan, még ő vigasztalta a Rendeket. Majd Bakácshoz fordult:

— Most kegyelmed is mondja el véleményét, eminenciás uram!

— Én se mondhatok mást, csak annyit, hogy legyenek nyugodtan a Rendek. A lázadókat hamarosan leverjük. Bornemissza elég idejében megkezdte a szervezést, annyira, hogy elég erős sereggel vonult fel a keresztesek ellen.

— Kell is, hogy leverjük. Ilyet megérni saját küszöbünkön!

A tanács végül is kimondta, hogy inkább legyen az ország a török martaléka, mintsem hogy a jobbágyság üljön a nyakára. Éppen ezért minden erővel folytatni kell a nemesi felkelést.

Küldöttséget menesztettek Zápolyához Erdélybe, hogy jöjjön azonnal, segítsen a Rendeknek. Hogy a kóbor kutyákat (a kereszteseket) mihamarabb kiirthassák. Megüzenték, hogy Csáky Telekdy már elmentek az oláh vajdához segítségért, jó lenne, ha a vajda őnagysága útjukat, ha szerét teheti, segítené.

Bakács tett, vett, javasolt megint, mintha eleitől fogva a keresztesek ellen cselekedett volna.

Rugalmas ember volt. Hajlott erre, arra, mint szélben a nád.

De gyökeréből ki nem mozdult soha.

A keresztesek pedig diadalmasan nyomultak előre. Egymásután estek el a kastélyok, várak, városok. Az új alkotmányt mindenhol bevezették, s csapatokat hagytak ennek védelmére.

Egy akadály volt még előttük: Temesvár. Amely Európa egyik legnagyobb, leghíresebb erőssége volt. Ha ez is elesik, nyitva van az út Erdélybe. És ott pedig készen várják őket a Székek... Nincs erő, amely nyakát szegné a ceglédi alkotmánynak.

De hogy ez így legyen, több keresztes kell, még több keresztes. Meg több fegyver. Több ágyú.

Dózsa futárt küldött Erdélybe Sala Domokosért, meg Él-

tető Ferencért, hogy jöjjenek azonnal. Hozzák el magukkal a Várhegyes ágyúit. Más senki ne jöjjön, csak várakozzanak.

Balogh deákkal nézték az ország térképét, hogy honnan jöttek szépszámmal keresztesek, s honnan jöttek kevesen. Ezekre a helyekre futárokat küldtek. Szervezőket.

— Biharból is kevesen vannak, — mondotta Balogh deák, s számokat olvasott, a keresztesek számát, akik fel voltak jegyezve a vármegyékre.

— Nos, küldeni kell jónéhány embert hamarosan. Hadd serkentse a népet.

— Egyszer már járt onnan egy ember nálunk, még pesti táborunkban, de azóta semmi hírt nem kaptunk felőlük.

— Azám. Most már én is emlékszem. Valami baj van ott biztosan. Tehát menjenek ki futárok erős kísérettel.

Balogh deák nyomban intézkedett.

BÁCSÓ SÁMUEL szíki földesúr egy este lefekvéshez készülődött. Még pedig lelke csendességére. Nincs már itt semmi baj hálá Istennek. Leverte a kereszteseket. Még elmenni? Falut, birtokot itthagyni? Olyan nincs. Majd ád ő nekik, lázadozni. Az Isten és a földesuruk ellen rugódozni. Igaz, hogy három embert karóba húzatott, egyet kiheréltetett, többet megbotoztatott, de Istenem. Mennyi embert veszítettek volna, ha hagyta volna őket elmenni? Még mindig jobb ez így, ahogy van. Majd csak kiheverik azt a pár embert megint.

Inasa lehúzta a csizmáját, már fel is térdelt az ágyra, ahol felesége már fújta a kását, annyira, hogy reszketett belé főkötője fodra. De ekkor berontott hozzá az ispán.

— Nagy baj van! — kiáltotta minden teketória nélkül.

— Mi? Tán meg vagy veszve?

— Én ugyan nem. De a parasztok igen. De tessen csak kijönni.

Felrántotta a csizmát megint, s kiment.

Nyugatra, nem is olyan messze, Bölcsi faluban éktelen tűz lehetett, mert egészen idevilágított a lángja.

— Ég a Bikery Gáspár kastélya, — hüledezett.

— Abbiza. Most szaladt hozzám az ispán és azt mondja, hogy Bikery nagyságos urat karóba húzták, a feleségét pedig csak azután húzták karóba, mikor már egy csomó paraszt keresztülment rajta.

A földesúr megborzadt. Felesége bodros hálófőkötőjére gondolt hirtelen, majd úgy, az egész asszonyra. Káromkodott, nagyon, aztán hápogott s nagyot köpött.

— Nálunk nem vettél észre valamit?

— Nem vettem, csak annyit, hogy Kereki molnár elszökött. Oda van.

— Szépen vagyunk. Hogy miért is nem akasztottuk fel azt is! Még a nyakunkra talál hozni valakit.

— Hászen, éppen erről van szó. Bölcsibe is azok jöttek, idegenek, a főtáborból.

— Híjnye... — S káromkodik tovább. — Minden ember legyen talpon az éjszaka. A kutyákat el kell ereszteni, az emberek kezébe fegyvereket adni, most nincs kulcsár, gazda, vagy ispán, most csak fegyveres emberek vannak, akik a házra vigyáznak! Na, eredj.

Az ispán ment amarra, ő meg erre. Ment vissza a házba. Felesége nem aludt már bezzeg, hálóköntösben kuporgott az ágy sarkában.

— Öltözz fel hamar, mit meztelenkedel itt? — szólott rá mérgesen.

Az asszony lelépett az ágyról, de a foga vacogott.

De múlik az este, nem történik semmi. Mégcsak a kutyák se ugatnak. Csend van, jó, békességes álmokat hozó csend, a lépcsőn, a tornácon bóbiskolnak a felfegyverzett kastélybeliek. Az ispánházban a csatlósok vetik a kockát, jön ide a fene, nem jön ide senki se, úttól, várostól nagyon kiesik ez a vidék.

Az úrasszony keresztbe rádőlt az ágyra, az úr hol kiment, hol bejött, s leült egy karosszékbe. Térde közt a puska, mellette a kardja. Elaludt. Majd megint felriadt. De nem mozdult semmi, csak egy pók kelepelt a sarokban egyenletesen. Lehet, hogy saját fonalát motollálta vissza.

De ez is félelmes már. Ez a csendesség. Pedig, Bölcsi felett a tűz mintha kókkadt volna.

Bacsó Sámuel soha nem tudta még, mi a félelem, de most félt. Félt a csendtől, de leginkább attól, hogy ő mennyivel több most minden emberek között. Jó lenne most csak annyi embernek lenni, mint akármelyik jobbágya, vagy zsoldosa, vagy akár az ispánja. Jó lenne csak embernek lenni az emberek között.

De hát, az ispán bivalyerejű ember, és a csatlósok is éppen tegnap kapták meg a dupla zsoldot, mitől féljen ő? Kitől? Kiment megint, de semmit se látott. Visszajött, hanyattfeküdt az ágyon, s nézte a mennyezetet.

Pedig ekkor már az udvar bokraiban bujkáltak a keresztesek. Meg a füveskertben. Kettő meg éppen felmászott egy nyárfára, és úgy bámult be a kastély világos ablakán.

Az ispánház végében volt a csatlósok háza, tizenkét jó csatlóssal. Pislogó mécs mellett kockáztak odabent. Nyolcan.

Négy őrjáraton volt a ház körül. Egyszercsak egy társuk bukik be közéjük, merő vér, s szájából nem jön hang, csak tátog. Mellette egyik komondor iszkol be, de annak meg piros hab tajtékzik a száján, s hörög.

A zsoldosok felugrottak. De kiegyenesített kaszák pengéje villant meg a sötétben, ki tud innen kimenni? Egy megpróbálta, de kasza akadt a horgasinába és elvágódott.

Ekkor megkezdődött a csatlósok lemészárlása. Egyfelől. Mert másfelől a kastélyt szorongatták a többiek.

Ez pedig úgy kezdődött, hogy Bacsó Sámuelnek egyszeriben kirepült szeméből az álom, valamit hallott, vagy csak álmodott, szaladni akart ki, de ekkor nyeletlen fejsze repült be az ablakon. Most visszafordult. Haja ég felé kapaszkodott, feljebb, még feljebb, s fejbőrét is húzta maga után. Felesége egyszerre ordít, ordít, most nem tudja, mihez fogjon, hol kezdje, ki ellen védekezzen. Az ajtó nagyot reccsen, minden előzetes zaj nélkül, és beszakad. Vendégoldalrúd zuhan be a résen, de ugyanekkor egy-egy paraszt mászik be az ablakokon. Magasan volt pedig, az emeleten. Ki gondolhatta, hogy létrát támasztanak a falhoz?

— Vessz meg, kutya! — ordít a földesúr, s kardjával arra vág, aki belép az ajtón, de hiába. Kaszát ér, s a másik pillanatban már a földön fekszik. Hátulról ütötték le baltával.

Kint pedig a bivalyerejű ispán szaladgál az udvaron, kezében ócska szekértengelyt forgat, lehet vagy ötven, hatvan font. Hiába. Elébe nem kerül senki. Ordít, kiabál, a kereszteseket hívja, szidja, de azok elkerülik inkább, mintha mondanák, hogy hadd hendebundálja ki magát. A magtárból szaladt a kastélynak egyenest, mikor átütötte egy nyílvessző. Elvágódott, de még akkor menni akart.

Mire virradt, a kastélyt kirabolták. De ekkorra itt volt már az egész falu, sőt a szomszéd falvak népe is. Mindenki igyekezett valamit fogni, amíg van. Míg a másik meg nem fogja előtte. A molnár, aki világos, hogy előkerült, azt mondja az ugrai bírónak, Oromos Ferencnek:

— Bíró uram, jöjjék csak. Mutatok valamit. — Az ment hát a molnár után. Szobáról szobára. Teremről teremre. Egyszercsak ott fekszik egy szobában az úrnő a padlón, ruhátlanul. Még élet volt benne, mert nyögdécselt.

— Egy asszony, úrasszony, — csapott felé a fejével a molnár, és kacsintott. Ő már nem tehetett mást, mint hogy rávezette a parasztokat.

— Ez is asszony? — fitymálódott a bíró. — Ez nem aszszony. Ez egy gőbő. Ez hízott tehén, — mondta.

— Tehén, de úri, — próbálta felpiszkálni a bíró ándungját.

— Kell a kutyának, — bosszankodott a bíró és elfordult. Ment ki.

Délre leégett a kastély tökéletesen.

— Most mi lesz uram, hová menjünk, mivel itthon nem maradhatunk? — állták körül a helybeliek a futárt, aki az egészet rendezte, irányította. Nagy gyakorlata volt már benne.

— Most, atyámfiai? Szedelőzködjünk és induljunk a vezéri táborba. Azt hiszem, hogy ott érjük még Csanád alatt.

Hát készülődtek. Aztán indultak. De hozzájuk csatlakoztak a környékbeli falvak. Bölcsi, Monostor-Ugra, Szent János-Ugra, Közép-Ugra, Tóti, Ürögd, Begécs, Atyás...

Ugrai László földesúr pedig csak nézte, hogy vonul el előtte a falu fegyverfogható minden férfia.

— Miért mentek el, Oromos Ferenc? — kérdezi tőlük szomorún.

— Elmegyünk uram, mert nekünk most el kell menni. Most a mi harcunk folyik, és segíteni kell... de majd visszajövünk.

Ugrai László szaladt Lajos páterhez, a monostorba.

— Baj van, páter! — mondotta.

Lajos páter déli ájtatosságát végezte éppen, s rá se nézett rokonára és vendégére. Csak mondta tovább:

— Szent kereszt idvezíts engemet, Krisztusnak keresztje én velem légyen, előttem légyen, utánam légyen, fölöttem légyen...

— Lajos páter, elment a fél falu a keresztesekkel! Meg aztán Bozsódy Márton nemes úr is elment velük.

Semmi. A páter mondja tovább:

— Mert emberi nemzetségnek ellensége a pokolbéli ördög, elfut, ha téged lát. Jézus, a te ártatlan szent halálodért oltalmazz éngemet a mai napon hirtelen haláltól, szörnyű haláltól, örök haláltól. Ámen. — S leült László rokona mellé.

— A Márton faluja pedig elment egészen. Asszonyostól, gyerekestől. — A páter csendesen válaszolt:

— Vannak, akik elmennek, aztán visszajönnek. De vannak olyanok, akik elmennek, és soha nem jönnek többé vissza.

— De hát akkor... mi lesz?

— Semmi sem lesz. Születnek új gyermekek és lesznek belőlük új emberek, akik jobban megértik majd az idők szavát.

Ugrai László keservesen sóhajtott, aztán szó nélkül távozott.

A nép pedig már messze járt a poros országúton. A gyermekek, asszonyok a szekerek tetején ültek, jókedvük volt, hogy

végre, változott körülöttük a világ. Hogy jóra változott, vagy pedig rosszra, nem tudhatják. De olyan mindegy. Már ez is gyönyörűség, ennyi változás. Hogy mehetnek. Hogy úton vannak. Danolnak, fogyott az út, hasadt a nóta:

Két ujja van, két ujja van a szűrömnek,
Kerek ajja a pendelynek...
Rintem-rántom, kavarintom,
Majd a nyakadba borítom.

CSANÁD ALATT álltak a hadak.

Szigorú parancs jött a vezértől, hogy se be, se ki. De azért nem bántani senkit.

Furcsa parancs. De hiába, a vezér tudja, mikor milyen parancs szükségeltetik. Egyébként azt is beszélték, hogy mindez pedig egy asszony miatt volna. Egy szép, főrangú asszony miatt, akit majd, ha elmúlik a hadjárat, vagyis hogy... ha végképp leverik a nemeseket, feleségül veszen a vezér.

Legendák születtek az asszony körül, némelyik szerint szelíd, mint a liliom, s szép, mint a tündér. Mások szerint ez nem igaz, hanem igenis erős, bátor, haja fekete, mint az éjszakai felleg, s szőrén üli meg a lovat, két lábra. Vagyis, férfi módra. Bátor, mint az oroszlán, s minden ostromnál részt veszen a harcban. Szépsége a falakat megpuhítja, nézése a tetőket felgyujtja...

Nem ismerték, de éppen úgy becézték s szerették, mint vezérüket. Halálba mentek volna érte látatlanba.

Már két napja álltak Csanád alatt, és valóban nem jöhet senki se ki, sem pediglen be. Már csak azokon kívül, akiket a vezéri parancs beenged, vagy kienged. Mert ilyenek is vannak szépszámmal. A husziták ezek, akik, mint ahogy most kiderült, sokan vannak a városban. Ezek azon mesterkednek, hogy a város adja meg magát kényre, kegyelemre. Harc nélkül. A Tanács előtt avval érvelnek, hogy a város érdeke mindeneknél elébb való, a vezérkar előtt meg avval, hogy a város pusztulását ő nem bírná ki. Belépusztulna maga is.

Ez az Ő pedig, kinek nevét, míg a dolog el nem rendeződik, alig ejtik ki, nem más, mint Katalin asszony. Aki onnan irányítja a tárgyalásokat palotájából.

Másfél nap múlott el, s végre kinyíltak sarkig a kapuk, beözönlöttek a városba a hadak.

Csakugyan, senkit nem bántottak. Csak a Tanácsot cserélték fel nyomban híveikből, kihirdették az Alkotmányt, s ennek védelmére őrséget állítottak.

A Csáky-palotában (bomladozó birtokaik voltak itt a Csákyaknak) ünnep volt. A szolgák, szolgálók szinte lábujjhegyen jártak, hajadon fejjel, kikenve-fenve, s lassan beszélgettek, mintha az imént imádkoztak volna, vagy csak most akarnak. Huszita volt az egész személyzet. Az ő világok immár elérkezett. Még hozzá símán, zökkenő nélkül.

Délután volt, a hadak kifelé vonultak, s Katalin asszony csínnal öltözve fogadta vendégét. Illett, mert a fővezér volt ez a vendég. Ültek egymással szemben, az ebédlőteremben, olyan magas támlájú székeken, mintha dárdák lennének véggel felállítva. Éktelenül magas teremben, mindenfelé párkányok, körök, ívek vannak formálva a mennyezeten.

Igen kényelmetlen ülni ezeken a székeken, Katalin asszony feláll, odamegyen Dózsa mellé, s a szék támlája után nyujtja egyik kezét.

— Elhiszi hát végre kigyelmed, hogy én mindig csak a javát akartam, és senki mással nem szűrtem össze a levet?

— Elhiszem, mert miért ne higyjem, de olyan mindegy. Mást nem tehetek, mint hogy igyekeztem érte megfizetni, hogy sikerült-é, vagy nem, nem az én hibám, nem az én érdemem. Lássad, a hadak már mennek keresztül a városon, nekem is mennem kell. Egy percre se, egy pillanatra se maradtam el tőle, mióta kibontottuk Budán a zászlót, és nem is maradok el soha. Ezt már mondtam. Most annyit mondok még, hogy nem hogy valami ígéretet adhatnék, Kata asszony, még magamnak sem szabhatom meg az időt. Semmi nem az enyém. Minden a hadaké. Azok nevében vagyok itt, hogy megköszönjem fáradozását, kiváltképpen a nagylaki harcokért.

— Vigyázzon, mert nincsen minden városban egy Csáky Kata.

— Dehogy nincs. Van bizony. Csakhogy apró kis Katák vannak. Mint a bogarak. Sok bogár mégis kiteszen egy nagy madarat.

— Ez . . . ezek az asszonyi kis bogarak a kigyelmedé is?

— Mondom, hogy most minden a hadaké.

Jó félórája viaskodnak már. De nem jutnak előbbre egy lépést sem. Az asszony hallgat, s közben azon van, hogy közelebb legyen a férfihoz. Mintha nem is tudna róla. Véletlenül tenné. Ha nem győzi érvvel, okkal, tán valamit jelent, hogy teste is van. Nem csak esze, érve.

— Már egyszer kérdeztem, de persze, mást beszéltél. Ha tudtad, hogy cserbe hagynak engem a nemesi bandériumok, mi több, ellenem fordulnak, miért nem mondtad meg már akkor, mikor Budán találkoztunk?

— Azért, mert... két más asszony után jött énhozzám. Elhiszi?

— Nem.

— Ne is. Mert azt csak később tudtam meg. De mondtam, hogy ne fogadja el a fővezérséget. Mondtam, vagy nem mondtam?

— Mondtad. De most megint kitérsz. Arra felelj, miért nem mondtad meg világosan, hogy odaát mire készülnek, hogy magunkra hagynak?

— Nem mondhattam, mert azt hittem, mégis barátságba keveredik Zápolyával, és akkor most minden másképpen volna.

— Hogyne. Hogy Zápolyának gyüjtsük a hadat, hogy békét köthessen a törökkel, s a hadak élén király lehessék. Majd ha fagy!

Az asszony egyszerűen leült a térdére. Nagyon szomorún mondta:

— Olyan bizonyos vagy abban, hogy nem jobb lett volna úgy? Hiszen így is zsoldjába szegődtél valakinek, Bakácsnak, hát ha már zsoldos az ember, nem mindegy az, hogy ennek vagy annak a zsoldosa?

— Bakácsnál nem zsoldról volt szó. Hanem a népről, meg a bizánci trónról.

— Tudjuk, de hiú ábránd az egész. Bizáncért le kellett volna igázni nemcsak a törököt, hanem a rácot, bolgárt, görögöt, azt hiszed, lehet népet csak úgy leigázni? Kiirtani lehet, de leigázni nem.

Dózsának tünedezett a türelme.

— Hát értsd meg végre, asszony, hogy Zápolya nem a népnek, hanem magának akarta a koronát, és ez nagy különbség! De minek is töltjük evvel az időt? Mennem kell. Búcsúzzunk...

— Nem bánom már, semmit nem bánok. Megyek veled.

— Azt nem lehet. Kiváltképpen, ha nem mondod meg végre, hogy miért titkoltad el tőlem, amit nyilván tudtál.

Az asszony ránézett, aztán megölelte a nyakát, belenézett még egyszer a szemébe, aztán elkezdte a sírást.

— Mert nekem... legalább is én azt hittem... hogy te előtted se olyan olcsó a fejem... Mert hogy az volt kockán, elhiheted...

Dózsa előtt egyszerre megvilágosodik minden. Ez az asszony születése, de még inkább hajlama révén belesodródott a főúri politikába, azt hitte, irányítani tudja. De felakadt a szörnyű hinárban, s most vergődik benne. Ráadásul: beléje szeretett.

Mást akart megfogni, s maga fogódott meg. Sajnálta most nagyon. A hadak győznek, de az asszony elbukott menthetetlenül, ha ő elengedi kezét. De mi lesz vele, ha nem győznek? E földön nincsen a számára irgalom. Szép, okos feje csakugyan nem marad a helyén... — Mégis, az övé ez az asszony, annyira, mint senki más asszony még a föld kerekén, s nagy tenyerével simogatni kezdi a haját.

— Nahát, ne rívj, kis fekete bogár. Evvel nem vagyunk elébb. Velem nem jöhetsz, mert hátha elbukunk? Mit gondolsz, mi lesz? Neked itt kell maradnod a palotában, sőt vissza kell menned Budára, és úgy tenni, mintha kiszaladtam volna a kezed közül. Ha győztünk, visszajövök érted, hiszen tudod... Jó lesz így?

— Nem jó... — rázza a fejét, s szemében ragyog a könny. — Én nem bánom, ha meg is halok...

— Szamár beszéd. Amíg az ember élhet, addig éljék. Most megyek, és majd visszajövök.

— Ne menj... így ne menj el... — s belefészkelődik az ölébe.

Dózsa pillanatig szívére hallgat, aztán a vérére, de ha az asszony súlya nem is kődarab súlya, kicsit idegen. Ez nem Katalin. Nem az, aki ott néz farkasszemet a nemesi seregekkel a zászlón.

— Igaz is. Lefestett tégedet valaki?

— Igen. Én akartam... bajt csináltam véle?

— Kedves. — Ennyit mond csak, s megcsókolja az arcát. Aztán feláll, ölébe veszi az asszonyt, mint a macskát, és leteszi a helyére. — Szóval... okosan viseld magad, akkor minden jó lesz. Nekem mennem kell.

— Nem is igaz, hogy szeretsz... — Nyűgösködik egyre. Mert csak nem mondhatja neki, hogy gyere, itt vagyok?

— Gyermek vagy. Kedves gyermek. A mi Istenünk maradjon véled. — Megcsókolja még, s elmegyen csakugyan.

Kata asszony néz utána, révetegen, sírós kedve van megint, de tán ezt se érdemes, és egyáltalán, vajjon mi is érdemes ezen a cudar világon? A keresztes hadak győznek, vagy nem győznek, hát miért nem lehet élni, szeretni anélkül, hogy akár az egyik, akár a másik fontos dolog volna? Akár így, akár úgy, de elment a gyönyörűségesen szép, erős ember, s lehet, hogy soha, sohase jön többé vissza. Valamit elvitt, ami olyan kegyetlenül, olyan gyötrelmesen üresen hagyta azt a pillanatot, amely pillanat tán egész életére boldoggá tehette volna. Vagy csak ezt is úgy gondolja? Minden csak annyi, amennyit hiszünk, nem amennyit érzünk? Szemünkkel szeretünk, nem a szívünkkel?

Töprengett sokat, aztán felállt, kiszólt az ajtón szolgálójának, hogy azonnal készüljön, mert indulnak Budára.

Tehette. Mert innen aztán nem vittek el a keresztesek se kocsit, se lovat.

A hadak pedig áthaladtak a városon, a Szűz Máriás zászló magasan lobogott a szélben, egész csapat zászlótartó volt mellette, felváltva vitték. De a magyarok nem imádkoztak ilyen Máriához mostanában. Mert ez a Mária égőszemű s feketebőrű volt s feketehajú. Mi több, hódprémes kis mente volt rajta, aranyzsinórokkal. De egynek lepattant a kapcsa. Nem fért meg másként benne a melle. A mester olyan arcocskát festett, mint a törökbarack, már csak a színére. Egyébként pedig kis gödröcske volt kétfelől az orcáján.

Hát lobogott a zászló, Csála, Arad, Világos, Lippa, Becse, Becskerek várakon és városokon által.

Úgy látszott, semmi se, senki se tudja megállítani a győzelmes hadjáratot.

TEMESVÁR ALATT torpant meg a sereg.

Kemény dió, nehéz dió. Nem csak az ország, hanem Európa egyik legnagyobb erőssége. Nem csoda, hogy sokáig tartó vezéri tanácskozás előzte meg az ostromot. Voltak, akik az ostrom ellen voltak, s voltak, akik mellette. Világos, hogy végeredményben is a vezér szava dönti el a dolgot.

— Hagyjuk itt Temesvárt, és nyomuljunk be Erdélybe, — indítványozta Lőrinc, a nádorispán.

— Nem jó tanácsot ád, nádorispán uram. Mert ha Temesvárt itthagyjuk, Báthory elszedi tőlünk várainkat, sorba. Akkor aztán kezdhetjük megint elülről. — Ellenkezett a fővezér.

— Az meglehet. Viszont, ha nem sietünk Erdélybe, akkor meg Zápolya csalogatja magához híveinket.

— Ha a mi ügyünk mellől olyan könnyen lehet híveinket eltántorítani, úgyis mindegy már akkor. Úgyis hiába harcoltunk.

— Ne felejtse el, fővezér uram, hogy a nép az olyan, hogy mindig szereti hallani a prófétát. Ha az ember nincsen minden lépten, nyomon köztük, mindjárt baj van. De Zápolya ott van köztük, bezzeg.

— Mindegy. Én hiszek a székely nemzetségekben. Elég jó iskolákat kaptak tőlünk. Hogy ezt elfelejtsék, lehetetlen. Végezzünk csak előbb Temesvárral.

Megkezdődött tehát az ostrom.

Dózsa gerendákat fektetett boroshordókra, és erre pedig

földet hordatott. Így lett készen a híd a Böge-folyón. Átkelt rajta ágyúival, szekereivel, és nyomban lövetni kezdte a várat.

A várhegyesi ágyúkat két nappal ezelőtt felszedte az úton, Sala Domokossal, meg Éltető Ferenccel. Most itt áll a két öreg mellette, nézik a várba küldött szakállasokat.

— Messze van. Több része a mocsárba hull, — törölte meg Sala Domokos izzadt homlokát. Vállát nekivetette az ágyúnak, feljebb billentette. — Küldjed csak, fiam! — vezényelt, s oldalt lépett. Az ágyú nagyot bődült, de a golyó alig hogy érte a falat.

Hiába. Nem lehet belelőni.

— Ez a pocsék sár megállít bennünket. Bezzeg, ha hegyipatak lenne...

— Mit csinálna akkor véle, bátyám?

— Hászen tudod, hogy mit. Mit csináltunk volt az Aranyossal?

— Az bizony igaz, — válaszolt Dózsa meglepetve. — Jöjjenek csak velem. Nézzünk bele ebbe a pocsolyába.

Belegázoltak a mocsárba. De nem tudtak előre vergődni, süllyedt a sár, mint a veszedelem. Visszajöttek megint. Csak álltak, s nézték a várat.

A mocsár felett vízimadarak kavarogtak, rikoltoztak, azoknak könnyű. De bezzeg az ember nagyonis a földre van szegezve.

— Adjál ecsém ötezer ásóst, és három nap alatt ez a sáros víz beléfolyik a Bögébe, — mondotta Sala Domokos.

— Meglesz, bátyám. Próbáljék valamit. Még ma elrendelem az ásást.

Éltető kételkedve ingatta fejét.

— Nem hiszem, hogy elbírná ezt a tengernyi vizet a Böge.

— Ha a Böge nem birná, ezt is odább tesszük. Minden vizet belé küldünk a Temesbe. Elbírja az.

— Az, el.

— Nahát.

Az ásás még aznap megkezdődött, s pár nap alatt csakugyan lefutottak a vadvizek, helyén fekete sártenger éktelenkedett, vergődő piócákkal, halakkal, rókákkal, farkasokkal és teméntelen fajta rovarokkal. De a vár alatt félkörben ott maradt egy kristálytiszta folyó. Mintha ma fakadt volna.

A sárba már gerendákat fektettek, utakat vertek, s Dózsa lépkedett a csudálatos folyó felé Sala Domokossal. Fejük felett szakállasok süvítettek, miket Báthory küldött a várból kifelé.

— Na ecsém, most ide még ötezer ásóssal, mert ez csak féleredmény!

— Meglesz, bátyám. Azonnal meglesz, — s mentek vissza. Amit látni akartak, látták.

Ezen időben pedig vidám élet folyt a várban. Temérdek nemesúr, de kiváltképpen sok nemesasszonyság menekült Báthory mellé, úgy bíztak a várban, mint a mindenható Istenben. Ez ugyan el nem esik. Ezt ugyan nem foglalják el a parasztok. Nem egészen ok nélkül hitték.

Az ebédek vacsorákba nyúltak, a vacsoráknak pedig sokszor az éjfél vetett véget. Báthory a Hunyadi-házban ütötte fel szállását. Az ostrom elég ok volt arra éppen, hogy egyszer s mindenkorra kisajátíthassa.

Mikor hírül hozták a kémek, hogy a keresztesek ostromhoz készülődnek, csak nevetett. De mint tapasztalt katona, azért csatlakozásra szólította a környékbeli nemességet. Mentek a kémek, egyik erre, a másik arra.

Egyszer aztán jelentik, hogy apad a mocsár.

Meghökkenve bámul a hírhozóra, azonnal páncélt, kardot, s megyen ki, a sáncok közé. Egészen megközelítette a kereszteseket. Látta, miben mesterkednek. A mocsarat belé a Bögébe, a Bögét bele a Temesbe... Annyi az ásós, mint a fűszál.

Ez már nem nevetni való. Elviszik a vizet a vár környékéről! Nyargalt vissza lóhalálába.

A keresztesek másnap virradóra a Rácvárost megrohanták, és elfoglalták. Gerendákat fektettek, egész fatörzseket tettek a sárba, míg meg nem szilárdult a hely. Akkor aztán megrohanták az Oláhvárost is. Elfoglalták. Nem maradt más hátra, csak a vár. Báthory kétszer csinált kirohanást. Egyszer némi szerencsével, egyszer pedig alig tudott néhányadmagával megmenekülni.

Egyszer aztán, éppen ebédelt az úri társaság, mikor egy ágyúgolyó beütötte a palota fedelét, s a nemes urak, s nemes asszonyságok rémülten szaladtak szerteszét.

A tulajdonképpeni várostrom tehát megkezdődött. Az ágyúk egyre közelebb jöttek a bástyákhoz, a két öreg, Sala Domokos, meg Éltető Ferenc vezették az ágyúzást. Sala Domokos görnyedt alakja hol itt, hol ott tűnt fel, nézte a becsapódásokat, és csóválta a fejét, ha nem volt megelégedve.

Kora délelőtt volt, mikor követek érkeztek a gubacsi táborból. Akik hírül hozták, hogy Száleresi megütközött a nemesekkel, és a nemesek a kereszteseket teljesen szétverték.

Dózsa irtózatos haragra gerjedt.

— Gyáva kutyák vagytok mindannyian! Megérdemlitek, hogy a nemesek karóba húzzanak benneteket!

A követség vezetője, egy hadnagy, ijedten nézte a vezért:

— Ezt meg is tették, uram. Kardélre hánytak mindenkit, akit megfoghattak. Az ütközet előtt Perényi nádor kihirdette, hogy akik leteszik a fegyvert, bűnbocsánatot kapnak, hazamehetnek, békességben munkálkodhatnak. Ettől kezdve nem bírtunk a néppel. Több része megadta magát az urak kegyelmére. Négyezren maradtunk, és megütköztünk. A csatát dél felé elveszítettük. A nemesek akkor aztán nekifordultak azoknak is, akik lerakták a fegyvert, és mind egy szálig lemészárolták. Asszonyostól, gyerekestől együtt. Ezek lehettek vagy nyolcezren.

— Kutyák! Rabszolgák! Nem is érdemeltek mást. Kürtösök, ide hozzám!

A küldöncök a kürtösök után szaladtak, a kürtösök jöttek és kapták a parancsot, hogy azonnal hirdessék szerte a táborban a gubacsi csatát, és azt, hogy így járnak mindazok, akik megadják magokat az urak kegyelmére.

Egyébként pedig lassan megnyugodott, győzni se lehet anélkül, hogy néha veszteség ne érje az embert. Az ember így tanul. Csakhogy nem az egyetlen rossz hír volt az a mai nap. Mert az egri és debrői táborból is befutottak a követek, hogy a nemesek a parasztok gyávasága miatt teljesen leverték a keresztes hadakat. Hiába volt a papok és a hozzájuk csatlakozott nemesek bátorsága. Megadták magukat kényre, kegyelemre. Persze, itt se tartották meg a szavakat, lemészárolták őket.

Az ország közepe tehát elveszett.

Az alvezérek komoran állták körül Dózsát. Most már nem az eszmében, hanem benne volt minden bizodalmuk. Mit tud tenni? Mit lehet még tenni?

— Hívják elő Sala Domokost! — rendelkezett.

Az öreg előkerült hamarosan.

— Mennyi ágyúnk van nekünk itt, bátyám?

— Huszonhat darab.

— Mennyi golyót küldtünk eddig naponta Báthorynak?

— Száz darabban állapodtunk meg, ecsém.

— Úgy van. Ezentúl adni kell neki kétszázat. — Aztán az öccséhez szólott: — Mennyi a hadsereg?

— Negyvenháromezer fegyveres és tízezer ásós.

— Azonnal intézkedj, hogy tizenötezer embert oszthassunk széjjel a temesközi várainkban. Ha az országot elveszítjük, itt vetjük meg a lábunkat. Beosztjuk harcba az ásósokat, és helyettük hozunk népet Becskerek vidékéről, meg Horvátországból. Azután pedig gondoskodjatok arról, hogy az ugarok őszire vetetlen ne maradjanak. A Temesköz lesz a mi éléstárunk jövő esztendőre. Mert a harcot utolsó csepp vérünkig fel nem adjuk,

ha akármi is történik. Vagy ők, vagy mink. Ketten nem férünk meg többé a földön.

Az alvezérek helyeseltek. Csak Lőrinc szólította félre Dózsát.

— György, én azt tanácsolnám most is, mint a minap: hagyjuk itt Temesvárt, s nyomban törjünk be Erdélybe. Ott állítsuk fel a népet a zászló alá. Nagyon félek, hogy Zápolya megelőz bennünket.

Dózsa nyugodt volt már megint, szemrebbenés nélkül válaszolt.

— Nem lehet, Lőrinc, még akkor sem, ha tudván tudjuk, hogy Zápolya elcsábítja tőlünk a székelységet. Zápolyától nem félek, még a székelyektől sem, de Báthorytól igen. Mert ez a vén tökéletlen az ország legjobb katonája. Tehát hiába győznénk mink le Zápolyát, ha Báthory itt lenne egy igen erős várban a hátunk megett. Ha kihúznánk innen a lábunkat, azonnal elszedné tőlünk várainkat. Még rosszabb lenne, nem szembe lennénk, hanem hátba támadna.

Lőrinc nem érvelt tovább, elhallgatott, s elballagott szállása felé.

Az ostrom hát teljes erővel folyt, rések omlottak a falakon, a legtöbb épületnek leégett már a teteje.

Báthory egymásután küldözgette követeit Ulászlóhoz és a szomszédos vármegyékhez segítségért. A követek keresztül is vergődtek a kereszteseken, hoztak is csapatokat, de azokat egy szálig megsemmisítették a keresztesek anélkül, hogy a várba bejuthattak volna. Június utolsó napjának délutánján Báthory ebédnél ült éppen, vezérkarával, és a menekült nemesurakkal, nemesasszonyságokkal a Hunyadi-ház boltívei alatt. Az étekmester olyan arccal hajolt a tálak fölé, mintha főzés közben beléesett volna valami, s most azt keresné.

Báthory bosszúsan pislogott a vele szemben ülő nemesasszonyságra, akinek szinte csorgott a nyála, mikor meglátta a párolgó sültet.

— Ez a nőnemű barom többet eszik, mint öt katonám, — mérgelődött. De hát, mégis máson kell kitöltenie mérgét: — Miből van ez a sült? — kiált rá az étekmesterre.

— Ez, uram? A Hókából, — dadogott a mester. — A hóka...

Báthory felugrott, kikapott egy darabot a tálból, meglóbálta, a nemesasszonyságot vette célba, mégis a mester arcába vágta.

— Vessz meg, te állat! Saját lovamat akarod vélem megetetni?

A mester siránkozva törölgette arcát:

— Minden barom elfogyott a várban, csak a nagyságod lovai vannak még meg. Úgyis maradt még ötven darab...

— Hát aztán? Azért maradt, hogy itt felzabáljuk mihamarabb? Hát a katonák mit esznek?

— Máma legfeljebb fakérget főzethetek...

— Persze. Azoknak jó az ócska zsendely is. A nemesurak pedig megpofáznak minden csúszó-mászó állatot. Megeszik az én Hóka lovamat... — Rettentő haraggal kerülte meg az asztalt. Bicegett az ablakig, meg vissza. Ami egyébként be volt rakva téglával, csak tenyérnyi nyílás volt rajta. Hogy be ne tévedjen valami bolond golyó.

A nemesurak, s asszonyságok megrőkönyödve nézték pillanatig, de valamelyiknek hangosan korgott a gyomra, s erre a nemesasszonyság elmosolyodott, kecsesen vett ki egy darab sültet. Szemérmesen behúnyta szemét, s belélharapott. A többi követte példáját. Erre aztán Báthory még mérgesebb lett.

— Deák! Hol vagy te deák? — ordítozott.

A deák berobogott. Tenyerével törölgette a száját. Nyilván ő is segített a másvilágra általléptetni a Hókát.

— Te is mindig csak a böndődet tömöd? Írjad csak azonnal Ulászlóhoz levelünket! — A deák íráshoz készült, Báthory diktálta: „Ulászló király úrnak, felséges urunknak kezébe adassék."

„Immáron felséges Úr, nemességünk annyira elpuhult, mint az asszonyok, akik, ahelyett, hogy ezt az erős várat, Temesvárt, a korona ékességét menteni igyekeznének a veszett ebektől, inkább elkerülik, hagyják, hogy a korona javai ebek hamincadjára jussonak, pompában, fényben élnek, nagyravágyók, irígyek, fösvények, kutyák!"

De már nem is diktált, hanem ordított.

— Írd még csak utána, deák: hogyha a felséges úr nem ád azonnal segítséget, magam is nyomban átpártolok a keresztesekhez. Segítek nekik karóba húzni ezeket a hitvány nemeseket.

A nemesurak rémülten ugráltak fel az asztaltól.

— Cifra dolog lenne, úgye? Ne írd hát ezt mégse, deák. Hadd gondolkozzak még felette.

A levél hát elment, és Ulászló csakugyan segítség után nézett. Zápolyához küldött követeket. Mire aztán hírül hozták a várba a kémek, hogy Zápolya megmozdult. Immár Gyula-Fejérváron táborozik, és onnan készül Temesvár alá.

Báthory megalázta magát régi haragosa előtt, késő éjszaka diktálta deákjának a levelet:

„Nagyságodat nemeseivel és nemtelenjeivel együtt a min-

denható Istenre és szülő anyjára kérem, szabadítson meg engem az oroszlány torkából."

Legügyesebb kémjeire bízta a levelet, s azok még a hajnal előtt leereszkedtek a kiszáradt mocsár zsombékjai közt.

Hogy az ostrom milyen heves lehetett, kitűnik ebből a levélből.

GYULA-FEJÉRVÁR környéke olyan volt, mint a felforgatott méhkas. A nemesség kisebb táborokba verődött, úgy gyülekeztek, ki hová való. Bent, a várban Zápolya fejedelmi pompával fogadta a felkelők vezetőit, innen osztogatta rendeleteit.

— Hívjátok be Andrássy kapitányt! — szólott az alabárdosnak. — Kigyelmetek pedig üljenek le itt addig a szomszédos teremben, — mondotta az éppen nála lévő nemesuraknak.

Andrássy csakhamar megjelent.

— Mikorra írta Werbőczy, hogy itt lesz? — kérdezi.

— Minden pillanatban megérkezhetik.

— Hát a Marosszékből nem jöttek még az atyafiak?

— De igen, kint várakoznak.

— Azonnal bocsásd be őket.

Andrássy kiment, és Baló Boldizsárral tért vissza.

— Csak egyedül érkezett kigyelmed? — ment elébe Zápolya megütközve.

— Csak magam, öt kísérőmmel. Mivelhogy ... kipusztulnak már lassan az udvarhoz járatos emberek ...

Zápolya ráförmedt.

— Mit kerülgeti a szót? Én elrendeltem a felkelést a Székelyföldön, a Marosszékben hány könnyű lovas állott fegyverbe?

— Nagyságod tudja jól, hogy a székely nem megyen hadakozni a határokon túl, csak akkor, ha elrendeli a nemzetgyűlés. Már pedig ezt megkérdezni elmulasztottuk.

— Most nem olyan idők járnak, hogy gyűlésekkel, meg nem tudom mikkel, pepecseljünk. Most ki kell állni mind egy szálig, mert másként elveszünk. Hogy a Marosszék még mindig okoskodik! Méghogy a nemzetgyűlésre hivatkozik! Menjék kigyelmed vissza, és ha legközelebb ki nem állnak háromszáz lovassal, hát magukra vessenek. Minden szék itt van már, csak éppen a Marosszék nincs! Mi dolog ez? Hát csak vigyázzanak! Én velem akarnak ujjat húzni? Ellenségnek tekintem kigyelmeteket és a keresztesek után rájuk kerítem a sort. Mert Dózsát aztán hiába várják. Az nem teszi be a lábát többé Erdélybe.

— Meghiszem, ha nagyságod mondja. Miért is ne hinném? De a törvény az törvény mindenképpen, és ennek megszegése maga alá temetheti a győzőt éppen úgy, mint a legyőzöttet.

— No csak... ne okoskodjon kigyelmed. Hanem menjen. Míg nem késő.

Baló Boldizsár hát ment. S közben csendesen ingatta vén fejét. Valamit mondani szeretett volna még, ámbár... mit mondhat ő itt? Ő nem így beszélt a vajdákkal valamikor. Ők nem így beszéltek. De hol vannak a fiatalok, akik megtanulták tőlük ezt a beszédet? Sehol sincsenek. Árulók lettek! Vége van az országnak, vége van a világnak... Ment keresztül a szomszédos termen, s az tele volt várakozókkal.

— Nini... a csíki székkapitány... Bethlen Miklós... Az meg ott Bólyai Gáspár... ezek is átpártoltak hát Zápolyához! Többet nem ismert meg, mert szemét elborította a könny. Kitámolygott az ajtón. — Nyergeljetek fiúk, — mondta a legényeknek, — nyergeljetek és fussunk, mert örökre elveszett a székely szabadság...

Mikor a Báthory levele megérkezett, már Werbőczy is itt volt a táborban. Zápolyánál lakott, mint ahogy Zápolya nála lakott, ha Budán járt ennekelőtte.

— Hogy rimánkodik ez a vén tökéletlen, — mutatta meg Werbőczynek a levelet.

Werbőczy gondolkozva olvasta.

— Igaza van az öregnek. Mert nem csak a Temesvárra beszorult nemességről van szó, hanem az egész ország nemességéről. Ha Temesvár elesik, nyitva van a keresztesek útja Erdélybe.

— De én itt vagyok.

— Semmi. Dózsa úgy széjjelszórja hadaidat, mint a pévát.

Zápolya felcsattant.

— Hogy engem megverjenek a parasztok? Olyan Istenük aztán nincs.

— Ne tüzeskedj. Mert Báthory se bír Dózsával maga, te se. Ketten talán még leverhetitek. De csak talán! Igy vess számot evvel a levéllel. Neked azonnal indulnod kell Temesvár alá.

— Nem ijesztesz meg. Addig nem indulok, míg azt a pénzt, amit beleöltem a felkelésbe, a kincstár vissza nem fizeti.

— Hiszen azért vagyok itt, barátom, hogy ezt visszafizessem. — Okiratot vett elő, odaadta Zápolyának.

— Igen, ez az. Huszonkétezer arany. De ez az írás nekem még nem elég.

— Miért?

— Mert hiányzik róla Ulászló aláírása.

— Neked nem elég Werbőczy aláírása?

Zápolya nevetve kaparászott a szöveg alatt:

— Elégnek elég, de azért irasd csak ide Ulászló nevét is. Ide ni. A te neved alá. Elég disznóság, de még most ő a király.

— Nincs igazad. Mert már így is körmünkre égett a dolog. Ha egyáltalán számítasz még a koronára, úgy siess kimenteni Báthoryt. Neki még több hasznát veheted, mint az Ulászló aláírásának.

— Nekem beszélhetsz. Az én időm úgyis elkövetkezik. Nekem pénz kell. Pénz nélkül eszi a fene a koronát.

— Legyen, — határozta el magát Werbőczy — utazok Budára. Hol talállak meg visszajövet?

— Dévára vonulok hadaimmal. Ott felszedem még a palotásokat és a felkelőket. De Ulászló aláírása nélkül egy lépést se megyek tovább.

Werbőczy nyomban utazott, Báthory pedig egyre lankadó reménykedéssel várta a segítséget. Megették már nemcsak a Hókát, hanem a többi ötvenet is. Már az utolsó hátaslovát kerülgette az étekmester, a katonaság pedig a háztetőkről lekerült zsindellyel próbálkozott. Összeszedte még egyszer az őrséget (éppen hatodikszor), buzdító beszédet mondott és az őrség újra elfoglalta helyét a falakon, más része pedig kirohant.

De a keresztesek csúnyán megtépázták őket. Még harmada se tudott visszavergődni a várba.

Július 15-én, az Apostolok oszlásának napján már a kora délelőtti órákban nagy volt a forróság. Sárga fény lebegett a táj fölött, rekkenés forralta a sátrakat, szekereket. A nép tömegesen lepte az új medrében hentergő folyót.

A várral szemben, körül, hatalmas földsáncok emelkedtek, télre készülődött a tábor. Mivel a vezérkar mégis rábírta Dózsát, hogy az ostromot adja fel, a várat zárja körül s derékhadával nyomuljon be Erdélybe.

Dózsa, Lőrinccel a fürdőző népet nézegette, a folyón, némelyek vígan lubickoltak, mások ruhákat mostak vagy csak éppen süttették magukat az égő nappal. Asszonyok ruhát teregettek a bokrokra, fák ágaira, gyepre s gyermekek hancúroztak. Jó erőben volt a nép. Szinte meghízott, mióta tart az ostrom.

A nép még nem tudta, de ők már tudták, hogy itt van már Zápolya! Közeledik Zápolya!

— György, — szólalt meg Lőrinc — gondoskodtál megfelelő csapatról az erdőn túlra?

— Igen, Gecő állott ott fel seregével.

Mentek, nézegettek tovább. Majd Lőrinc megint mondta:

— Tudod, mit jelent nekünk a holnapi nap?

— Tudom, az alkotmány örök időre való biztosítását, vagy pedig az örök rabszolgaságot és az ország pedig elvész.

Lőrinc megint elhallgatott, azon töprengett, hogy vajjon nem hagytak-e ki a számításból valamit, ami eltemeti az eddig elért nagy dicsőséget. Mi az, amit jól cselekedtek, mi az, amit nem jól, mit tévesztettek el, de egyáltalán: vajjon mivel lehetne az ellenségnek megtántorítani az embereket? Ezt lenne jó tudni. Tudják jól, hogy Gubacson, Egerben, Debrőn mit igértek, mivel csapták be, evvel tehát nem boldogulhatnak, hiszen védekeztek ellene jól és idejében. De hátha kitaláltak megint valamit? Valami újat, valami meglepőt? Próbált azoknak a fejével gondolkozni, szemükkel látni, beleképzelte magát azoknak a bőrükbe, hogy mit is tenne hát ő, ha nem itt lenne, hanem amott? Megfordult a várral szemben s öklét megrázta.

— Minden jól van és te elpusztulsz, cudar világ...

— Mit mondtál? — kérdezte Dózsa.

— Hát azt, hogy... holnap a népé lesz ez az ország...

— Igen, és pedig visszavonhatatlanul!

Lovas hírnök vágtatott az erdő felől. Még meg se állott a lova, lélekszakadva kiáltotta:

— Itt vannak a Zápolya hadai!

Dózsa mérgesen rivallt rá:

— Azért vagy ilyen nagyon megijedve?

— Én nem vagyok megijedve, uram, csak... már el is árasztották kémekkel a mieinket és hazatérésre csábítgatják az embereket. Több kenyeret, kevesebb adót, és lelki üdvösséget ígérve nekik.

— És ezt te elhiszed?

— Én nem. De egy hadnagy már el is hitte, úgyannyira, hogy által is akart menni a századával. Az alvezér szerencsére észrevette...

— Ki ez a hadnagy?

— Sebessy Ábel, túri nemes.

— Mondtam, vezér, — dühöngött Lőrinc, — hogy inkább kössünk fel minden nemest, mintsem táborunkba fogadjuk!

— Ez az egy ilyen. De ezt is karóba húzatjuk. Menjünk.

Mentek. Sebessy hadnagyot karóba húzták. De ezen az éjszakán nem tudta se Dózsa, se Lőrinc lehúnyni a szemét. Ébren voltak, lóháton. Parancsokat osztogattak, ellenőrizték a csapatok felvonulását. Ami egész éjszaka tartott.

— A Székelyföldről érkezett egy nemesúr, — toppant a vezér elé Sebő hajnal felé.

A sátorban voltak éppen, s Dózsa kíváncsian ugrott fel. Baló Boldizsár állott a nyílásban.

— Hát hol jársz itt, bátyám, miért nem vagytok odahaza nyugodtan, mint ahogy izentem volt?

— Odahaza, ecsém? Haj, ki tudja, meddig lesz nékünk még hazánk!

Dózsa kicsit türelmetlenül nyugtatgatta az öreget:

— Abból mirajtunk is áll. Az nem csak úgy megyen. De ti nem mulasztottatok el abból semmit, amit meghagytam?

— Mink nem. De hiába. Más székekben csak ímmel-ámmal indultak a szervezkedések, de a lovascsapatok szervezését meg se kezdhettük jóformán.

— Miért?

— Mert akiket beszerveztünk, nyomban átálltak Zápolyához. Erre aztán oda zúdult az egész. Úgyannyira, hogy Zápolya főerőssége a székely lovasokból áll.

— Honnan tudod, bátyám? — kérdezi megiszonyodva.

— Onnan, hogy ... magam láttam. Most jövök a Zápolya táborából. Szinte együtt érkeztünk.

Dózsa nem szólt, csak nézte a vén embert, nézte. Ez is székely, aki hű maradt, az is székely, aki hűtlen lett, mi a különbség mégis egyik székely közt, meg a másik közt? Mi az, amiért egyik hű maradt hozzá, a másik meg hűtlen lett? Miért is ízlelte meg a siralmasan meggyötört nép sorsát, ha nem tud rajta segíteni? De még inkább: mi az a valami, amiért éppen a nép se akar segíteni önmagán? Na de, hiába a teméntelen kérdés, felelet úgyse jön rá sehonnan, legyen tehát úgy, ahogy elvégeztetett.

— Hát ilyen temetést még nem látott a világ, bátyám! — kiáltja szinte.

— Milyen temetést ecsém?

— Olyat, amilyennel holnap eltemetjük a székely becsületet.

— Nem a székely a hibás ecsém, hanem azok, akik a fejét elcsavarták.

— Úgy? — nevetett Dózsa keserűn, — hát az csak úgy megyen, hogy jön közibük egy főúr, egy Zápolya, egy tót, és a székely olyan bitang, hogy arra hallgat, énrám meg nem? Nem, bátyám, ezt a népet az Isten se menti meg a pusztulástól. Zápolya csak vett tőlük, adót, katonát, én meg adtam, mindig csak adtam. — Leborult az asztalra, zokogás rázta a vállát.

Az öreg vígasztalásfélét makogott, de Dózsa felugrott hirtelen:

— Ne fáraszd magad, bátyám, ez is elmúlt. Mint minden hogy elmúlik a világon. Nincs itt semmi baj. Legfeljebb nem lesz székely az új országban.

— Az, meglehet. De még van. És pedig éppen a középen lesz felállítva.

— A középen lesznek, csakugyan?

— Csakugyan, ecsém, csakugyan.

— Honnan tudod bátyám ilyen biztosan?

— Hogy honnan? A Zápolya táborán keresztül jöttem én. Nem jártam én ott potyára. Igaz, hogy ő rendelt magához még Dévára, de egyúttal széjjelnézek mán, mondom...

— Szóval, a középen lesznek, — tűnődött tovább Dózsa, majd sokára meg is kérdi:

— A Dózsa-házról tud valamit mondani, édes bátyám?

— Csak annyit tudok, hogy... a nagyasszony igen gyengélkedik, Tamás meg a szászok között bajoskodik, de kevés haszonnal.

— Ezt értem. A magyarság dolga, nem a szászok dolga. Sebő!

— Itt vagyok, uram!

— Azonnal üljön össze a vezérkar itt, az én szállásomon!

Sebő elment s kevésre rá a kürtösök vezéri jeleket fúttak.

SZEMBENÉZETT egymással a két sereg.

Egyik oldalon a sok száz évek alatt kitermelődött nemesség, kipróbált fegyverzettel, drága vértezettel s olthatatlan gyűlölettel a parasztok iránt. Másik oldalon a nyomorban született, emberi sorsra áhítozó parasztság szorongatta egyetlen vígaszát, egyetlen bizodalmát, a kiegyenesített kaszát.

Zápolya dögvészt, pusztulást hirdetett arra az esetre, ha elveszítik a nemesek a csatát. Jólétet, gondtalan életet, ha megnyerik. Dózsa pedig szabadságot, emberi sorsot, ha a parasztok nyerik meg. Ott főpapok, püspökök aranyos palástban szórták az áldást, emitt a papok ruhája, imádsága azonos a népével. Melyiknek könyörgését hallgatja meg az ég? Nehéz ezt előre megtudni.

Dózsa úgy állította fel seregét, hogy Gecő vezette a jobbszárnyat, Lőrinc pedig a balszárnyat. Ő maga a székely lovasokkal szemben középen maradt. A tüzérség Ambrus ványai pap gyalogságával együtt tartalékban volt. A mező olyan volt, mint a forró katlan. A nap égetően sütött, sehol egy tenyérnyi felhő vagy szellőnyi fuvallat. Az emberekről dőlt a verejték.

Pár ágyú maradt az ostromló seregnél csupán, néha küldtek a várba egy-egy golyót. Megreszketett a rekkenő melegben az ágyúzás távoli füstje s körösköriil fakósárgán forrt a láthatár.

Egyszerre csudálatos valami történt, a nap homályosul anélkül, hogy akár tenyérnyi kis felleg volna s olyan színtelen, fakó lesz az ég. A meleg is egyszerre csökkent. Olyasvalami volt az, mintha a világ behúnyta volna félszemét. Csak a felével néz. Messze, a tábor mögött kóbor kutyák vonítottak, ijesztően, félelmesen.

Eleinte csak némelyek tekintgettek az égre, de egyszerre letérdel egy ember és hányja magára a keresztet. Mintha temérdek lenne még a markában. A szomszédja lenéz rá, aztán ő is térdre bukik. A feje lecsuklik. Lőrinc azon vette észre magát, hogy térdel seregének a fele és hangos szóval imádkozik.

Bősz szitokkal vágtatott végig a szárnyon.

— Tevék vagytok? Vagy gyermekek? Örüljetek inkább ti gyávák, hogy nem lesz meleg verekedni! De ha lefeküsztök itt sivatagi teve módjára... — beszélt, ordítozott, ami éppen a szájára jött.

Egyszerre megmozdult az ellenség és fergeteg módjára zúdult rá Lőrinc seregére. Próbálta átölelni. A sorok meginogtak, de csakhamar rendbe jöttek megint és próbálták megjavítani a hadirendet. De bizony nehezen sikerült. Kémek, kenézek kiáltozták, hogy aki eldobja fegyverét és átpártol, semmi bántódása nem lesz és keblére öleli megint az Egyház.

Sokan, igen sokan eldobták a kaszát (nem tanulták meg, hogy csak addig ember az ember, míg van kezebeli) és nem harcoltak. Várták, hogy az úri nagy ígéret innen őket azonnal békességbe, nyugodalomba s égbe emeli. De a sereg nagy része mégis megemberelte magát s hajrá menjünk csak neki...

Megkezdődött az irgalmatlan hárc életre-halálra.

A jobbszárny is megindult, csak a közép nézte még egymást szemkilobbanásig. Amott a harcosok is székelyek, itt csak a vezér maga székely... de ez is magyar, az is magyar. Ez itt a lázadó jövendő, amely új országot akar. Új országot, új embereket, új szabadságot. Itt a hűséges öregje, Sala Domokosok, Éltető Ferencek, Baló Boldizsárok. Amott a nagyhírű fiatal hűtlenek: Bólyaiak, Bethlenek, Andrássyak. Hajrá hát vad irgalmatlanság! Vesszen a székely, pusztuljon a magyar!

Dózsa támadást vezényelt.

Egyszerre zúgott fel a sereg ajkán a Jézus Mária és belérohant a székely lovasságba. Pillanatok alatt gazdátlan paripák nyargalásztak a gyepen, kalimpáló kengyelekkel s homályosult szemű parasztok vágódtak el.

Erős volt a roham, de hiába. A rohamozók nem székelyek voltak. Csak ki tudja hány generációban senyvedő jobbágyok. Megtört a roham, mint a szél hogy megtörik a sziklán.

Dózsa intézkedett, hogy jöjjön be a tartalék. Megint élére állt seregének s rohamra vezette. Leghűbb emberei voltak mellette. Sebő, Domokos, Baló Boldizsár. Az öregnek hullt a könnye, mint az eső, ennyi testvér láttán, de azért biztos kézzel vágta őket. Mint a répát.

Széjjelszórták a lovasokat!

De egyszerre a vár felől zenebona támad. Báthory rohant ki agyonéhezett serege élén. Mindent elsöprő rohammal jöttek, haladtak erre a csonttá aszalódott emberek. Mint megannyi elszabadult halál. A keresztesek megrémülve meredtek rájuk, aztán megfordultak, eszeveszetten szaladtak, ki merre tudott. Azok pedig jöttek, s szinte ellentállás nélkül kezdték mészárolni őket.

De megszólaltak az ágyúk az erdő szélén, és most meg már a nemesek szaladtak. Megfordult nyomban a szerencse.

Jó délután volt, Zápolya sátra előtt állt egy dombon, s figyelte az eseményeket. Szidta a szétszaladt nemeseket, mint a bokrot. Egy ágyúgolyó sátra előtt csapott le, teleszórta földdel szemét, száját, s a sátor vásznát.

— Andrássy! Vidd azonnal harcba az utolsó tartalékot! A kutyákkal nem bírunk másként.

Ezek pedig a csíki és háromszéki lovasokból álltak!

Andrássy elvágtatott a tartalékhoz.

EGYSZER CSAK lerepül a Lőrinc kardjának pengéje. Markolata marad a kezében.

— Jól vágtál, hé! — húzódik el a szája és lekavarintja nyakából olvasóját. A nemes, akinek ez a jó kardja volt, hogy egy csapással ketté szelte ellenfele kardját, megint suhint, de ez már nem sikerül. Kardja kicsorbul a Lőrinc olvasójának kövén. Mire feleszmélt volna, feje fölött fütyül valami, sziszegve, s összezúzott koponyával terül el a gyepen.

— Hajrá édes fiaim! Csak egyetlen órát még, és tiétek az ország, a föld, az ég! — biztatgatja a harcolókat olyan hangon, hogy messze is meghallják és erre bátorságot éreznek megint a csüggedők.

Az olvasó pedig zúg, sziszeg, csattog.

De egyszerre elszakad a zsineg, s a kövek szétszóródnak. Kicsit meghűl benne a vér, de aztán vidáman felkiált:

— Semmi. Minden olyan semmi a nap alatt. Csak a mi harcunk örök. Harcoljunk hát tovább édes fiaim...

Sövénykerítés fekszik az oldalán, kinyúlnak belőle a karók. Amit kihúzott, lehetett jó ölnyi. Földnek szegezte és be-

dobta vële magát oda, ahol legsűrűbben aprították egymást a viaskodók.

BE SOK MOST a székely! Bezzeg máskor kevés! Vagytok még? — cserélte fel Dózsa kezében a kardját, mert a jobb már elfáradt. Vágja hát a bal. Van mit, mivel befutott Andrássyval a tartalék.

Egy hadnagy verekszi magát hozzá a Gecő seregéből:

— Vezér! Azt kérdezi Gecő, hogy mit tegyen. A rácok átpártoltak a nemesekhez. Négyezeren voltak pedig.

— Hogy mit tegyen, fiam, azt kérdezed? Hát először is harcoljanak mind egy szálig, mindhalálig. Azután pedig mondd meg neki, hogy ... — De nem tudta átadni a hadnagynak az izenetet. Mert megingatta seregét az Andrássy rohama. Mélyet sóhajtott hát, és beléfeküdt megint.

Egy paraszt, akit leszúrtak, végső erejével egy ló lábikráját marta, mint a kutya. A ló rugdosott, de nem tudta lerúgni róla. Szökni akart hát, de egy kasza felhasította a szügyét. S közben, mintha csak hasa alá akarna nézni, a nemes alája fordult. Sok kép, sok szörnyűség.

— Vérzel, vezér! — kiáltja Sebő, de ugyanakkor egyik katonájának egy nemes a szemeláttára ontja ki a belét. Dózsa ezt agyonvágja még, aztán érzi, hogy zsibbadás ömlik el a féloldalán. Mintha lova háta lenne az ő combja, vagy hogy is van ez így össze-vissza? Szinte találomra vagdalkozik erre, arra, és ó be sokan vannak, ó be kegyetlenül sokan ... s csudálkozik, hogy miért hajlik feléje Baló Boldizsár? De ha már idehajlik, miért hull a könny a szeméből?

Majd azt érezte, mintha nagy, irtó nagy emberek feltépték volna a temesi gátat, mert valami úgy dübörög, úgy zúg ...

— Elesett a vezér! — vágtatott vissza Gecőhöz a hadnagy.

Utána, mint a forgószél, az emberek ezrei kapták fel ezt a kiáltást.

A verekedők abbahagyták az egészet, megfordultak, s szaladtak az asszonyokra bízott táborba. Mintha azok meg tudnák védeni őket a nemesek haragjától.

— Mindennek vége van, — suttogott Gecő és mintha a karja megbénult volna, nem tudott vële vagdalkozni.

Sala Domokos dermedten bámulta a szaladókat, hallgatta a kiáltozást.

— Na keresztkomám, Éltető Ferenc, — mondotta, — nekünk osztán befellegzett, elmondhatjuk ...

— Elmondhatjuk, keresztkomám, el. Csakhogy egymás

között, mert György ecsénknek nem mondhatunk többé semmit...

— Annak, nem. Hej, Magyarország, hej. Hej, Erdélyország, hej. Na de, mink is csináljunk valamit, mert itt nem maradhatunk.

— Itt, keresztkomám, nem. Parancsoljuk csak a földnek az ágyúkat!

— Az lesz a.

Az ágyúk csöve földnek áll már, ráadásul az emberekkel kicsi halmokat hányatott rájuk.

— Tölts! — vezényelt az öreg. — Az emberek szótfogadtak, álltak, várakoztak. De azonnal itt lesznek a csíki lovasok...

— Tűz! — parancsolt megint és az ágyúk elbődültek. Millió darabra szakadtak. De leverték a csíkieket pocsékul. Lovat, lovast, egyformán.

— Szaladjunk most már, keresztkomám, Sala Domokos!

Szaladtak. Be az erdőbe. A lovak jó helyen voltak itt, védve, és fák alatt. Eloldották az övékét, nyeregbe ültek és aló. Elvágtattak.

Megkerülték messze a tábort, senki se látta őket többé ezen a tájon.

MEGHALT A VEZÉR, — harsogott keresztül a kiáltás a csatamezőn, s Lőrinc immár hiába biztatgatja embereit. Hiába magyarázza, hogy hiszen vezér nélkül is jó a szabadság. Semmit se ér. Nem hallgatnak rá. Tehetetlenül nézi a sereg fejnélküli felbomlását.

— Ez a nép kutya! Ennek a népnek nem kell szabadság! — próbál átkozódni, de kit átkozzon? Önmagát, vagy a népet, vagy az Istent, aki a népek sorsát adja, irányítja?

Mellette kétfelől folyik el a menekülő nép, mint a szennyes víz. Nem a tegnapi hősök ezek immár. Csak szánalmas, rimánkodó páriák. Folyt, ömlött el mellette az áradat, néhányszor kinyujtotta rettentő karjait, hogy elkapja egy-egy menekülő nyakát, és azt mondja neki: — Hová szaladsz, nyomorult? Sorsod elől úgyse tudsz elszaladni! De mit ér? Éppen itt ér utól egy nemes egy szaladó parasztot, kopjáját hátába vágja. A paraszt felbukik.

Lőrinc kétkézre fogja a tölgyfakarót, odavág neki. Vagy nem is, egyszerűen csak agyonvágja. Leomlik lováról, mint valami tárgy, vagy massza. Szép volt a lova, s erős. Megfogja a kantárt, felpattan a hátára. Vágtat ő is a többi után.

Zápolya lóháton járja kíséretével az elnémult tábort. Sebe-

sültek és halottak ezrei hevernek szerteszét. Halálhörgéssel van tele az alkonyat, és a fiatal palotások parasztasszonyokkal fajtalankodnak, egymás szeme előtt, szabadon. Jobban megjön így az ándungja annak, akinek egyébként nem jönne meg.

Sikoltás, menekülés, de pendelykorc szakad és az asszony gáncsot kap, elvágódik. A palotás úgy dől le rá, mintha párnára, ágyra, vagy éppen a földre dőlne. Szemében nem is más ez, mint föld, csakhogy vére van, s forró a teste, vonaglik és mozog. A halállal vívódók letépik magukról az inget, meztelenül fetrengenek a fiatal testű parasztemberek. Zápolya hol erre, hol arra néz, van itt látnivaló elég. Egy palotás közvetlen ott, ahol elmegyen, fiatal parasztasszonyt dögönyöz egy bokor tövén, de ahogy jönnek a hatalmasságok, megugrik a bokron túlra. Az asszony ittmarad. Hanyatt. Teste tiszta, szinte fénylik, mint valami dicsőült, s két melléből oldalán lefolyt a téj. Szoptatós, nyilván. Iránta csillag ragyog, az első csillag. Sugár nem tud még megülni rajta.

— Micsoda isteni szagok, — akarja mondani Báthorynak, hátra fordulva, de csak mekeg. Mint a kecske. Beteg kéj az egész ember. Két combja reszket, s gerincében háborog a vére, mint a feneketlen tenger.

A nemesek húszezer parasztot, asszonyt s gyermeket mészároltak le a temesvári védtelen táborban. Ezenkívül akik elhullottak az ütközetben . . .

Lőrinc vadul vágtatott tovább és tovább.

Késő éjszaka volt, mikor elérte a gázlót. Egyszuszra tette meg az utat eddig, hogy legyen odaát mihamarább. Megkötötte lovát egy fűzfához, erről eszébe jutott hirtelen sok nehéz idő a Bibliából, aztán legyintett, s lefeküdt a hűvös, harmatos fűre. Füle körül szúnyogok ríttak, ríttak, keservesen. Tücskök is szóltak, s menekülők vizet gázoltak, megpihentek az innenső parton.

Lovon, szekéren, gyalog jöttek a menekültek, egyre jöttek, nem baj, ha még egy nap is a világ, de még legyen. Mindez, ami ezután jön, már csak ráadás. Mögöttük tüzes volt az ég, égtek az érett búzatáblák. Amik biztosították volna a hadnak a téli szállást. Milyen érdekes! Ha hadak nincsenek, búza se legyék. Ki találta ezt ki? Kinek olyan erős még a szava, mint a törvény?

— Ezek is emberek, mert élnek, mozognak, mennek, — nézte Lőrinc őket. — Vajjon hova mennek? Élni, vagy meghalni? Olyan mindegy az már.

A közelben, a folyó mentén letakart keresztek lángoltak fel, valamelyik belédugta az öklét. Ha ő nem eszik belőle, más

se egyék. Olyan világos lett, mintha nappal lenne, s a lobogó fényben fedetlen fejjel, apró lovon ember közeledett. Ahogy jött, lovagolt, maga elé szórta énekét, mint vetésre szánt magvakat:

Rettenetes nékünk bajvívásunk,
Függelmes sok hivalkodásunk...

Az ember ideért, leugrott lováról, megkötötte ugyanahhoz a fához túlfelől. Hanyattvágta magát, feje alá tette két kezét és tovább danolt.

— Ki vagy te, Atyámfia? — könyökölt fel Lőrinc.

Az ember Lőrinc felé fordult.

— Deák vagyok Wittenbergiában. Veres Eksteinnek hívtak az oskolákon.

— Most már ismerlek. Most hová mégy?

— Ahová te mégy, nádorispán. Mert én is megismertelek. — Közelebb csúszott, hason.

— Nincs már nekünk hová menni, fiam.

A deák hangosan nevetett.

— Hogyne lenne? Én már háromszor csináltam meg ugyanezt. Háromszor szaladtam az üldözők előtt, háromszor vertem le csizmámról az út porát így, egy folyópartján vesztett csaták után, és mégis itt vagyok. És mégis máshova készülök.

Elhallgatott. Lőrinc se szólott. Egy paraszt ereszkedett túlnan a folyóba, kantáron vezette lovát. A nyeregben asszony ült, s ölében gyermeket zsugorgatott.

— Odanézz, — mutatott arra a deák, — amelyik úgy tudja szeretni az asszonyt, gyermeket, lovat és vizet: az a nép örök nép. Az él! És akkor pedig nekünk is van hová mennünk. Na gyere velem. Most te vagy a vezér.

— Hová? — nézett rá komoran Lőrinc.

— Biharba. Ott még áll a harc.

Csengett, bongott Lőrinc fülében az iménti nóta, sokáig, nagyon sokáig és felállt. — Hát akkor a hatalmas Úristen nevében! Kürtös! Ide hozzám egy kürtös! — kiáltotta.

Egy ember szaladva közeledett, vizes gatyája csattogott rajta. Megállt Lőrinc előtt.

— Gyülekezőt! — parancsolta.

Az embernek nem maradt semmije, csak gatyája, inge, kürtje s most boldog volt nagyon. Övé a legdrágább kincse a világnak. Belémerítette a Marosba, keveset meglötyögtette a vizet benne, aztán kiöntötte. A kürt száját tenyerébe csapta, aztán beléfútt. Felső testével ugyanakkor kört írt le a levegőben, egyszer erre, aztán amarra. Délről keletnek, keletről délnek.

Szólt, szólt a kürt az éjszakában, széjjelterült az égen s a földön. A Maros messze vitte, zengette, megszépítette.

A széjjelszórt keresztesek felfigyeltek, keveset tétováztak, aztán megindultak errefelé. Jöttek. Elébb egyesével szédelegtek, az árvábbak, az elhagyottabbak, aztán jöttek már csapatostól. Egyre jöttek. Jobb élet felé, vagy jobb halál felé.

Lőrinc a lován ült már. Ölében feküdt keresztbe legutolsó s megmaradt fegyvere, a sövénykaró. Mintha roppant birodalom kormánypálcája lenne.

A kürt pedig szólt, egyre szólt. Szavára jöttek a megátkozottak, a kitagadottak, összegyűltek a Lőrinc háta megett, és Lőrinc állt, mozdulatlan. A ló aludt alatta.

— Vezér, — jelentette egyszer a deák, — a sereget megszámláltam, összesen kétezerkettőszáz ember.

— A könyörülő Úr Isten nevében indulunk! — adta ki Lőrinc a parancsot és megindult fel, a Biharba vezető úton.

A sereg utána.

Előttük derengeni kezdett a hajnal az égaljon.

DÓZSA ARRA ébredt, hogy valaki simogatja a fejét.

Végtelenül könnyű s leheletnyire kedves ez a kéz, madarat óvnak így, virágot becéznek így, evvel a mozdulattal imádja a kedvest a szerető.

Tudja, hogy nem igaz, de mégis az lenne jó, ha úgy lenne, hogy ő most fekszik Cegléden az Atyafinál, az Úrban, reggel van, Katalin asszony van mellette túlfelől, karjai forrók az éjszakától, csak tenyere, óh, megáldott tenyere hűs. Mint nagy viharok után az ég.

Egyik gondolat jön, a másik megyen, de mind itthagyja benne az ízét. Most azt érzi, hogy az anyjának milyen párás, szívet dobogtató szagú volt emlőjének selyme. Belézeng az udvar csengése, mikor, valamikor, áztatta, verte a nyári eső. A csepegő csicsergését is hallja, majd azt, hogy a szélben harsonázott a kürtő. Szél fú egyre, a Mária sírján ri a fű, tarack, vadzab, meg cigánybúza. Mária ... Kata ... meg mindazok, akik csak annyi időre jöttek elébe, mint mikor a gondolkozóra sorba rányitják az ajtót. Itt vannak körülötte szinte, de nem jövésben, avagy menésben, hanem legtisztább mozdulataikba belémerevedve. Mária egyszer meggyet szedett a fán és lenézett rá, amint kantáron vezette a lovát. Két kicsi térde összeszorítva, egyik válla fent, az álla alatt s kötőjéből a meggy potyog a földre. De nem is Mária ez már, ez csak Mária volt, hogy széjjelmosódjon, beléolvadjon másik leányba, harmadikba, negyedikbe, tán azért, hogy legtovább időzzön benne Kata asszony. Előbb piros fényben vibrál két kicsi arcgödre, semmi más, hiszen kezdetben így teremtőzött a világ. Két csudálatos szem tekint rá megértőn jóságoson és ő tudja, hogy ez a szempár annak az asszonynak élete, ereje: ehhez igazodik kéz, láb, szív s minden más. Minden erejét megfeszíti, hogy még! Még többet mutasson, többet lásson, hogy milyen volt az arca valójában, milyen volt a válla, óh, milyen volt merevül az Asszony. De csak a szem nézi szakadatlan, mint testetlen mélység, fény nélküli fény, amit nem lát, csak érez az ember. De látni, látni, csak még egyszer látni! Látni

a szeretőt, aki eggyé lett ő vele, mint ahogy eggyé lett a földdel az égi szentség. De nem láthatja, nem tűnik elé. Kürt harsan a messzeségben, lovak dobognak, lábak szelik által az irdatlan távolt és a zászlót látja meg a legelébb! A zászlót, amely kókkadva csüng a rúdon s Boldog Asszonyunk, Szűz Mária hol előbukkan, hol rácsapódik a vászon megint. Hadak vonulnak el, mint a fergeteg s valaki viszi, messze viszi már a lobogót ...

— A zászlót! A zászlót! — kiáltja hangosan és kinyitja a szemét. Alacsony, súlyos boltozatot lát, amint rávetődik a fény egy parányi lyukon.

— Bátyám, édes bátyám ... ne kelj még fel, aludj ... — suttogja Gecő s tovább simogatja a bátyja fejét.

Csudálkozva nézi az öccsét, hiszen az ő feje annak az ölében van, körültük szalma, leverve, taposva s vízcseppek a boltozat köveiről. Felül hirtelen s meglátja a lábára láncolt vasgolyót. Nézi pillanatig, kettőig, tovább, egyszerre azt mondja:

— Mindennek vége van. Terveknek, akaratnak, életnek, csak egy bizonyos: a halál.

Fel akarta kapni a golyót, de fájdalom nyilallt az oldalába, hiszen ő megsebesült! A golyó pedig nehéz. Hatvan fontnyi.

Ha tovább fekszik vagy tovább ül, máris annyi, mintha meghalt volna, feláll tehát nagykeservesen. A golyót ölébe veszi. Odább lépeget. De közel a fal, vissza kell jönni. Ennyi lett számára a szabadság.

— Bátyám, édes bátyám ... — mondotta megint Gecő, ki tudja hányadikszor, mert egyebet nem tud mondani.

— Neked, ecsém, haza kell menned, — vigasztalja György, pedig tudja, hogy az ő vigasza egy hajítófát sem ér.

— Majd megyünk, György, ketten megyünk. De neked most csak pihenni kék ...

— Haj, pihenni! Szabadnak lenni! ... — S leült a földre megint. — Mondjad, Gecő, mit nem csináltam én jól vajjon? Tudom, érzem, hogy valamit nem jól csináltam, de hogy mit, nem tudhatom. Valami kimaradt, valami elromlott ... Tán ott volt a hiba, hogy a népet nagyon szerettem ...

— Bátyám, kedves bátyám, minden jó lesz, ne félj. Hiszen mink segítettük a vajdaságra Zápolyát, lehetetlen, hogy ezt elfelejtse!

— Nem kérek kegyelmet ilyen apró Zápolyáktól. De mit is csinálnék én ilyen emberek közt?

— Hazamegyünk. Tudod, aratni kék ...

— Bajosan megyek én már édes öcsém valahova. Az ember élete úgyse örök, és az én időm már bevégeződött tökéletesen. Csak az fáj kimondhatatlaul, hogy nem tudom elvégezni a meg-

kezdett munkám. De utánam majd következik valaki ... akinek már nem kell ott kezdeni, ahol én kezdtem. Csak folytatni kell. Majd az megszűri, hogy mit tettem jól, mit nem. Az meg tudja majd mondani, hogy a nemesekkel kellett-é induljak, vagy a nemesek nélkül teljesen. Meg aztán itt vannak ezek a papok. Azt hiszem, hogy a papokra szükségem volt mind közönségesen. Azokkal lehetett volna. Csak a nép gyáva volt. Nagyon is szolga. Csak csordába bátor, s akkor különösen, ha nincs közel a gazdája. Vagy ... nem is így van, úgy lehet. Honnan tudhatnám? Mi több, nem is tudom meg sohasem. És most, mióta beszélgetünk, elvégeztem magammal a számadást, ha kezdhetném, ugyanígy kezdeném. Legyen tehát úgy, ahogy az Isten akarja.

— Ne bajoskodj most ilyesmikkel bátyám ... — Nem folytathatta. Nyílott az ajtó, őrök jöttek be.

— Álljatok fel! — kiáltott egy, a vezető, aki sánta volt, s éktelen forradás volt a fél arcán.

A két testvér szótlanul felállt, ölükbe vették golyóikat.

— Menjünk. De ha szökni akartok ...

Mentek őreik közt. Egy őr sírt, amelyik leghátul ment. Titokban, hogy a többi meg ne lássa.

A Hunyadi-ház márványoszlopos termében várakozott rájuk Zápolya. Mellette, mögötte tolongtak a kíváncsi főurak, kapitányok. Mindenki szemtől szembe akarta látni Dózsát. Az őrök egészen közel vezették őket, aztán otthagyták. Álltak ott, egymás mellett.

Zápolya gúnyos mosolygással nézte őket, jó ideig. Aztán megszólalt.

— Rossz utakon találkoztunk egymással, vitézek. Látják kegyelmetek, így van az, ha az ember elbizakodik. A felséges Isten megvonja tőle irgalmát mihamarabb.

Csönd. Csak némelyik úrasszonynak pattant meg a lábikrája, mivel a kíváncsiskodásban nagyon előrehajolt.

Dózsa elnézte a Zápolya szemét, pillantás nélkül. Az nem birta sokáig a nézést, félrefordította fejét. Majd úgy vissza megint.

— Ha lenne valami kérésük, mink megteszünk mindent, amit tehetünk, — mondotta.

— Van kérésünk, — válaszolt Dózsa röviden, — és pedig az, hogy a székely szokásjog alapján ítélkezzenek felettem. Az öcsémet pedig azonnal engedjék szabadon, mivel én tartottam a táborban. Az ő dolgaiért én vagyok tehát felelős Isten és az emberek előtt.

Zápolya csendesen, nagyon csendesen nevetett.

— Mit gondolnak kigyelmetek? Ne ilyet kérjenek! Mert sen-

kinek másnak nem engedjük át ezt az örömet. — Intett az őröknek, azok előléptek megint, s kivezették őket. Vissza a börtönbe.

Egy nap, két nap; ugyanannyi év vagy évszázad, aszerint, ahogy bírja a gondolatokat görgetni az ész.

Senki se szólt hozzájuk ezen idő alatt, mindössze úgy adtak be némi kenyeret nekik az ablakon.

Harmadik nap, kora délelőtt, kinyílt az ajtó s bejött egy őr. Dózsa kérte, hogy újítsák meg oldalán a kötést. Az nem szólt semmit, csak a kezével csapott, majd Gecőt hívta.

Gecő tétován állott fel, hirtelen ráborult a bátyjára:

— Bátyám... édes bátyám... — suttogta.

— Menjünk, — mondotta az őr fakón.

Gecő visszanézett még, aztán ment. Az ajtóban levették a lábáról a bilincset.

Nemesekből fel volt állítva egy négyszög az udvaron. Közepén tőke, kétfelől csomóra dobált hullák. Egyik csomó merevül csak fej, másik csomó a törzse. A palota előtt két sorjában földbe ásott karókon rangosabb keresztesek voltak felnyársalva. Fejjel lefelé. A négyszög baloldalán ökörsütő rácson két leláncolt ember, Aszalai Kecskés Tamás kereszteskapitány, kincstárnok, meg Ambrus ványai papkapitány várakozott. Hanyatt feküdtek, meztelenül s nézték az eget. Hosszú asztal mellett ültek a bírák, íródeákok. Az asztal végénél hóhérok várakoztak.

— Mi a bűnöd? — mordul Gecőre egy bíró.

Rövid a kérdés, annyi, de annyi rá a felelet. Hogy mondja meg, hogy az megérthesse?

— Szabad székely vagyok, székelyek bíráskodjanak felettem.

— Ej, mit... vigyétek! — legyint türelmetlenül a bíró és a hóhérok nekirugaszkodnak, körülfogják, a tőkéhez cipelik és lenyomják a fejét.

— Bátyám... — suttogja Gecő, de asszonya arca tűnik hirtelen elé, az asszonyáé! A hóhér mellélép a bárddal, felnéz a Hunyadi-házra, minek erkélyén áll Zápolya hatalmas úr, kíséretével, s most meglengeti karját.

A bárd villan, a Gecő feje odább ugrott. Nyakából vastagon dőlt a vér.

A főhóhér az erkélyre tekint, a Zápolya karja megint lendül, s most már kisebb hóhérok tűzszerszámmal csiholnak s meggyujtják a forgácsot a rács alatt. A két kapitány eleinte hallgat, mintha még jólesne, mert csakugyan, végtelenül puha ágy a füst. Valami olyas, mint a fellegpárna az angyalok alatt. De lángra lobban a fa, a füst eliramlik, gyorsan, riadozva, a két kapitány ordít, ordít.

Dózsát hozzák az őrei.

Utána nyomon az apátúr, emögött papok, szerzetesek hosszú sora. Kinyujtott alabárddal őrök jönnek kétfelől.

Égett emberhús szagával van tele a levegő, ehhez hasonló szag nincsen a világon. Kicsit édes ez a szag, mint az erjedő tészta szaga, de a méz szaga is benne van ebbe, az őszi mézé, mikor érett komló ázik a méhes oldalán.

Az apátúr kezében szentelt víz és szentelt füstölő. Egyik kezében ez, a másik kezében amaz. Locsolja lába nyomát, a füsttel vállát, fejét fellegbe borítja. Elnyujtva, kornyikálva mondja:

— Ó, édes Jézus. Ó, kegyelmes Jézus. Ő, Szűz Máriának egyszülött fia, Jézus. Ó, gyönyörűséges Jézus. Ó, irgalmazz nekünk, míg vagyon az irgalmasságnak ideje.

Dózsa hátrafordult, s megláncolt kezével kiütötte kezéből a füstölőt. Az apátúr megrőkönyödve bámul rá, s másik kezével gyorsabban szórja a szentelt vizet.

— Te barom! Látod itt ezt a temérdek hullát? Ennek mindnek te vagy a sírásója! — kiáltja és arcába köpött.

Az őrök rárohannak, s pillanat alatt letépik róla a ruhát. Aztán félreállnak. Ott áll a magas póznán lobogó zászló alatt, mezítelenül. Oldalán felszakadt a seb, és a vér végigfolyt a combján. A nemesurak, nemesasszonyságok az erkélyen és az emelvényen taszigálják egymást, mindenki látni akar mindent.

— Kutyák! — kiáltja zengőn, harsogón, — így kellek néktek most, mezítelen? Szent lesz még tinéktek ez a mezítelenség! — S kihúzza magát, büszkén.

A hóhérok vasból kovácsolt széket cipelnek elő, lenyomják rá. Egy alábúvik, s láncot húz által két combján. Leláncolják. De nem szól, nem védekezik.

Forgószél nyargal erre a sáncok felől, általjön házakon, kerteken, s udvarokon, lerántja a zászlót a rúdról, s leteríti a Dózsa ölébe. Arccal felfelé. Dózsa látván látja, hogy vánnyadt, sáppadt kis nőszemély Istenanyánk megtestesítője rajta, de csak egy pillanat tizedrészéig tán. Mert hirtelen változik, s azon pillanatban olyan hamvas lesz az arca, mint a törökbarack, bőre, mint a nyári mezők hamvassága, bársonya, s a két gödröcske nevet orcája közepén. Haja fekete, mint a hulló pernye, s csudálatos halom a két melle.

A forgószél tovább nyargal, felborzolja a nemesurak parókás haját, a nemesasszonyok szoknyáinak alákavar és a nép, a felséges nép, a meggyötört, a hóhérnak is, áldozatnak is édességes nép térdre veti magát, és zengve, esdekelve rázendíti a Jézus Máriát.

(Ugyanis az Isten nem hiába teszen Boldog Asszonyunk zászlójával ilyen csudát.)

— Sietni! — Kiáltja Zápolya az erkélyről, a hóhérok ugrálnak, kapkodnak, a két kapitány rácsa alól a parazsat hirtelen átlapátolják. Fát raknak rá.

Az apátúr a kojtorgó tűzbe bámul, aztán rázendíti megint. De most már üvöltve, mint a sakál:

— Ó, Jézus. Ó, kegyességes Jézus.

Ebben a pillanatban a tér baloldali házának pincéjéből három nap óta éheztetett parasztok jönnek elő, őrök ostorokkal kergetik, mint a csürhét, és táncolnak, mert így vannak betanítva erre a pillanatra.

Sípok, nádihegedűk, kecskebőr, meg kutyabőr dudák szólalnak meg, gyorsabban, egyre gyorsabban, és azonképpen szilajul az ostor a csorda hátán.

Egy szerzetes remegő kezekkel, szinte vacogó fogakkal erősíti vissza a zászlót a rúdra, de mikor felszegezte, akkor látja, hogy fordítva tette rá. Vállat von, mintha azt mondaná: — Sebaj, Istenanyánk! Úgyis olyan fordított most a világ!

A tűz lángra kap a trón alatt, s az apátúr a Dózsa füléhez hajol. Rekedten mondja:

— Az Istenre kérlek, üvölts már! — Tudja, hogy egy szép, vezéri üvöltésre előléptetést kap Zápolyától.

— Kuss, kutya! — mondja neki Dózsa és szembeköpi megint. S próbálta megemelni egyik lábát.

A tűz lángolva, rohogva ég, egy árva szót ki nem mondott, csak nézett, nézett a csengő fehérségébe, aztán lehúnyta szemét.

Ugat a dob, rikolt a tilinkó, cincog a hegedű, s az ostor pattog a páriák hátán. Némelyiknek kilóg a kíntól a nyelve, de hajrá, tovább! Körül kell táncolni újra és újra a vezért.

— Enni! Enni! — Kiabálnak a hóhérok és téregetik őket odafelé. Egy hóhér tüzes vassal szurkálja őket közelébb, egyre közelébb, hol ehhez szúr, hol amahhoz. Amelyik hátrább van. Sebő is itt van, persze, hű szolga volt, tehát ittléte illő. A tüzes vas a húsába mar. Ugat párat, mint a kutya, össze is csattantja a fogát, és belélharap a Dózsa vállába. A húscafatot kiköpi, és üvölt:

— Mit tettem! Mit tettem! — S hirtelen a trón alá dugja fejét.

A hóhérok nehezen kirángatták, de feje égett húscafatokból volt már és nem élt. A nemesi kockából többen kibuktak, elájultak. A nemesasszonyságok közül páran sivalkodva elszaladtak, de nagyrésze kitartott.

Zápolya égő szemmel nézte a Dózsa gyönyörű testét. Vajjon

hogy is lehetne úgy csinálni, hogy meg is égne, meg is maradna... Furcsa érzés az ilyesmi nagyon.

Egy hóhér nagy fogóval tüzes koronát halászott ki a tűzből, rátette a Dózsa fejére. Erre még egyszer felnyitotta szemét, de csak az egyiket, mert a másik kilottyant a kíntól piros verejtékkel gyöngyöző combjára. Belenézett saját szemébe, tán szólni akart, mert árnyék vonaglott keresztül az ajkán, de annyi csak, mintha valaki tenyerét sötétben elhúzza az üres levegőn.

Szél kavart megint, erre veri a füstöt, mire eloszlik, üresen izzik a trón. Az elmúlás nagy pillanatából nem láthatott senki semmit. Se paraszt, se úr.

Vége az innep nagy fénypontjának, a többi már olyan semmiség. A közönséges foglyoknak a feje erre hull, a törzse amarra. Unalmas munka. Mészárosnak való.

A nemesek a parasztokkal kívül a városon két roppant nagy gödröt ásatnak, egyikbe temetik a levágott fejeket, a másikba a törzseket.

Hogy a Szent Feltámadásnak Napján fejük hiányában ne tudjanak a parasztok eligazodni.

Mikor ez is készen volt, Zápolya azt írta Budára Ulászlónak, hogy a kereszteseket Temesvár alatt megverte, és seregüket vér nélkül feloszlatta.

Ulászló pedig, amilyen jó magyar király volt, el is hitte utolsó betűig.

LŐRINC Várad felé húzódott csekély seregével, útközben szedett hozzá annyit, amennyit tudott. Az volt a terve, hogy Váradot megrohanja, elfoglalja, és itt rendezkedik be téli szállásra. A hadjáratot aztán újra szervezi a tél folyamán.

Gyülekeztek sokan a zászlója alá, különösen Sarkadról, Szalontáról. Hadirendbe szedte népét. Kinevezte alvezéreit, kapitányait. Egyik kapitánya lett Mihály, köleséri pap. Aki először is leszámolt a szomszédos Szalontán a Toldyakkal, mint Szalontának kegyuraságával. Úgy látszik, teljesen megértek ezek a leszámolásra.

De alig kezdte meg Várad ostromát, Zápolya nyomban megjelent teljes hadseregével.

Tomory Pál, aki Félix-fürdő tájékán szervezte a nemesi felkelést, csatlakozott Zápolyához és közös erővel zúdultak rá a keresztesekre.

Mészáros Lőrinc nem bocsátkozott ütközetbe, hanem bevonta seregét a bihari földsáncok mögé. Ahonnan Mén Maróth fejedelem intézte Biharország sorsát valaha.

Augusztus vége felé járt, mikor a nemesek megrohanták a sáncokat. Olyan heves lett a harc, hogy a kimenetele sokáig kétséges volt, de egyszerre, a Sárrét felett elsötétült az ég, és roppant viharfellegek nyomultak felfelé. Csattanó villámlások tépték, szaggatták az eget, és itt-ott lobogva égett egy kazal, vagy falu. Vagy a villám gyujtotta fel, vagy a nemesek.

— Az Isten megbüntet titeket a nemesek pusztulásáért! — hirdették, kürtölték szerte a kenézek a régi nóta szerint. Éppen úgy, mint napfogyatkozáskor Temesvár alatt.

Sok paraszt eldobta fegyverét, letérdelt és hagyta, hogy gázoljanak keresztül rajta a nemesek. Mások kitartottak, kétségbeesve, így szakadt le a tájra az este. Az eső szakadt, mintha dézsából öntenék. A vár a felhőszakadásból átváltozott vérfürdővé.

Az egymást érő villámok fényénél mészárolták le egy szálig a parasztokat.

Lőrinc állt a déli bástya fokán szétzilált hajjal, undorodó lélekkel. Körülte rakásra hulltak a nemesek, bármennyi jött, de mind hiába. Rés van itt csak. Betömődik, ha odább teszi a lábát.

— Ránk tört a pokol! — keseredett és egy nemesnek, aki nem hitt a többinek és felkapaszkodott a gerendákkal bélelt bástya oldalán, botjával szétcsapta a fejét. Majd másik jön, harmadik, negyedik, sok . . . harc van itt. A pokol és a pokol harca. Az ég most is szépen kimaradt.

— Megint vége mindennek, vezér! — gázol felé lentről a veres Ekstein, olyan bárd van nála, mint a tagló. Azzal vág, ahol még némi mozgást lát.

— Megint?

— Megint. Hej, sokszor lesz még . . . de most már szaladj, amerre látsz. — S leül. A két térde közt pihen a bárd.

Egy vakító villám végigszántja a bástya gerincét, ahol nemesek kapaszkodtak felfelé. Csakúgy égnek, mint a gerendák.

— Valaki mégis csak segít, de ki? — rázza belé botját a világosságba, ahol annak a Valakinek a parancsára égnek a gerendák, füvek sarak és nemesurak. Ordításuk túlharsogja a harcolók lármáját, haldoklók jaját, sebesültek rimánkodását. Lőrinc megfordul, visszanéz, de olyan a vár, mint a pokol, aztán előrenéz, majd behúnyja szemét és beléugrik az égő lobogásba.

Nem úgy akarta, de csizmája sarka nekiakadt a meredeknek s lecsúszott a menedékes földhányás oldalán.

— Hát ha meghalni nem lehet, akkor élni kell, — köpött belé a markába és két kézre fogta ólommal bélelt botját. Ütött, vágott.

Nagy volt a Zápolya tábora, irtóztatón. Tartalékok, szekerek, lovak, sorakozó gyalogosok, addig akart ütni csak, míg szusszal bírja. De hatalmas paripa rágja a zabolát egy vezénylő tiszt alatt, botja lesodorja hátáról, mint valami rongyot, hátára pattan és belérohan a hol vaksötét, hol vakítón világos éjszakába.

Jó ló volt, ment véle vágtába. Csak úgy, találomra. Már elült a hegyekben a vihar, egyre sűrűbben kacsingattak feje fölött a csillagok, az ég visszavette tegnapi színét. A hajnal felszakadt mögötte, a ló egyszer csak megállt. Fejét lekapta és a fűbe harapott. Ló, lovas merő csatak, sár, víz. Ereken, patakokon gázoltak által s mocsarakon. De itt rét van. Selymes fűvű, édes levegőjű rét. Csend volt itt, hajnali álomra csalogató. Hiszen a hadjárat kezdete óta soha nem aludta meg a hajnalt és most aludni, csak egyetlen egyszer, ezen a hajnalon olyan jó lenne. Jó lenne elfelejteni, ami van. Álmodni új országról, új emberekről ezen az ismeretlen mezőn . . . Leszállt. Szétnézett, hogy hová köthetné meg lovát. Távol, a rétben bokrok, de olyanok a hajnalban, mint régi templom romja. Ahhoz megköti tán . . .

Szénaboglyák vannak idébb, de messziről olyanok, mint asszonyi kontyok, egybe beléváj. Lefekszik. A békesség olyan nagy körülte, hogy szinte hihetetlen, csak a szénaszálak csudálatos tiszta neszezése hallik, meg az, hogy lovának szájában harsog a fű.

— Bizonyára ezen a réten lakik az Isten, — gondolja és nyomban elalszik.

Jó sort húzhatott, mert mikor felébredt, jó arasznyira volt a földtől a nap, s szinte mámorosan ült fel. Friss volt megint. Erős. Nézett szembe a nappal, amely ragyogott vibrálva, tündökölve, s fénye a rétre hullt. Csorogva. A harmat olyan volt a füvön a nap iránt, mintha a rét merevül ezüstvíz volna, s rajta aranyhíd. Balkéz felől erdő sötétlik, másik felől mocsár, zöld és sárga és kék szigetekkel, aszerint, hogy káka, vagy nád, vagy gyékény van a szigeteken. A rét közepén szálfákból rótt akol, mellette ménes legelészik, s a csikós féloldalára borított szűrbe fekszik a puszta gyepen. A felszálló harmatban fürdött az ég, s mindez olyan volt, mintha ebből a ménesből fogott lovon indulna el az a Valaki, aki Van, aki majd egyszer megszünteti a gyűlöletet az emberek között.

Majd azt érzi, hogy ez a rét az új világ méhe, ez a csikós a rét fia és belőle származnak majd új népek, új idők.

A csikós feltérdel, odább megyen a karámhoz közel, kunyhó van ott, s előtte tüzet gyujt. Lehajlik egészen, a gyepre tenyerel, s szájával fújja, éleszti. Fellobog a legtisztább valaminél is tisztább valami: a tűz.

Fiatal, almásderes mén válik ki a többi közül, büszke sörénnyel nyargalja körül a karámot, aztán megállapodik a csikós megett, belaharap a fűbe. Harapja, marja.

Lőrinc másfelé figyel, mert úgy hallja, mintha a nádason túl megbújt énekesek készülődnének, hangot próbálnak, szerszámaikat cincogtatják. Szent ez a reggel, azért van mindez. Valaki megszentelte, de ki?

A csikós megpiszkálja a tüzet, az este lángralobbant bástya mintha ebbe a kicsi tűzbe zsugorodott volna ... valami elpattan, nagyon. Hangosan. A deres felemelt fejjel, kitágult orral néz a nap felé.

— Isten ... Isten ... — esik térdre Lőrinc, a megholt parasztok sokaságáért, az ezután születendő parasztok sokaságáért. Imádkozni szeretett volna, de nem tudott. Mivel hangosan zokogott.

Szellő lógatta meg a nádast, s meleg suttogásától elmúlt évszázadok istenimádata szólott felé. Felugrott, kihúzta kését csizmája szárától, s a ménhez lopakodott. Elkapta sörényét és leszúrta. Mint régen, valamikor, a bikát. A mén két lábra ágaskodott, de hiába. Lőrinc vonszolta a tűz felé. Átfogta a nyakát, mikor a tűzhöz ért. Lenyomta. Ömlő vére pirosra festette a fát, s bíborszínbe csapott át a láng. A füst pedig olyan volt, mint az égő gabonásvermekből szálló pernye.

A csikós úgy állott fel, mintha nem látná jól azt, ami van. Egyszer ostorához kapott, máskor fokosához, aztán derekán fityegő tőrét húzta ki, de olyan bűvölő nézéssel nézett rá Lőrinc, hogy megbizsergett belé a tarkója.

— Mit akarsz fiam? — kérdezi csendesen Lőrinc.

— Minek bántottad a lovamat? — válaszol bizonytalanul.

— Engesztelődést fizettem annyi életért ... — De elfordul. Imé, egész életét ennek a népnek adta, és az első alkalommal számonkéri tőle azt, amit kicsi ösztönével nem tud megérteni. Ment, a legelésző lova felé.

A csikós levette süvegét, és úgy nézett utána.

— Táltos! ... — suttogta és keresztet vetett.

Lőrinc ment keresztül a réten, lovon, dűlőútra akadt, s azon haladt tovább. Kiért egy széles országútra. Nyárfák árnyékában csárda állott az országúton, takaros menyecske, a csaplárné várakozott rá a tornácon.

— Jó napot hugám! Micsoda csárda ez? — köszönt rá.

— Ez uram? A Peselő-csárda!

— Van mit enni, inni menyecske.

— Van itt uram, elég. Csak várja az emberét, aki megigyaegye.

— Hát akkor hadd lássuk, hugám. — Bement a tornácra, leült. Gondolkozva nézte, hogy a menyecske italért megyen le a pincébe. Ezrek haltak meg az este, és itt minden megyen tovább a maga útján. Később már kicsit nevetett is.

Ki mondja hát, hogy elpusztul a világ?

SZEPTEMBER ELEJE volt, és a dér már ott ült a hegyek tetején.

Ácsok kalapáltak a mezítlábasok házfedelén. Egy ács, nyilván a pallér, fent ült a gerincen, mint valami lovon, s úgy faragott. A forgács elrepült messze, mintha az ács kisebb-nagyobb madarat eregetne, s közben dalolt a forgácsról, az őszről, de egyszerre szekercéje leesett a nyélről. Pengve. Az ács káromkodott, aztán utánamászott.

Ulászló állott az erre néző ablaknál, nézte az ácsok munkáját.

— Lám csak. Új fedelet csinálnak a mezítlábasoknak, — mondta. Nem valami nagy mondás, királyi mondás, de legalább igaz. Elmult a háború, helyre kell hozni a károkat. Pontosan úgy, ahogy azelőtt volt. Pontosan úgy. Semmivel se jobbat, kevesebbet, többet, de annyit csak és ugyanúgy. Száz halálon, ezer halálon által is tagadni ebben azt, ami van. Milyen érdekes, hogy az igazság néha milyen irgalmatlan tagadás.

Szél nyargalt által a Dunán, kicsapott a partra s megrázta a gesztenyefák levelét. A fák ríttak, térdre buktak, gyümölcsöket hullajtottak. Szelíd gesztenyefák ezek. Egy régi pápa ajándéka, hadd ízlelje meg Róma gyümölcsét a magyar. Fiatal nő sétált a fák alatt, nem egy, de több, de a felséges úr csak ezt az egyet nézte (boldogok a magános asszonyok), még pedig nagy kedvteléssel. Öreg már. Féloldalára szélütött. Így aztán nem csoda, ha asszonyi dolgokban csak szemét legelteti csupán. De azt aztán igen. Ezt az egyet most nyomon kíséri s közben lassan, szinte kéjjel vetkőzteti. Lép az asszony egyet, lemarad róla a hódprémes kis rékli, csak patyolat ingválla marad rajta. Lép másikat, szoknyája marad el a fasorban s mire ideér egészen a várkert alá, nincsen rajta semmi. Úgy várakozik (Ulászlóra persze) az Isten szabad ege alatt, csupaszon.

(Szegény kispolgárasszonyok, serfőzőnők, mézeskalácsosnék, szűrszabónék, aranymívesnék, ötvösnék, kőfaragónék, sose tudhatjátok, mikor cipel benneteket képzeletbeli ágyába a király.)

Werbőczyt jelenti a szolgálatot tévő kamarás, ekkor leült. Mert nem lehet az másként, hogy halandókat ülve fogad a király.

— Mit hozott, kedvelt hívünk? — próbál hozzá kedves lenni, mint régen, mint ezelőtt, de hiába. Gyűlöli, mint a bűnt.

— Jó híreket hozok, felséges úr. Zápolya őnagysága széjjelverte Biharban az utolsó kereszteshadsereget.

— Hálát adunk, hívünk, a felséges Istennek érte, hogy megszabadította a gonosztól szegény fejünket. Azt a gaz lator Lőrincet osztán elfogta?

— Azt nem. Az elmenekült.

— Jaj pedig, míg ezek a Lőrincek felfelé vannak fejjel, nem biztonságos hév lelkünknek a nyugodalom. — Szomorú volt nagyon. Miért nem lehet úgy leverni a parasztokat, hogy azok csakugyan le legyenek verve? Éppen a minap sírta el vendégének, Miksa császárnak a Lőrinc kegyetlenkedését és tessék! Sírhatja tovább.

— Meg aztán . . . az is jó hír, hogy Zápolya őnagysága nem kívánja azonnal a huszonkétezer aranyakat. Várakozik. Így ki tudjuk vetni a jobbágytelkekre húsz dénárjával.

— A jobbágyok fizessék meg ezt is? — próbálta őket menteni.

— Csakis. Ők tették a kárt, ők is fizessék meg.

Ulászló gondolkozott.

— Vajjon csakugyan ők tették? — kérdezi.

— Hát ki tette volna? Nem is a nemesek, — s valamit feljegyzett. — Meg aztán, rendezzük végre, felséges úr, azokat a várakat, melyeket nekem ígért. Most már birtokomba jöhetnek.

— Milyen várakat gondol, hívünk?

— Azoknak a nemeseknek a várait, akik átpártoltak a keresztesekhez.

Ulászló szörnyűködve kérdezte:

— Hát még olyan nemesurak is állottak közéjük, kiknek váraik voltak?

— Hogyne. Ha nem is sokan, de mégis csak kerültek.

— Nem értem. Sehogy se értem!

— Ezt bizony én se értem, felséges uram. — S közben kiterített Ulászló elé egy várak átadásáról szóló okiratot, Ulászló sóhajtozott és aláírta. Werbőczy ezzel az aláírással megint gazdagabb lett.

— Mikor utazik el kedvelt hívünk falusi jószágára, mint ahogy ezt mondotta, hogy az új jobbágytörvényeket megírja?

— Utazok hamarosan. Készen is leszek, mire összeül az országgyűlés.

— Csak vigyázzunk már szegény jobbágyainkra, ne büntessük őket valami nagyon. Úgyis megbűnhődnek már akkor, mikor e világra születnek.

— Ó, nem. Nem lesz semmi baj. Kétféle büntetést kapnak mindössze. Azok, akik a hadjáratban részt vettek, negyedíziglen bűnhődnek és azok pedig, akik nem vettek részt, csak pénzbüntetést szenvednek. Hogy teljék ki belőlük a bűnhődés és megbocsátás egyformán. Mert a dolog úgy van, felséges úr, hogy akik nem mentek el keresztesnek, igen könnyen elmehettek volna, legfeljebb a papja vagy földesura nem engedte, míg a másik... — Beszél, okoskodik. És Ulászló szörnyűködve hallgatja. Nem érti, hogy egyetlenegy emberben hogy fér meg enynyi irgalmatlanság.

Werbőczy pedig csakugyan elutazott alsópetényi birtokára hamarosan. Az őszi verőfény mellett írta meg hírhedt Hármas Könyvét, melynek alapján Zápolyáék lemészároltak a felkelés leverése után százezer parasztot.

AZ ŐSZ KERESZTÜLDALOLT a lugas szőlőindáin és Werbőczy tarka cirádák közé fonta a betűket.

(Mintha a magyar parasztság ravatalára fonná a díszítést.)

Szép volt az ősz nagyon, és szaporodtak előtte a Törvények. A 14-ik cikkely előtt megáll, keveset gondolkozik, aztán írja:

Mindazokat a parasztokat, akik természetes uraik ellen fölkeltek, főben járó büntetéssel kellene sujtani. Hogy azonban az egész parasztság ki ne pusztuljon, mely nélkül a nemesség magában mit sem ér, elrendeljük, hogy a parasztok kapitányai, hadnagyai, századosai, tizedesei, felbujtói és a nemesség nyilvános gyilkosai, olyanok, akik a nőkön erőszakot ejtettek; kegyelem nélkül kiirtandók és megölendők.

Felesége dugta be a fejét az indák közt, tarka pillangó akadt fel a haján. Csillogott, mint valami ékszer.

— Nem éhes kegyelmed?

Werbőczy feltekint, de csak bámul, szótlanul. A következő cikkelyen rágódik. Közben azért belétapad az asszony a szemébe, látja, de csak úgy, mint ahogy lát az ember egy követ, vagy egy fát. Szép követ, szép fát. Mert csudálatos. Negyven felé jár az asszony, és megszépült ebben a nehéz időben.

— Le kell láncolni a kezét, a lábát! Le, le, az Istenit a parasztjának! — kiáltja hangosan. Mérges nagyon. Hogy mérgesebb legyen, néha elolvas egy-egy levelet, vagy egy jelentést a keresztesek viselt dolgairól. Nem szabad, hogy pillanatra is

hagyja ellágyulni szívét. Kemény szív kell a törvények alkotásához, mint a kő. Már pedig ezek a jelentések jó szívdermesztők.

Az asszony megriad, s elszalad. Pedig úgy szeretett volna az urával beszélgetni, valamit hallani. Hallani valamit Dózsa Györgyről, a keresztesek fővezéréről. Meghalt csakugyan? Kivégezték? Vagy szabadon van? Egy embert talált, aki többet adott neki néhány rövidke perc alatt, mint hites ura féléleten át. És erről az emberről nem tud semmi bizonyosat. Egyik egyet mond, a másik mást.

— Hopplá! — mondja riadozva, mivel ő elfordult hirtelen, s Klára asszony, az örökös rokon meg be akart lépni a lugasba. Összekoccantak. Mint két tojás. De töltött tojás.

(Egyik asszony megyen, a másik asszony jön, így jönnek, mennek, híreket várva, reménységet sóvárogva országszerte az asszonyok.)

— Ennyi még kevés, — vágja földhöz tollát Werbőczy, nagyobb a mérge, mint a tehetsége. A lugas hátuljához megyen, (a lugas Törökországból jött divat), ahol élő vadlúd van kikötve, madzagon. Másik tollat húz ki szárnyából, faragja. A lúd dühösen vág csőrével lábikrájához. Hiába, csak akkor voltak nagy gondolatai, ha eleven lúd tollát használja íráshoz. Amerre csak járt, vitték utána a libákat szekérszámra. Irta tehát:

... elveszítvén szabadságukat, földesuraiknak feltétlen és örök szolgaságnak alá legyenek vetve és ne legyen joguk egyik helyről a másikra költözni.

Az új toll bírja immár a gondolatot, egymásután születnek a törvények, a 47-ik elrendeli, hogy a keresztesnek a király se adhat kegyelmet. Akik nőkön erőszakot tettek, nemzetségeikből senkit sem szabad bíróvá, vagy esküdtté, vagy polgárrá választani. Senki nem juthat nemesebb tisztségre, *„mint átkozott polgára a Hazának, örökös szolgaság járma alá vetve viseljék sorsukat."*

Valamelyest megkönnyebbült, mikor eddig ért. Irta tovább:

Amelyik parasztnak puskája vagy másmilyen lőszerszáma van, annak a kezét le kell vágni.

Két hét alatt elkészültek a törvények. A király pedig összehívatta az országgyűlést. De az országgyűlésen a Hármaskönyvet senki fel nem olvasta, néhányan néztek belé csupán, de sietve letették, mintha lapjai égetnék kezüket.

Ulászló nem írta alá a törvényeket akkor sem, később sem.

Az országgyűlés mégis megszavazta. Ennek az országgyűlésnek alapján kezdődött meg aztán az a mészárlás, mikor a parasztok tízezrei, falvak tömegei tűntek el a földről. Nyomban összeültek a nemesi bíróságok és nem volt irgalom. Akik elszöktek, asszonyaikat, gyermekeiket vették elő, s azon tettek törvényt. Bujdosókkal volt tele az erdőség, a rét. A megyei biztosok, mikor egy faluban, vagy városban megjelentek, avval kezdték a törvénytevést, hogy éjszakára felrendelték a falu legszebb lányait, aszszonyait maguk, s kíséretük számára.

Egyfelől olyan volt az ország, mint a bordélyház, másfelől pedig mint egy nagy, rettenetes nagy temető.

SŰRŰ ESŐ verte a falakat a bércen, esőbe jött fel a nap, esőbe ment le. Mintha nem győzné lemosni az idők szennyét.

Apoldi Péter ott állt az ablaknál, szótlanul nézte a csatakos időt. Rebeka és Erzsébet... igaz is, itt van már Lázár Erzsébet! Jó helyen van már! Ez pedig úgy esett, hogy mikor Apoldi Péter küldetésben jött Dózsától a Marosszékbe, egy reggel falu alá ért, s a kertek alatti dűlőre terelte lovát. Ismerte az utat jól. Így közelebb, amúgy tán hamarább. Itt megyen. Biztonságul mégis széjjelnéz, hogy megkérdezze valakitől. A kert közepén hajbókol egy leány.

— Jó reggelt, húgám. Ez az út vezet Makfalvára vajjon?

A lány közelebb jön, általbúvik két napraforgóra nőtt pókháló alatt, mint valami ezüsttel kirakott hídon, szoknyája felaggatva, térdét harmat mossa, maszatolja. Jön közelébb, s szeme Makfalva felé néz, megáll. — Menjen csak itt uram, de a dűlő megtörik amott, a vadalmánál... Jézus, Boldogságos Szűzanyánk... — sikolt, s szoknyája aljából kifordul a paszuly. Apoldi Péter megütközve néz rá, aztán leugrik a lóról.

— Ijnyes... az istenit neki... — s gázol keresztül közön, gazon. — Erzsébet! Hát mi ez, hát... hát... — tátog. Erzsébetnek szemébe könny buggyan, s némán mutat északkelet felé, ahol a tiszta őszben irdatlan messze kéklik váruk romja.

— Nincs... kincs?

— Nincs... — s fejét rázza, az orrát szívja, mert telegyűlt hamarosan.

— Nahát, ilyet... és mit csinálsz itt?

— Látod, paraszt lettem. — Fordul, de csak oldalra, s szoknyája mégis egészet kavarog. Apoldi gondolkozva nézi pillanatig, aztán hangosan kacag:

— Ha most meglátnának a Klarisszák! Gyere hamar!

— Hová?

— Ide ni. A nyeregbe. A hátam mögé. De elől is ülhetsz, ha úgy jobban szeretsz ülni. De ezt még se ajánlom, mert tudod, a dolog úgy van, hogy...

— De Péter, hát...

— Ugyan! Na gyere, gyere!

— Istenem, hát kéne köszönni valakitől...

— E. Ott eheti a fene. Menjünk, mert sietni kell.

Erzsébet a ház felé nézett, aztán nyújtotta felfelé a kezét, mind a kettőt. Péter megkapta s feltette a nyeregbe. Aztán ő is fellépett a kengyelbe. Kicsit szorongtak, a ló is mintha gondolkozott volna, de mégis elővette a jobbik eszét. Nekiereszkedett az útnak. Makfalván átadták a nagyasszonynak az üzenetet, az öreg papnál megesküdtek, most aztán itt vannak. Péter néz ki az ablakon, Erzsébet meg Rebeka ülnek összedugott kézzel, szinte jegybe-gyűrűbe. A sarokban hallgat a szövőszék s hallgatnak a széplevelű liliomok, minek is készülődnének vajjon? Erzsébet feláll, odamegyen a kandallóhoz, miben már húny a parázs.

— Tán hoznék be fát? — fordul tétován az ura felé.

Az ablak alatt bagoly kóválygyog, szárnya nehéz, mint az ólom, valaki kizavarta fészkéből nyilván. Egyik szárnyát nekiveti a bástyának, másik szárnyát a mélységnek s leszáll a bástya peremére. Kicsit topog s csudálatos szemével néz belé az esőbe.

— Fát, lelkem? — rezzen fel Apoldi. — Ne. Ne hozzál. Mert ki tudja, kinek melegítjük a házat?

Erzsébet rémülten ül le a kandalló elé a kisszékre. Rebeka is erre fordul:

— Az emberek nem jönnek vissza?

— Nem tudom. Ábris utánuk ment, de vajjon hallgatnak-é szavára? Ez itt a kérdés! Megparancsoltam, hogy hajtsanak fel az udvarba minden jószágot. De ehelyett kiszolgáltatták a vajda embereinek. Bitang lett a földön mindenki. Nem bízhatunk többé senkiben. Elvittek minden hátaslovat, elvitték az igásjószágot, mindent, mindent.

— Hát hogy veheti el Zápolya, ami a miénk? — lázadozik Rebeka.

— Jaj, ángyom, kitől kérdezi?

— Hát ott van a törvény!

— Jaj, ángyom, a törvény azé, aki magyarázza!

— Istenem, Istenem, mi lesz ebből az országból? — kesereg Erzsébet.

— Az országból is. De mibelőlünk is! — egészíti ki Rebeka.

— Hogy mi lesz lelkeim? Az egész ország most csupa temető, Zápolya sírásó és Werbőczy meg a harangozó, Bakács pedig segít hol ennek, hol annak.

Ábris érkezett meg, egyszuszra mondta el a mondanivalókat:

— AzembereknemjönnekvisszameneküljünkmerthalálraítéltminketisZápolya!

— Mit beszélsz?

— Hát azt, hogy... menjünk, mert Zápolya halálra ítélt bennünket.

Egyik asszony sikolt, a másik mellére szorítja a kezét. Úgy néznek a hadnagyra, mintha meg lenne háborodva. De meglepődik Péter maga is:

— Hát miért? — kérdezi.

— Azért, mert, az ágyúk miatt, na. Meg hogy nem adtunk a nemesi felkeléshez lovasokat. Meg gyalogosokat. Meg aztán... hogy Dózsával barátságot tartottunk, máris ég a Dózsa-ház odalent. A nagyasszony meghalt, a Gecő feleségét elhurcolták.

Itt aztán nincsen mit tovább kérdezősködni. Ábris elmondott mindent, amit mondhatott. Még nagyon is sokat mondott. De lenne még barát, ismerős elég:

— Hát a két öregről mit tudsz? Sala Domokosról, meg Éltető Ferencről?

— Itt van az egyik öreg, — szólalt meg Sala Domokos az ajtóban, mintha mesében történne ez az egész.

— Bátyám! Kedves bátyám!... — szaladnak hozzá mindannyian.

Az öreg gyalázatosan nézett ki. Ruhája csupa rongy, sár, vér. Az arca fakó, barázdált s keze, lába reszket. Alakja végképp meggörnyedt.

— Jöttem még egyszer hozzátok, mert... nekem már nincs senkim az égvilágon. Családomat kardélre hányták, a portámat felgyujtották. Mellettem halt meg két fiam, menyem, mellettem halt meg Éltető Ferenc keresztkomám is. De annak a cselédei idejében megugrottak. Most aztán tirajtatok a sor. Menjetek azonnal! Mert ha itt talál benneteket Zápolya, az Isten se ment meg benneteket.

— De édes bátyám, — mondotta Erzsébet ríva — se én, se ángyom, se Péter nem bántott senkit. Nem vétettünk még a légynek se, hát miért bántana minket Zápolya?

— Tudom én azt, jányom, jól tudom, de azt is tudom, hogy milyen ösztönök kusztonozzák Zápolyáékat. Ha én mondom, hogy ez így van, hát akkor az úgy is van. Menjetek!

— Menjünk, menjünk, de hová? — kiabált Péter. — Ha így tudom, dehogy várakozok én György bátyámra egész nyáron! Beálltam volna a keresztesek közé és legalább agyonvágtam volna néhány disznó nemest. Most lenne miért keressenek halálra. De így... — A sok-sok iskolai bölcseségre gondolt hirtelen. Sokat tanult ő ott, rengeteget, de a halálraítéltek számára sehol nem tanítanak semmit. A felesége mellére borult, úgy sírt. Ettől meg melege lett. Hiszen, fiatal az asszony, s szép, hogy

bánnak véle majd a nemesek? Rebeka meg az öreg Sala Domokosnak istenkedett:

— Nincsen a mi számunkra élet másutt a világon . . .

— De van, húgom. Van bizony. Élet mindenütt van. S várja az embert. Fiatalok vagytok, menjetek el erről a földről messze, jaj, de messze, mert én már nem mehetek. Az én időm bevégeztetett. Ha fiatal lennék, hátamra venném fiatal asszonyom, s mennék, mennék, távol, keleten valahol leszúrnám a botom egy vízparton és telenemzeném új emberekkel az új földet. Lenne bár az a föld sívó homok, vagy puszta kő, de ne lenne ilyen átkozott, mint ez. Ha én ezt így tudtam volna . . . — a falnak fordult s zokogott.

Apoldi leült egy székre, hol a síró öreget nézte, hol a szótlanul kapkodó asszonyokat. Szedtek ezek össze mindent. Sebtibe. Cél nélkül. Ami éppen kezük ügyébe akadt. Rebeka máris batyut kötött, hátára vette, s kiáltotta a kicsi Pétert. Az jött is. Fakard volt nála, s avval csápolt erre, arra. Péter felugrott, a vár kulcsát Ábrisnak adta:

— Nesze. Csinálj a várral, amit akarsz.

— Ábris nem marad itthon, Ábris velünk jön, — nyelvelt Rebeka. Ábris gondolkozva forgatta a kulcsot, aztán kihajította az ablakon. Rebekához lépett, levette hátáról a batyut, felkötötte a magáéra.

— Ha így van, akkor menjünk, — határozta el Apoldi Péter és felugrott, páncélt öltött hirtelen.

Mentek. Mögöttük úgy maradtak az ajtók, tárva-nyitva.

Leértek a lépcsőn az udvarra. Sára néne, aki közel kilencven esztendős volt már, csomó élelmet dugott az Ábris batyujába. Csak úgy, mentébe.

— Vigyük tán Sára nénét is, — nézett könyörögve Rebeka Apoldira.

— Jöhet, ha tud jönni . . .

De az nem jött. Visszaballagott a házba. Megállt fent, a lépcsőn, és addig nézett a távozók után, míg azok le nem ereszkedtek a bérc északi oldalán.

Az eső pedig perkészett egyforma, kitartó szitálással.

Apoldi Péter ment elől és az asszonyokat segítette ott, ahol azok felmondták a szolgálatot. Néhol megpihentek egy kőpadkán. Aztán mentek lefelé.

— Sala Domokos bátyánk hol marad ennyi ideig? — aggodalmaskodott Erzsébet.

— Valóban, hol maradhatott? — néztek vissza mindannyian. De nem látták, így hát mentek tovább. Míg csak el nem takarta őket az este.

Sala Domokos pedig sokáig bámult a távozók után a bodzabokrokból, ahol rés nyílott le a mélységre. Gyakran törölgette szemét, mert apránként rídogált. Most aztán már csakugyan magára maradt. Senkije sincs immár. Semmije. Csak az ég az övé, meg a föld. És ez is valami. Felmászott a fal tetejére, jó óráig állott ott mozdulatlan. Nézett az esőbe, estébe.

— Ez volt Székelyország, — suttogott. De zaj keletkezett kívül a kapun, fejét felkapta s szemében megvillant a régi tűz. Leugrott a falról, a kápolna mögé ment. Szétnyitotta a somfabokrot, fényes nyílás volt ott, itt jött fel az imént. Lement. Lent fáklya lobogott.

Nagy, hatalmas pince volt ez, s kőbe vájt folyosó vezetett le innen. De a falak mellett körül tele volt hordókkal, a hordók pedig puskaporral.

— Nem. Még nem, — motyogott az öreg és visszabújt. Széjjelnézett az udvaron.

Az esőben sercegő fáklyák lobogtak s katonák sorakoztak s fent a háznak ki volt világítva minden ablaka.

— Mennyi sok kis apró Zápolya... — bámulta őket az öreg és behúzódott megint. Kibontotta a középső hordót, az égő fáklyát oldalvást beléillesztette és ment vissza a nyílás felé.

Úgy hallotta, mintha sósvíz forrna roppant fazokakban, hátra akart nézni, de apró huppanás kapta szájba és az öreg szétszakadt ezer, millió darabokra.

A menekülők pedig leértek a bércről, a patak partján leültek pihenni.

— Sala Domokos bátyánk tán nem is jön? — néztek egymásra megdöbbenve.

— Majd jön, — biztatgatta őket Ábris és felállt. Hiába, ha már megindultak, hát menni kell.

— Majd, — nyugodott meg Apoldi Péter is, és felugrott. Megfogta Erzsébet kezét. Indultak felfelé a patak mentén.

Mentek néhány lépést s egyszerre megmozdult alattuk a föld s a patak kilottyant medréből. Nagyot dördült az ég és vastag tűzoszlop szökött a magosságba. Aztán hullani kezdett a kő és hamueső. Előttük szivárvány lökődött az égre, egyik lába lenyúlt ide, a patakra, s a másik lába ott lógott valahol messze, a hegyekben.

Olyan volt ez, mint az ószövetség.

— Szépen halt meg Sala Domokos bátyánk, olyan szépen, mint régente a szent emberek szoktak, — mondotta Apoldi Péter, s keresztet vetett.

Mire az asszonyok letérdeltek, és imádkoztak.

FENT, A GYERGYÓBAN már vastag volt a hó, a menekülők egyenesen begyalogoltak az őszből a télbe. Három lovat vettek ekkorra, az asszonyok, s Péterke azokon jöttek, a férfiak gyalogoltak. Úttalan utakon jöttek. Betyárcsapásokon. Idefent már nem úr a vajda, se más. Itt olyan egyforma mindenki. Kivéve a pásztorokat, azok annyira itthon vannak idefent, mint az idő. Ide teremtőztek.

— Soká érjük el vajjon a hágót? — kérdezi Ábris.

— Éjfélre tán ott leszünk, — mondja Apoldi és térképet veszen elő, nézegeti.

— Jó szerszám, — néz rá Ábris.

— Igen, ez jó kezebeli. Ilyet akartam csinálni az egész országról, dehát... most már majd elkészíti más helyettem. — Nem beszélnek többet. Szótlanul kapaszkodnak feljebb, egyre feljebb.

Egyre zordabb az idő, a hó esni kezd, s belékavar az ember nyakába. Csiklandik belé a bőre. A csapások egyre inkább összefutottak, hajlatokból, patakmedrekből, felvágták a hó alól a sarat.

De éjfélre csakugyan elérték a hágót.

Az égbeveszö szakadék közt hodály állott, a sziklához lapítva. Nem volt ajtaja és tűz égett a közepén. A tűz mellett emberek, asszonyok guggoltak, hajladoztak, ahogy a tűz éledt, vagy lohadt, aképpen nőtt, fogyott az árnyuk.

— Itt megpihenünk, — mondotta Apoldi. Az asszonyokat lesegítette, a lovakat kantáron vezették be. Egyik végében lovak, másik végében emberek. Most ez a világ sorja.

Menekülők voltak bent, két nemescsalád, akik barátságra léptek a keresztesekkel, a többiek parasztok Biharból, Békésből, innen-onnan.

Mire elhelyezkedtek, szétoszlottak a tűz körüliek. Aludni is kell. Holnap új erő kell megint. Tovább menni, hegyről le, majd valahol ismét hegyre fel. Egy ember maradt a tűznél mindössze, egyetlen egy. Kopott volt és fakó. Senki se látta, hogy bejött, senki se kérdezte tőle, hogy hová megy.

Apoldi falevelet kotort kint a hó alól, hozták be. Ez lesz a derékalj, meg a párna éjszakára. Kicsit havas, de majd leolvad a forró testtől. Szétteregették, aztán lefeküdtek. Apoldi a felesége mellé, Rebeka meg Péterkével. Csak Ábris maradt olyan egyedül. Nézte az alvásra készülődőket, aztán sóhajtott egyet és a tűzhöz ment.

— Feküdj le testvér, majd én virrasztok, — mondta neki.

— Nem vagyok álmos, testvérem. Feküdj le csak. Majd inkább felkeltelek a hajnalon, — válaszolt amaz.

Ábris keveset ácsorgott még, aztán elhallgatott, maszatot kapart össze és lefeküdt.

Rebeka tán aludt is már, de egyszer felnyitotta szemét, mert mintha a Sala Domokos szavát hallotta volna. Egy idegen vízpart... erős férfiakkal nemzeni tele az idegen földet... Rágódott rajta. Fel is csillant irdatlan messzeségben egy nagy, kanyargó folyó s kétfelől a víz szélében sok-sok liliom. A nap süt ott, szinte vakítón s a liliomok fölött fűzfák állnak, meg nyárfák, meg nyírfák, lombjuk lehajlik a virágokig és senki se látja ott az embert, csak az Isten szeme. Itt lenne jó ölelkezni. Derék, jóságos emberek nőnek az ölelkezésből... Az álom kirepült szeméből s felült. A szél havat kavart be az ajtón, az Ábris köpönyegére leginkább. Ott pillókáztak a hószemek valameddig, aztán elolvadtak.

— Szegény Ábris... — gyűlt belé szívébe az irgalom.

Csönd volt tovább. Az idegen volt ébren csupán, s inkább tiszteletből, mint szükségből a tűz fölé teregette két nagy tenyerét. Összecsukta, megint kinyitotta, csukta. Mintha láthatatlan ellenséggel viaskodna.

Valaki magosra tartott égő fáklyával lépett be az ajtón. Széjjelnézett, aztán bejjebb jött. Odament a melegedőhöz.

— Ni csak... a Veres Ekstein. Hát te hogy kerülsz ide, testvér? — s leszúrta a fáklyát a földbe.

A deák meglepődve nézett fel.

— Lőrinc... nádorispán... mondottam úgye, hogy mink mindig találkozunk? Mert nekünk menni kell, menni és menni. Mindig menni más hazába, más országba. Örökkön folytatni dolgainkat mindaddig, míg csak nyomorúság lesz a földön. Mert él az igazság, és előbb-utóbb elkövetkezik.

— Igen, testvér, egyszer elkövetkezik biztosan. — Szétnézett megint, s a fáklya világa Ábrisra és Rebekára esett épp. A torka kiszáradt hirtelen, köhögött. Rebeka feltartotta fejét, meglátta Lőrincet, aztán megölelte Ábrist megint, jobban, mint az imént.

— Gyere testvérem, menjünk mink tovább. Hagyjuk itt ezeket. Hadd aludjanak még egyszer jóízűen a honi földön, — mondta a deáknak.

— Mehetünk, — válaszolt amaz, és felállt. Köpenyét kicsapta a levegőbe, aztán nyakába kavarintotta. Ment Lőrinc után.

Szótlanul vágták a havat egy darabig, de a hágón túl, az új ország küszöbén, a deák dalolni kezdett.

Mikor Ádám szántott és Éva szőtt,
Hol volt akkor a nemes úr?

EZEK HÁT MENTEK, nem is az elsők, nem is az utolsók. Előttük már átmentek a határon rengetegen, utánuk is átmennek még rengetegen. Ez a jobbik eset. Rosszabb azoknak, akik maradtak itthon magnak, magyarnak.

Új rend alakult ki az országban, a réti lakók rendje. Ez a rend még a barmok rendjénél is lejjebb volt minden tekintetben. A barmokra nem volt szabad vadászni minden időben, a parasztnak meg éppen soha, de ezeket az embereket lepuskázni éjjel vagy nappal egyenesen dicsőség.

A legvadabb mocsarakban élősködtek és a megyei biztosok úgy keresték ezeket a helyeket, mintha veszett farkasok tanyája lenne. Akit bekeríthettek, kivégezték azon helyen. Halálhörgéssel volt tele a rétség és a haldoklók átka lebegett a táj fölött, mint a lidérc. Az is igaz aztán, hogy sok megyei biztos otthagyta a fogát.

Oromos Ferenc, volt helységbeli bíró is a nádast lakja a nyár óta. Néha belopózik a faluba éjszakák idején, kerülgeti az utcát a kertek felől, aztán a ház közelébe merészkedik, megkocogtatja az ablakot:

— Alszol, édesanyja? — Míg mondja, kutyája körülugrálja.

— Jaj, dehogy alszok ... — válaszol vissza a hang ijedten, riadozva s ágy nyekken, a gyermekek is feltartják fejüket a vackon. Kerítés reccsen odább a sikátorban, szaladni kell megint. Nagyon ébren vigyáz a vármegye. Usgyé! Kifelé a faluból! Elég volt a családi életből ennyi mára.

De egy éjszaka már lefelé hajlott a hold s köd nyomta az udvar végét, mikor hazajött. Kutyája ott fekszik a küszöb előtt, kinyúlva, megdögölve. Már ez is szörnyűség, de az még szörnyűbb, hogy hiába kocogtatja az ablakot, nem felel senki s sarkából ki van vetve a pitarajtó. A házba nem mér bemenni, a tornácon ténfereg, a ház ablakától a kamora ablakáig, meg vissza. Olyan csend van, mint a sírban. Vagy a pokolban. Itt nem felel senki, szembefordul tehát az udvarral. Az udvar fölött átszövi vékony cérnáját a síró hold s látván látja, hogy felesége, élete párja, öt gyermekének anyja, ott csüng a kútkoloncon, felakasztva. Mintha borzalmas vártát vállalt volna.

Nézi az asszonyt, feleségét s nyelvét próbálja nyelni, nyelni, hogy valamivel legyen tele a szája. Hogy ne ordíthasson, ne bőghessen.

— Jó szomszédom, Oromos Ferenc, — suttog a szomszéd a kerítésnél — igyekezzék kend kifelé a faluból, mert a kertben van megbújva a vármegye! A két nagyobb gyermek odavan, de a három kisebb jó helyt van ... — Beszél még, de Oro-

mos Ferenc már nem hallja. Szalad. Nem is az esze, csak ösztöne viszi. Viszi a rétbe.

Oromos Ferenc tudvalevőleg bíróviselt ember volt s így érthető, hogy tudja a törvényt. Most törvényt készül tartani felesége s két nagy fia halála felett.

Lucskossá, csatakossá fordult az idő, mire a falunak megengedte a vármegye, hogy eltemesse a bírója feleségét. A köd álnok gomolygással kószált által a sírokon, és a sírások már a halotthozókat várják. A harang zúg, az utcán szomorú éneket énekelnek, a földesúr, Ugrai László megyen a béresházakból befelé, most megáll. Várja, hogy menjen el előtte a gyászoló sereg. Gondolkozik. Ezt még szabad a parasztnak. Temetni is szabad, születni is szabad. De egyebet aztán... nem szabad. Semmit sem szabad. A koporsót iránta hozzák már:

— Könnyű légyen neki a föld, — suttogta és keresztet vetett. Lajos páter ment a koporsó után, csizmája csámcsog a sárban s szája hangosan darálja az imát:

— Idvez legyetek mind ti hív lelkek és adgyon nektek nyugodalmat Jézus Krisztus, Istennek szent fia... — S szórja a koporsóra a szenteltvizet.

Négy ember viszi a koporsót, rúdon, öregek, mert a fiatalok széjjelszóródtak, kit itt fogtak meg, kit ott. Ki meg a bihari várban esett el. Mindegy, maradt annyi, hogy egymást eltemesse, viszik hát. Bocskoruk suttyan a sáron.

Egy ember fekszik az árok oldalán, egy ember, Oromos Ferenc. Jobbkeze felől a falu, balkeze felől a monostor, szembe vele a temető: nem annyira tudja, mint érzi ezt. Annyira egy itt ember, táj, és idő.

— Ni... temetik... — csudálkozik Oromos Ferenc — a földesúr is itt van, a pap úr is... — Nem haragudott senkire, még csak szomorú se volt. Ember volt közönségesen, ember, aki felállítja a kapufelet, ha kidől, megköti a háztetőt, ha megbontja az idő, leereszti a vizet az udvarról, ha sok az eső és tavaszban és télben és nyárban és őszben tudja mindég, hogy mi a teendő. Most nyugodtan felvonta roppant íját és beléfogott egy nyílvesszőt.

A koporsó elhaladt a földesúr előtt, utána néz, aztán furcsa zizegést hall, aztán a szívéhez kap. Párat lépett még, tenyerét is kinyujtotta, kérőn, aztán felbukott.

— Egy! — számolta Oromos Ferenc, de már a foga ropogott. Mintha követ morzsolna össze véle. S másik vesszőt vont fel az íjra.

A menet riadozva megállt, Lajos páter iszonyodva hajolt a földesúrra, eldobta a szentelt locsolót. Meleg sugározású szőke

szeme szemrehányóan fordult az út árka felé, hogy vajjon mi Isten verése ez megint?

— Kettő! — vigyorgott Oromos Ferenc és elpattantotta a húrt.

— Ó, hát én is . . . hát engem is . . . — kapott a melléhez Lajos páter és arccal rábukott a földesúrra.

A halottvivők ledobták a koporsót és szaladni kezdtek. De leverte egymást a lábáról a gyászoló sereg is. Szaladt, ki merre látott.

A koporsó fedele felszakadt, s a halott kifordult belőle. Pendelye karikára terült széjjel az őszi sáron, mintha a földet, ezt a megkínzott magyar földet szeretné megvédelmezni az ezutáni veszedelmektől.

Oromos Ferenc felállt az árokban:

— Hé! Hé! — kiabált a szaladók után, és kezével is integetett utánuk. De azok nem néztek hátra, csak szaladtak, a ködben szinte folytak, s erre kacagni kezdett szívből, igazán.

Úgy kacagott, ahogy a kisgyermekek, vagy a megrészegedett emberek szoktak kacagni.

Vége

Stern Jenő elvtársnak,

Az 1955/56 évi eredményes pártoktatási munkájáért.

Budapest, 1956. július 4.

Ára: 20.— Ft